

Координаційний
центр з надання
правової допомоги

ПРОЕКТ «ДОСТУПНА ТА ЯКІСНА
ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ»

Canada

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

ОГЛЯД СИСТЕМИ НАДАННЯ
БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

2017

Координаційний
центр з надання
правової допомоги

ПРОЕКТ «ДОСТУПНА ТА ЯКІСНА
ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ»

Canada

ОГЛЯД СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

КИЇВ
Березень, 2017

«ОГЛЯД СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ»

Огляд системи надання безоплатної правової допомоги в Україні підготовлено у рамках українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», що фінансується Міністерством міжнародних справ Канади та впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги.

Цей Огляд є результатом діяльності команди Проекту у тісній співпраці з партнером Проекту – Координаційним центром з надання правової допомоги. Публікація описує ключові елементи та основні показники діяльності системи надання безоплатної правової допомоги в Україні станом на березень 2017 р.

©Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні», 2017

Ця публікація стала можливою завдяки фінансовій підтримці Міністерства міжнародних справ Канади

Список скорочень

АРК	Автономна Республіка Крим
БВПД	Безоплатна вторинна правова допомога
БПД	Безоплатна правова допомога
БППД	Безоплатна первинна правова допомога
ГТЮУ, ГУЮ	Головне територіальне управління юстиції (територіальний орган Міністерства юстиції України в регіоні)
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ІТ	Інформаційні технології
КЦ	Координаційний центр з надання правової допомоги
КІАС	Комплексна інформаційно-аналітична система
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
Мін'юст, МЮ	Міністерство юстиції України
МФВ	Міжнародний фонд «Відродження»
МЦ	Місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
НПМ	Національний превентивний механізм проти тортур
НУО	Неурядова організація
ПД	Правова допомога
РАУ	Рада адвокатів України
РЦ	Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
Центри БВПД	Регіональні та місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги
ЦППР	Центр політико-правових реформ
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини
УФПД	Українська Фондація Правової Допомоги
СВІЕ, КБМО	Канадське бюро міжнародної освіти
DFATD	Міністерство закордонних справ Канади
QALA	Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні»

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД В УКРАЇНІ	7
1.1. Нормативна база	9
1.2. Інституційна структура системи надання БПД.....	23
1.2.1. Основні зацікавлені сторони	23
1.2.2. Координаційний центр з надання правової допомоги	24
1.2.3. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги	30
1.2.4. Місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.....	34
1.2.5. Бюро правової допомоги	37
1.3. Адвокати, які надають БВПД	40
1.4. Право на правову допомогу та клієнти системи надання БПД.....	42
1.5. Фінансування системи надання БПД.....	49
2. СПРОМОЖНІСТЬ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД	52
2.1. Нормативна база щодо людських ресурсів.....	52
2.2. Адвокати	54
2.3. Координаційний центр з надання правової допомоги.....	69
2.4. Регіональні та місцеві центри з надання БВПД	74
3. ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД.....	92
3.1. Нормативна база, що визначає інституційну основу системи надання БПД	93
3.2. Механізми доступу до БПД.....	95
3.3. Процедура залучення адвокатів до системи надання БПД	103
3.4. Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД.....	109
3.5. Система управління якістю надання БПД. Стандарти якості надання БВПД у кримінальному процесі.....	114
3.6. Комплексна інформаційно-аналітична система (КІАС)	120
3.7. Внутрішня система моніторингу надання БПД.....	125
3.8. Незалежний зовнішній моніторинг системи надання БПД.....	129
4. СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД ДО КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМУВАННЯ.....	131
4.1. Законодавча база	131
4.2. Розвиток підходів до інформування та комунікації.....	132
4.3. Брендінг / візуалізація.....	139
4.4. Заходи з інформування громадськості	140
4.5. Круглі столи та конференції.....	166
4.6. Взаємодія з партнерами	175
4.6.1. Співпраця з ключовими зацікавленими сторонами на національному рівні	175
4.6.2. Грантова програма «Інтеграція первинної та вторинної правової допомоги»..	178
4.6.3. Співпраця з іноземними та міжнародними партнерами.....	183

ВСТУП

Ще донедавна юридичні консультації, захист та представництво для багатьох громадян України були недосяжною послугою. Багато українців, зокрема з числа вразливих верств населення, просто не мали змоги оплачувати послуги адвоката або ж були позбавлені доступу до правової допомоги, що зумовлювало неможливість фахового представництва в суді. Така ситуація створювала нерівні умови та не сприяла довірі громадян до державних установ взагалі і зокрема вірі у справедливість системи правосуддя, що є важливим для розвитку ефективних механізмів реалізації демократії.

У Резолюції 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» було закріплено зобов'язання щодо покращення доступу до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини.

Створення системи надання безоплатної правової допомоги в Україні є конструктивною відповіддю уряду України на реальні потреби суспільства та критику міжнародної спільноти. Навіть більше, це сигналізує про новий та вкрай необхідний підхід до задоволення потреб вразливих верств суспільства в Україні. Безоплатна правова допомога є основою розширення доступу до правосуддя, реалізації права на справедливий суд, закріпленого у Статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

З ухваленням Закону «Про безоплатну правову допомогу» в червні 2011 року Україна взяла на себе зобов'язання щодо правового захисту вразливих верств населення і покращення доступу до правосуддя шляхом надання безоплатної правової допомоги. Закон був реалізований поетапно: з моменту набрання ним чинності (8 липня 2011 року) усі особи, які перебувають під юрисдикцією України (включно з іноземцями та особами без громадянства), отримали можливість реалізувати право на безоплатну первинну правову допомогу (БПД), з 1 січня 2013 року доступ до безоплатної вторинної правової допомоги (БВПД) отримали затримані, арештовані, підозрювані та обвинувачені, а з жовтня 2014 року – деякі категорії осіб, засуджених до позбавлення чи обмеження волі. З 1 липня 2015 року БВПД отримують всі суб'єкти відповідного права, визначені Законом.

Система функціонує лише близько п'яти років і, відповідно, перебуває на початковій стадії розвитку, але водночас вона динамічно розвивається та має вагомі здобутки. Дуже важливим індикатором діяльності системи надання БПД є визнання її ефективності з боку міжнародних організацій та українських НУО. Так, наприклад, за результатами проведеного 2015 року дослідження правозахисних організацій директор Харківської правозахисної групи Євген Захаров зазначив: «Наявність безоплатного адвоката є другим за значущістю фактором (після скорочення кількості затримань) зменшення чисельності випадків застосування незаконного насильства правоохоронцями»¹. Наприкінці 2016 року Реанімаційним пакетом реформ розвиток системи надання БПД включено у десятку реальних досягнень українських реформ.

Створення інституційної та нормативної бази, необхідної для надання БПД, забезпечення фінансової спроможності та стабільності функціонування системи – важливі кроки до гарантованого захисту прав людини в Україні. «Революція гідності» стала потужним каталізатором для розвитку незалежної системи. Водночас, практика застосування Закону виявила його певну невідповідність сучасним українським реаліям. Окупація частини території України Російською Федерацією та пов'язані з цим військові дії є серйозним випробуванням для країни. Дається взнаки недостатність ресурсів та досвіду, а також низький рівень обізнаності громадськості та

¹ «Закон і бізнес», листопад 2015 р.

http://zib.com.ua/ua/print/119828-direktor_harkivskoi_pravozahisnoi_grupi_evgen_zaharov_zasudz.html

зацікавлених сторін щодо нової системи і послуг, які є потенційно доступними для них. У зв'язку з цим система надання БПД перебуває у стані постійного вдосконалення діяльності, враховуючи нові виклики, можливості та перспективи. Вона відкрита до розвитку якісних та ефективних інструментів для виявлення і забезпечення актуальних потреб у безоплатній правовій допомозі вразливих верств суспільства.

Цей огляд української системи правової допомоги підготовлений у рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», він є результатом діяльності команди Проекту у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги (КЦ). Команда проекту висловлює свою щиру подяку керівництву Координаційного центру за відкритість і співпрацю у підготовці огляду та сприяння доступу до ключових зацікавлених сторін системи протягом усього процесу підготовки публікації.

У документі представлено ключові елементи системи надання БПД в Україні, основні результати діяльності системи станом на березень 2017 р.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД В УКРАЇНІ

МІСІЯ

Захист прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп, територіальних громад та спільнот.

БАЧЕННЯ

Люди в Україні використовують правові інструменти для вирішення своїх життєвих питань та мають рівний доступ до правосуддя.

Мережа незалежних надавачів безоплатної правової допомоги відповідає правовим потребам людей. Територіальні громади та держава визнають важливість і необхідність безоплатної правової допомоги як соціальної гарантії та забезпечують стабільне її фінансування з державного та місцевих бюджетів.

ЦІННОСТІ

ГІДНІСТЬ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Першоосновою нашої діяльності є повага до гідності людини та прагнення створити умови, за яких люди мають рівний доступ до права і правосуддя незалежно від рівня їх матеріальних статків чи ступеня соціальної вразливості.

Ми працюємо у команді на основі взаємної поваги та взаємної відповідальності. Ми діємо добросовісно, зорієнтовані на клієнта і сповідуємо рівне ставлення до всіх.

Ми віримо, що гідне життя напругу залежить від того, наскільки людина знає свої права, має бажання та можливості їх реалізовувати. Ми пропонуємо людям засоби для вирішення життєвих проблем у правовий спосіб на протипагу узвичаєній у суспільстві корупції.

ДОВІРА ТА ПАРТНЕРСТВО

Ми цінуємо довіру наших клієнтів та партнерів. Люди звертаються по допомогу до тих, кому вони довіряють. Суспільна довіра є необхідною умовою для розвитку системи безоплатної правової допомоги. Якість послуг, що їх ми надаємо, залежить від рівня взаємної довіри, на якій ґрунтується наше партнерство з громадами, адвокатами, громадськими організаціями, донорами.

Ми відкриті до співпраці з усіма зацікавленими сторонами та активно розвиваємо партнерство, насамперед, на рівні територіальних громад.

ПРОЗОРИСТЬ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ

Як організація, що фінансується коштом платників податків, ми підзвітні перед суспільством за все, що ми робимо. Ми вітаємо зовнішнє незалежне оцінювання нашої діяльності. Ми регулярно оприлюднюємо актуальну інформацію про всі наші заходи та витрати, зокрема про заробітну плату кожного працівника, розподіл справ між адвокатами та оплату їх послуг, статистичні показники нашої роботи та аудиторські звіти.

Ми проводимо відкриті конкурси для відбору персоналу. Ми підтримуємо електронну систему публічних закупівель PROZORRO та почали її використовувати на чотири місяці раніше, ніж вимагав закон, для усіх закупівель понад три тисячі гривень.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Ми є незалежною складовою системи юстиції. Міністерство юстиції не втручається в нашу операційну діяльність. Рішення про надання безоплатної правової допомоги приймається згідно із законом незалежно від політичних та інших впливів.

Ми не втручаємося в адвокатську діяльність та поважаємо її незалежність. Як запоруку якості правової допомоги ми підтримуємо вільну конкуренцію поміж її надавачів.

Ми сприяємо розвитку мережі незалежних надавачів правової інформації та консультацій і заохочуємо органи місцевого самоврядування залучати до їх надання передусім громадські організації.

ІННОВАЦІЇ ТА ПРАГНЕННЯ ДОСКОНАЛОСТІ

Ми прагнемо постійного вдосконалення нашої діяльності. Ми чутливі до змін середовища та швидко реагуємо на них. Ми шукаємо нові та нестандартні підходи до розв'язання проблем.

Ми постійно навчаємося завдяки обміну досвідом та кращими практиками.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ

- переорієнтація системи надання безоплатної правової допомоги з надання такої допомоги окремим фізичним особам на посилення правової спроможності та правових можливостей територіальних громад;
- створення ефективної системи управління правовими знаннями та розвиток людського потенціалу системи надання безоплатної правової допомоги, правничої спільноти та партнерських мереж системи надання безоплатної правової допомоги;
- децентралізація системи надання безоплатної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах, а також пілотування моделі офісів громадського захисту у кримінальних провадженнях;
- розбудова комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання безоплатної правової допомоги та впровадження інших новітніх інформаційних технологій.

1.1. Нормативна база

«Правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної та ефективної системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права». «Це є основою для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства»².

У Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1466 (2005) «Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною» зазначалося про необхідність «покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та принципів ЄСПЛ» (п. 13.13).

Конституція України

Ст. 59 Конституції України гарантує, що «Кожен має право на **професійну правничу** допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав».

Слід зауважити, що після внесення до Конституції України в червні 2016 р. змін у статтях 29 та 59 використовується поняття «правнича допомога», до того вживався термін «правова допомога».

Конституція України, ухвалена Верховною Радою України 28 червня 1996 р., окреслила загальні засади надання безоплатної правової допомоги. Саме виходячи з положень Конституції, надання БПД³ гарантується у випадках затримання чи арешту, а також в інших передбачених законом випадках. Власне, у Конституції було передбачено необхідність ухвалення спеціального закону, який мав визначати зміст права на БПД, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання БПД, державні гарантії щодо надання БПД.

Конституційні положення також окреслили одне із завдань адвокатури в Україні: забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах, не виключаючи, проте, можливість користуватися правовою допомогою іншого захисника своїх прав чи здійснювати такий захист особисто. Зміни, внесені [Законом України від 2 червня 2016 р. «Про внесення змін до Конституції України \(щодо правосуддя\)»](#), були спрямовані на інституційне закріплення адвокатури на конституційному рівні з відповідною конституційною гарантією її незалежності. Таким чином, держава визначала законодавчі вимоги доступу до професії та гарантувала, що допомога буде надана адвокатом, який матиме необхідний рівень професійної підготовки, діятиме відповідно до правил професійної етики та нестиме відповідальність за неналежне виконання ним свого професійного обов’язку.

Право на професійну правничу допомогу – це гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа. При цьому запропонована формула не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі й безоплатну, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники. Проте наголос робиться саме на гарантованому отриманні особою саме професійної допомоги.

У статті 131² зазначається: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом

²Загальна декларація прав людини, стаття 11, параграф 1.

³ З 30 вересня 2016 року – «безоплатна правнича допомога».

можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.»

При цьому представництво винятково адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах винятково адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності [Законом України «Про внесення змін до Конституції України \(щодо правосуддя\)»](#), здійснюється за правилами, що діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу»

Закон від 02.06.2011 «Про безоплатну правову допомогу» (Закон) визначає:

- зміст права на безоплатну правову допомогу,
- порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги,
- державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.

Цей Закон регулює правовідносини у сфері надання БПД суб'єктам права на БППД та БВПД, що встановлені цим Законом⁴.

Закон заклав інституційну основу для подальшої реалізації права на БПД.

Відповідно до положень статті 1 Закону **безоплатна правова допомога** – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Правову допомогу цей Закон визначає як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. До правових послуг належать надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Згідно із Законом державна політика у сфері надання БПД ґрунтується на таких принципах:

- верховенство права;
- законність;
- доступність безоплатної правової допомоги;
- забезпечення якості безоплатної правової допомоги;
- гарантоване державне фінансування.

⁴ Порядок надання безоплатної правової допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями, регулюється відповідним законодавством і статутами цих організацій.

Право на БПД визначається Законом як гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених цим Законом.

Закон «Про безоплатну правову допомогу» було реалізовано в три основних етапи:

- з 9 липня 2011 року розпочалося надання безоплатної первинної правової допомоги.
- з 1 січня 2013 року розпочалося надання безоплатної вторинної правової допомоги при затриманнях, арештах та у кримінальних провадженнях,
- з 1 липня 2015 р. безоплатна правова допомога надається в повному обсязі всім суб'єктам відповідного права.

Безоплатна первинна правова допомога (БППД) – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Ключові характеристики БППД та БВПД відображено в таблиці 1.

Таблиця 1. Ключові характеристики безоплатної первинної і вторинної правової допомоги в Україні

	БЕЗОПЛАТНА ПЕРВИННА ПРАВОВА ДОПОМОГА (доступ до законодавства)	БЕЗОПЛАТНА ВТОРИННА ПРАВОВА ДОПОМОГА (доступ до правосуддя)
Правові послуги	▪ надання правової інформації; ▪ надання консультацій і роз'яснень з правових питань; ▪ допомога в складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); ▪ надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.	▪ захист; ▪ здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; ▪ складення документів процесуального характеру.
Суб'єкти надання БПД	▪ органи виконавчої влади; ▪ органи місцевого самоврядування; ▪ фізичні особи, юридичні особи приватного права, залучені органами місцевого самоврядування; ▪ спеціалізовані установи, утворені органами місцевого самоврядування.	▪ центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (центри БВПД); ▪ адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД.
Фінансування надання БПД	▪ за рахунок видатків Державного бюджету України на утримання відповідних органів виконавчої влади, місцевих бюджетів та інших джерел.	▪ винятково за рахунок видатків Державного бюджету України.

Окремий розділ Закону стосується управління системою надання БПД. Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України наділені низкою повноважень щодо організації управління цією системою, зокрема шляхом прийняття нормативно-правових актів (див. розділ 1.2).

Закон визначає систему надання безоплатної правової допомоги, до якої належать:

- Координаційний центр з надання правової допомоги⁵;
- суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги;
- суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Суб'єкти права на БППД:

- усі особи, які перебувають під юрисдикцією України – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, – мають право на усі види правових послуг.

Суб'єкти права на БВПД:

- особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, мають право на всі види правових послуг;
- діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, мають право на всі види правових послуг;
- внутрішньо переміщені особи мають право на всі види правових послуг;
- громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, мають право на представництво інтересів і складення процесуальних документів з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, до моменту отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;
- особи, до яких застосовано адміністративне затримання, мають право на представництво інтересів і складення документів процесуального характеру;
- особи, до яких застосовано адміністративний арешт, мають право на представництво інтересів і складення документів процесуального характеру;
- особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими, мають право на захист і складення документів процесуального характеру;
- особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, мають право на захист і складення документів процесуального характеру;
- особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі,

⁵ Визначальною для інституційного забезпечення системи надання БПД є постанова КМУ від 06.06.2012 №504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції». Відповідно до цієї постанови Уряду було утворено Координаційний центр з надання правової допомоги (КЦ) та затверджено Положення про нього.

тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, мають право на всі правові послуги;

- особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», мають право на всі правові послуги з моменту подання особою заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, до прийняття остаточного рішення за заявою;
- іноземці та особи без громадянства, затримані з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, мають право на всі правові послуги з моменту затримання;
- ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань, мають права на всі правові послуги;
- особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», мають право на всі правові послуги до моменту прийняття рішення про надання такого статусу;
- особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, мають право на представництво інтересів і складення документів процесуального характеру протягом розгляду справи в суді;
- особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, мають право на представництво інтересів і складення документів процесуального характеру протягом розгляду справи в суді;
- особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, мають право на представництво інтересів і складення документів процесуального характеру стосовно питань, пов'язаних з реабілітацією.

Право на БВПД мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

З дня прийняття Закону – 2 червня 2011 року – його положення змінювалися дванадцять разів. Протягом 2014–2016 років до Закону внесено низку змін, що сприяли створенню належної інституційної основи системи надання безоплатної правової допомоги та розширили можливості її отримання.

Відповідно до змін, внесених **Законом від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру»**, з 1 липня 2015 року в повному обсязі було забезпечено надання БВПД всім категоріям осіб, зазначеним у статті 14 Закону. Таким чином система надання БПД фактично перейняла втрачені прокуратурою функції щодо представництва інтересів громадян у суді.

Іншою важливою новелою стало включення до переліку суб'єктів права на БВПД осіб, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі. Прийняттю такого рішення передувала різна, в тому числі й судова, практика застосування положень Кримінального процесуального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу та Закону «Про безоплатну правову допомогу». Виходячи з положень зазначених законодавчих актів зрештою було визнано, що в межах кримінального провадження засуджені, з огляду на володіння всіма правами підозрюваних та обвинувачених, теж мають право на БВПД у вигляді захисту від обвинувачення. Після набрання чинності змінами до Закону засуджені до позбавлення чи обмеження волі отримали право на всі послуги БВПД, що стало для них важливою гарантією при оскарженні дій, рішень або бездіяльності службових осіб, ініційованні перегляду справи за

нововиявленими обставинами, розгляді питань про умовно-дострокове звільнення, вирішенні питань успадкування, розлучення тощо.

Змінами до Закону також було зафіксовано впроваджений раніше наказом Координаційного центру та постановою Уряду механізм надання БВПД за результатами повідомлення про затримання осіб, отриманого центром з надання БВПД від затриманої особи, її близьких родичів чи членів сімей. Такий механізм був запроваджений з метою протидії прихованим затриманням, коли правоохоронні органи фактично затримують особу, але не надають їй процесуального статусу затриманого, не повідомляють і не дозволяють затриманому поінформувати про своє затримання родичів чи членів сім'ї. Застосування механізму в поєднанні з діяльністю Омбудсмана сприяло забезпеченню мінімальних гарантій у кримінальному процесі для людей, затриманих під час подій Революції гідності.

Дуже важливим для запобігання прихованим затриманням стало також коригування визначення однієї із категорій суб'єктів права на БВПД: замість поняття «особи, затримані за підозрою у вчиненні злочину» Закон став оперувати поняттям «особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими». Посиленню відповідних гарантій сприяло також уточнення, з урахуванням практики, видів послуг БВПД, що надаються затриманим та заарештованим, та тривалості надання цих послуг. Усім затриманим, а також підозрюваним, стосовно яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою, було гарантовано БВПД не лише протягом 72 годин з моменту затримання, як раніше, а безперервно до завершення кримінального провадження. Це дозволило мінімізувати залежність реалізації права на захист від інших суб'єктів кримінального процесу, відповідальних за реалізацію права на захист⁶.

Законом від 26.01.2016 № 936-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» було визначено право на всі послуги БВПД дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, і дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Раніше такі послуги вже надавалися дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування.

Відповідно до Закону від 19.05.2016 № 1379-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції» було встановлено, що особи, на яких поширюється дія [Закону України](#) «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», мають право на всі послуги БВПД з моменту подання заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, і до прийняття остаточного рішення за заявою. Згідно з цим же Законом з моменту затримання той же обсяг послуг почали отримувати іноземці та особи без громадянства, затримані з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення.

Цим же Законом шляхом внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення було встановлено загальне правило щодо забезпечення доступу до БВПД осіб, до яких застосоване адміністративне затримання – органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання, про кожний випадок адміністративного затримання осіб зобов'язані були інформувати у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

⁶ Що стосується інституційного аспекту, то передбачені Законом «Про прокуратуру» зміни визначили поняття системи надання безоплатної правової допомоги, встановили завдання Міністерства юстиції щодо утворення центрів з надання БВПД (з огляду на необхідність забезпечення надання БВПД всім визначеним Законом суб'єктам відповідного права існуючу мережу регіональних центрів в подальшому було розширено за рахунок 100 місцевих центрів з надання БВПД), а також віднесли до компетенції Координаційного центру з надання правової допомоги ведення Реєстру адвокатів, які надають БВПД.

21 грудня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон №1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя», яким внесено зміни до Закону «Про безоплатну правову допомогу» з метою розширення кола осіб, які мають право на БВПД⁷.

Суб'єктами права на БВПД стали внутрішньо переміщені особи (близько 1 700 000 людей) та особи, які претендують на отримання такого статусу, а також особи, які претендують на отримання статусу ветерана війни, у тому числі учасника бойових дій. Така ж соціальна гарантія була надана особам, які претендують на отримання статусу учасника бойових дій, а ветеранам війни, у тому числі учасникам бойових дій (на той момент близько 275 000 осіб), іншим особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», внаслідок змін до Закону БВПД стала надаватися не лише з питань їх соціального захисту, як це було до прийняття зазначених змін, а з будь-яких інших питань.

Також зазначеним Законом суттєво змінилися підходи до визначення рівня малозабезпеченості, що є критерієм для отримання БВПД близько 8,6 млн. осіб – до уваги відтоді береться лише *особистий дохід особи (а не середньомісячний усієї сім'ї) за умови, що він не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення (діти віком до шести років, діти віком від шести до вісімнадцяти років, працездатні особи та особи, які втратили працездатність)*. Запропоновані зміни врахували об'єктивну потребу у забезпеченні доступу до безоплатної правової допомоги особам, які мають дохід, що дорівнює прожитковому мінімуму або навіть більше, проте є недостатнім для самостійної оплати правових послуг. Крім того, запропоновані зміни зробили особу незалежною від доходів інших членів сім'ї у питанні звернення за безоплатною правовою допомогою. Насамперед, це уможливило звернення за такою допомогою осіб, законні інтереси та права яких порушуються в сім'ї.

Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

Закон від 05.07.2012 №5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» теж є одним з ключових законодавчих актів у сфері надання безоплатної правової допомоги, що визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні, зокрема вимоги до осіб, які можуть бути адвокатами, відповідальність адвокатів, види адвокатської діяльності, систему адвокатського самоврядування тощо.

Згідно з цим Законом органи адвокатського самоврядування мають сприяти функціонуванню системи надання БПД. Наприклад, оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється за зверненням центру з надання БВПД комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів. Крім того, ці ради визначають представників адвокатури до складу конкурсних комісій з відбору адвокатів для надання БВПД.

⁷ Прийняттю цього Закону передували дві інші спроби КЦ забезпечити внесення змін до Закону «Про БПД». Після відставки Уряду і повернення з Парламенту всіх урядових законопроектів, не прийнятих на той момент в першому читанні, КЦ через Міністерство юстиції повторно подав для схвалення Урядом та внесення на розгляд Верховної Ради проект Закону, що відтворював положення законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення якості її надання» (реєстр. № 3044 від 07.09.2015). Новий Уряд підтримав ініціативу КЦ, проте, в силу вимог Регламенту Верховної Ради цей проект було повернуто Урядові, оскільки на той момент основним став вважатися інший проект Закону, внесений народними депутатами, що раніше був альтернативним стосовно урядового. Крім того, одночасно з підготовкою пропозицій до проекту Закону «Про Вищу раду правосуддя» КЦ готував проект Закону такого ж змісту. В грудні 2016 року цей законопроект був погоджений із двома заінтересованими міністерствами, проте не внесений на розгляд Уряду у зв'язку з прийняттям Закону «Про Вищу раду правосуддя».

Кримінальний процесуальний кодекс

Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI (КПК) набрав чинності 20 листопада 2012 року. Будучи одним із ключових законодавчих актів у сфері надання БВПД КПК визначає порядок здійснення кримінального провадження в Україні. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. КПК визначає права та обов'язки підозрюваних і обвинувачених та їх захисників, потерпілих та їх представників, загальні правила участі захисника і представника у кримінальному провадженні, порядок залучення захисника для здійснення захисту за призначенням чи участі у проведенні окремої процесуальної дії, випадки обов'язкового залучення захисника, порядок здійснення повідомлення центрів з надання БВПД про затримання особи тощо.

Цивільний процесуальний кодекс

Більшість суб'єктів права на БВПД реалізують його шляхом доступу до цивільного судочинства.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Цивільне судочинство здійснюється із застосуванням **Цивільного процесуального кодексу від 18.03.2004 №1618-IV (ЦПК)**.

ЦПК гарантує, що кожна особа (тобто і всі суб'єкти права на БВПД) має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

Представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді. Існують певні винятки з цього правила, що пояснюються запобігання конфлікту інтересів.

Повноваження представника фізичної особи, яка є суб'єктом права на БВПД і за зверненням якої прийнято рішення про надання такої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою центру з надання БВПД.

Кодекс адміністративного судочинства

Згідно зі статтею 2 **Кодексу адміністративного судочинства від 06.07.2005 № 2747-IV (КАС)** завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі

на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

Всі суб'єкти права на БВПД можуть звертатися до адміністративних судів. До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності [Конституцією](#) чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. Сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника. Представниками можуть бути фізичні особи, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними.

За винятком можливості посвідчення довіреності представника посадовою особою центру з надання БВПД, КАС, так само як і ЦПК, не вирізняє спеціальних процедур, пов'язаних із наданням БВПД. Згідно зі статтею 16 КАС підстави і порядок надання безоплатної правової допомоги при вирішенні справ в адміністративному суді визначаються законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Кодекс про адміністративні правопорушення

Завданням **Кодексу про адміністративні правопорушення, введеного в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.84 № 8074-10 (КпАП)**, є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання [Конституції](#) і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Особи, до яких застосовано адміністративне затримання чи адміністративний арешт, віднесені до окремої категорії суб'єктів права на БВПД.

Підзаконні акти у сфері БПД

Державна цільова програма формування системи надання безоплатної правової допомоги на 2013–2017 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2013 № 394⁸, є стратегічним документом, що визначає основні напрями для розроблення та здійснення комплексу заходів правового, організаційного та економічного характеру, спрямованих на забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги. Вона встановлює основні програмні заходи, показники виконання, бюджетні орієнтири та джерела фінансування на період з 2013 по 2017 роки. Основними завданнями Програми є:

- удосконалення нормативно-правової бази, що регулює функціонування системи надання БПД;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед суб'єктів права на БПД, адвокатів, органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи тримання під вартою осіб, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань;

⁸ У 2016 році КЦ розробив проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін у додатки 1-3 Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013 – 2017 роки». Метою цього проекту є уточнення обсягів фінансування завдань та заходів програми, строків їх виконання з урахуванням фактичних обсягів фінансування та досягнутих результатів, а також реальних можливостей фінансового забезпечення їх виконання за рахунок коштів державного бюджету.

- створення комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання БВПД;
- запровадження механізму безперервного навчання, зокрема професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання БВПД, працівників центрів з надання БВПД.

Визначальною для інституційного забезпечення системи надання БПД є:

- **постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 №504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції».** Відповідно до цієї постанови Уряду було утворено Координаційний центр з надання правової допомоги (КЦ) та затверджено Положення про нього;
- **Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 №99 «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги», відповідно до якої [прийнято рішення](#) щодо ліквідації територіальних органів Міністерства юстиції на рівні міст і районів та утворення бюро правової допомоги в структурі місцевих центрів з надання БВПД (понад 400 бюро правової допомоги розпочали свою роботу з 1 вересня 2016 року).**
- **постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 989 «Про внесення зміни до пункту 17 Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги» та ін.**

Постановою від 28.12.2011 № 1363 Кабінет Міністрів України (КМУ) відповідно до статті 27 Закону затвердив [Порядок інформування центрів з надання БВПД про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.](#) Детально викладений у постанові механізм описаний у розділі 3.2.

Постановою КМУ від 28 грудня 2011 р. № 1362 затверджено [Порядок і умови проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги.](#) Ці Порядок і умови визначають механізм проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги та вимоги до їх професійного рівня. Механізм конкурсу описаний у розділі 3.3.

Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів, пов'язаних із наданням ними безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі згідно з контрактом або на тимчасовій основі згідно з договором, здійснюються відповідно до **постанови КМУ від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу».** Затверджені цієї постановою КМУ Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають [БВПД](#), та [Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають БВПД](#), визначають механізм виплати винагороди, відшкодування витрат, пов'язаних з наданням безоплатної вторинної правової допомоги, адвокатам, які надають БВПД, а також механізм обчислення розміру такої винагороди⁹.

Для належної реалізації Закону «Про безоплатну правову допомогу», який остаточно набрав чинності 1 липня 2015 р., Координаційним центром було проведено значну роботу для кращого регулювання нової інституційної основи та забезпечення її спроможності. Це завдання потребувало відповідного планування, розроблення значної кількості нормативно-правових та організаційно-розпорядчих актів, залучення додаткових ресурсів, посилення взаємодії з усіма зацікавленими сторонами, координації

⁹ Більш детально щодо оплати послуг та відшкодування витрат див. розділ 3.4.

зусиль існуючих центрів з надання БВПД, які отримали велику кількість нових повноважень і були перепрофільовані.

Якщо раніше найголовнішим завданням цих центрів було забезпечення надання БВПД, то з липня 2015 року вони мали також забезпечити підтримку підпорядкованим їм місцевих центрів з надання БВПД і стали відповідальними за весь регіон.

11 березня 2015 року КМУ було прийнято постанову № 110 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав людини шляхом спрощення доступу до безоплатної вторинної правової допомоги та підвищення якості її надання».

Зазначеною постановою було внесено зміни до:

- постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 №1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги». В цій частині уточнено вимоги до претендентів, які виявили бажання взяти участь у конкурсі, порядок складання ними тестового завдання, а також врегульовано процедури, пов'язані з передаванням інформації та формуванням Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу;
- постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 №1363 «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання БВПД про випадки затримання осіб». Цей Порядок було викладено в новій редакції. Він встановив загальні вимоги та механізм інформування центрів з надання БВПД про випадки затримання за підозрою у вчиненні злочину, затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу, застосування адміністративного затримання чи адміністративного арешту або обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (затримання) відповідно органами (посадовими особами), уповноваженими здійснювати адміністративне затримання, органами досудового розслідування, слідчими, прокурорами, службовими особами, відповідальними за перебування затриманих, іншими уповноваженими службовими особами (суб'єкти подання інформації), а також особами, затриманими за підозрою у вчиненні злочину, затриманими на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу, особами, до яких застосовано адміністративне затримання, адміністративний арешт або обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, близькими родичами та членами їх сімей, перелік яких визначено Кримінальним процесуальним кодексом України (заявники);
- Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають БВПД на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають БВПД на тимчасовій основі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2012 № 8. З урахуванням практики цими змінами було передбачено нові форми контракту та договору, з кращою деталізацією обов'язків сторін, а також визначено чіткі умови укладання контрактів з адвокатами:
- обґрунтована необхідність залучення адвоката для надання з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення доступу осіб до БВПД та постійного підвищення якості її надання;
- відсутності дисциплінарних стягнень в адвоката протягом року;
- участь адвоката у заходах з підвищення кваліфікації адвокатів, організованих протягом поточного або попереднього бюджетного періоду Координаційним центром або центром (крім адвокатів, з якими контракт укладається вперше);

- відсутність обґрунтованих скарг на дії адвоката, що надійшли до центру і розглянуті ним відповідно до компетенції протягом року (крім адвокатів, з якими контракт укладається вперше);
- Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6.06.2012 № 504. Це Положення було доповнено новими повноваженнями Координаційного центру, визначеними змінами до Закону «Про безоплатну правову допомогу», також було встановлено вичерпні вимоги до кандидатури на посаду директора Координаційного центру;
- постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 №465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу». Цими змінами було уточнено підстави відшкодування витрат, пов'язаних з наданням БВПД, методику розрахунку розміру винагороди за надання БВПД у різних категоріях справ. Окремо слід відзначити, що з метою покращення фінансової дисципліни адвокатів і бюджетного планування діяльності центрів змінами передбачено впровадження коефіцієнта вчасності звітування (Кзвіт), значення якого залежить від строку подання адвокатом акту надання БВПД і впливає на загальний розмір винагороди адвоката.
- Постановою від 04 червня 2015 року № 364 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 65» Уряд встановив виняток із загального правила економії бюджетних коштів – для придбання меблів та проведення ремонту приміщень місцевих центрів з надання БВПД.

Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 401 «Деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги» посилила гарантії людей, які не володіють мовою українського судочинства, та людей з інвалідністю. З цією метою було внесено зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД. Цим актом Уряду передбачено, що для забезпечення надання БВПД категоріям осіб, які відповідно до Закону мають право на її отримання і не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухоніми, центри з надання БВПД залучають перекладачів (сурдоперекладачів) на підставі укладених договорів про надання послуг відповідно до вимог цивільного законодавства.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 1048 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 465» було викладено в новій редакції Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД та Методику обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають БВПД.

З огляду на розгалуженість системи надання БПД актуальним стало питання її *децентралізації* з відповідною деконцентрацією повноважень КЦ та РЦ. Поставлене завдання було досягнуте шляхом прийняття **постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 989 «Про внесення зміни до пункту 17 Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги»** та видання **наказу Міністерства юстиції від 22.12.2016 №3752/5 «Про затвердження змін до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»**. РЦ отримали повноваження щодо самостійного затвердження штатних розписів та кошторисів місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також щодо здійснення моніторингу та оцінювання виконання МЦ їхніх основних завдань. МЦ теж стали більш незалежними, отримавши право укладення контрактів (договорів) з адвокатами та видачі їм доручень про надання БВПД. РЦ та МЦ самостійно посвідчуватимуть довіреності адвокатам, прийматимуть подані адвокатами, з якими співпрацюють, акти надання БВПД, здійснюватимуть їх перевірку, забезпечуватимуть оплату послуг і відшкодування витрат адвокатів.

Важливе значення для системи БПД має низка наказів Міністерства юстиції України. Наприклад, наказ Міністерства юстиції «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» (№ 368/5 від 25/02/2014)¹⁰ та інші.

Також було ухвалено регуляторні документи стосовно процедур надання безоплатної правової допомоги, які врегулювали надання безоплатної первинної правової допомоги в місцевих громадах по Україні, включаючи:

- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» № 891/5 від 14 червня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги» № 483/5 від 28 березня 2012 року;
- Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні¹¹ з надання безоплатної первинної правової допомоги» № 2047/5 від 21 вересня 2011 року.

Крім того, протягом 2015 року було видано низку наказів Міністерства юстиції України, якими впроваджено нову інституційну основу системи надання БПД, визначено нові завдання центрів та вирішено питання взаємодії між регіональними і місцевими центрами з надання БВПД, вжито заходів для підвищення якості надання БВПД, впроваджено нові підходи в обчисленні розміру винагороди адвокатам та порядку проведення розрахунків з ними за надану БВПД тощо. Зокрема, такі накази Міністерства юстиції України:

- від 10.03.2015 № 329/5 «Про внесення змін до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги». Внаслідок цих змін Положення про центри з надання БВПД було викладено в новій редакції і визначало повноваження регіональних та місцевих центрів з надання БВПД;
- від 30.04.2015 № 633/5 «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу»;
- від 30.04.2015 № 634/5 «Про внесення змін до форми акту надання безоплатної вторинної правової допомоги та додатків до нього» та від 10.08.2015 № 1461/5 «Про внесення зміни до підпункту 2.1 пункту 2 додатка 1 до акту надання безоплатної вторинної правової допомоги»;
- від 13.10.2015 № 1960/5 «Про внесення змін до стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі».

Також слід згадати про два накази Міністерства юстиції, які мають організаційно-розпорядчий, а не нормативно-правовий характер, проте є надзвичайно важливими для інституційного розвитку системи БПД, а саме:

- від 10.03.2015 № 331/5 «Питання розвитку системи безоплатної вторинної правової допомоги». Цим наказом утворено місцеві центри з надання БВПД та перейменовано Київський міський та обласні центри з надання БВПД – у зв'язку зі змінами в організації праці та перепрофілюванням;
- від 25.12.2015 № 2748/5 «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції України та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги». Цим наказом затверджено план заходів, що передбачає ліквідацію територіальних органів Міністерства юстиції на районному та міському рівнях та утворення бюро правової допомоги в місцевих центрах з надання БВПД, які забезпечуватимуть надання БППД і БВПД, а також надаватимуть доступ до онлайн-послуг Міністерства юстиції.

¹⁰ Зі змінами, внесеними наказом Міністерства юстиції від 13.06.2014 № 920/5.

¹¹ Під Громадською приймальнею маємо на увазі відділ, що його створюють органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, територіальні органи центральних органів виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, співробітники якого зустрічаються з громадянами згідно із затвердженим графіком і надають БППД у рамках своєї компетенції.

З метою уточнення завдань та функцій регіональних та місцевих центрів з надання БВПД, **наказом Міністерства юстиції України від 24.05.2016 № 1487/5 «Про внесення змін до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»** було затверджено нову редакцію положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема закріплено відповідні завдання та функції центрів, що виникли у зв'язку із відкриттям бюро правової допомоги.

Значну частину питань, пов'язаних з моделюванням та організаційним забезпеченням оновленої системи надання БВПД,¹² у 2015 році було вирішено **наказами Координаційного центру**. Важливими для подальшого розвитку були зміни у веденні статистичного спостереження за наданням БВПД¹³, апробація конкурсу з відбору персоналу під час пошуку претендентів на посади директорів новоутворених центрів¹⁴, впровадження інструментів моніторингу якості за наданням БВПД у кримінальному процесі¹⁵, утворення та налагодження роботи кол-центру¹⁶ тощо.

Окремо слід відзначити *затвердження Методичних рекомендацій щодо організації надання безоплатної вторинної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги*¹⁷. Враховуючи, що Закон невичерпно регулює процедури, пов'язані з наданням БВПД, зазначені Методичні рекомендації стали матрицею роботи новоутворених центрів, дозволили стабілізувати їх роботу та розпочати збір даних, що був необхідним для коригування політики системи надання БВПД.

Сміливим і надзвичайно важливим рішенням (наказ КЦ від 31.12.2015 №308), спрямованим на подолання сумнівів у прозорості розподілу між адвокатами доручень центрів з надання БВПД і гарантованій оплаті за надані послуги стало *оприлюднення оперативної інформації щодо видання доручень адвокатам, які надають БВПД, оплату їх послуг та відшкодування витрат*. Відповідна інформація щопонеділка оновлюється на сайті КЦ.

Цікавим досвідом для системи надання БВПД стала участь у пілотному проекті у сфері державної реєстрації громадських формувань на підставі **наказу Міністерства юстиції від 17.06.2016 № 1717/5**. На МЦ було покладено додаткову функцію – забезпечення *прийняття та видачі документів під час державної реєстрації громадських формувань як фронт-офісів головних територіальних управлінь юстиції*. З метою реалізації наказу Координаційним центром з надання правової допомоги у співпраці з головними територіальними управліннями юстиції в областях та м. Києві, а також державним підприємством «Національні інформаційні системи» було організовано проведення відповідного навчання працівників місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з метою належного виконання останніми функцій з прийняття та видачі документів під час державної реєстрації громадських формувань, а також забезпечення їх доступу до програмних засобів ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань тощо. За результатом реалізації пілотного проекту планується розгляд питання про запровадження відповідної процедури на постійній основі та внесення змін до законодавства у відповідній сфері.

До найважливіших наказів КЦ **у 2016 році** слід віднести ті, що стосуються створення і організації діяльності бюро правової допомоги, забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції¹⁸ та затверджують регламент роботи керівної ради регіональних та відповідних місцевих центрів з надання БВПД (основними завданнями якої як постійно діючого консультативно-дорадчого органу, до якого входять всі директори центрів регіону, є спільне планування діяльності центрів, формування кошторисів, впровадження інновацій та вирішення окремих питань поточної діяльності)¹⁹. Тексти наказів розміщені на сайті КЦ.

¹² Накази КЦ від 01.04.2015 № 130, від 01.05.2015 № 132, від 12.05.2015 № 150, від 12.05.2015 № 151, від 20.05.2015 № 152, від 21.05.2015 № 153, від 11.06.2015 № 154, від 25.06.2015 № 158, від 27.07.2015 № 189.

¹³ Наказ КЦ від 03.02.2015 № 4.

¹⁴ Наказ КЦ від 13.03.2015 № 8.

¹⁵ Накази КЦ від 01.04.2015 № 135, від 06.04.2015 № 136.

¹⁶ Накази КЦ від 17.09.2015 № 198, від 17.09.2015 № 199, від 29.09.2015 № 201.

¹⁷ Наказ КЦ від 26.06.2015 № 160.

¹⁸ Накази КЦ від 31.03.2016 № 25, від 31.03.2016 № 26, від 31.03.2016 № 27.

¹⁹ Наказ КЦ від 03.06.2016 № 44.

1.2. Інституційна структура системи надання БПД

1.2.1. Основні зацікавлені сторони

Систему надання БПД складають: КЦ, суб'єкти надання БППД та суб'єкти надання БВПД. Суб'єктами надання БППД є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні особи та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи. Суб'єктами надання БВПД є центри з надання БВПД та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД.

Інституційна структура системи надання БПД побудована з урахуванням площі держави, її адміністративно-територіального устрою, кількості та щільності населення таким чином, щоб забезпечити якомога кращий доступ до всіх послуг БПД на всій території України та їхню якість, взаємодію з іншими заінтересованими суб'єктами (адвокатами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями), обмін інформацією та її поширення. Більш детально ця інституційна структура представлена на схемі 1. Вона включає: КЦ та його територіальні відділення – РЦ (в тому числі контактний центр, створений у структурі Чернівецького РЦ) та МЦ. У схемі також вказані бюро правової допомоги – структурні підрозділи МЦ, що розпочали працювати з 1 вересня 2016 року. Для сприяння постійному розвитку адвокатів та працівників системи, а також для розвитку дискусійного майданчику для інших зацікавлених сторін (поліції, прокуратури, судів, правозахисних громадських організацій, органів місцевого самоврядування тощо) в рамках співпраці з Проектом, Міжнародним фондом «Відродження» та Посольством Сполучених Штатів Америки утворено п'ять міжрегіональних ресурсно-комунікаційних платформ (у Києві, Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові) як структурні підрозділи КЦ.

Згідно із Законом про БПД Кабінет Міністрів України:

- затверджує порядок і умови проведення конкурсу та вимоги до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання БВПД;
- встановлює порядок і умови укладення контрактів та договорів з адвокатами, які надають БВПД на постійній і тимчасовій основі;
- встановлює порядок інформування центрів з надання БВПД про випадки затримання осіб.
- встановлює розмір та порядок оплати діяльності суб'єктів надання БВПД;
- затверджує положення про Координаційний центр з надання правової допомоги.

Міністерство юстиції України:

- забезпечує координацію діяльності центральних органів виконавчої влади щодо реалізації політики держави у сфері надання безоплатної правової допомоги;
- здійснює загальне управління у сфері надання БППД та БВПД;
- відповідає за впровадження та функціонування системи БВПД;
- утворює центри з надання БВПД;
- подає до Кабінету Міністрів України проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері надання безоплатної правової допомоги;
- надає методичну допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що стосуються надання БППД;
- встановлює порядок ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають БВПД;
- забезпечує проведення конкурсів для залучення адвокатів для надання БВПД;
- аналізує практику застосування цього Закону;

- затверджує стандарти якості надання безоплатної правової допомоги;
- співпрацює з центральними органами виконавчої влади з питань реалізації цього Закону;
- затверджує Типове положення про установи з надання БПД;
- затверджує порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання БПД;
- затверджує Положення про центри з надання БВПД;
- виконує інші функції у сфері надання безоплатної правової допомоги, встановлені законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.2.2. Координаційний центр з надання правової допомоги

КЦ було утворено²⁰ Кабінетом Міністрів України як державну установу, віднесену до сфери управління МЮ для здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги, зокрема, формування і впровадження ефективної системи надання безоплатної (первинної та вторинної) правової допомоги в Україні, забезпечення її доступності та якості.

КЦ є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства.

Майно Координаційного центру утворюється за рахунок:

- майна, переданого йому в установленому порядку Мін'юстом, а також підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності;
- коштів державного бюджету, що виділяються для забезпечення його діяльності;
- коштів, що надходять відповідно до укладених цивільно-правових договорів;
- майна та коштів, що надходять у рамках проектів та програм міжнародної технічної допомоги.

Основними завданнями КЦ є:

- організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання БПД;
- проведення аналізу практики правозастосування з питань надання БПД;
- внесення на розгляд Міністра юстиції пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері;
- розроблення та подання на затвердження Мін'юсту стандартів якості надання БПД;
- управління системою БВПД;
- координація діяльності спеціалізованих установ з надання БПД;
- формування і ведення у встановленому порядку Реєстру адвокатів;
- забезпечення функціонування та розвитку комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання БПД;
- організація підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД.

²⁰ Постанова КМУ від 06.06.2012 № 504.

КЦ володіє, користується та розпоряджається належним йому майном на праві оперативного управління відповідно до законодавства. Майно та кошти КЦ спрямовуються на забезпечення виконання покладених на нього завдань і покриття витрат, пов'язаних з провадженням його діяльності. КЦ несе фінансову відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах належного йому майна відповідно до законодавства. Штатний розпис та кошторис Координаційного центру затверджуються Міністром юстиції у межах виділених бюджетних асигнувань.

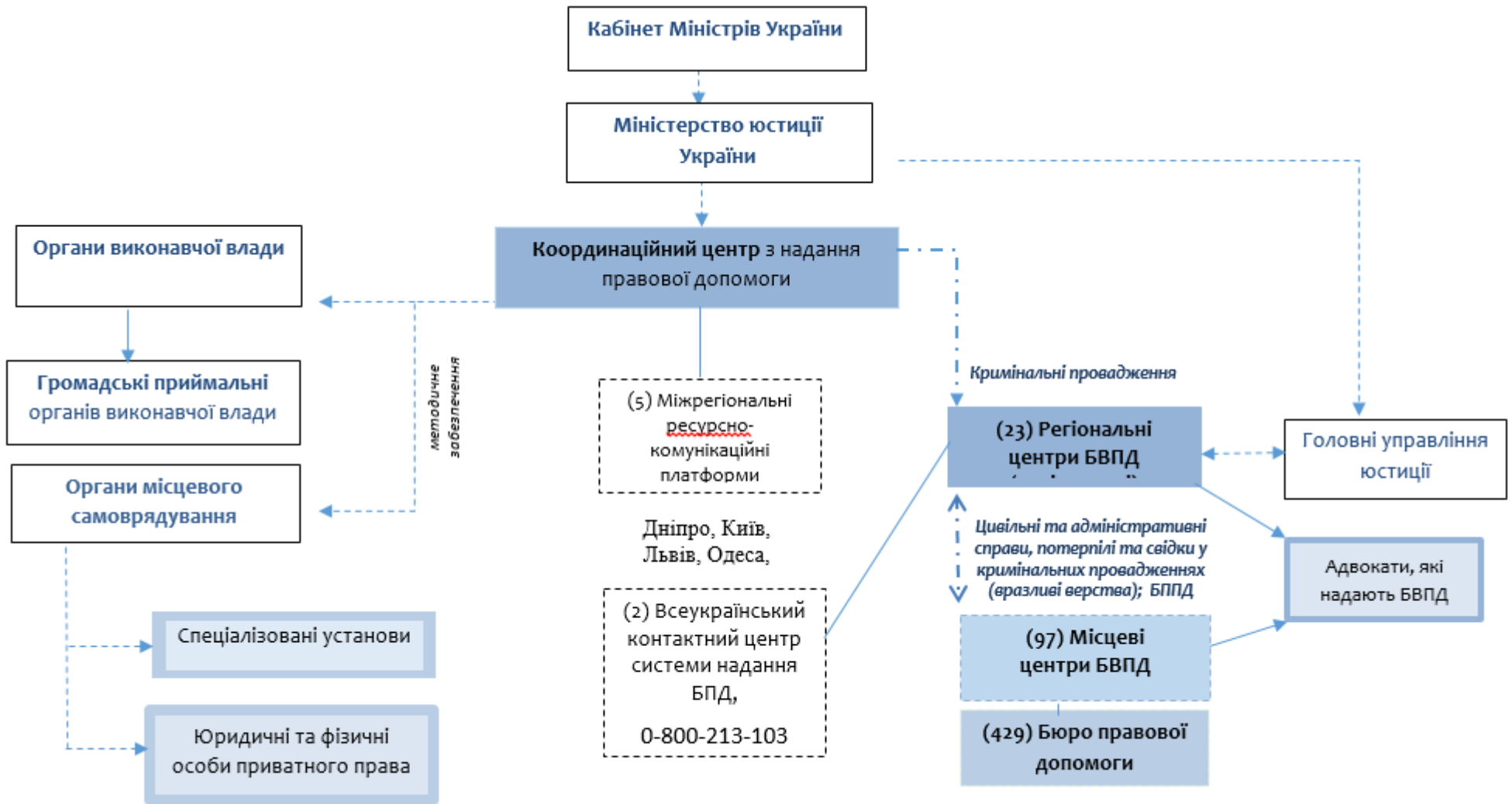
Умови оплати праці працівників Координаційного центру затверджуються Кабінетом Міністрів України²¹.

Схема 1. Організаційна модель системи надання БПД в Україні

²¹ Постанова КМУ від 20.06.2012 № 552.

Схема 2. Інституційна структура системи надання БПД в Україні

КЦ для виконання покладених на нього завдань має право:

- самостійно провадити діяльність згідно із затвердженими в установленому порядку планами та кошторисами;
- одержувати в установленому законодавством порядку безоплатно від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування необхідні інформацію, документи і матеріали;
- утворювати робочі групи, тимчасові наукові і творчі колективи, зокрема за участю представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування за погодженням з їх керівниками;
- залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників громадських організацій (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції;
- залучати на підставі укладених цивільно-правових і трудових договорів до своєї діяльності консультантів, експертів, у тому числі іноземних, наукові установи, адвокатів, адвокатські об'єднання, юридичні та консалтингові фірми, інших суб'єктів господарювання;
- здійснювати закупівлю товарів, робіт і послуг для потреб Координаційного центру і його територіальних відділень у встановленому законодавством порядку;
- одержувати гранти та іншу міжнародну технічну допомогу від країн-донорів та міжнародних організацій в установленому законодавством порядку;
- виступати реципієнтом проектів та програм міжнародної технічної допомоги;
- розробляти проекти нормативно-правових актів, науково-практичні коментарі, методичні рекомендації з питань, що належать до його компетенції, у тому числі на замовлення органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій.

Координаційний центр у межах повноважень, на основі та на виконання [Конституції](#) і законів України, указів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції і законів України, актів Кабінету Міністрів України, доручень Прем'єр-міністра України, Міністра юстиції видає накази, організовує і контролює їх виконання.

Координаційний центр очолює директор, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністром юстиції. Директором Координаційного центру може бути особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту або вищу освіту за спеціальностями галузі знань «Державне управління» або «Менеджмент і адміністрування» та має досвід роботи на керівних посадах не менш як п'ять років, у тому числі на керівних посадах в установах системи безоплатної вторинної правової допомоги не менш як два роки.

Директор Координаційного центру:

- очолює Координаційний центр, здійснює керівництво його діяльністю та системою безоплатної вторинної правової допомоги;
- несе персональну відповідальність за виконання покладених на Координаційний центр завдань;
- визначає пріоритети і стратегічні напрями роботи, затверджує плани діяльності Координаційного центру та його територіальних відділень;
- представляє Координаційний центр у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними і фізичними особами;
- подає на розгляд Міністра юстиції пропозиції Координаційного центру щодо формування і реалізації державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги, зокрема проекти законів та інших нормативно-правових актів;
- розпоряджається майном та коштами Координаційного центру відповідно до законодавства;
- затверджує структуру Координаційного центру та типову структуру його територіальних відділень, положення про його структурні підрозділи, територіальні відділення відповідно до Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, типові положення

про структурні підрозділи таких центрів, кваліфікаційні вимоги до працівників Координаційного центру та його територіальних відділень;

- подає на розгляд Міністра юстиції проекти штатного розпису та кошторису Координаційного центру, затверджує штатний розпис та кошторис регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- видає обов'язкові до виконання працівниками Координаційного центру та його територіальних відділень накази і доручення;
- призначає на посади і звільняє з посад працівників Координаційного центру, керівників його територіальних відділень та їх заступників, розподіляє обов'язки між ними;
- забезпечує відповідно до законодавства оплату праці працівників Координаційного центру;
- здійснює інші повноваження відповідно до законодавства.

Нижче наведено організаційну структуру Координаційного центру надання правової допомоги. Цифрами в кружечках означена максимально можлива штатна чисельність структурних підрозділів та КЦ загалом (220 осіб, див. схему 6).

Схема 3. Склад персоналу КЦ за віком

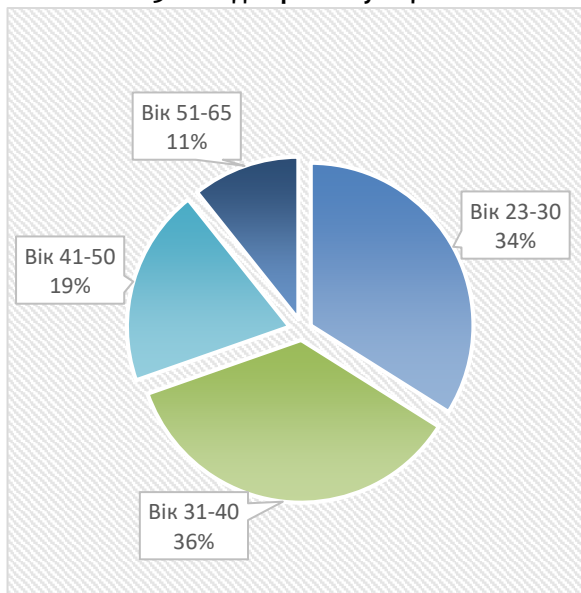

Схема 4. Склад персоналу КЦ за статтю

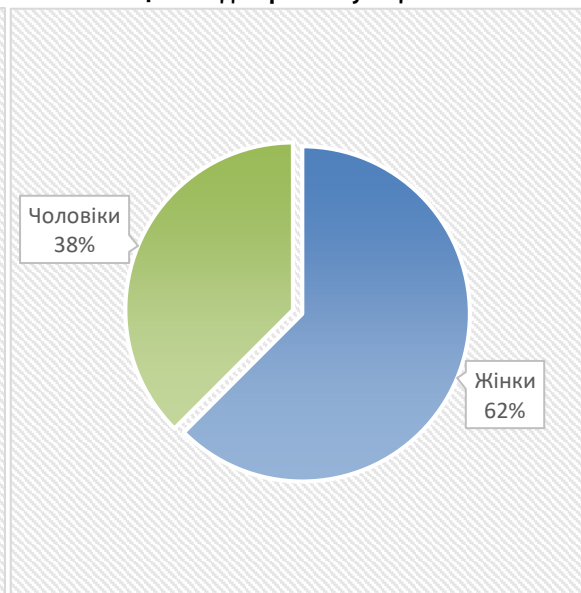
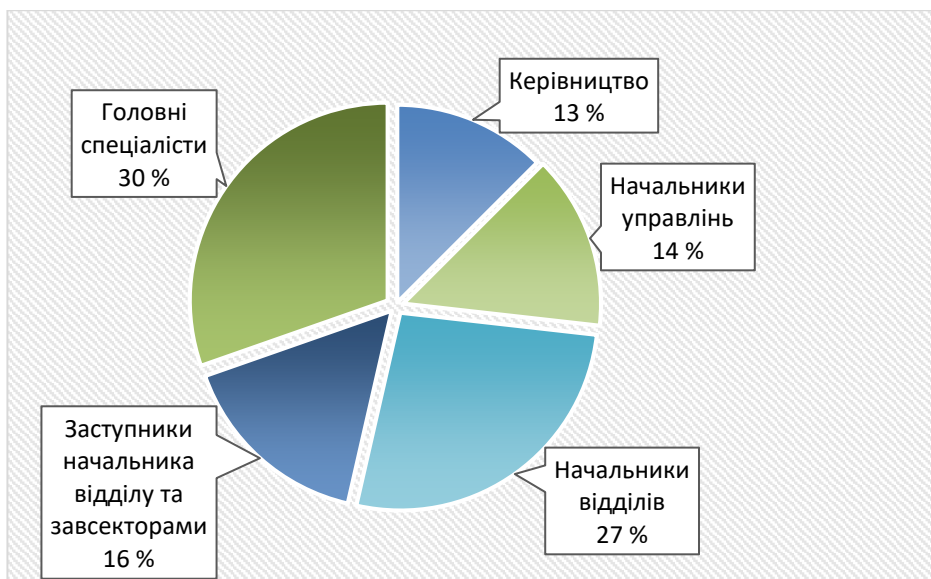

Схема 5. Склад персоналу КЦ за типом посади²²

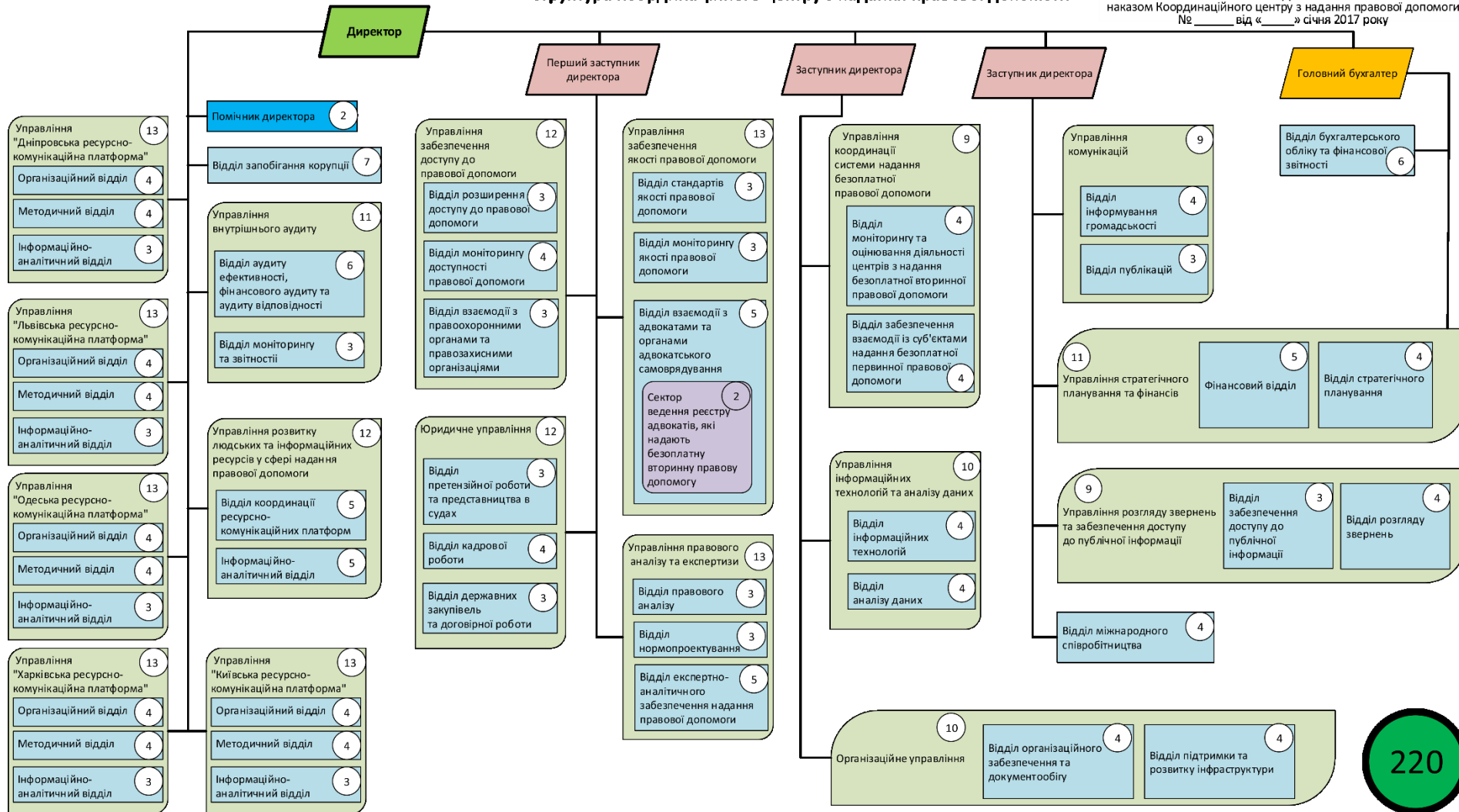

²²Типи посад КЦ викладено в організаційній структурі.

Схема 6. Організаційна структура КЦ

Структура Координаційного центру з надання правової допомоги

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Координаційного центру з надання правової допомоги
№ _____ від « ____ » січня 2017 року

220

1.2.3. Регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги

У липні 2012 року було утворено 27 регіональних центрів з надання БВПД – в кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі. На сьогодні через тимчасову окупацію Російською Федерацією частини території України не функціонують РЦ в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі. На початку 2016 року наказом Мін'юсту від 19.02.2016 № 479 було ліквідовано РЦ в Луганській та Харківській областях, а наприкінці цього ж року – РЦ в Донецькій та Запорізькій областях²³ (в обох випадках натомість було утворено один РЦ, юрисдикція якого поширюється на два регіони).

РЦ відповідно до покладених на них завдань здійснюють такі функції:

- забезпечують участь захисника під час здійснення досудового розслідування та судового провадження у випадках, коли захисник відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, у випадках затримання особи, застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, а також у випадках надання БВПД особі за ухвалою суду у кримінальних провадженнях щодо продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру, у процедурах, пов'язаних з видачею особи (екстрадицією), або у разі вирішення судом питань під час виконання вироків відповідно до [статті 537](#) Кримінального процесуального кодексу України;
- забезпечують захист, складання документів процесуального характеру та здійснення представництва інтересів особи, засудженої до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі, за зверненням такої особи або за ухвалою суду в судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- укладають контракти/договори з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають БВПД;
- отримують від адвокатів, які надають БВПД на підставі доручення, виданого РЦ, інформацію про надання такої допомоги;
- приймають і реєструють повідомлення про затримання осіб, постанови/ухвали про залучення захисника відповідно до положень [Кримінального процесуального кодексу України](#) слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії;
- приймають рішення про надання БВПД або про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги;

²³ Наказ МЮ від 22.12.2016 № 3753/5.

- видають доручення адвокатам для надання БВПД суб'єктам відповідного права, визначеним у [пунктах 3–7](#) частини першої та частиною другою статті 14 Закону, скасовують їх;
- приймають рішення про заміну адвоката, припинення надання БВПД у випадках, передбачених [Законом](#) та [Кримінальним процесуальним кодексом України](#), у разі якщо відповідні доручення видані цими центрами, а також про відмову у БВПД у випадках, передбачених [Законом](#);
- залучають у встановленому порядку перекладача (сурдоперекладача) для забезпечення надання БВПД суб'єктам відповідного права, визначеним у [пунктах 3–7 частини першої](#) та [частиною другою](#) статті 14 Закону, у разі, коли зазначені суб'єкти не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухонімими;
- забезпечують оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД;
- здійснюють моніторинг та оцінювання забезпечення місцевими центрами:
 - проведення правопросвітницької роботи;
 - надання БППД та БВПД, доступу до електронних сервісів МЮ;
 - здійснюють моніторинг дотримання адвокатами стандартів якості надання БПД та у разі отримання згоди відповідного суб'єкта права на БВПД – оцінювання якості її надання;
 - організовують, у тому числі через МЦ, підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД;
 - подають клопотання до КЦ про виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають БВПД;
 - узагальнюють, аналізують та поширюють практику надання БВПД;
 - надають підпорядкованим МЦ консультаційно-методичну допомогу з питань, пов'язаних з наданням БППД у кримінальному процесі;
 - забезпечують вивчення потреб та рівня задоволеності осіб, які звертаються щодо надання БВПД та/або отримали таку допомогу;
 - подають щоквартальні та річні звіти про свою діяльність та діяльність відповідних МЦ до КЦ;
 - збирають, узагальнюють та аналізують статистичні дані про надання БВПД;
 - забезпечують організацію і проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань надання БПД;
 - спрямовують, координують та контролюють діяльність МЦ;
 - проводять перевірки діяльності МЦ;
 - розробляють, затверджують та забезпечують виконання регіональних планів надання БПД.

Схема 7. Мапа розміщення точок доступу до БПД (на 31.03.2017 р.)

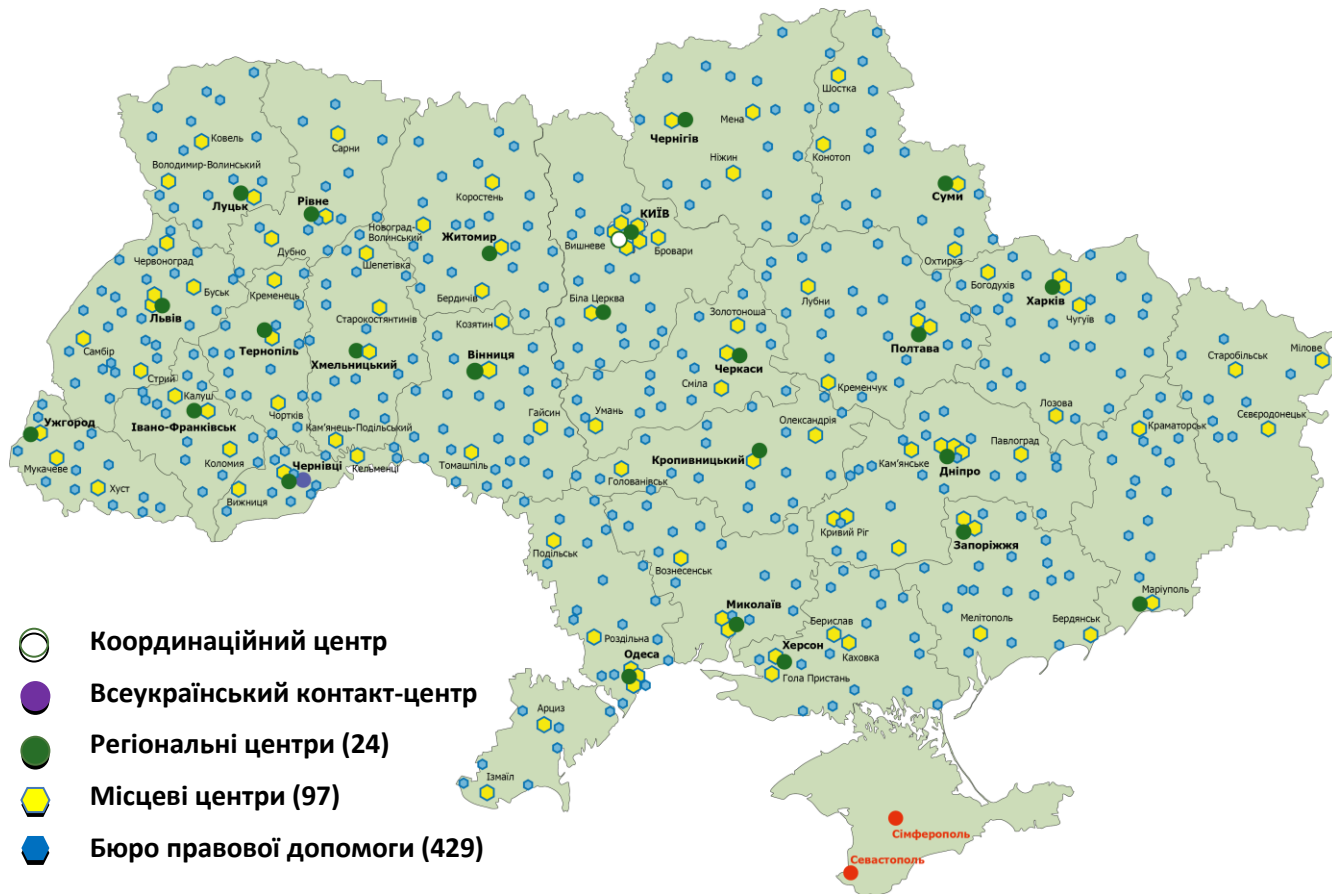
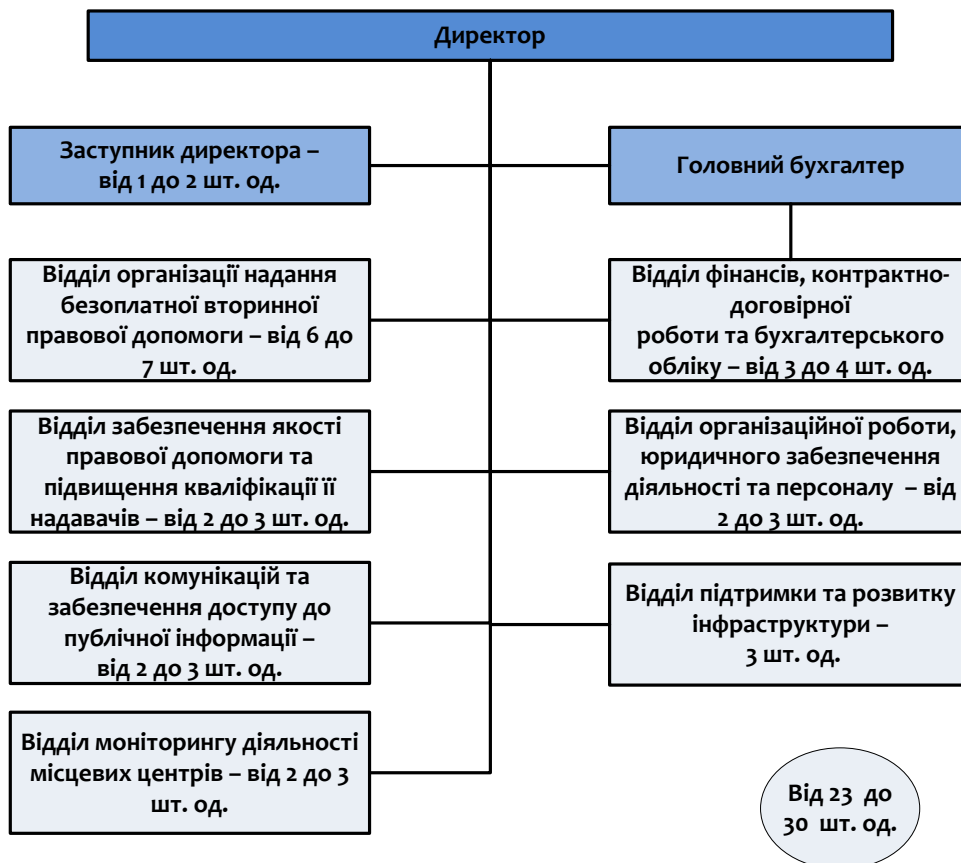

Схема 8. Типова організаційна структура РЦ (станом на січень 2017 р.)

На даний час в РЦ працює 424 співробітники. 33 % працівників РЦ безпосередньо контактують з клієнтами центру (чергові / оперативні працівники та працівники кол-центру).

Типову організаційну структуру РЦ представлено на схемі 8.

У Регіональних центрах працюють люди різних вікових груп. Так, 57 % працівників усіх РЦ – віком до 40 років (36 % – до 30 років, 21 % – віком від 31 до 40 років), 19 % осіб віком від 41 до 50 років та 24 % – більше 51 року. 55 % працівників РЦ – жінки. 52 % осіб працюють на посадах головних спеціалістів в РЦ. Див. схеми 9–11.

Схема 9. Склад співробітників РЦ за віком

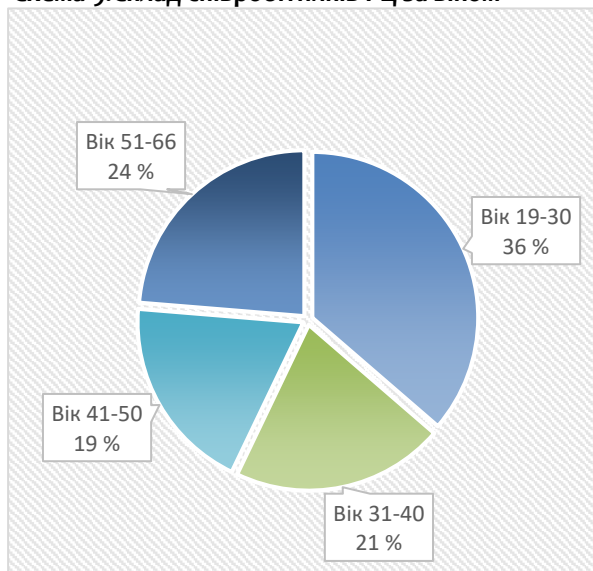

Схема 10. Склад співробітників РЦ за статтю

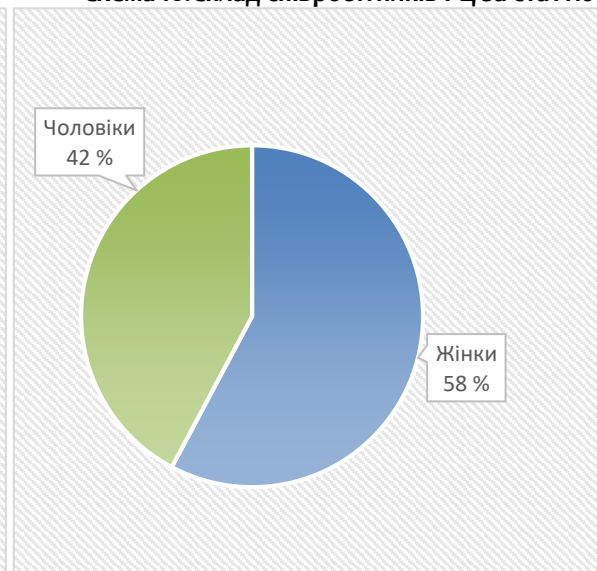
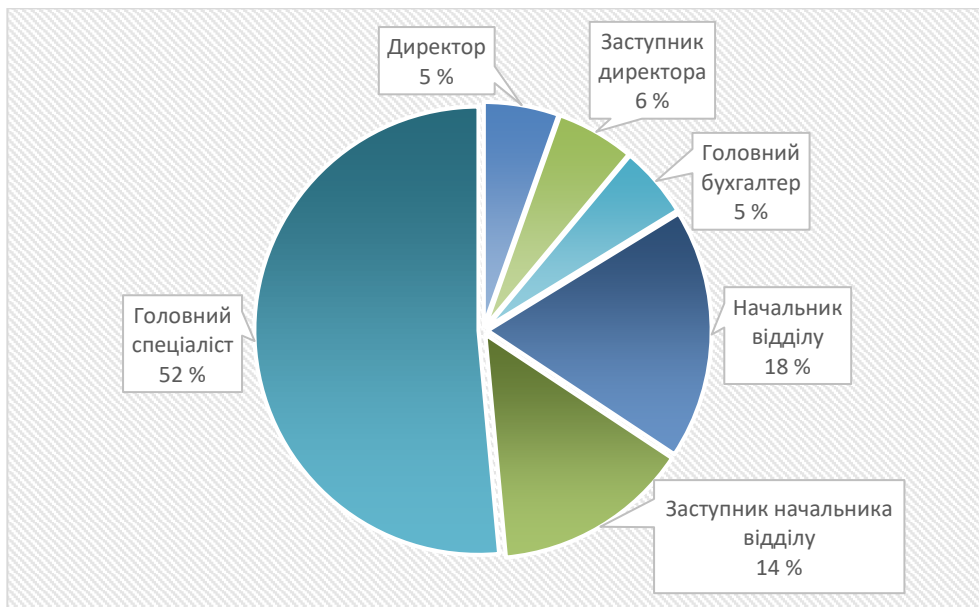

Схема 11. Склад співробітників РЦ за типом посади

Контактний центр

У складі Чернівецького РЦ з жовтня 2015 року створено всеукраїнський контактний центр системи надання БПД, що надає такі послуги:

- консультування з питань, пов'язаних з наданням безоплатної правової допомоги;
- інформування про гарячі телефонні лінії з питань надання соціальних послуг та захисту прав людини (обсяг послуги поступово розширюватиметься);
- отримання інформації про випадки затримання осіб відповідно до кримінального процесуального законодавства та законодавства про адміністративні правопорушення для призначення таким особам адвоката за рахунок держави;
- забезпечення зв'язку з усіма центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, надання інформації про їх місцезнаходження, контактні номери телефонів, інші засоби зв'язку;
- забезпечення зворотного зв'язку з питань надання безоплатної вторинної правової допомоги, в тому числі – прийняття скарг на діяльність центрів та адвокатів;
- інформування про можливості отримання правової допомоги від інших організацій, в тому числі недержавних, з якими у центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги налагоджені партнерські стосунки.

У контактному центрі працюють 18 осіб, з них 2 особи – керівник і заступник та 16 операторів, 63 % з яких – чоловіки.

1.2.4. Місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги

З 1 липня 2015 р. діють 100 місцевих центрів по всій Україні для надання правової допомоги у цивільних та адміністративних справах. Кожен центр надає правові послуги особам, що їх потребують, обслуговуючи територію з населенням у межах від 250 до 600 тисяч чоловік. У лютому 2016 року Міністерством юстиції було прийнято рішення про ліквідацію 7 МЦ у Луганській та Харківській області та натомість утворення 4 МЦ (один – у Луганській області, три – у Харківській).

МЦ відповідно до покладених на них завдань здійснюють такі функції:

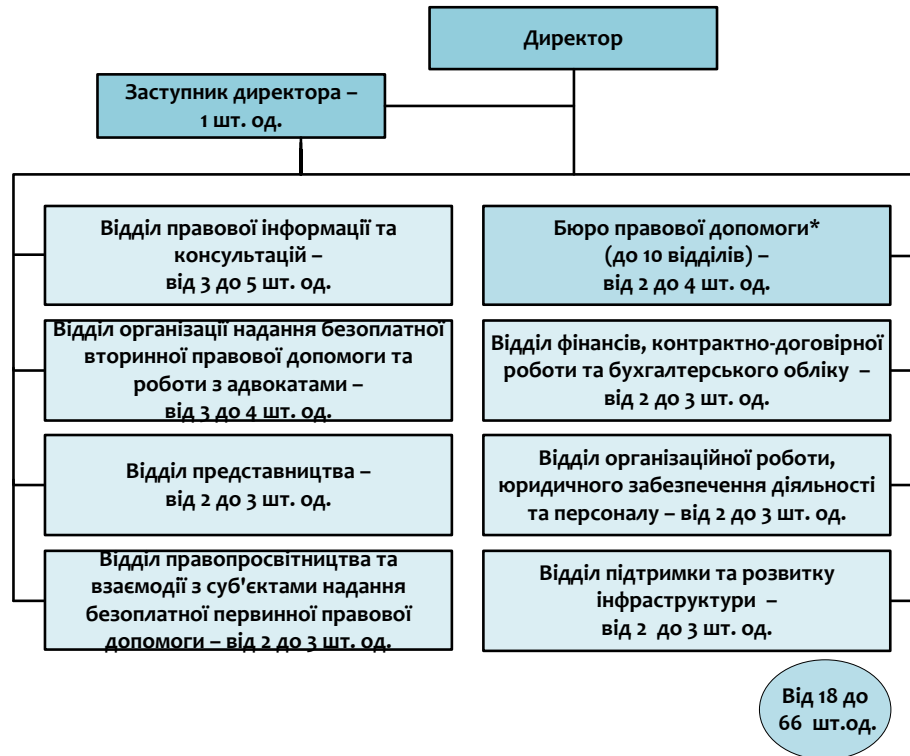
- розповсюджують інформацію у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, надання БПД;
- проводять тематичні семінари, лекції, зокрема у навчальних закладах, закладах позашкільної освіти, в закладах післядипломної освіти, навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; для визначених категорій громадян, зокрема пенсіонерів, інвалідів, учасників антитерористичної операції, молоді, громадських активістів, вчителів та педагогічних працівників, медичних працівників, інших вразливих суспільних груп з метою підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, запобігання злочинності;
- здійснюють особистий прийом та облік осіб, які звертаються до МЦ для отримання БПД та БВПД, роз'яснюють положення законодавства у сфері БПД та порядок отримання такої допомоги;

- розглядають звернення осіб про надання БПД протягом десяти днів з дня надходження зазначеного звернення;
- надають правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань;
- забезпечують складення заяв, скарг та інших документів правового характеру;
- забезпечують роботу бюро правової допомоги;
- забезпечують роботу мобільних консультаційних пунктів;
- забезпечують відвідування осіб, зокрема одиноких, похилого віку, з обмеженими фізичними можливостями, за місцем їх перебування з метою надання зазначеним особам БПД;
- забезпечують розвиток мережі дистанційних пунктів доступу до БПД та їх функціонування на постійній основі;
- здійснюють представництво інтересів на підставі довіреності, виданої особою, яка звернулася за наданням БВПД, та/або складають документи процесуального характеру;
- залучають у встановленому порядку перекладача (сурдоперекладача) для забезпечення надання БВПД суб'єктам відповідного права у разі, коли зазначені суб'єкти не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухонімими;
- укладають контракти/договори з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають БВПД;
- забезпечують надання доступу до електронних сервісів МЮ, зокрема шляхом надання доступу до комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням; надають консультації, роз'яснюють правила пошуку та порядок отримання відомостей із зазначених сервісів;
- здійснюють аналіз питань, з якими особи звертаються до МЦ, та готують відповідні консультаційні матеріали;
- розглядають звернення суб'єктів права на БВПД та перевіряють належність особи до категорій осіб, які мають право на отримання БВПД;
- приймають рішення про надання БВПД або про відмову в її наданні;
- приймають рішення про припинення надання БВПД;
- видають доручення адвокатам для надання БВПД, скасовують такі доручення;
- приймають рішення про заміну адвоката у випадках, передбачених [Законом](#);
- забезпечують оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД;
- забезпечують посвідчення довіреностей, виданих адвокатам/працівникам місцевих центрів суб'єктами права на БВПД;
- отримують від адвокатів, які надають БВПД, інформацію про надання такої допомоги;
- взаємодіють з іншими суб'єктами надання БПД, здійснюють їх координацію на відповідній території, надають органам місцевого самоврядування консультаційно-методичну допомогу з питань утворення спеціалізованих установ, які надають БПД, залучення до її надання юридичних осіб приватного права та фізичних осіб;
- організовують підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД;
- подають клопотання до КЦ про виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають БВПД;
- узагальнюють, аналізують та поширюють практику надання БПД;
- збирають за встановленою формою статистичні дані про надання БПД, зокрема щодо кількості та категорій осіб, які звернулись по таку допомогу, а також щодо осіб, які скористались електронними сервісами МЮ;

- забезпечують вивчення потреб та рівня задоволеності осіб, які звертаються щодо надання БППД і БВПД та/або отримали таку допомогу, у тому числі здійснюють аналіз питань, з якими особи звертаються до МЦ, та готують відповідні консультаційні матеріали;
- готують пропозиції до проектів регіональних планів надання БПД та забезпечують їх виконання у межах повноважень МЦ.

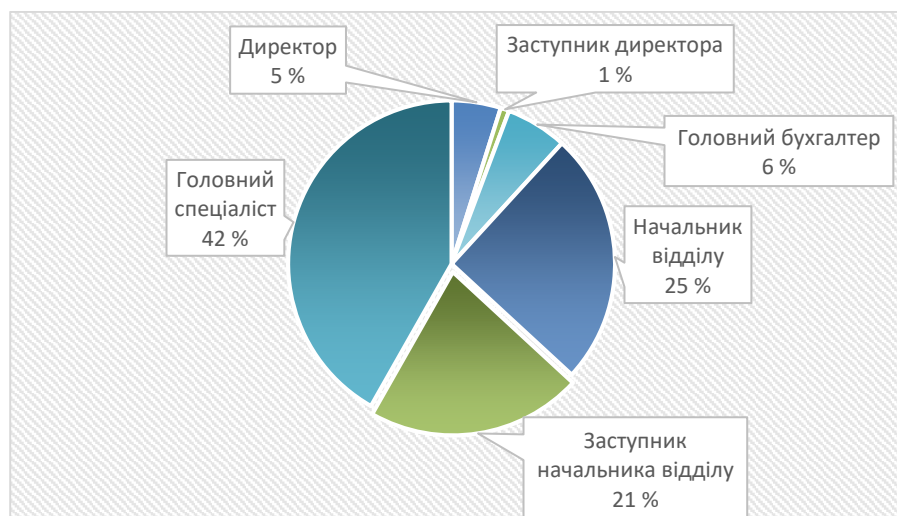
На даний час в місцевих центрах БВПД працюють 1747 співробітників²⁴. Типову організаційну структуру місцевого центру БВПД представлено на схемі 12.

Схема 12. Типова організаційна структура місцевого центру з надання БВПД (станом на січень 2017 р.)

Переважає більшість працівників місцевих центрів віком до 40 років (43% – до 30 років, 33% віком від 31 до 40 років). 67% працівників МЦ – жінки. 42% осіб працюють на посадах головних спеціалістів у МЦ. Див. схеми 13–15.

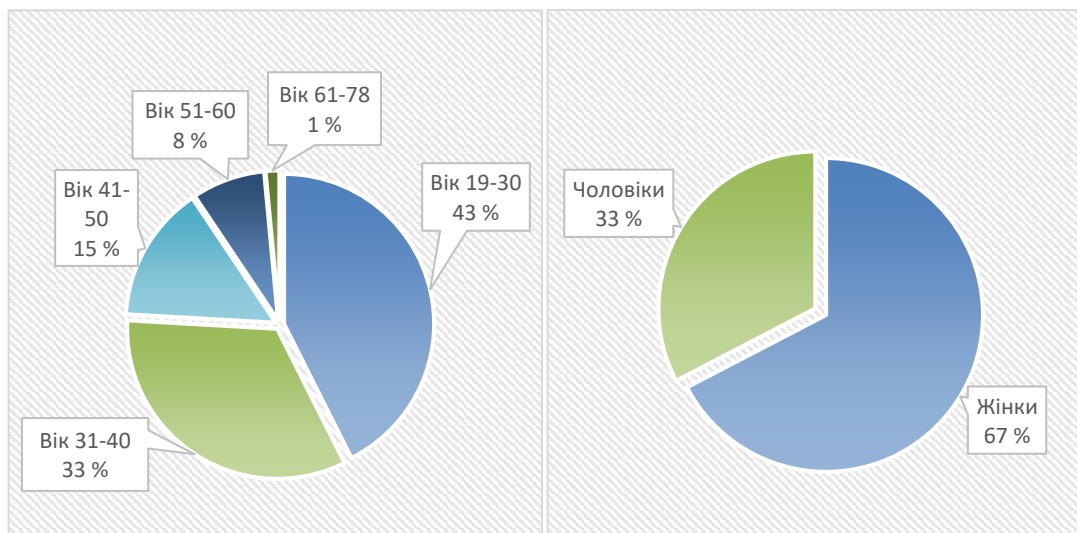
Схема 13. Персонал МЦ за типом посади

26% працівників МЦ згідно зі штатним розписом здійснюють прийом громадян.

²⁴ Дані станом на 01.01.2017 з урахуванням усіх МЦ.

Схема 14.Склад співробітників МЦ за віком Схема 15.Склад співробітників МЦ за статтю

1.2.5. Бюро правової допомоги

Аналіз, проведений КЦ за результатами діяльності місцевих центрів (після відкриття у 2015 р.) засвідчив **наявність чотирьох системних проблем**:

- по-перше, брак точок доступу до БПД у віддалених районах. Так, 90 % клієнтів, які зверталися до місцевих центрів, були із того району, в якому розташовувався центр, і лише 10 % клієнтів – із суміжних районів, що належали до його юрисдикції;
- по-друге, відсутність у місцевих центрів функції надання БППД, в той час як 80 % їх клієнтів мали потребу насамперед у правовій інформації та консультаціях і лише 20% клієнтів – у представництві їх інтересів у суді, тобто у БВПД;
- по-третє, тим громадянам з віддалених районів, які все ж таки потребували представництва інтересів у судах, не завжди могли вчасно забезпечити цю послугу через брак адвокатів у таких районах;
- по-четверте, дуже низький рівень правової культури в громадах, традиції вирішення правових питань у неправовий спосіб, що стимулює корупційні явища.

Для вирішення цих проблем було прийнято рішення за рахунок частини ресурсів, що вивільнилися внаслідок проведення структурної реформи Мін'юсту – ліквідації понад 600 районних управлінь юстиції радянського зразка²⁵, – збільшити кількість сервісних точок доступу до БПД та розширити функціональність системи надання БПД відповідно до потреб територіальних громад.

У грудні 2015 року МЮ видав наказ від 25.12.2015 № 2748/5 «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції України та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги». У Плані заходів, затвердженому цим наказом МЮ, були визначені завдання щодо розроблення відповідного рішення КМУ, забезпечення фінансування та створення матеріально-технічної бази бюро, відбору персоналу тощо.

Уряд погодився з пропозицією МЮ утворити бюро правової допомоги як структурні підрозділи МЦ, прийнявши постанову від 11.02.2016 № 99 «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги»²⁶ (див. схему 16).

²⁵ Постановою КМУ від 11.02.2016 № 99 було ліквідовано територіальні органи МЮ районного та міського рівня.

²⁶ Важливе значення для роботи бюро мають також накази КЦ від 31.03.2016 № 25, від 31.03.2016 № 26, від 31.03.2016 № 27.

Схема 16. Концепція бюро правової допомоги

Відповідно, у структурі МЦ було утворено 429 бюро правової допомоги, що розпочали роботу з 1 вересня 2016 року по всій території України, забезпечуючи надання як первинної правової допомоги – правової інформації та консультацій, так і доступ до вторинної правової допомоги – представництва інтересів у суді, а також проведення правопросвітницьких заходів на рівні громад.

Бюро правової допомоги є самостійним відділом МЦ.

Основними завданнями Бюро є:

- правопросвітництво у територіальних громадах;
- надання БПД;
- забезпечення доступу до БВПД;
- надання БВПД (крім захисту);
- забезпечення доступу до електронних сервісів МЮ.

Бюро відповідно до покладених на нього завдань:

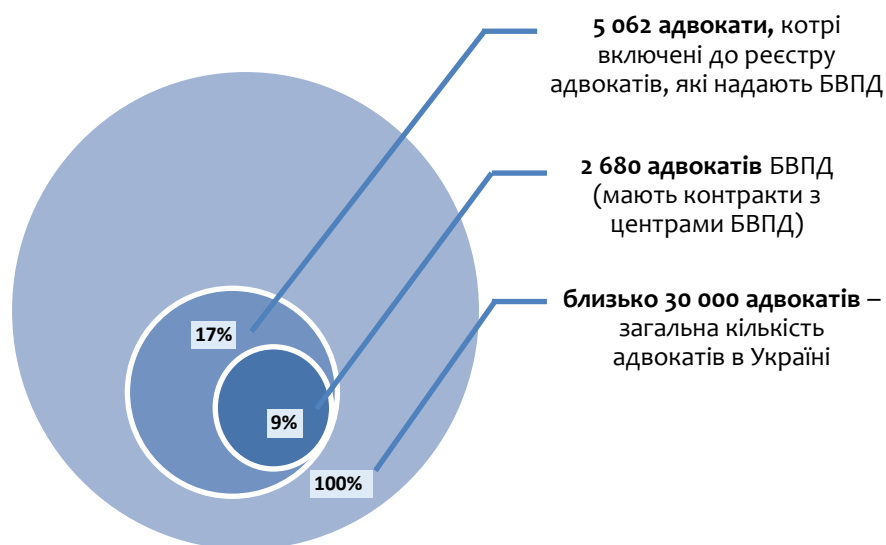
- розповсюджує інформацію у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян;
- проводить тематичні семінари, лекції, зокрема у навчальних закладах, закладах позашкільної освіти, в закладах післядипломної освіти, навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; для визначених категорій громадян, зокрема пенсіонерів, інвалідів, учасників антитерористичної операції, молоді, громадських активістів, вчителів та педагогічних працівників, медичних працівників, інших вразливих суспільних груп з метою підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, запобігання злочинності;
- здійснює прийом осіб, які звертаються до МЦ для отримання БПД та БВПД, роз'яснює положення законодавства у сфері надання БПД та порядок отримання такої допомоги;
- забезпечує реєстрацію звернень осіб про надання БПД;

- розглядає:
 - звернення осіб про надання БПД протягом п'яти днів з дня надходження зазначеного звернення;
 - звернення суб'єктів права на БВПД протягом десяти днів з дня надходження зазначеного звернення, у разі необхідності надає допомогу у складанні таких звернень;
 - звернення, скарги, запити на отримання публічної інформації з питань, що належать до компетенції бюро;
- приймає всі необхідні документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій осіб, визначених Законом, та передає їх до МЦ для здійснення перевірки їх належності до категорій осіб, які мають право на отримання БВПД, та прийняття рішення про надання або відмову в наданні БВПД;
- надає правову інформацію, консультації і роз'яснення з правових питань, зокрема роз'яснює порядок звернення до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна;
- забезпечує роботу мобільних консультаційних пунктів;
- забезпечує відвідування осіб, зокрема одиноких, похилого віку, з обмеженими фізичними можливостями за місцем їх перебування з метою надання зазначеним особам БПД;
- забезпечує розвиток мережі дистанційних пунктів доступу до БПД та їх функціонування на постійній основі;
- забезпечує складення заяв, скарг та інших документів правового характеру, у тому числі документів процесуального характеру;
- забезпечує посвідчення довіреностей, виданих працівникам МЦ та адвокатам суб'єктами права на БВПД;
- здійснює представництво інтересів осіб, визначених пунктами 1, 2², 8 – 12 частини першої та частиною другою статті 14 Закону, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та/або складення документів процесуального характеру – згідно з наказом відповідного МЦ та на підставі довіреності, виданої особою, яка звернулася за наданням БВПД;
- забезпечує надання доступу до комп'ютерів з відповідним програмним забезпеченням, за допомогою яких особа може отримати доступ до електронних сервісів МЮ; надає консультації, роз'яснює правила пошуку та порядок отримання відомостей із зазначених сервісів;
- аналізує потребу та рівень задоволеності осіб, які звертаються щодо надання БПД та/або отримали таку допомогу, та подає таку інформацію до МЦ;
- бере участь в інформаційному наповненні довідково-інформаційної платформи правових консультацій WikiLegalAid;
- збирає за встановленою формою статистичні дані про надання БПД, зокрема щодо кількості та категорій осіб, які звернулись по таку допомогу, а також щодо осіб, які скористались електронними сервісами МЮ, і передає їх до МЦ;
- готує пропозиції до проектів планів роботи МЦ, а також щодо їх виконання з питань, що належать до повноважень бюро;
- бере участь у підготовці довідкових, інформаційних, аналітичних, статистичних, звітних та інших матеріалів з питань, що належать до повноважень бюро;
- бере участь в опрацюванні проектів нормативно-правових актів з питань БПД;
- здійснює аналіз питань, з якими особи звертаються до бюро, та готує відповідні консультаційні матеріали;
- взаємодіє з іншими бюро правової допомоги та відділами МЦ.

1.3. Адвокати, які надають БВПД

За даними Національної асоціації адвокатів України налічується близько 30000 адвокатів в Україні. Реєстр адвокатів, які залучаються до надання БВПД, включає 5062 адвокати, котрі пройшли конкурсний відбір для залучення до надання БВПД і мають право надавати БВПД. Станом на січень 2017 року 2680 адвокатів (тобто 53 % від тих, які включені до реєстру) мали контракти з центрами БВПД для надання правової допомоги у кримінальних та цивільних справах. Ці адвокати не є співробітниками центрів БВПД, а здійснюють свою діяльність на договірній основі (постійній та/або тимчасовій), вони також можуть продовжувати працювати і як приватні адвокати. Їх діяльність, як і діяльність приватних адвокатів, регулюється законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Схема 17. Адвокати, які надають БВПД, як частина загальної спільноти адвокатів в Україні

Як показано на мапі (схема 18), число адвокатів по областях суттєво відрізняється, що пов'язано з різною кількістю населення. Найменша кількість адвокатів з надання БВПД на даний час у Луганській області (26 осіб), а найвища – у Дніпропетровській області (249 осіб). Більшість складають адвокати-чоловіки; у 60 % регіонів (14 областях та м. Києві) чоловіки-адвокати складають 61–70 % адвокатів регіону, з якими укладено контракти. У шести областях відсоток чоловіків-адвокатів складає 51–60 %, а у чотирьох областях цей показник є вищим 71 % (71–78).

1.4. Право на правову допомогу та клієнти системи надання БПД

Нижче зазначено критерії, що визначають право на первинну та вторинну правову допомогу, передбачені законодавством України.

Безоплатна первинна правова допомога:

Відповідно до Конституції України (стаття 59) і згідно з Законом «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну первинну допомогу гарантується всім особам, які перебувають під юрисдикцією України, тобто всім громадянам України, а також іноземцям, особам без громадянства, а також біженцям (незалежно від їх соціального / фінансового стану).

Безоплатна вторинна правова допомога у кримінальних провадженнях:

Закон «Про безоплатну правову допомогу» гарантує доступ до безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних провадженнях для таких категорій осіб (незалежно від їх соціального / фінансового статусу):

- особи, до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт;
- затримані особи, підозрювані та обвинувачені у вчиненні злочинів;
- особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;
- особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії;
- особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі.

Стаття 52 Кримінального процесуального кодексу встановлює умови для обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. Це стосується таких категорій людей:

- особа, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років;
- особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру;
- особа, яка внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатна повною мірою реалізувати свої права;
- особа, яка не володіє мовою, якою ведеться кримінальне судочинство;
- особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;
- щодо реабілітації померлої особи.

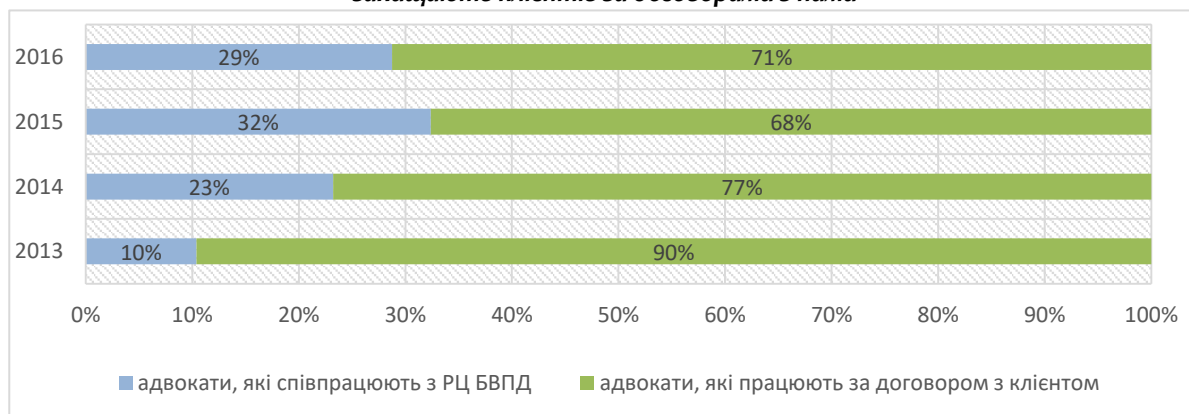
У таблиці 2 містяться статистичні дані щодо надання БВПД у кримінальних провадженнях з моменту початку роботи системи у січні 2013 року.

Таблиця 2. Статистичні дані щодо БВПД, наданої РЦ в 2013–2016 рр.

Тип доступу до правової допомоги	2013	2014	2015	2016
Ранній доступ до правової допомоги для всіх затриманих / заарештованих осіб				
Затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину	22 433	18 040	17 309	15 644
Адміністративне затримання	4 849	1 956	6 902	7 302
Адміністративний арешт	5 108	5 650	4 575	3 812
Доступ до правової допомоги для підозрюваних / обвинувачених осіб за постановою слідчого, прокурора та / або ухвалою слідчого судді або суду				
Залучення адвокатів БВПД за призначенням	42 129	39 110	38 685	39 374
Участь адвокатів, які надають БВПД, в окремій процесуальній дії	2 171	2 677	3 113	4 637
Залучення адвокатів БВПД у справах щодо продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру	Немає даних	Немає даних	3 743	4 219
Залучення адвокатів БВПД у процедурах, пов'язаних з видачею особи (екстрадицією)	Немає даних	Немає даних	101	185
Залучення адвокатів БВПД у разі вирішення судом питань під час виконання вироків	Немає даних	Немає даних	604	2 060
Залучення адвокатів БВПД до допомоги особам, засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі	Немає даних	45	1 185	3 943
Разом	76 690	67 478	76 217	81 176

Слід зазначити, що з розвитком системи поступово зростає кількість виправдувальних вироків, причому частка таких виправдувальних вироків у справах, що вели адвокати за призначенням (залучені до надання БВПД за контрактами із РЦ) зараз складає приблизно третину виправдувальних вироків усіх кримінальних справ (див. схему 19).

Схема 19. Виправдувальні вирок та скасування обвинувальних вироків у апеляційних та касаційних судах у 2013–2016 рр.: у справах адвокатів, які надають БВПД за призначенням та (приватних) адвокатів, які захищають клієнтів за договорами з ними

Події Революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014) стали важливим випробуванням для функціонування системи надання БПД в Україні, а також дали унікальну можливість для підвищення обізнаності громадськості та розбудови довіри громадян до системи БПД. Під час подій Майдану «зафіксовані численні випадки незаконних затримань та арештів, викрадення учасників протесту, катувань та жорстокого поводження з боку правоохоронних органів та афілійованих із ними кримінальних злочинних угруповань»; порушення права на справедливий суд, в тому числі порушення принципів безсторонності суду, територіальної підсудності, права на публічний розгляд справи, презумпції невинуватості, права на захист (у багатьох випадках «підозрюваним не було забезпечено можливості безпосередньо спілкуватися зі своїм адвокатом»; «точну кількість затриманих встановити неможливо через умисне порушення процедури належної реєстрації затриманих»²⁸.

Незважаючи на численні випадки неінформування з боку правоохоронних органів або несвоєчасного інформування про випадки затримання осіб, центри БВПД отримали повідомлення про затримання 389 осіб і надали адвокатів БВПД. Після прибуття на місце адвокатів центрів БВПД 112 осіб (29% від загального числа затриманих) відмовилися від їх послуг. Правова допомога була надана 277 затриманим протестувальникам. Система продемонструвала свою політичну нейтральність, високий рівень професіоналізму та спроможності вчасно надавати послуги для затриманих і забезпечувати правовий захист у належному порядку.

Схема 20. БВПД під час подій Революції Гідності

²⁸ Ціна свободи. Звіт правозахисних організацій про злочини проти людяності, скоєні під час Євромайдану (листопад 2013–лютий 2014):

http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/zvit_prazozakhsisnikh_organizatsiy_pro_zlochiny_prot_lyudyanosti_skoeni_pid_chas_evromaydanu/

БВПД у цивільних та адміністративних справах. Надання БВПД у цивільних та адміністративних справах почалося з 1 липня 2015 року. Як і у більшості кримінальних справ, БВПД у цивільних та адміністративних справах надається вразливим верствам населення України, чисельність яких оцінюється в 8,6 млн. осіб (тобто приблизно 20,2% від загальної чисельності населення України²⁹). Перелік категорій осіб (відповідно до Закону «Про безоплатну правову допомогу»), які мають право на БВПД у цивільних та адміністративних справах, а також приблизна кількість осіб кожної категорії наведені у таблиці 3.

Таблиця 3. Суб'єкти права на БВПД у цивільних та адміністративних справах (з липня 2015 р.)

Категорія суб'єктів права	Приблизна кількість осіб у категорії
Особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму (станом на березень 2017 р. 3200 грн. або менше на місяць) Особи з обмеженими можливостями / інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб (станом на березень 2017 р. 2494 грн. або менше на місяць)	5 700 000
Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів	100 000
Особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»	3 000
Ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (у тому числі учасники проведення антитерористичної операції на сході України), особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань	1 080 000
Особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи	6 000
Особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку;	5 000
Особи, реабілітовані відповідно до законодавства України	1 100
Особи, які претендують на отримання статусу учасника АТО	100 000
Внутрішньо переміщені особи, а також особи, які претендують на отримання цього статусу	1 600 000
Разом	8 595 100

²⁹Станом на січень 2017 чисельність населення України складає 42,6 млн. осіб.

21 грудня 2016 року Верховна Рада України прийняла [Закон №1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя»](#), яким внесено зміни до Закону «Про безоплатну правову допомогу» з метою розширення кола осіб, які мають право на БВПД³⁰.

Суб'єктами права на БВПД стали внутрішньо переміщені особи (близько 1 600 000 людей) та особи, які претендують на отримання такого статусу, а також особи, які претендують на отримання статусу ветерана війни, у тому числі учасника бойових дій. Така ж соціальна гарантія була надана особам, які претендують на отримання статусу учасника бойових дій, а ветеранам війни, у тому числі учасникам бойових дій (на той момент близько 275 000 осіб), іншим особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», внаслідок змін до Закону БВПД стала надаватися не лише з питань їх соціального захисту, як це було до прийняття зазначених змін, а з будь-яких інших питань.

Також зазначеним Законом суттєво змінилися підходи до визначення рівня малозабезпеченості, що є критерієм для отримання БВПД близько 8,6 млн. осіб: до уваги відтоді береться лише особистий дохід особи (а не середньомісячний усієї сім'ї) за умови, що він не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, (діти віком до шести років, діти віком від шести до вісімнадцяти років, працездатні особи та особи, які втратили працездатність). Запропоновані зміни врахували об'єктивну потребу в забезпеченні доступу до безоплатної правової допомоги особам, які мають дохід, що дорівнює прожитковому мінімуму або навіть більше, проте є недостатнім для самостійної оплати правових послуг. Крім того, запропоновані зміни зробили особу незалежною від доходів інших членів сім'ї у питанні звернення за безоплатною правовою допомогою. Насамперед, це уможливило звернення за такою допомогою осіб, законні інтереси та права яких порушуються в сім'ї.

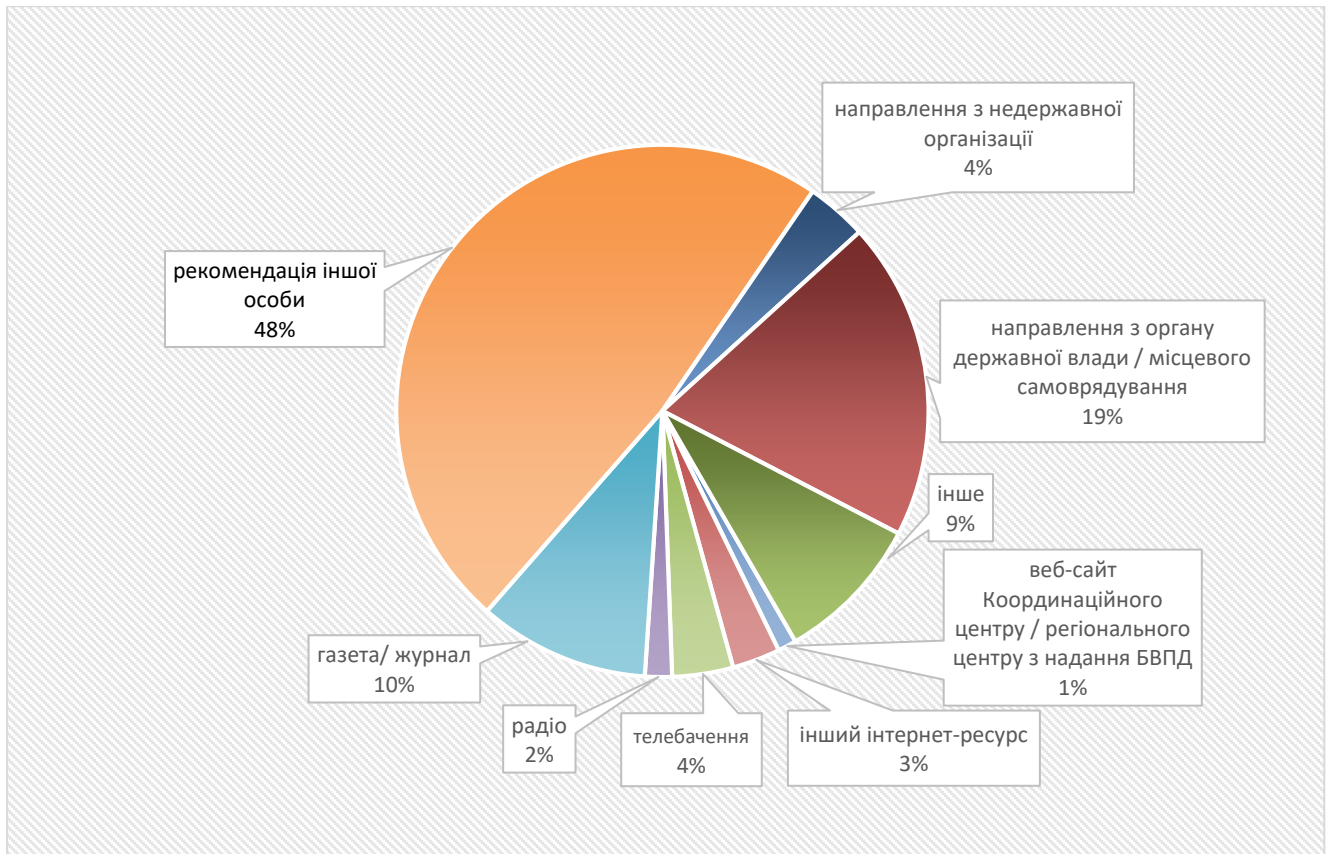
Таблиця 4. Статистичні дані щодо БВПД, наданої МЦ (липень 2015 – грудень 2016 рр.)³¹

Дані щодо звернень та рішень щодо надання БВПД МЦ	Станом на 01.01.2017
Кількість зареєстрованих звернень клієнтів	316348
Кількість роз'яснень, консультацій, наданих працівником центру	267608
Кількість осіб, яких спрямовано до установи, організації (установ, організацій), з якою центром організовано співпрацю для надання правової допомоги по суті порушеного питання	12742
Кількість прийнятих письмових звернень про надання БВПД	50222
Кількість прийнятих рішень про надання БВПД	43037
Кількість виданих центром доручень про призначення адвоката	42889

³⁰ Прийняттю цього Закону передували дві інші спроби КЦ забезпечити внесення змін до Закону «Про БПД». Після відставки Уряду і повернення з Парламенту всіх урядових законопроектів, не прийнятих на той момент в першому читанні, КЦ через Міністерство юстиції повторно подав для схвалення Урядом та внесення на розгляд Верховної Ради проект Закону, що відтворював положення законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення якості її надання» (реєстр. № 3044 від 07.09.2015). Новий Уряд підтримав ініціативу КЦ, проте, в силу вимог Регламенту Верховної Ради цей проект було повернуто Урядові, оскільки на той момент основним став вважатися інший проект Закону, внесений народними депутатами, що раніше був альтернативним стосовно урядового. Крім того, одночасно з підготовкою пропозицій до проекту Закону «Про Вищу раду правосуддя» КЦ готував проект Закону такого ж змісту. В грудні 2016 року цей законопроект був погоджений із двома заінтересованими міністерствами, проте не внесений на розгляд Уряду у зв'язку з прийняттям Закону «Про Вищу раду правосуддя».

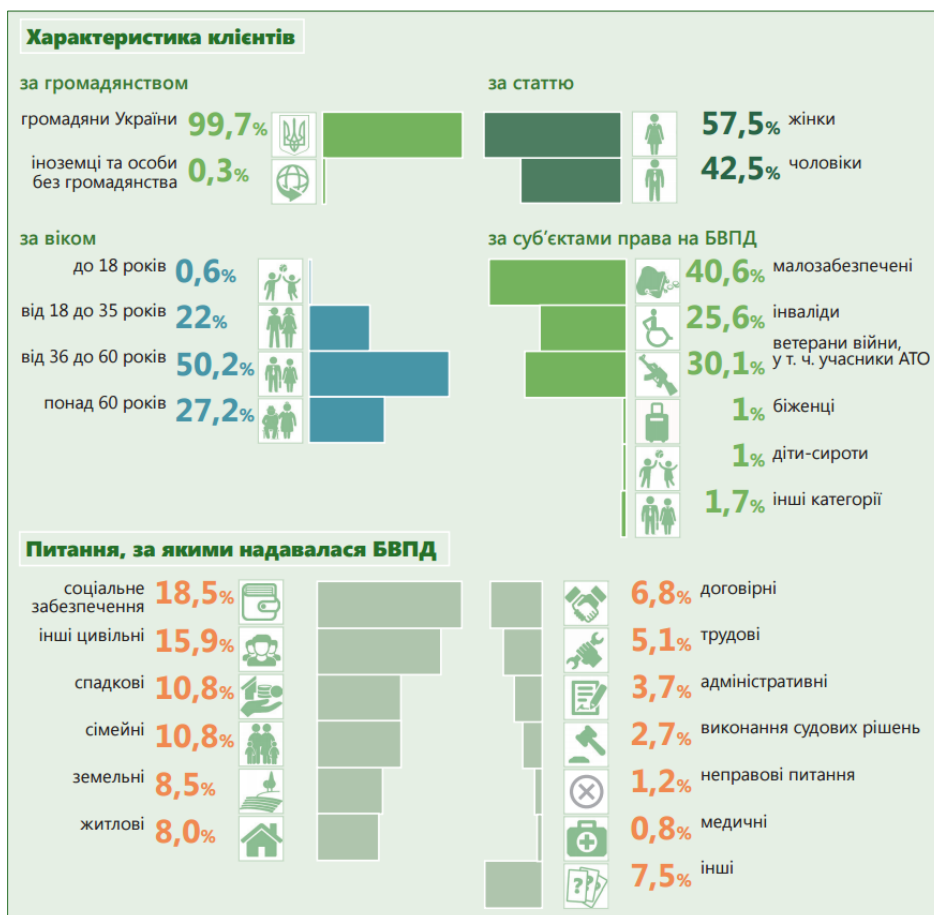
³¹ https://docs.google.com/spreadsheets/d/1zdG_Sdww7-WiwWA_AV2zVRCMZoHz1dYhrJvWU8ixSAI/edit?pref=2&pli=1#gid=904525845

Схема 21. Джерела інформації про БВПД клієнтів центрів (2016)

За даними опитування клієнтів, 48 % клієнтів звертаються до МЦ за рекомендацією від інших осіб, а 19 % спрямовуються з органів державної влади та місцевого самоврядування (див. схему 21).

Схема 22. Характеристика клієнтів МЦ у 2016 році

У 2016 році більшість клієнтів МЦ становили жінки (58 %).

50 % клієнтів МЦ – особи віком від 35 до 60 років; близько 27 % клієнтів – особи віком понад 60 років.

Понад 40 % клієнтів становили малозабезпечені особи; понад 25 % клієнтів – інваліди; понад 30 % – ветерани війни. Найбільше клієнти зверталися з питань соціального забезпечення (18 %), сімейного (11 %), спадкового (11 %), земельного (8,5 %) та житлового (8 %) права (див. схему 22).

Контактний центр

Впродовж першого року з початку роботи всеукраїнського контактного центру системи надання БПД (з жовтня 2015 р.) консультації з тих чи інших питань було надано 130438 особам. Загалом до кол-центру надійшло 142109 вхідних дзвінків, з них 11671 дзвінків було розірвано (8 %).

Моніторинг спеціальних даних не був автоматизованим у 2015 р., такі дані збирали за нотатками операторів. Майже третину (28 %) телефонних дзвінків (5918 осіб), які надійшли до контактного центру, складала запити інформації про адреси та контакти регіональних та місцевих центрів з надання БВПД, а також 11 % – дзвінки з подальшою переадресацією до РЦ від адвокатів, слідчих тощо. Крім того, близько 16 % усіх дзвінків (3319 осіб) – повідомлення про випадки затримання осіб та винесення постанов / ухвал про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням; такі дзвінки переадресовано на відповідні регіональні центри з надання БВПД. Також було отримано ще 59 дзвінків від адвокатів з різних питань БПД та 86 дзвінків від засуджених та їх родичів (наприклад, з такими запитаннями: чи можливо подати звернення, як подати звернення, скільки часу звернення розглядається РЦ, як можна замінити адвоката тощо).

У 2016 році облік дзвінків до контактного центру було автоматизовано. За даними щомісячної статистичної звітності 19 % дзвінків (21161 осіб) складала повідомлення про затримання та повідомлення про винесення постанов та ухвал, 41 % (45319 осіб) дозвонювачів запитували про контактну інформацію бюро правової допомоги, МЦ та РЦ, 4 % (4626 осіб) потребували консультацій та роз'яснень у сфері БПД. Також 0.2 % (266 осіб) зверталися з питань допомоги засудженим. 2,8 % (3164 осіб) телефонували з питань соціального захисту, пенсійного забезпечення, в тому числі отримання пільг для учасників АТО, призначення субсидій, виплат аліментів. Загалом, щодо АТО та ВПО було отримано 1175 дзвінків. 9 % (10116 осіб) отримали інформацію про урядову гарячу лінію, гарячі лінії для ВПО, військовослужбовців, МВС, Мін'юсту, департаменту соціальної політики, контакти виконавчої служби та УГСПЛ. Земельні, банківські питання складала близько одного відсотка.

1.5. Фінансування системи надання БПД

Гарантоване державне фінансування є одним з принципів надання БВПД, визначених законом.

На реалізацію Закону «Про безоплатну правову допомогу» в державному бюджеті 2013 року було передбачено близько 70 млн. грн. для розвитку і впровадження системи БВПД (в перший рік її роботи), і приблизно 94 млн. грн. у бюджеті на 2014 рік. Однак слід зазначити, що 2013 року система БВПД фактично отримала 39,8 млн. грн., що склало лише 54 % від передбачених коштів.

2014 року система отримала 79,1 млн. грн., що склало 84 % передбачених на 2014 рік коштів. 2015 року фінансування системи становило 242,3 млн. грн., що склало 84,1 % передбачених на 2015 рік коштів.

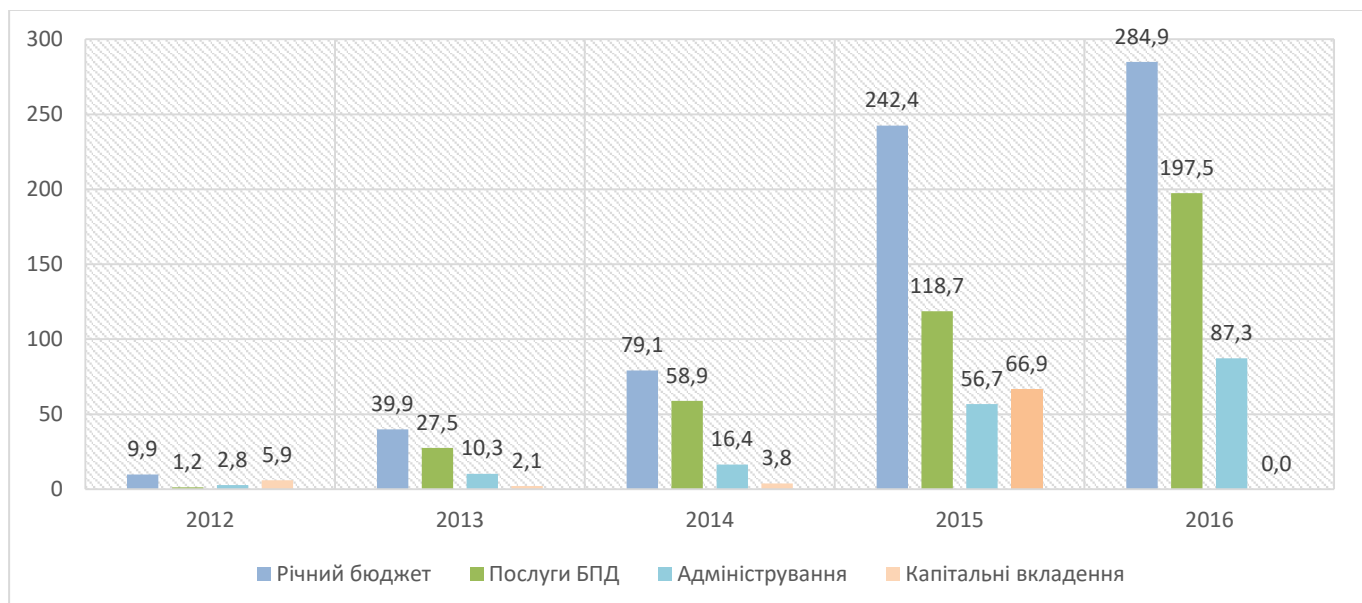
Зростання видатків 2015 року пов'язане з розширенням юрисдикції системи БВПД на надання правової допомоги у цивільних та адміністративних справах клієнтів та початком роботи місцевих центрів з надання БВПД, що потребувало оренди 100 офісів і оплати праці ~1600 нових штатних одиниць персоналу.

У 2016 році фінансування системи становило 284,9 млн. грн. Збільшення фінансування пов'язане з набуттям системою БПД нових функцій: надання правової інформації та консультацій (БППД), правопросвітництва на рівні територіальних громад, забезпечення доступу до електронних сервісів Мін'юсту, а також розширення мережі точок доступу до БПД шляхом відкриття понад 400 бюро правової допомоги у малих містах. Це потребувало оренди понад 400 приміщень та оплати праці ~1400 нових штатних одиниць персоналу.

В цілому, як видно зі схеми 23 і таблиці 5, фінансування системи БПД щороку збільшувалося, і його обсяг у 2016 році перевищив аналогічний показник 2013 року у понад 7,1 рази.

Державним бюджетом на 2017 рік передбачено фінансування системи БПД в обсязі 358,5 млн. грн. Збільшення фінансування пов'язане передусім з тим, що новоутворені бюро правової допомоги у 2016 році функціонували лише протягом останніх чотирьох місяців (з вересня), а у 2017 році вже працюватимуть усі 12 місяців.

Схема 23. Касові видатки з державного бюджету на функціонування системи БПД у 2012–2016 рр. (млн. грн.)

Окремо слід відзначити фінансування таких важливих для розвитку системи надання БПД ініціатив:

- 1) **Розвиток комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС).** Фінансування цього напрямку з державного бюджету є недостатнім. Важливо зазначити, що 2014 року, у порівнянні з 2013 р., було вдвічі скорочено кошти на розвиток системи БПД, у тому числі на

розвиток КІАС (див. таблицю 5). Крім того, 2014 року виділені в бюджеті кошти для КІАС було витрачено на покриття витрат за 2013 рік. 2015 року фінансування розвитку КІАС було відновлено у зв'язку з відкриттям 100 місцевих центрів з надання БВПД, однак коштів, виділених державою, було недостатньо для забезпечення мінімально необхідного розвитку КІАС, тому для розробки спеціального програмного модуля для новостворених місцевих центрів БВПД було залучено кошти донора – проекту QALA. У 2016 році коштів на розвиток системи БПД виділено не було, тож роботи з подальшої розбудови КІАС фінансувалися виключно за кошти іноземних партнерів.

- 2) Важливим кроком у розвитку системи БПД є відкриття у 2017 році **п'яти міжрегіональних правопросвітницьких ресурсно-комунікаційних платформ**, приміщення для яких було придбано за рахунок коштів державного бюджету наприкінці 2015 року. Державний бюджет 2017 року передбачає видатки на оплату праці персоналу та оплату комунальних платежів. Ремонтні роботи у приміщеннях, придбання необхідної техніки та обладнання здійснюються за рахунок донорів – МФ «Відродження» та Посольства США в Україні.
- 3) Крім того, в бюджетах 2013–2016 років не були виділені ресурси на **проведення інформаційної кампанії з підвищення обізнаності громадськості про систему БПД, підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД, а також на навчання та розвиток персоналу КЦ та центрів БВПД**. Протягом цього періоду такі потреби в навчанні і заходах, спрямованих на інформування громадськості, забезпечувалися за підтримки міжнародних донорів.

Фінансування послуг адвокатів, які надають БВПД

Як видно з таблиці 5, існує чітка тенденція до збільшення асигнувань на оплату послуг адвокатів, які надають БВПД за контрактами з центрами. Загалом, рівень фінансування за цим напрямом протягом останніх п'яти років збільшився у 90 разів. Збільшення рівня фінансування пов'язане як зі зростанням обсягу наданих адвокатами послуг, так і з покращенням умов оплати таких послуг, а також зростанням рівня мінімальної заробітної плати, що є базою для здійснення розрахунку розміру винагороди.

2014 року, у порівнянні з 2013 р., таке зростання склало 128 %. 2015 року, в порівнянні з 2014 р., обсяг асигнувань збільшився ще на 54 %; 2016 року проти 2015 р. такий приріст становив ще 30 %.

Слід також зазначити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2016 року № 1048 з 1 січня 2018 року розмір оплати послуг за годину роботи адвоката підвищиться вдвічі – з 2,5 % до 5 % розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб, на момент подання адвокатом звіту.

Рівень адміністративних видатків системи надання БПД

Важливим показником, що відображає фінансову ефективність діяльності системи БПД, є співвідношення поточних видатків на надання послуг та адміністративних видатків (див. таблицю 6). Рівень адміністративних витрат був найвищим (71 %) у 2012 році, коли відбувалася інституціоналізація системи БПД, створювалися КЦ та 27 РЦ з надання БВПД. Протягом наступних двох років ця частка знижувалася і становила у 2014 році 21,8 %. У 2015 та 2016 роках частка адміністративних видатків була більшою і становила відповідно 32,3 % та 30,7 %, що було пов'язано зі створенням 100 місцевих центрів БВПД та понад 400 бюро правової допомоги відповідно.

Стратегічним планом Мін'юсту на 2017 рік та два наступних бюджетних періоди передбачено зниження частки адміністративних видатків системи БПД до рівня, що не перевищує 20 %.

Місцеві програми правової допомоги

У зв'язку з початком реалізації бачення щодо передання у середньостроковій перспективі функцій надання БППД на рівень територіальних громад важливим інструментом діяльності місцевих центрів БВПД є спільна з органами місцевого самоврядування робота щодо розробки та реалізації місцевих програм правової допомоги. У 2016 році було розроблено та прийнято 104 таких програми із загальним обсягом фінансування 1,6 млн. грн., що становить 0,56 % фінансування системи надання БПД.

Таблиця 5. Структура видатків з державного бюджету системи надання БПД у 2012–2016 роках

	2012		2013		2014		2015		2016	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
РІЧНИЙ БЮДЖЕТ	9 884,4	100%	39 841,5	100%	79 114,2	100%	242 368,8	100%	284 884,8	100%
ПОСЛУГИ БПД, у тому числі:	1 160,6	11,74%	27 456,6	68,91%	58 894,3	74,44%	118 742,7	48,99%	197 546,1	69,34%
<i>послуги БВПД, надані адвокатами за контрактами з центрами*</i>	1 160,6	11,74%	22 854,1	57,36%	52 047,0	65,79%	80 218,3	33,10%	104 433,1	36,66%
<i>послуги БПД, надані працівниками центрів</i>	0,0	0,00%	4 602,5	11,55%	6 847,3	8,65%	38 524,4	15,89%	93 113,0	32,68%
АДМІНІСТРУВАННЯ	2 840,3	28,74%	10 265,7	25,77%	16 431,3	20,77%	56 694,9	23,39%	87 338,6	30,66%
КАПІТАЛЬНІ ВКЛАДЕННЯ, у тому числі:	5 883,5	59,52%	2 119,2	5,32%	3 788,6	4,79%	66 931,2	27,62%	0,0	0,00%
<i>розвиток КІАС</i>	2 190,0	22,16%	656,1	1,65%	2 541,1	3,21%	13 920,8	5,74%	0,00%	0,00%

* у 2012 році оплата праці адвокатів з надання громадянам правової допомоги у кримінальних провадженнях (кримінальних справах) здійснювалася Міністерством юстиції

Таблиця 6. Структура поточних видатків системи надання БПД у 2012–2016 роках

	2012		2013		2014		2015		2016	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
ПОСЛУГИ БПД	1 160,6	29,01%	27 456,6	72,79%	58 894,3	78,19%	118 742,7	67,68%	197 546,1	69,34%
АДМІНІСТРУВАННЯ	2 840,3	70,99%	10 265,7	27,21%	16 431,3	21,81%	56 694,9	32,32%	87 338,6	30,66%

2. СПРОМОЖНІСТЬ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД

2.1. Нормативна база щодо людських ресурсів

Одним із основних завдань Державної цільової програми формування системи БПД на 2013–2017 рр. є запровадження механізму безперервного навчання, зокрема професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання БВПД, працівників, відповідальних за організацію надання БПД. Програма визначає низку заходів, спрямованих на досягнення цієї мети, як-от розробка і вдосконалення відповідних навчальних програм, організація тематичних семінарів і тренінгів, включаючи тренінги з управлінської тематики для всіх керівників центрів БВПД.

Прогнозовані витрати на проведення тренінгів для адвокатів БВПД, а також співробітників КЦ та центрів БВПД, як зазначено у Державній програмі, становлять 36 млн. грн. на рік (з інших, ніж державний бюджет джерел фінансування) та 2,6 млн. грн. (за рахунок коштів державного бюджету). У державному бюджеті у 2013–2015 роках не було виділено коштів на проведення зазначених тренінгів. Наразі внески від міжнародних донорів були основним джерелом фінансування проведення тренінгів для адвокатів БВПД та працівників системи БВПД.

За даними РЦ, у 2016 році більше сотні заходів з обміну досвідом / внутрішнього навчання на регіональному рівні були проведені за рахунок коштів РЦ та МЦ відповідно до їх річних планів діяльності.

Відповідно до Положення про Координаційний центр (Постанова КМУ від 06.06.2012 № 504) КЦ «здійснює методичне забезпечення і консультаційну підтримку з питань надання безоплатної правової допомоги органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також утворених ними спеціалізованих установ та громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги, надає роз'яснення щодо застосування законодавства у відповідній сфері»; організовує і проводить семінари, конференції, тренінги, інші заходи, у тому числі міжнародні; поширює інформацію з питань надання правової допомоги.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»³² зобов'язує всіх адвокатів підвищувати свій професійний рівень на регулярній основі. Відповідно до процедури, затвердженої Радою адвокатів України³³, всі адвокати в Україні повинні отримати не менше 30 залікових балів за участь у заходах з підвищення кваліфікації протягом 3-річного періоду (мінімум 10 залікових балів протягом року) і щорічно звітувати про підвищення кваліфікації. У разі невиконання цієї вимоги адвокатів можуть притягнути до дисциплінарної відповідальності. Існує низка установ і організацій (у тому числі Національна асоціація адвокатів України – НААУ), інші професійні асоціації адвокатів та окремі вищі навчальні заклади, які проводять навчання / семінари для адвокатів.

Меморандум про співпрацю між НААУ і Міністерством юстиції³⁴ передбачає співпрацю між цими двома організаціями, зокрема щодо підвищення кваліфікації адвокатами БВПД. Зокрема, сторони домовилися, що КЦ і центри БВПД організують сертифікацію і проводять тренінги для адвокатів БВПД. Це означає, що участь адвокатів у навчальних заходах, організованих КЦ і центрами БВПД, має зараховуватися до заходів обов'язкового підвищення кваліфікації (сертифікації) адвокатів.

³² Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», № 5076-VI, ст. 21, від 05.07.2012.

³³ Рішення № 85 Ради адвокатів України від 16.02. 2013 зі змінами (рішення № 219 від 27.09. 2013) (Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України).

³⁴ http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Memorandum_cooperation_MJU_NAAU.pdf

Сорок три (43) тренери-адвокати було сертифіковано 2013 року НААУ за поданням КЦ як індивідуальних експертів для проведення тренінгів з питань кримінального судочинства для адвокатів по всій Україні, що входять до НААУ. Національна асоціація адвокатів України регулярно запрошувала у 2014 році тренерів-адвокатів БВПД для проведення тренінгів, організованих НААУ.

Водночас, у 2016 році при звітуванні адвокатами про навчання не всім адвокатам було зараховано бали за участь у навчальних заходах КЦ та центрів БВПД (зокрема, у Волинській та Сумській областях, а також частково у Запорізькій та Миколаївській). Рішенням НААУ № 67 від 26.02.2017 (п. 14) було скасовано нарахування таких балів³⁵, хоча в додатку 1. до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України «Діяльність, що зараховується як підвищення кваліфікації адвокатів» КЦ та центри БВПД залишилися в переліку акредитованих юридичних осіб.

Меморандум також передбачає обмін інформацією – методичні рекомендації та інші навчальні матеріали для адвокатів, які розроблено однією зі сторін, може використовувати друга сторона і навіть друкувати (за рахунок організації і з урахуванням авторського права)³⁶.

2015 року було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» (п.5, пп.10), якими встановлена вимога обов'язкового підвищення кваліфікації адвокатами, що їх залучають до надання безоплатної вторинної правової допомоги, на тренінгах, організованих Координаційним центром (у примірному контракті також прописано цей обов'язок). Невиконання адвокатом такої умови є підставою для відмови в укладенні контракту із ним/нею.

³⁵ http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-02-26-r-shennya-rau-67_56eacc4835ofd.pdf

³⁶ Пізніше у 2014 році було проведено низку спільних круглих столів між регіональними центрами з надання БВПД та радами адвокатів регіонів, на яких обговорювалися різні питання співпраці сторін, після чого було досягнуто домовленості про залучення, по можливості, до тренінгів, які проводить Координаційний центр з надання правової допомоги, адвокатів, які не мають контрактів з регіональними центрами з надання БВПД. У 4 областях питання участі у тренінгах були закріплені у Меморандумах про співпрацю між відповідним регіональним центром та радою адвокатів регіону, в інших така співпраця відбувається за домовленістю.

2.2. Адвокати

Першоджерелом інформації про адвокатів, які надають БВПД, є реєстр адвокатів БВПД, який до 2015 року складав КЦ на центральному рівні та вели відповідні головні управління юстиції на місцевому рівні. З 2015 року функції ведення Реєстру покладено на Координаційний центр та регіональні центри (відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 30.04.2015 № 633/6 «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу»). Згідно з реєстром на сьогодні у ньому перебувають 5062 адвокати, які мають право надавати безоплатну правову допомогу (тобто адвокати, які успішно пройшли конкурс для адвокатів БВПД). З цієї групи 2680 адвокатів було залучено (за контрактом з РЦ) до надання правової допомоги у кримінальних провадженнях³⁷. Важливо зазначити, що адвокати не є співробітниками центрів БВПД, а здійснюють свою діяльність на договірній основі (постійній та / або тимчасовій), вони також можуть продовжувати працювати і як приватні адвокати. При цьому, надаючи БВПД, адвокати зберігають свою професійну незалежність, дотримуються принципів верховенства права, законності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів (визначених ст. 4. Закону про «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Адвокати, які надають БВПД у кримінальному процесі, були однією з ключових цільових аудиторій для проведення навчання та розвитку при започаткуванні системи. Вони беруть участь у тренінгах та інших навчальних заходах, організованих КЦ на добровільних засадах на безоплатній основі. Крім того, немає ніяких обмежень щодо участі адвокатів, які надають БВПД, у навчальних заходах, організованих іншими зацікавленими сторонами, такими як НААУ.

Існує три основні механізми, які використовує КЦ для розвитку потенціалу адвокатів, що надають БВПД:

- 1) окремі навчальні заходи;
- 2) комплексні тренінги (тренінги для адвокатів-тренерів та після них – каскадні тренінги);
- 3) методичне забезпечення та консультаційна підтримка.

Зі створенням ГО «**Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу**» (травень 2014 р.) очікується зростання ролі ГО, адвокатів-тренерів у проведенні різноманітних навчальних та заходів з обміну досвідом для тренерів.

За підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та відділу з правоохоронних питань Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні було проведено 2 сесії зі стратегічного планування діяльності ГО (26–27.11. 2016 та 28–29.01.2017), на яких серед іншого учасники обговорювали питання активізації проведення тренінгів по регіонах України. Участь у тренінгу взяли усі 26 **керівників відокремлених підрозділів ГО кожної області, члени Правління та Наглядової Ради**.

Окремі навчальні заходи

Окремі навчальні заходи – це навчальні заходи, зокрема тренінги, семінари, круглі столи тощо, вони не передбачають системного охоплення зацікавлених сторін по всій системі / всіх областях та підготовку тренерів з числа адвокатів. У таблиці 7 нижче представлено інформацію про такі навчальні заходи в регіонах, організовані КЦ.

³⁷ Дані станом на січень 2017 р.

Таблиця 7. Окремі навчальні заходи для адвокатів, які надають БВПД

Опис заходів	Тема	Аудиторія
Серії тренінгів (4) Організовані у співпраці з координатором проєктів ОБСЄ в Україні та ГУЮ Жовтень – листопад 2012	«Підтримка впровадження системи правової допомоги в Україні»	Адвокати БВПД з Донецької області, АРК і Севастополя, Одеської та Львівської областей
Серія круглих столів (10) Травень 2013 р.	«Досвід впровадження нового кримінального процесуального законодавства (за матеріалами практики надання БВПД)»	Група представників різних зацікавлених сторін (судді, адвокати, прокурори і співробітники міліції) у різних регіонах
Серії дводенних тренінгів (8) Організовані у співпраці з Американською асоціацією юристів Ініціативою з верховенства права за підтримки 6 центрів БВПД Квітень – травень 2013 р.	«Ефективний захист у кримінальному процесі», у тому числі сесії з таких питань: Практика Європейського суду у застосуванні принципів кримінального процесу; Сторона захисту як суб'єкт кримінального процесу. Новели доказового права; Заходи забезпечення кримінального провадження. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді; Особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій	270 адвокатів, які надають БВПД, з 6 областей України (Полтавська, Дніпропетровська, Сумська, Херсонська, Вінницька і Волинська)
Одноденний тренінг Організований у співпраці з УФПД 26 грудня 2014 р.	«Дії захисника із забезпечення доступу до належної медичної допомоги», були висвітлені такі питання: Судово-медична експертиза, види експертиз; Оцінка доказів: допустимість та недопустимість доказів; Межі компетенції судово-медичного експерта; оцінка висновку судово-медичного експерта і порядок оцінки таких висновків; Перелік необхідних документів для проведення судово-медичної експертизи; Відтворення обставин подій (слідчий експеримент); Робота судово-медичного експерта з адвокатом	60 адвокатів, які надають БВПД (м. Київ)

Дводенний тренінг (2 + 10) За підтримки Департаменту юстиції США, Посольства США – Червень 2014 р. За підтримки Американської асоціації юристів Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI) – Червень – жовтень 2015 р.	«Практичні аспекти змагального кримінального процесу», розглянуто такі питання: • Джерела тлумачення кримінального процесуального законодавства; • Допустимість доказів / загальні принципи допустимості; • Розкриття обвинувальних та виправдувальних доказів; • Стандарти доказування; • Підготовка свідків; • Прямий допит свідків; • Принципи ефективного перехресного допиту	2014: 37 адвокатів, які надають БВПД, та обвинувачі з 2 областей (Львівська і Черкаська) 2015: 120 учасників, з них 60 адвокатів та 60 прокурорів (проводилися у Луцьку, Херсоні, Чернівцях, Закарпатті для відповідних регіонів)
Серія семінарів (10) У рамках проекту «Адвокація та підвищення спроможності Уряду у сфері міграції»³⁸ За підтримки УГСПЛ та Європейського Союзу, за сприяння Верховного комісара ООН у справах біженців та міжнародної організації ХАЙЕС Лютий 2015 р. – лютий 2016 р.	«Застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в справах про видворення, екстрадицію та відмову в наданні захисту шукачам притулку» • Право на свободу від тортур, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання (Ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод); • Ризики: видворення, екстрадиція; • Право на свободу та особисту недоторканість (ст.5(1)(f) ЄКПЛ); • Право на повагу до особистого та сімейного життя (ст.8 ЄКПЛ)	150 адвокатів (тренінги проводилися у Вінниці, Івано-Франківську, Львові, Харкові, Чернігові, Дніпропетровську, Києві, Київській області, Сумах, Полтаві)
Тренінг Організований УФПД за підтримки МФ «Відродження» 18–19 березня 2016 р.	«Правова допомога учасникам бойових дій на Сході України» • Злочини проти національної безпеки; Військові злочини; • Контрактна служба: укладення, припинення; • Правові аспекти військового діловодства під час АТО; • Оформлення статусу УБД; • Дезертирство; • Соціальні гарантії; • Медичне право. Земельні та житлові питання, трудове та фінансове право	55 адвокатів, у тому числі адвокати-тренери

³⁸ Експерти, тренери: Наталя Гурковська, адвокат, юрист проекту «Advocacy and Governmental Capacity Building in Migration», Остап Тимчий, адвокат Всеукраїнської Благодійної Фундації «Право на захист».

Комплексні навчальні заходи – модель каскадних тренінгів

Комплексні навчальні заходи на плановій основі в усіх регіонах проводять адвокати-тренери за визначеною тематикою з метою охоплення максимально можливої кількості адвокатів, які надають БВПД. В умовах відсутності коштів з державного бюджету для покриття цього типу навчання КЦ на початку 2013 р. почав застосовувати інноваційний підхід, який полягає у створенні мережі тренерів-адвокатів з усіх регіонів України, котрі надають БВПД: відібрані адвокати мають пройти відповідне навчання, щоб стати тренерами, і після його завершення вони можуть проводити каскадні тренінги для адвокатів, які надають БВПД, у всіх регіонах України.

Каскадні тренінги – навчальні заходи для адвокатів системи безоплатної правової допомоги, що проводяться одночасно у всіх регіонах адвокатами-тренерами за визначеною тематикою. Основною метою проведення каскадних тренінгів є підвищення кваліфікації адвокатів, залучених до надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі. За підсумками каскадних тренінгів учасники, що прослухали повну програму, отримують сертифікати.

Адвокати-тренери були відібрані КЦ на основі відкритого конкурсу (з урахуванням комунікативних навичок і досвіду в галузі кримінального права)³⁹. У результаті було сформовано мережу з шістдесяти (60) адвокатів-тренерів, які представляють усі регіони України (тобто мінімум два (2) адвокати-тренери з одного регіону).

Надалі планується діяльність з формування груп адвокатів-тренерів за певними темами у царині адміністративного та цивільного права, які можуть бути визначені за результатами звернень до МЦ.

У 2015 р. до проведення каскадних тренінгів долучилися 5 нових адвокатів-тренерів.

Загалом на сьогодні було організовано дев'ять (9) тренінгів для адвокатів-тренерів (за організаційної та експертної підтримки ABA ROLI та УФПД) з проведенням надалі 269 каскадних тренінгів по всій Україні. Слід зазначити, що тренінги для тренерів було організовано за фінансової підтримки з боку міжнародних донорів⁴⁰, а більшість із каскадних тренінгів у 2014 році було проведено без будь-якої фінансової підтримки з боку державного бюджету чи від міжнародних донорів.

З темами та матеріалами тренінгів для тренерів і каскадних тренінгів, а також зі списком адвокатів-тренерів та з короткими звітами про тренінги можна ознайомитися на веб-сайті КЦ⁴¹.

Теми і структури тренінгів для тренерів і наступних каскадних тренінгів наведено нижче в таблиці 8.

³⁹ За підтримки Ради Європи.

⁴⁰ Тренінги для адвокатів-тренерів були проведені за методичної та фінансової підтримки Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», Американської асоціації юристів Ініціатива по верховенству права, Європейського Союзу, Міжнародного фонду «Відродження», Посольства США в Україні, проекту QALA, а також за організаційної підтримки Української фундації правової допомоги.

⁴¹ <http://legalaid.gov.ua/ua/merezha-obminu-dosvidom/materialy-treninhiv>

Таблиця 8. Каскадні тренінги для адвокатів, які надають БВПД

Тренінги для тренерів (у Києві)	Тренінги в регіонах
Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: вивчення і застосування крізь призму стандартів ЄСПЛ (6–8 липня 2013)	Теми: • Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення • Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу Проведено 73 тренінги (вересень – листопад 2013) 1 203 учасники
Методика тренінгу: Планування і проведення тренінгів щодо застосування нового Кримінального процесуального кодексу України (5–6 липня 2013)	
Методичні рекомендації адвокатам, які надають вторинну правову допомогу (22 серпня 2013)	
Психологія допиту (10–11 жовтня 2013)	Кілька пілотних тренінгів було проведено на обласному рівні⁴²
Дії захисника у судовому провадженні (1–3 лютого і 1–2 березня 2014)	Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів. Проведено 50 тренінгів (березень – квітень 2014) 1 248 учасників з 6 областей України
Дії захисника щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді, перегляду судових рішень (17–19 травня і 21–22 червня 2014)	Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів. Проведено 38 тренінгів (червень – липень 2014) 1 106 учасників
Дії захисника у кримінальному провадженні на підставі угод, із застосування окремих заходів кримінально-правового впливу, із забезпечення доступу до належної медичної допомоги⁴³ (13–15 і 27–28 вересня 2014)	Та сама тема, що й для тренінгу для тренерів. Проведено 40 тренінгів (жовтень 2014) в усіх областях, крім Донецької. Тренінги для адвокатів з Луганської області проведено в Харківській області. 1270 учасників

⁴² Проведення каскадних тренінгів було призупинене, оскільки тренери повинні мати більше спеціальних знань і навичок для проведення цього тренінгу.

⁴³ У березні 2014 р. УФПД у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження» провели тренінг «Посилення правових можливостей бідних верств населення» для 35 адвокатів Київського центру з надання БВПД. Матеріали цього тренінгу було використано на тренінгах для тренерів у вересні 2014 р.

Як видно з таблиці 8, каскадні тренінги переважно були спрямовані на зміст і процесуальні аспекти застосування нового *Кримінального процесуального кодексу* в контексті прецедентного права ЄСПЛ.

Водночас, на початку формування когорти адвокатів-тренерів вони мали можливість прослухати сесії за участі іноземних експертів про методичку і планування тренінгів (5–6.07.2013). За задумом Координаційного центру TOT 2015 року тривали 3 дні, з них 2 дні було присвячено юридичним питанням, а третій – методичним аспектам роботи тренера. Адвокати-тренери попрацювали над технікою публічних презентацій, прослухали сесії про ефективну публічну комунікацію, розробку презентацій у форматі prezi тощо (травень 2015). За методичної та фінансової підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» 5 жовтня 2015 року проведено односторонній тренінг-обмін досвідом з розвитку тренерської спроможності, на якому було обговорено особливості проведення тренінгів як інтерактивної форми навчання дорослих.

⁴⁴ ToT та каскадні тренінги 2015 року було організовано та проведено Координаційним центром з надання правової допомоги спільно з ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу», регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги; перший раунд TOT та каскадних тренінгів (травень – липень) відбувався за підтримки Американської асоціації юристів Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI) та у співпраці з Українською фундацією правової допомоги, восени – за підтримки Посольства США в Україні.

У 2016 році за підтримки проекту Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні» відбулося з зустрічі-тренінги адвокатів-тренерів (10 осіб) на тему «Надання безоплатної правової допомоги внутрішньо переміщеним особам: назустріч європейським стандартам»). Зустрічі проходили 4–5 червня 2016 року, 18 червня 2016 року та 12–13 листопада 2016 року. Під час перших двох зустрічей обговорювалися питання розроблення навчальних матеріалів щодо питань захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Після чого у червні-липні адвокати провели 10 тренінгів, у яких взяло участь 198 адвокатів з 7 областей, залучених до надання БПД (зокрема, адвокати, що працюють у Дніпропетровській, Донецькій та Запорізькій областях, м. Києві, Київській, Луганській та Харківській областях. Після завершення тренінгів у співпраці з УФДП було розроблено та надруковано відповідні методичні матеріали «АТО: захист прав та законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей»⁴⁵.

Під час зустрічі у листопаді 2016 року адвокати обговорювали подібну програму для працівників бюро та перспективи її реалізації у 2017 році.

Оцінювання за результатами навчання та його впливу проводиться несистемно. Анкетування після тренінгу потребує часу та людських ресурсів для аналізу зворотного зв'язку, тому не завжди застосовується.

Інші ініціативи з навчання та розвитку адвокатів

Адвокати також беруть активну участь у публічних заходах, зокрема круглих столах та міжнародних конференціях, на яких обговорюють поточні проблеми реалізації КПК, з якими зустрічаються адвокати, перспективи та уроки запровадження стандартів якості, взаємодії з різними зацікавленими сторонами, міжнародний досвід надання БВПД⁴⁶.

Так, крім каскадних тренінгів для адвокатів також було проведено **77 куцових семінарів** (липень 2015) у 56 містах (обласних та районних центрах) та селищах міського типу майже у всіх регіонах України⁴⁷ з **представлення стандартів якості** та застосування їх у роботі **адвокатами**, які надають БВПД. Семінари проводилися якнайближче до місця, де працюють адвокати. Приблизно 70 % адвокатів, які надають БВПД, ознайомилися зі стандартами під час семінарів (участь у семінарах взяли 1200 адвокатів)⁴⁸. Із адвокатами, котрі з різних причин не змогли взяти участі у заході, менеджери з якості проводили індивідуальну роботу.

У листопаді 2015 року адвокати, які успішно пройшли восьмий конкурс з відбору адвокатів, мали можливість взяти участь у **першому дистанційному курсі**⁴⁹ «Вступ до системи БВПД», який розробили фахівці системи БВПД за сприяння Бюро у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL) посольства Сполучених Штатів Америки в Україні в рамках проекту, який адмініструє Ініціатива з верховенства права Американської асоціації юристів. Реєстрація охочих взяти участь у курсі відбувається за посиланням: <http://e-learning.legalaid.gov.ua:8500/course/>.

⁴⁵ Матеріали підготовлено Українською фундацією правової допомоги у співпраці з Координаційним центром з надання правової допомоги за підтримки Програмної ініціативи «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження».

⁴⁶ Інформація про ці заходи наведена у розділі 4.

⁴⁷ За винятком АР Крим, Донецької області та м. Севастополя.

⁴⁸ Семінари проводили менеджери якості, які до того також пройшли відповідний семінар-тренінг. Ці заходи проводилися за підтримки МФВ та УФДП.

⁴⁹ Курс реалізується через систему (платформу) управління електронного навчання «MOODL», яка є вільним веб-додатком, що надає можливість створювати сайти для онлайн-навчання. Адміністрування системи електронного навчання та курсу дистанційного навчання здійснюють представники Координаційного центру з надання правової допомоги, а також залучені спеціалісти та експерти.

Курс складається з таких модулів:

1. Засади системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні.
2. Порядок та умови укладання контрактів / договорів.
3. Порядок взаємодії центрів з адвокатами при наданні безоплатної вторинної правової допомоги.
4. Стандарти якості – усвідомлена необхідність.
5. Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

У вересні 2015 р. відбувся пілот дистанційного курсу, який дозволив побачити як сильні сторони курсу, так і можливості для його вдосконалення. В рамках пілоту 12 адвокатів-тренерів (модераторів з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу) повністю пройшли курс, ще 12 – пройшли його частково⁵⁰.

У листопаді було здійснено перший набір на курс. 73 адвокати, у тому числі 13 адвокатів – учасників попередніх конкурсів, успішно пройшли його⁵¹.

Надалі заплановано підготовку дистанційних курсів з проведених пріоритетних каскадних тренінгів.

Крім того, адвокати залучаються до участі у міжнародних заходах. Так, у серпні 2014 р. два адвокати БВПД взяли участь у 3-тижневому навчальному візиті до США з метою ознайомлення з функціонуванням американської системи правової допомоги. Цей візит було організовано і профінансовано Програмою реформування системи кримінального судочинства (OPDAT) Департаменту юстиції США. У червні 2015 року три адвокати-тренери / модератори обміну досвідом між адвокатами, які надають БВПД, взяли участь у навчальному візиті з питань Європейської конвенції з прав людини до міста Страсбурга (Франція). Під час візиту учасники ознайомилися з організацією діяльності Європейського суду та інших органів Ради Європи. Візит було організовано у рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», який впроваджується за фінансової підтримки Уряду Данії. У листопаді 2015 року 2 адвокати-тренери / модератори обміну досвідом взяли участь у візиті до США, який організувало Посольство США у рамках програми «Відкритий світ», що фінансується Конгресом США. Під час візиту представники системи та інші учасники візиту ознайомилися з досвідом професійної діяльності американських адвокатів, особливостями надання безоплатної правової допомоги у США та організацією американського судочинства.

У 2017 році очікується запуск дистанційного курсу «Правова допомога жертвам домашнього насильства», який розроблено за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» у співпраці з ГО «Жіночі перспективи». За даними опитування адвокатів, залучених до надання БВПД по 22 областях, більше 78 % опитаних адвокатів (660 осіб) хотіли б взяти участь у такому тренінгу. У грудні 2015 року було проведено пілот такого тренінгу за участі менеджерів з якості.

⁵⁰ Також у пілоті брали участь 35 директорів і менеджерів з якості Регіональних центрів та 13 працівників місцевих центрів.

⁵¹ Частина адвокатів зареєструвалися на курс, але не завершили його; за даними опитування цієї групи адвокатів, відбулося це через брак часу і завантаженість (61 %) та проблеми з доступом до інтернету (31 %). При цьому 93 % адвокатів, котрі не встигли пройти курс, зазначили, що якби їм ще раз запропонували пройти цей курс, то вони пройшли б його.

Програма «Адвокат майбутнього»

Наприкінці травня 2016 року було ініційовано розробку навчальної програми «Адвокат майбутнього». Ініціатива буде реалізовуватися за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та передбачає співпрацю між Канадським бюро міжнародної освіти, Асоціацією правників України (АПУ), ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу» за експертної підтримки Канадської асоціації юристів (*Canadian Bar Association, CBA*). Програма має сприяти розвитку навичок з надання правової допомоги й адвокації для підтримки довгострокового розвитку професійної юридичної спільноти, правової допомоги та реформ у сфері правосуддя в Україні. Основна увага під час Програми приділятиметься розвитку так званих м'яких навичок (*soft skills*), як-от ефективна комунікація, управління емоціями тощо.

Робота розпочалася з вивчення потреб адвокатів в Україні, яке було здійснено фахівцями Канадської асоціації юристів⁵² у співпраці з Проектом та партнерами. У Києві, Львові та Одесі пройшли зустрічі з адвокатами різних регіонів, як тих, що залучені до надання БВПД, так і ні. Експерти також відвідали VI Західноукраїнський юридичний форум, організований Асоціацією правників України (АПУ). Зустріч зібрала адвокатів та представників органів адвокатського самоврядування з усієї України. Учасники зустрічей говорили про виклики, які постають перед адвокатами в процесі надання правової допомоги, про те, якої підтримки не вистачає адвокатам для більш ефективної роботи, дискутували щодо компетенцій, які варто розвивати адвокатам, щоб надавати якіснішу допомогу клієнтам. Зокрема, йшлося про навички роботи з різними вразливими групами, інтерв'ювання клієнтів, комунікацію як з клієнтами, так і зі ЗМІ та іншими зацікавленими сторонами (суддями, стороною обвинувачення тощо), етичні принципи, побудову стратегії у справі та комплексний підхід до вирішення проблеми клієнта тощо. Окрім того, канадські колеги мали змогу зустрітися зі студентами та випускниками юридичних навчальних закладів та почути їхні думки щодо якості юридичної освіти та підготовки правників, а також потреб у подальшому розвитку молодих професіоналів.

На основі аналізу потреб у навчанні та з врахуванням кращих міжнародних практик було розроблено програму навчання, що складатиметься з 4-х взаємопов'язаних модулів:

- Робота з клієнтом.
- Взаємодія адвоката з судом та іншими учасниками процесу.
- Комунікація у юридичному співтоваристві.
- Зв'язки з громадськістю та медіа.

У грудні 2016 р. в рамках відкритого конкурсу на основі аналізу заявок та вибіркового інтерв'ю з 707 заявок, що надійшли на участь у програмі, було відібрано першу сотню учасників, які братимуть участь у пілотуванні Програми у 2017 році.

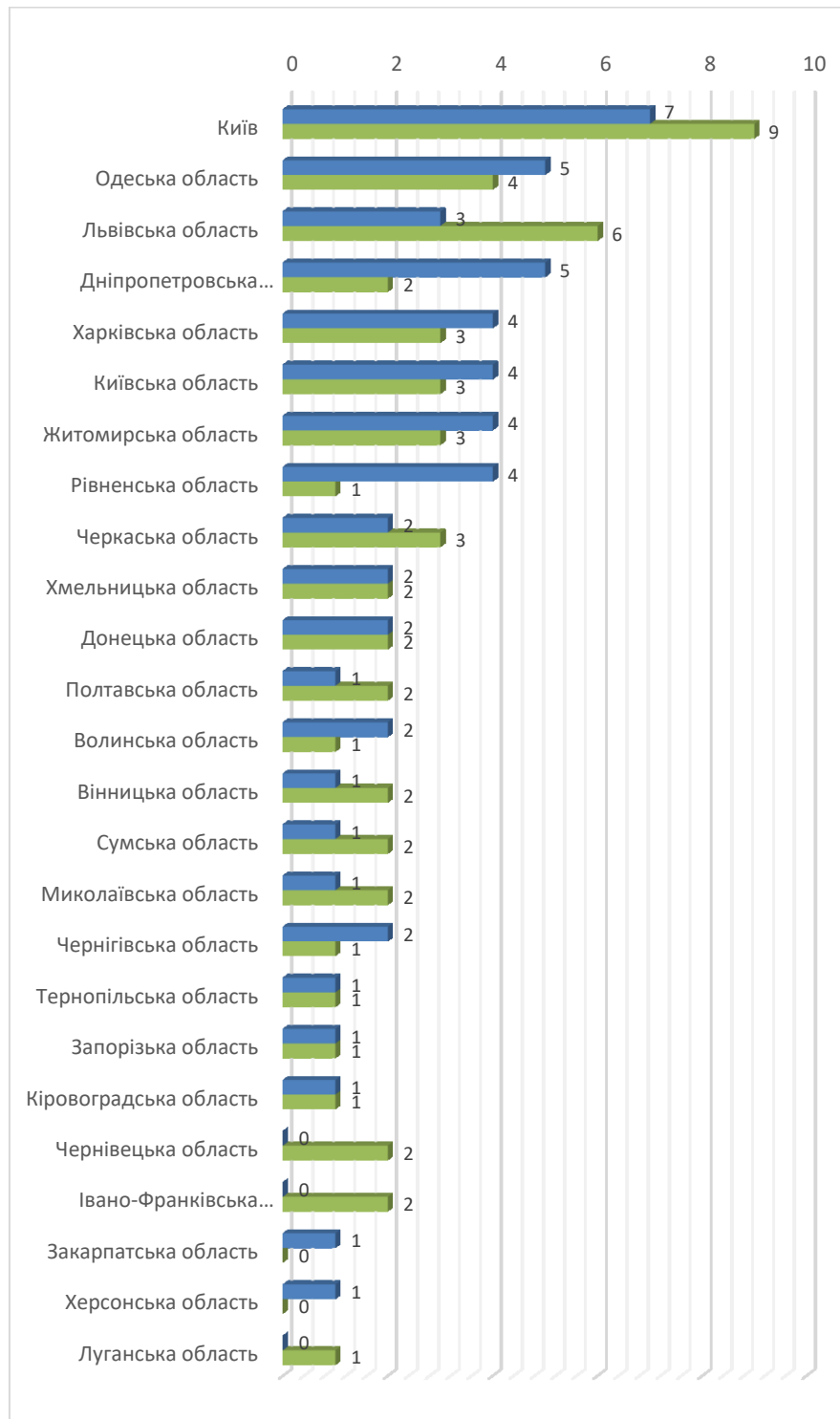
Жінки складають 50 % учасниць Програми.

У пілоті братимуть участь адвокати з усіх областей України; найбільше адвокатів відібрано з м. Києва (16 осіб, 9 з них – жінки), з Одеської та Львівської областей – по 9 осіб, з Дніпропетровської, Житомирської, Київської та Харківської областей – по 7 осіб, з Рівненської та Черкаської областей – по 5 осіб, з Хмельницької та Донецької областей – по 4 особи, з Волинської, Вінницької,

⁵² Участь у вивченні потреб брали Кімберлі Інксатер (Kimberly Inksater), керівник міжнародних програм Канадської асоціації юристів (CBA), Сара МакКензі (Sarah MacKenzie), юрист-координатор із законопроектної роботи та розробки реформ у CBA. У рамках започаткування роботи над Програмою Україну відвідав також Голова Джон Хойлз (John Hoyles), який провів зустрічі з провідними юридичними фірмами України, мав низку зустрічей у Верховному суді України, Міністерстві юстиції України, Верховній Раді України та Адміністрації Президента України. Див. <http://qala.org.ua/uk/novini/golova-kanadskoyi-asotsiatsiyi-yuristiv-proviv-robochi-zustrichi-u-vishnih-derzhavnih-organah-krayini/>

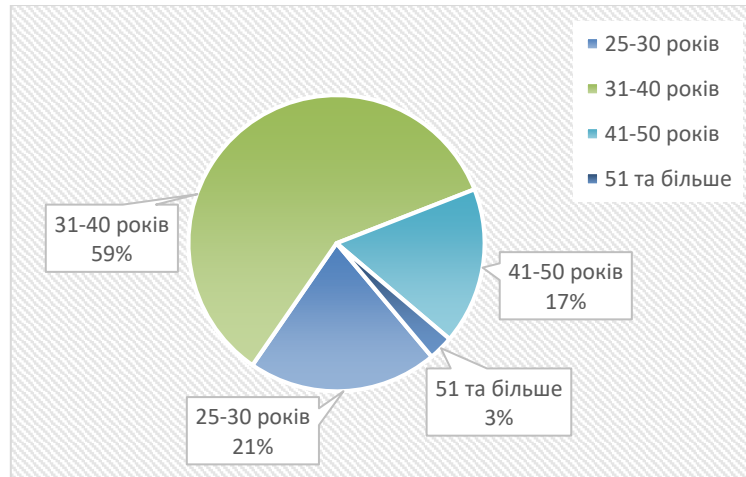
Миколаївської, Полтавської, Сумської та Чернігівської областей – по 3 особи, із Запорізької, Івано-Франківської, Кіровоградської, Тернопільської та Чернівецької областей – по 2 особи; по 1 особі – із Закарпатської, Луганської та Херсонської областей.

Схема 24. Учасники програми «Адвокат майбутнього» (гендерний розподіл за регіонами)

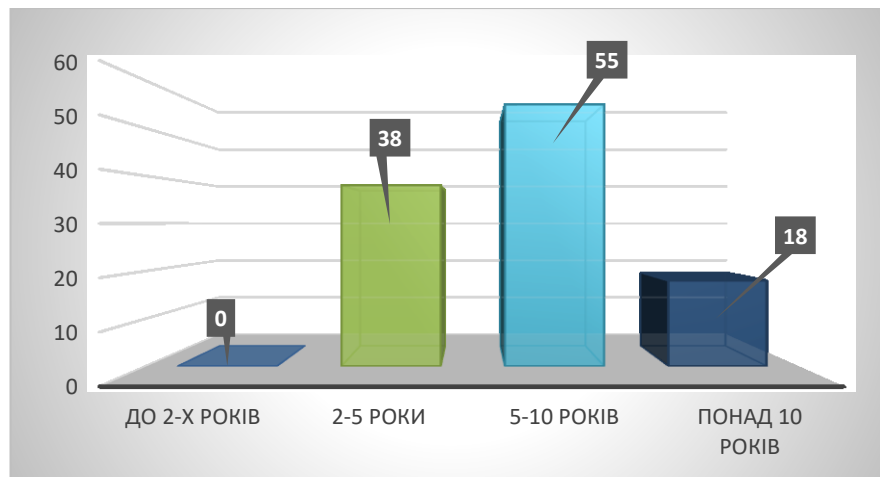
Більшість учасників (59 %) Програми «Адвокат майбутнього» віком від 31 до 40 років, 21 % – віком 25–30 років, 17 % – 41–50 років та 3 % віком більше, ніж 51 рік.

Схема 25. Розподіл учасників програми «Адвокат майбутнього» за віком

Більшість учасників (55 %) Програми «Адвокат майбутнього» мають досвід адвокатської діяльності від 5 до 10 років, 38 % мають досвід від 2 до 5 років та 18 % – понад 10 років.

Схема 26. Розподіл учасників програми «Адвокат майбутнього» за досвідом

Методичне забезпечення і консультаційна підтримка

Прагнучи поширити кращі практики та підтримати постійне навчання адвокатів, які надають БВПД, КЦ ініціював розробку методичних рекомендацій для адвокатів. Назви більшості надрукованих методичних рекомендацій відповідають темам каскадних тренінгів.

У консультаціях з іншими зацікавленими сторонами було визначено біля 20 тем для методичних рекомендацій, які відповідають потребам у навчанні спільноти адвокатів БВПД. Орієнтовний список тем методичних рекомендацій наведено в таблиці 9.

Організацію підготовки та публікації методичних матеріалів здійснює Українська фундація правової допомоги у тісній співпраці з адвокатами, залученими до надання БВПД.

Таблиця 9. Методичні рекомендації для адвокатів БВПД

Тема методичних рекомендацій
Розроблено, надруковано і розповсюджено⁵³   ▪ Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. ▪ Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу. ▪ Дії захисника під час кримінального провадження в суді 1-ої інстанції. ▪ Вступ адвоката у справу: початкові дії. ▪ Ведення адвокатського досьє. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. ▪ АТО: захист прав та законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей.
Готуються до друку   ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. ▪ Дії захисника з доказування на різних стадіях кримінального провадження (збирання доказів, адвокатське розслідування).
Розробляються адвокатами, які надають БВПД   ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні на підставі угод. ▪ Дії захисника щодо оскарження дій, рішень та бездіяльності прокурора, слідчого, слідчого судді. ▪ Дії захисника із забезпечення доступу до належної медичної допомоги. ▪ Дії захисника з окремих питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні під час перегляду судових рішень.
Можливі подальші розробки   ▪ Порядок звернення до ЄСПЛ «критерії прийнятності». ▪ Безпека захисника (питання гігієни і психології). Дії захисника у кримінальному провадженні з наркозалежним клієнтом. ▪ Застосування практик Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо майнових злочинів. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо злочинів проти життя і здоров'я людини. ▪ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо злочинів сексуального характеру тощо.

⁵³ Усі збірки методичних рекомендацій розроблено адвокатами БВПД та надруковано за підтримки УФПД, фінансової підтримки МФВ і «Представництва Європейського союзу в Україні». Вони доступні online (на веб-сторінках КЦ та УФПД <http://ulaf.org.ua/biblioteka/publikacii/>), а надруковані екземпляри безкоштовно розповсюджуються серед адвокатів БВПД.

Крім вищевказаних методичних рекомендацій КЦ надає активну консультаційну підтримку адвокатам, залученим до надання БВПД, за допомогою соціальних медіа. Наприклад, КЦ модерує декілька груп у Facebook, які є майданчиками для обміну досвідом, інструментом, що дозволяє спільноті адвокатів оперативно ставити запитання та отримувати відповіді від колег.

Варто також зазначити, що на початку роботи системи БПД деякі директори центрів БВПД (які самі є адвокатами) консультували молодих адвокатів своїх центрів з питань захисту у кримінальному процесі; також цю функцію здійснюють менеджери з якості РЦ.

Заходи на місцевому рівні

Для адвокатів проводилися заходи і на місцевому рівні відповідно до планів діяльності центрів.

Загалом у 2016 році було проведено 47 різних заходів у 17 регіонах, в яких взяли участь біля 460 адвокатів. Найбільше заходів для адвокатів проводилося у м. Києві (4) та в Житомирській (5), Сумській та Черкаській (4), Чернівецькій (3), Тернопільській, Одеській⁵⁴ та Донецькій (по 2), в решті областей – по одному заходу.

У заходах брали участь від 3 до 30 адвокатів. Було проведено 4 заходи щодо роботи з учасниками АТО, 3 – роботи з ВПО, ще 3 заходи – робота з іншими категоріями осіб (неповнолітні, біженці, ветерани війни); 9 заходів – щодо комунікації з клієнтами, з них 5 – зі складними клієнтами / з управління конфліктами та інших правових питань.

Адвокати взяли участь у таких заходах:

- семінар «Забезпечення реалізації права власності ВПО», Донецький РЦ (25.11.2016, 20 осіб); семінар-тренінг «Обговорення правових та психологічних аспектів роботи з ВПО та особами, що брали участь у проведенні АТО», Донецький РЦ (23.03.2016, 3 особи); тренінг «Доступ до правосуддя для внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали у ході конфлікту: практичні аспекти діяльності Центрів безоплатної вторинної правової допомоги на Сході України», Луганський та Харківський РЦ (12.12.2016, 14 осіб);
- тренінг «Надання БВПД учасникам АТО» для адвокатів, що співпрацюють з Бердичівським МЦ, Житомирська обл. (10.10.2016, 6 осіб); тренінг «Правова допомога учасникам АТО», Львівський РЦ, (05.05.2016, 9 осіб); тренінг для адвокатів «Захист прав і соціальні гарантії учасників АТО та членів їх сімей», Сумський РЦ (25.10.2016, 30 осіб); семінар «Права учасників АТО, членів їх сімей та внутрішньо переміщених осіб, їх пільги та соціальні гарантії», Черкаський РЦ (16.05.2016, 6 осіб);
- тренінг «Міжнародні та національні стандарти захисту прав шукачів притулку та біженців в Україні», Чернігівський РЦ (25.10.2016, 6 осіб);
- семінар «Захист прав неповнолітніх»⁵⁵, РЦ у Київській області (24.03.2016, 20 осіб);

⁵⁴ 1 адвокат брав участь у заходах для працівників центру

⁵⁵ Адвокатів ознайомили з особливостями захисту прав і свобод неповнолітніх, із загальними поняттями роботи Служби у справах дітей, Сектору молодіжної превенції поліції; практичний психолог розповіла про особливості психології підлітків та причини їх асоціативної поведінки.

- обговорення надання БВПД особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам, стосовно яких обрано запобіжний захід тримання під вартою тощо, Черкаський РЦ (30.12.2016, 7 осіб);
- «Налагодження взаємозв'язку адвокатів з клієнтами» для адвокатів Бердичівського МЦ, Житомирська обл. (17.03.2016, 5 осіб); «Проведення першої зустрічі адвоката з клієнтом», Одеський РЦ (27.04.2016, 11 осіб); «Етика та етикет у взаємовідносинах адвоката та клієнта», Чернівецький РЦ (26.08.2016, 22 особи); «Особливості спілкування з клієнтом (психологічні аспекти)», Сумський РЦ (15.09.2016, 6 осіб);
- семінар «Специфіка роботи адвокатської діяльності зі складними клієнтами» (23.06.2016, 13 осіб) та семінар «Робота адвоката з клієнтом. Конфліктні ситуації та шляхи їх вирішення» (15.06.2016, 13 осіб), Закарпатський РЦ; «Специфіка комунікації з різними категоріями⁵⁶ населення», РЦ у м. Києві (25.03.2016, 20 осіб); семінар-тренінг «Конфліктна психологія (причини, шляхи уникнення або виходу з конфліктних ситуацій)», РЦ у м. Києві (16.09.2016, 8 осіб);
- семінар з обміну досвідом щодо врегулювання питань із конфліктними клієнтами, порядку складання та заповнення актів надання БВПД, питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД, Черкаський РЦ (24.03.2016, 7 осіб);
- «Використання медіації як способу врегулювання конфліктів», Чернівецький РЦ (28.11.2016, 13 осіб);
- «Усунення конфлікту інтересів під час надання БВПД» для адвокатів Бердичівського МЦ (18.08.2016, 7 осіб), Житомирський РЦ;
- робоча зустріч з адвокатами «Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру», Дніпропетровський РЦ (08.09.2016, 9 осіб);
- навчальні тренінги Новоград-Волинського МЦ з надання БВПД «Представництво інтересів потерпілих в кримінальних справах», Житомирський РЦ (15.03.2016, 5 осіб);
- тренінг «Дії захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення», Чернігівський РЦ (20.04.2016, 10 осіб);
- тренінг «Дії захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення та у разі необхідності надання медичної допомоги особам, які знаходяться у місцях несвободи», Чернігівський РЦ (21.06.2016, 5 осіб);
- «Організація проведення негласних слідчих дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», РЦ у м. Києві (09.11.2016, 24 особи);
- «Особливості правового регулювання проведення судових експертиз, місце і значення експертного висновку у процесі судового розгляду», Сумський РЦ (19.05.2016, 14 осіб);
- «Обговорення практичних аспектів звернення до Європейського суду з прав людини», Чернівецький РЦ (20.05.2016, 32 особи);

⁵⁶ За словами організаторів, під час заходу було роз'яснено різницю між великою психіатрією та малою (особистісними розладами, які характерні для багатьох людей).

- «Захист прав особи в результаті ДТП. Відшкодування збитків, завданих в результаті ДТП», в т.ч. питання страхування, патрульної поліції, дій адвоката, РЦ у м. Києві (18.04.2016, 18 осіб);
- семінар «Договір довічного утримання та спадковий договір», Одеський РЦ (10.11.2016, 6 осіб);
- навчання з адвокатами з питань нотаріату (особливості посвідчення нотаріусом окремих видів договорів та довіреностей), Сумський РЦ (21.04.2016, 11 осіб);
- «Захист прав споживачів», в т.ч. судові справи, Тернопільський РЦ (23.12.2016, 3 особи);
- семінар з адвокатами з обговорення актуальних питань: завірення копій процесуальних та інших документів, що додаються до розрахунків актів надання БВПД, обговорення пропозицій щодо складання протоколу першого побачення адвоката з клієнтом у цивільних справах тощо, Миколаївський РЦ (16.09.2016, 12 осіб);
- заходи з обміну досвідом: «Аналіз та узагальнення проблемних питань, що виникають під час роботи, обмін позитивним досвідом та підвищення рівня професіоналізму адвокатів», Коростенський МЦ, Житомирська обл. (20.07.2016, 3 особи); обмін досвідом між адвокатами щодо кращих практик адвокатської діяльності по цивільних та адміністративних справах та в кримінальному провадженні, Запорізький РЦ (28.03.2016, 15 осіб); семінар для адвокатів Тернопільської області, які надають БВПД (26.04.2016, 17 осіб); обмін досвідом між адвокатами, які працюють у системі БВПД, з актуальних питань у сфері кримінального, адміністративного та цивільного права, Черкаський РЦ (18.03.2016, 8 осіб);
- «Відкриття Бюро правової допомоги: основні функції та завдання», захід для адвокатів Житомирського МЦ (30.08.2016, 4 особи).

2.3. Координаційний центр з надання правової допомоги

Станом на січень 2016 року у штаті КЦ було 53 співробітники⁵⁷, у тому числі 4 – вище керівництво (директор КЦ, три заступники директора).

У 2013–2014 рр. нікого зі співробітників КЦ не було залучено до спеціального навчання у сфері БПД. Водночас керівники КЦ мали змогу відвідувати як спостерігачі певні тренінги, які проводив КЦ для адвокатів-тренерів та інших працівників системи.

2015 року за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» було проведено тренінг щодо стратегічного планування та розвитку команди «Розвиток стратегічного потенціалу системи БВПД» (30–31 січня), в якому брали участь усі працівники КЦ.

Під час цього тренінгу для КЦ було започатковано роботу над формулюванням цінностей системи БПД, бачення її розвитку та місії. Ці питання також обговорювалися під час тренінгів для інших професійних спільнот у системі, наприклад, з директорами регіональних центрів, фахівцями з комунікації тощо. Ця робота була завершена у 2016 році, описи цінностей, місії та бачення увійшли до звіту «Становлення та розвиток системи безоплатної правової допомоги: 2011–2015 роки».

29–31 липня 2016 року було проведено черговий тренінг для команди Координаційного центру з надання правової допомоги з посилення стратегічного потенціалу та розвитку навичок публічної комунікації (також за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні»). Участь у тренінгу взяли керівники усіх структурних підрозділів. Протягом триденної сесії учасники спільно аналізували роботу системи БПД, обговорювали можливості та ризики подальшого розвитку системи, пріоритети, нові підходи та виклики в роботі в умовах розширення доступу до БПД у зв'язку з відкриттям бюро правової допомоги восени 2017 року. Кілька сесій тренінгу було присвячено питанням внутрішньої комунікації, комунікації під час впровадження змін, в тому числі важливості залучення як працівників системи, так і партнерів. Третій день тренінгу був присвячений покращенню навичок публічної комунікації, в тому числі публічних виступів та роботі зі ЗМІ.

Для сприяння проведенню відбору керівників бюро за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» 22.06.2017 р. було проведено тренінг для 27 працівників Координаційного центру щодо методики проведення структурованого інтерв'ю з використанням поведінкових запитань. Працівники КЦ не лише були членами комісій, але й проводили орієнтаційні сесії для членів комісій в регіонах.

Навчальні візити та участь у інших заходах з обміну досвідом

У листопаді 2015 року начальник відділу правового аналізу та нормопроєктування Координаційного центру взяв участь у навчальному тренінгу на тему «Попередження корупції в Україні. Розроблення та впровадження антикорупційних програм для урядових організацій» (м. Варшава)⁵⁸. Тренінг було організовано Національною школою державної служби за фінансової підтримки Програми польської допомоги розвитку.

⁵⁷ Організаційну структуру КЦ наведено у підрозділі 1.3.1.

⁵⁸ Учасниками тренінгу були представники різних органів влади (Мін'юсту, Міноборони, Генпрокуратури, Нацдержслужби та ін.), Адміністрації Президента, Ради національної безпеки та оборони, Національної Академії державного управління при Президентові України, Національної академії внутрішніх справ, Національної академії прокуратури України, Київського національного університету та ін.

Крім того, у серпні 2014 року директор КЦ, заступник директора та начальник відділу взяли участь у 3-тижневому навчальному візиті до США, щоб вивчити досвід функціонування американської системи правової допомоги. Візит було організовано і профінансовано Офісом з питань міжнародного розвитку, співробітництва та підготовки прокурорів (OPDAT) Департаменту юстиції США. Програма візиту включала такі теми, як планування бюджету, розробка стандартів якості, діяльність публічних захисників на рівні держави, штату, округу тощо.

Після візиту до США (серпень 2014) директор КЦ також взяв участь у тижневій місії в Оттаві (Канада), організованій Проектом QALA. Місія включала зустрічі з низкою канадських фахівців у сфері надання безоплатної правової допомоги для визначення можливостей подальшого співробітництва з питань правової допомоги в рамках проекту QALA. Програма місії в Канаду включала візити до Директорату з питань надання правової допомоги Департаменту юстиції, Організації «Правова допомога Онтаріо», зустрічі з черговими адвокатами в суді м. Оттава, візити до Асоціації адвокатів округу Карлтон та Канадської асоціації адвокатів. На цих зустрічах було обговорено найкращі практики Канади у забезпеченні якості, переваги використання технологій для ефективного управління та надання послуг; а також необхідність і прагнення до постійного інвестування у професійний розвиток суб'єктів надання правової допомоги.

У червні 2015 року заступник директора КЦ разом із адвокатами-тренерами, які надають БВПД, взяв участь у навчальному візиті з питань Європейської конвенції з прав людини, діяльності Європейського суду та інших органів Ради Європи до міста Страсбурга (Франція). Візит було організовано у рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», який впроваджується за фінансової підтримки Уряду Данії.

У липні 2015 за організаційної та фінансової підтримки Проекту QALA відбувся навчальний візит до Канади заступника директора Координаційного центру (КЦ) та начальника управління стратегічного розвитку КЦ з метою ознайомлення з підходами до інформаційно-технологічного забезпечення процесів управління та надання БВПД і використання інноваційних підходів для розвитку комплексної інформаційної аналітичної системи підтримки БВПД. У рамках візиту відбулися зустрічі з фахівцями Офісу правової допомоги Онтаріо (*Legal Aid Ontario*), зокрема керівниками департаментів політики, досліджень та зовнішніх зв'язків (*Vice-President of Policy, Research & External Relations*), інновацій, спеціальних проектів та підтримки програм (*Innovation, Special Projects and Program Support*), а також аналізу даних щодо діяльності (*Business Intelligence*).

25–29 січня 2016 року за організаційної та фінансової підтримки Проекту QALA та МФ «Відродження» відбувся навчальний візит до Нідерландів з метою ознайомлення з системою правової допомоги та шляхами надання правових послуг в Нідерландах. Учасниками візиту були працівники Координаційного центру (заступник директора, керівники відділів забезпечення доступу до правової допомоги, правового аналізу і нормопроєктування та організаційного забезпечення діяльності), працівники регіональних та місцевих центрів з надання правової допомоги. У рамках візиту відбулися зустрічі з представниками Ради з питань правової допомоги (*Legal Aid Board*), бюро правової допомоги (*Legal Services Counters*), платформи «Дороговказ правосуддя» (*The Roadmap to Justice Platform*), центру міжнародної правової співпраці (*Center for International Legal Cooperation*), бюро громадянських консультацій (*Citizens Advice Bureau*), юридичної фірми «Схакенрад адвокатен» (*Schakenraad Advocaten*) та гаазького Інституту інтернаціоналізації права (*HiiL Innovating Justice*).

15 січня 2016 року відбувся візит до штаб-квартири Ради Європи у м. Страсбург з метою обговорення загального стану справ та окремих напрямків співпраці між Радою Європи та

системою безоплатної правової допомоги України (консультації було організовано в межах Проекту «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується урядом Данії)

З 27 лютого по 4 березня 2016 року відбувся візит до Канади з метою зміцнення діалогу між Канадою та Україною у сфері верховенства права, зокрема у тому, що стосується доступу до правосуддя та правової допомоги, поглиблене та практичне ознайомлення представників української делегації з підходом Канади до надання правової допомоги, ознайомлення з різними шляхами та засобами залучення громадських організацій та груп громадянського суспільства до підтримки роботи системи правової допомоги у Канаді. До складу української делегації на чолі з Міністром юстиції Павлом Петренком увійшли директор Координаційного центру з надання правової допомоги Андрій Вишневський, керівник Служби Міністра юстиції В'ячеслав Волошин та радник Міністра юстиції Олександра Журахівська. Робочий візит було організовано в рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні».

З 07 по 11 березня 2016 року відбувся робочий візит до Канади з метою встановлення співпраці з Асоціацією адвокатів Канади (СВА), ознайомлення з підходами до організації та управління професійних асоціацій правників у Канаді на національному, регіональному та муніципальному рівнях. До складу української делегації увійшли член Асоціації правників України, адвокат Артем Стоянов, керівник відокремленого підрозділу ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, що надають безоплатну правову допомогу» в АР Крим, адвокат Юлія Лісова та директор Координаційного центру з надання правової допомоги Андрій Вишневський.

З 20 по 23 березня 2016 року відбувся візит до м. Гаага (Королівство Нідерланди), під час якого відбулося підписання Гаазької конвенції про угоди про вибір суду та Протоколу про право, що застосовується до зобов'язань про утримання. Окрім того, пройшли зустрічі з Генеральним секретарем Гаазької конференції з міжнародного приватного права, Міністром безпеки та юстиції Королівства Нідерландів. Участь у візиті взяла делегація Міністерства юстиції України на чолі з Міністром юстиції Павлом Петренком. До складу української делегації увійшли Перший заступник Міністра юстиції Наталія Севастьянова, керівник Служби Міністра В'ячеслав Волошин та директор Координаційного центру з надання правової допомоги Андрій Вишневський.

З 11 по 15 липня 2016 року відбувся навчальний візит до Канади з метою вивчення кращих практик ефективної комунікації та побудови партнерств у наданні послуг громадам. Участь у візиті взяли начальник управління комунікацій та забезпечення доступу до публічної інформації, заступник начальника управління координації системи надання безоплатної правової допомоги Координаційного центру, фахівці з комунікації з Житомирської області та інтегратор з Сумської області⁵⁹. У рамках візиту пройшла низка робочих зустрічей із представниками урядових та недержавних організацій, котрі опікуються наданням правових та соціальних послуг, які фінансуються за рахунок федерального і провінційних бюджетів, та з експертами консалтингових організацій, які надають послуги у сфері стратегічних комунікацій уряду та недержавним організаціям. Серед ключових питань візиту були питання стратегічного планування комунікації та ініціативи з налагодження зв'язків та залучення громадськості.

Крім того, протягом 2012–2014 рр. керівництво КЦ брало участь у міжнародних заходах, у тому числі таких: круглий стіл, організований Мережею реформаторів правової допомоги (LARN; Тбілісі,

⁵⁹ Заступник начальника відділу організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації Регіонального центру з надання БВПД у Житомирській області та начальник відділу взаємодії із суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги Сумського місцевого центру.

Грузія, 14–15 травня 2013), в якому брали участь політики, керівники служб, відповідальних за адміністрування систем правової допомоги, адвокати, представники міжнародних неурядових організацій з Грузії, Молдови, Литви, Болгарії та України); круглий стіл в Киргизії і регіональний семінар щодо забезпечення доступу до правосуддя в Молдові (квітень 2014); робоча зустріч «Забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав людини на досудовому етапі: презентація нового посібника Офісу ООН з наркотиків та злочинності / Програми розвитку ООН щодо раннього доступу до правової допомоги» (Відень, Австрія, 12 травня 2014); Міжнародна конференція з доступу до правової допомоги у системах кримінальної юстиції (Йоганнесбург, Південна Африка, червень 2014).

2015 року керівництво Координаційного центру також брало участь у низці міжнародних заходів, зокрема у таких: у 13-му Конгресі ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, в рамках якого було розроблено проект Декларації Конгресу, куди увійшли поправки щодо системи безоплатної правової допомоги (м. Доха, Катар, квітень 2015)⁶⁰; у триденному засіданні експертної групи з розгляду та опрацювання проекту модельного закону про безоплатну правову допомогу в системі кримінального правосуддя, організованому Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (UNODC, Відень, Австрія, червень 2015); у триденній робочій зустрічі з розроблення основних принципів системи посилення правових можливостей, організованій Фондацією відкритого суспільства у Нью-Йорку (OSF), де було обговорено питання розробки, інституціоналізації та реалізації політик, які відповідатимуть на правові потреби найбільш незахищених (бідних і маргінальних) верств суспільства шляхом розширення їх доступу до отримання правової допомоги, а відтак – доступу до правосуддя (Стамбул, Турецька Республіка, листопад 2015); у Казахстанському форумі адвокатів, присвяченому темі «Забезпечення верховенства права. Баланс обвинувачення і захисту» «План нації – 100 кроків» (Алмати, листопад 2015). Також у червні 2015 року заступник начальника відділу забезпечення якості БПД та підвищення кваліфікації адвокатів КЦ взяла участь у міжнародній конференції на тему «Посилення можливостей адвокатів та правозахисників щодо застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Європейської соціальної хартії (переглянутої)» (Страсбург, Франція).

2016 року керівництво Координаційного центру також брало участь у низці міжнародних заходів, зокрема у таких:

- у семінарі на тему «Лідерство у посиленні правової спроможності» (м. Будапешт, Угорщина, 11–14.10.2016), де зокрема обговорювалися питання посилення правової спроможності, шляхи диференціації фінансування заходів, спрямованих на посилення правової спроможності громад, способи ведення адвокаційної та правопросвітницької діяльності (захід був організований Школою публічної політики Центрально-Європейського університету у співпраці з Фондацією відкритого суспільства; візит відбувся за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження»);
- у міжнародній конференції «Посилення управлінської підзвітності: чи може фінансове управління і контроль бути рушійною силою змін» (м. Гаага, Королівство Нідерланди, 10.06.2016). Під час конференції обговорювався досвід країн, умови та фактори для проведення пілотних проектів у сфері фінансового менеджменту, що допомагають посилити управлінську спроможність та підзвітність;
- у міжнародній конференції «Майбутні напрями з доступу до правосуддя: розширення доступу, щоб не залишити нікого позаду», організованій програмою Правова ініціатива

⁶⁰ Візит відбувся за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Бюро у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL) Посольства США в Україні.

відкритого суспільства Фондації відкритого суспільства (м. Оттава, Канада, 15–16.06.2016). Під час конференції обговорювалися питання розширення та інституціоналізації доступу до правосуддя, фінансування надання правових послуг, методологій вимірювання правових потреб, витрат та ефективності різних стратегій з розширення систем надання правових послуг;

- у зустрічі «Національні консультації щодо посилення та розширення послуг безоплатної правової допомоги через нормативне врегулювання та бюджетування на місцевому рівні» (м. Джакарта, Індонезія, 25–26.08. 2016). Зустріч була організована Національним агентством з правового розвитку Республіки Індонезія, Фондацією Tifa та Правовою ініціативою відкритого суспільства (OSJI);
- у панельній дискусії міністерського рівня з обговорення досвіду різних країн у забезпеченні доступу до правосуддя та політики посилення правової спроможності (18.09.2016) та в експертному діалозі щодо міжнародних практик та ініціатив країн у забезпеченні доступу до правосуддя та посилення правових можливостей (м. Нью-Йорк, США, 19.09.2016,) у рамках прийому з нагоди першої річниці Саміту ООН зі сталого розвитку на тему «Досягнення цілей сталого розвитку для збалансованого зростання: забезпечення доступу до правосуддя для всіх», організованому спільно Фондаціями відкритого суспільства та Організацією економічного співробітництва та розвитку;
- у зустрічі на тему «Розуміння ефективного доступу до правосуддя», організованій Організацією економічного співробітництва та розвитку і Правовою ініціативою відкритого суспільства (м. Париж, Франція, 3–5.11. 2016);
- у Другій міжнародній конференції з доступу до правової допомоги у системах кримінального правосуддя, організованій Урядом Аргентинської Республіки, Офісом Федерального державного захисника Аргентини, Міжнародною правовою фундацією, Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності (м. Буенос-Айрес, Аргентинська Республіка, 15–17.11.2016). Основною темою Конференції стало обговорення ефективних стратегій для задоволення потреб малозабезпечених осіб у безоплатній правовій допомозі у кримінальних провадженнях, висвітлення основних положень Принципів та керівних настанов ООН з доступу до безоплатної правової допомоги у системах кримінального правосуддя з особливим акцентом на виробленні практичних та досяжних рішень.
- у 7-му щорічному форумі «Інновації у сфері правосуддя» (Innovating Justice Forum), на якому були представлені інновації у сфері права та правосуддя світового рівня (м. Гаага, Королівство Нідерланди, 02.12.2016). Візит відбувся за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні».

2.4. Регіональні та місцеві центри з надання БВПД

Мережа РЦ станом на 01.01.2017 включає 25 центрів із загальною чисельністю 424 працівники, у тому числі 147 чергових⁶¹, мережа МЦ – 97 центрів із загальною чисельністю 1719 працівників.

2015 р. під час добору було успішно апробовано механізм відкритого конкурсу з поетапним відбором учасників, у тому числі методика напівструктурованих інтерв'ю з використанням поведінкових запитань: усім претендентам на посаду ставили однакові запитання в однаковій послідовності для оцінювання відповідних компетенцій, що також сприяло забезпеченню рівних умов для учасників конкурсу.

За методичної підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» для проведення конкурсу 2015 р. було розроблено інструментарій інтерв'ю, в тому числі визначено та описано ключові компетенції, якими повинні володіти працівники на відповідних посадах (директори МЦ, «інтегратори» та «фахівці з комунікації», а також начальники відділу попередньої роботи з клієнтами МЦ*⁶² та начальники відділу організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації РЦ*). Відповідно, було розроблено запитання для оцінювання таких компетенцій під час інтерв'ю. Методику та інструментарій інтерв'ю було обговорено з учасниками відкритої Громадської платформи розвитку української системи безоплатної правової допомоги. Учасники конкурсного відбору – працівники КЦ, РЦ, члени Громадської платформи – отримали відповідні консультації щодо методики проведення інтерв'ю.

КЦ було проведено відкриті конкурси на заміщення таких посад:

- директорів ста місцевих центрів;
- «інтеграторів» (начальників відділу взаємодії з надавачами БППД МЦ);
- заступників начальників відділів організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації («фахівців з комунікації») РЦ;
- керівників бюро правової допомоги.

За аналогічною методикою КЦ провів відбір головного спеціаліста відділу інформації КЦ.

Для проведення конкурсів було створено сайт <http://legalaids-jobs.in.ua/>, на якому розміщується інформація про проведення конкурсу, вакансії та відповідні вимоги щодо кандидатів на посади.

⁶¹ Типову структуру центру БВПД наведено у підрозділі 1.3.2.

⁶² Відбір на посади, позначені зірочкою (*) проводили директори РЦ або МЦ. Перелік запитань для проведення інтерв'ю був розроблений КЦ у співпраці з Проектом QALA відповідно до визначених компетенцій, необхідних для роботи на посаді, та рекомендований до використання директорам.

Схема 27. Сайт для розміщення вакансій та оголошень у системі БВПД

The screenshot shows the website **Legalaid-Jobs.in.ua** with the subtitle "Вакансії у системі безоплатної вторинної правової допомоги". The navigation menu includes "Головна", "Форма заявки", "Законодавство", and "Технічна підтримка". The main content area features a job announcement titled "ОГОЛОШЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ" for the position of "на посади директорів місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги". The announcement details the requirements for candidates, including education, work experience, and language skills. It also mentions the competition committee and the deadline for applications. On the right side, there is a search bar, a "шукати" button, and several orange callout boxes with text: "Кількість резюме", "Станом на 16 листопада 2015", "Громадська платформа", "Інформація про громадську платформу", "Сайти регіональних центрів з надання БВПД", and "Карта розташування центрів". A map of Ukraine is visible at the bottom right.

Конкурс претендентів на посади директорів МЦ був першою спробою проведення поетапного відбору претендентів на посади та проведення напівструктурованих інтерв'ю з використанням поведінкових запитань. Він проходив за організаційної та методичної підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», за участі фахівців якого було розроблено Порядок проведення конкурсу, форму онлайн-заявки для участі у ньому, перелік запитань, інструкції для членів Комісії тощо. Усі документи було обговорено з учасниками відкритої громадської платформи розвитку української системи безоплатної правової допомоги та затверджено Координаційним центром з надання правової допомоги. До Конкурсної комісії увійшли працівники КЦ, директори РЦ, голова та члени Громадської платформи, зокрема представники проекту QALA, МФВ, УФПД, УГСПЛ, АВА РОЛІ.

Основні стадії відбору претендентів на посади директорів МЦ:

- подача конкурсантами заявок на участь у конкурсі: претендентами було подано 470 заявок;
- аналіз заявок, відбір за формальними критеріями, зазначеними в оголошенні про проведення конкурсу (кандидатури 122 претендентів (26 % загальної кількості) було відхилено через невідповідність поданих даних формальним вимогам в оголошенні про конкурс, зокрема брак досвіду роботи на керівних посадах або відповідного кваліфікаційного ступеня) та запрошення кандидатів на інтерв'ю;
- проведення інтерв'ю (співбесіди) конкурсною комісією: до участі в інтерв'ю було запрошено 348 конкурсантів, з яких 253 претенденти (72 % запрошених) прибули в Київ на співбесіду. Конкурсна комісія оцінювала такі компетенції: гнучкість та інноваційність, управління людськими ресурсами та забезпечення командної роботи, орієнтація на результат, ефективна комунікація, рівне ставлення до людей, добросовісність.

Оскільки за результатами відкритого конкурсу на посади директорів деяких місцевих центрів конкурсною комісією не було рекомендовано жодного кандидата, було проведено

додатковий добір, під час якого застосовано ту саму методику структурованого інтерв'ю, що і під час конкурсу.

За результатами проведення відкритого конкурсу комісією було рекомендовано 179 учасників конкурсу (38 % від початкової кількості), в тому числі й на інші посади. Відповідно до рекомендацій Комісії 69 осіб було призначено директорами місцевих центрів⁶³.

За аналогічною методикою було проведено й інші конкурси на посади інтеграторів та фахівців з комунікації, а також керівників бюро. Так само було приділено увагу підготовці до проведення конкурсів: визначено та описано компетенції, необхідні для роботи на посадах, розроблено відповідні опитувальники для проведення напівструктурованих інтерв'ю, проведено підготовку членів конкурсних комісій тощо. При цьому відрізнявся спосіб проведення інтерв'ю: безпосередньо або по Skype.

Таблиця 10. Конкурсний відбір на посади у 2015–2016 рр.

Посада, на яку було оголошено відкритий конкурс	Директори місцевих центрів надання БВПД	Начальники відділу взаємодії з надавачами БППД МЦ («інтегратори»)	«Фахівці з комунікації» ⁶⁴	«Керівники» бюро правової допомоги
Методична підтримка	Проект QALA	Проект QALA	Проект QALA	Проект QALA
Організаційна підтримка	Проект QALA	УФПД	УФПД, Проект QALA	Проект QALA
Період проведення конкурсу	Березень – квітень 2015 року ⁶⁵	Червень 2015	Листопад – грудень 2015	Червень – липень 2016
Кількість отриманих заявок	470	265	131	4129
Місце та спосіб проведення інтерв'ю	Київ, безпосереднє спілкування; скайп-інтерв'ю при додатковому доборі	По регіонах, безпосереднє спілкування	Скайп-інтерв'ю	По регіонах, безпосереднє спілкування
Члени Конкурсних Комісій	працівники КЦ, директори РЦ, голова та члени Громадської платформи (представники проекту QALA, МФВ, УФПД, УГСПЛ, АВА ROLI та ін.)	працівники КЦ, директори РЦ та МЦ, голова та члени Громадської платформи (представники УФПД, МФВ, проекту QALA), представники ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають БПД»	працівники КЦ, директори РЦ, голова та члени Громадської платформи (представники проекту QALA, УФПД)	24 регіональні конкурсні комісії склалися на $\frac{2}{3}$ з представників громадських організацій, а також – працівники КЦ, директори РЦ та МЦ

⁶³ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/traven-2015/promizhnyi-analitychnyi-zvit-shchodo-konkursu-pretendentiv-na-posady-dyrektoziv-mistsevykh-tsentriv>; <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/cherven-2015/za-rezultatamy-vidkrytoho-konkursu-vzhe-pryznachenomaizhe-2-3-dyrektoziv-mistsevykh-tsentriv-z-nadannia-bvpd>

⁶⁴ Заступники начальників відділів організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації РЦ.

⁶⁵ Конкурс проходив з 13 березня по 30 квітня 2015 року, в тому числі інтерв'ю 20–29.04 2015 року.

Кількість проведених Комісією інтерв'ю	253	194 ⁶⁶	47+30	2018 ⁶⁷
Кількість рекомендованих Комісією осіб	179	148 (з них 76 рекомендовано, 72 рекомендовано на інші посади)	28 (у 10 областях, у тому числі на інші посади)	915 – на посади начальників/заступників начальників бюро та 483 – на інші посади в разі потреби ⁶⁸
Кількість призначених осіб за результатами конкурсу	69	49	В рамках конкурсу у 2015 р.: 8 – на посаду заступника; 2 – на інші посади; пізніше – 17	109 – начальників бюро, 277 – заступників начальників, 208 – головних спеціалістів ⁶⁹ , завдяки чому з 1.09.2016 запрацювало 402 бюро

У 2016 з використанням розробленої та апробованої методики було продовжено відбір «фахівців з комунікації» та директорів місцевих центрів. Відбір «фахівців з комунікації» відбувався як у тих центрах, де таких фахівців ще не було, так і у тих, де фахівці звільнилися впродовж 2016 року. Загалом поза рамками конкурсу та з урахуванням відбору нових фахівців у РЦ на місце тих, які звільнилися, додатково було проведено ще 30 інтерв'ю та відібрано 17 фахівців у РЦ. Станом на кінець 2016 року працює 20 таких фахівців у 19-ти РЦ. Відбір фахівців з комунікації в інших регіонах продовжується і у 2017 році.

Чимало зусиль було спрямовано на проведення відбору керівників бюро правової допомоги (структурних підрозділів МЦ). Відбір проводився за тією ж методикою – з чітким описом компетенцій та визначенням поведінкових запитань для проведення інтерв'ю. Водночас специфікою конкурсу було те, що одним з його етапів стало проходження дистанційного курсу про систему безоплатної правової допомоги. Проходження курсу мало на меті ознайомити учасників із системою, зорієнтувати їх; результати проходження курсу як такого не оцінювалися, водночас важливим був факт проходження курсу, і лише ті, хто пройшов курс, могли брати участь у наступних етапах конкурсу.

Для сприяння належному відбору було проведено навчання працівників Координаційного центру (22.06.2016), які проводили орієнтаційні сесії для членів комісій у регіонах щодо застосування методики відбору. Також питання методики конкурсного відбору порушувалося під час робочої зустрічі з директорами регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги щодо організації роботи конкурсних комісій з відбору кандидатів на посади керівників бюро правової допомоги (23.06.2016). Обидва заходи відбувалися за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні».

⁶⁶ Для участі в інтерв'ю було відібрано 233 претенденти, пізніше з них 39 осіб відмовилися від проходження інтерв'ю.

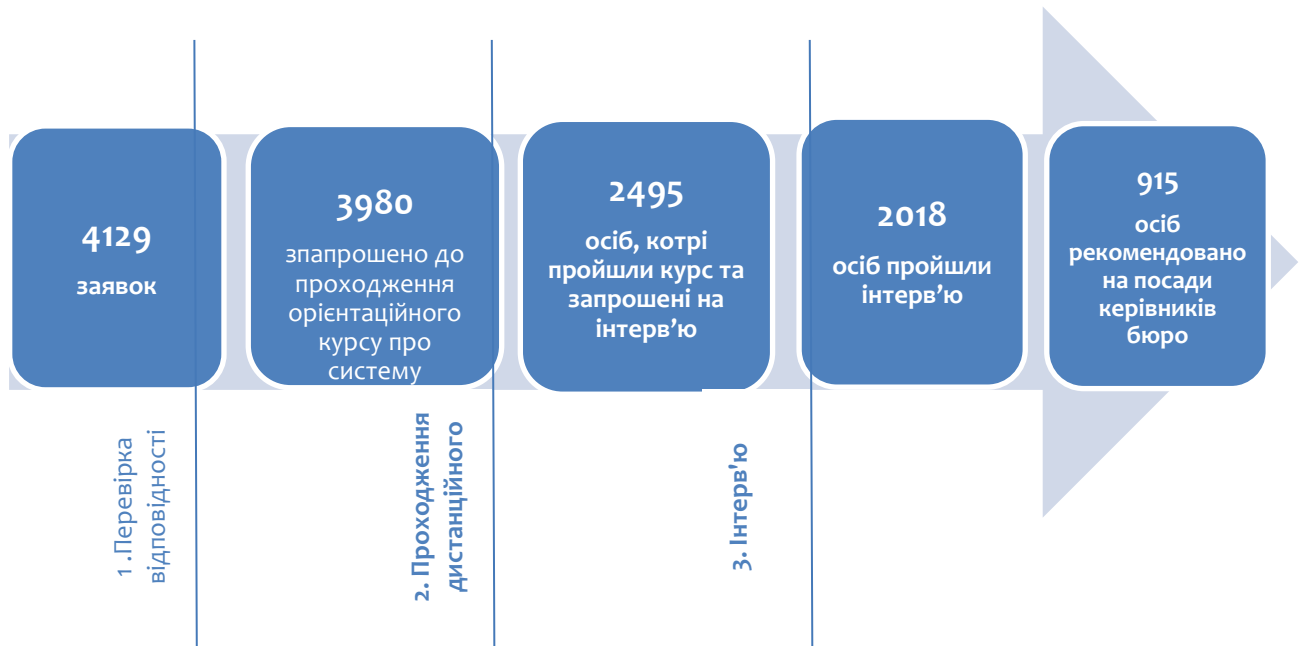
⁶⁷ На 850 позицій подалося 4200 кандидатів; у деяких регіонах було 40 кандидатів на посаду, а в деяких – від 2 до 5.

⁶⁸ Усі списки рекомендованих кандидатів були оприлюднені на сайті Координаційного центру.

⁶⁹ Станом на вересень 2016.

Схема 28. Відбір учасників на посаду керівників бюро за стадіями

Кількість учасників відбору на посаду керівників бюро по кожній стадії

Що стосується віку, статі, освіти та досвіду роботи рекомендованих кандидатів на посади в бюро, то 54 % кандидатів – жінки; 41 % з усіх, хто був рекомендований на посади, – віком до 30 років. 84 % мають юридичну освіту вище рівня бакалавра, 46 % претендентів мають досвід налагодження діяльності «з нуля». 16 % претендентів мали досвід роботи в органах місцевого самоврядування, 24 % – досвід роботи у громадських організаціях (волонтерських, ініціативних групах), які надають правову допомогу, а 13 % – у таких, які надають соціальні послуги; 44 % працювали у місцевих державних адміністраціях (територіальних органах центральних органів виконавчої влади чи органах місцевого самоврядування, установах, що фінансуються з державного чи місцевого бюджетів), а 40 % – мають досвід роботи в територіальних органах юстиції.

На сьогодні навчальні заходи з розвитку професійної спроможності було проведено для таких працівників центрів БВПД, як-от: директори регіональних та місцевих центрів БВПД, менеджери з якості, начальники відділу взаємодії з надавачами БППД МЦ (інтегратори), керівники відділів попередньої роботи з клієнтами («фронтлайнери») місцевих центрів та відділів організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіональних центрів та співробітники відділів контрактно-договірної роботи, фінансів та бухгалтерського обліку РЦ.

Наразі заходи для працівників центрів плануються з періодичністю один-два рази на рік для кожної професійної спільноти, а заходи для керівництва системи відбуваються навіть частіше, враховуючи динамічний розвиток системи безоплатної вторинної правової допомоги.

Директори центрів БВПД

Директори регіональних центрів БВПД⁷⁰ були першою і єдиною цільовою навчальною аудиторією з числа працівників центрів з надання БВПД 2012–2013 рр. Перший навчальний захід (3-денний орієнтаційний тренінг-семінар) для новопризначених директорів БВПД було проведено у листопаді 2012 року за підтримки Програми з верховенства права МФВ. Семінар включав сесії з розвитку команди (проводився Nordic Training Group); обговорення організаційних і правових питань, пов'язаних зі створенням і функціонуванням центрів БВПД; фінансові питання щодо оплати послуг адвокатів; порядок надходження повідомлень про випадки затримання до центрів БВПД тощо. Представники Міністерства юстиції, КЦ, центри БВПД, а також Головне слідче управління, МФВ і РАУ (НААУ) брали участь у цьому заході.

Наступний тренінг-семінар для директорів регіональних центрів БВПД було організовано у грудні 2012 року (за підтримки МФВ) з питань функціонування та організаційних питань, а також обміну міжнародним досвідом щодо центрів БВПД. На заході виступали керівник офісу публічного захисту (Лос-Анджелес), голови служб з надання БПД Грузії та Литви. Було обговорено такі питання: створення інституції з надання БВПД у кримінальних справах, її місія та завдання; співпраця з правоохоронними органами, судами та іншими учасниками системи кримінального судочинства; взаємодія центральних і місцевих органів у рамках системи; мотивація адвокатів, які працюватимуть у таких інституціях; забезпечення якості правової допомоги, її моніторингу та оцінювання; перевірка належності клієнтів до тих груп, що мають право на отримання правової допомоги. Крім того, Мішель Лірінг, голова Центру товариства правової допомоги в Онтаріо (Канада), розповіла про роль інформаційно-аналітичних систем у підтримці надання БПД.

У червні 2013 року КЦ у співпраці з УФПД у рамках проекту «Забезпечення доступу до правосуддя шляхом надання безоплатної правової допомоги та впровадження високих стандартів якості захисту прав людини в Україні», що його фінансує Європейський Союз, провели дводенний семінар на тему «Захист, гарантований державою: аналіз практики і наступний розвиток» для директорів центрів БВПД в м. Бахчисарай, АР Крим.

Після семінару (у 2013) було створено групу в мережі Facebook, до якої увійшли директори центрів БВПД та їх заступники, а також директор КЦ та його заступники, для регулярного обміну інформацією та досвідом, обговорення актуальних питань розвитку системи, координації дій у впровадженні політики щодо системи БПД.

Протягом наступних півтора року (липень 2013 – грудень 2014) КЦ провів ще три (3) семінари-наради для директорів РЦ для обговорення оперативних питань роботи центрів і подальшого розвитку системи безоплатної правової допомоги.

У жовтні 2013 року для директорів регіональних центрів БВПД Українська фундація правової допомоги за підтримки Європейської Комісії провела тренінг на тему «Відносини із засобами масової інформації».

14 директорів РЦ також брали участь у засіданні робочої групи «менеджерів з якості» – керівників відділів якості обласних та міського центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (22–25.10.2014), на якій обговорювалися уроки та перспективи розвитку системи управління якістю.

⁷⁰ 72 % директорів РЦ старші 50 років (зокрема, 52 % – віком 50–59 років), 16 % – 40–49 років, 12 % – 30–39 років; 44 % директорів РЦ – жінки.

11–12 лютого 2015 року за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» було проведено семінар-тренінг для директорів щодо стратегії та розвитку управлінського потенціалу системи БВПД, на якому, серед іншого, обговорювалися виклики та можливості подальшого розвитку системи⁷¹.

Напередодні відкриття місцевих центрів надання БВПД (20–21 червня 2015 року) було проведено семінар для керівного складу системи БПД. Участь у семінарі взяло понад 150 осіб – директори регіональних центрів з надання БВПД, директори та виконуючі обов’язки директорів місцевих центрів з надання БВПД⁷², керівництво та представники команди КЦ. Захід відбувся за підтримки проекту QALA та МФВ.

Під час заходу розглядалися питання взаємодії місцевих центрів з іншими зацікавленими сторонами, питання ефективної комунікації як у системі, так і щодо інтеграції вторинної та первинної правової допомоги, обговорювалась концепція «широкої вітрини» у роботі з клієнтами центрів та заходи, спрямовані на покращення доступності послуг центрів. Крім того, учасники обговорили питання розмежування повноважень регіональних та місцевих центрів у роботі з адвокатами, питання управління персоналом та фінансами, зокрема засади проведення внутрішнього аудиту.

Наступного дня після завершення семінару (22.06.15) керівництво системи безоплатної правової допомоги усіх рівнів взяло участь у розширеному засіданні Колегії Міністерства юстиції України за участі Прем’єр-міністра України. Під час колегії було розглянуто питання утворення місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

10–12 грудня 2015 року було проведено робочу зустріч керівного складу системи безоплатної вторинної правової допомоги (за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та МФ «Відродження»), на якій обговорювалися різні аспекти та перспективи діяльності системи. Під час зустрічі були як презентації найкращих практик, так і робота в групах, модераторами в групах були директори РЦ та МЦ. Оговорювалися, зокрема, пріоритети роботи системи БВПД у 2016 році та тенденції подальшого розвитку, а також різні аспекти діяльності місцевих центрів, зокрема, забезпечення доступу до БВПД, інтеграція первинної і вторинної правової допомоги на рівні територіальних громад, забезпечення функціональної взаємодії місцевих центрів з регіональним центром з надання БВПД, розвиток спроможності та ресурсної бази МЦ, питання оцінки діяльності місцевого центру. У заході взяли участь працівники КЦ, 25 директорів РЦ, 87 директорів МЦ та представники Проекту.

За підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» пройшли:

- 23 червня 2016 року – робоча зустріч із директорами регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги щодо організації роботи конкурсних комісій з відбору кандидатів на посади керівників бюро правової допомоги;
- 14 вересня 2016 року – робоча нарада керівництва Координаційного центру з надання правової допомоги та регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з питань бюджетного планування;

⁷¹ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/liutyi-2015/tsentry-bvpd-posyliiuit-svii-potentsial-ta-zaproshuiut-rady-advokativ-rehioniv-do-pohlyblennia-spivpratsi>

⁷² 74 % директорів МЦ – віком 30–49 років (зокрема, 38 % – 30–39 років), 21 % – старші 50 років; 39 % директорів МЦ – жінки.

- 6–8 грудня 2016 року – щорічна сесія стратегічного планування керівного складу системи безоплатної правової допомоги. Участь у заході взяли всі директори регіональних та місцевих центрів, працівники Координаційного центру (загалом – 123 особи). Під час заходу учасники проаналізували досягнення та виклики в роботі системи, в тому числі щодо забезпечення доступу до БВПД, інтеграції первинної і вторинної правової допомоги на рівні територіальних громад, що стало можливим не лише завдяки налагодженню співпраці з іншими громадськими організаціями, надавачами послуг, але й завдяки створенню бюро правової допомоги. Також було обговорено питання налагодження взаємодії місцевих та регіональних центрів, розвитку інституційної спроможності системи. Після представлення директором Координаційного центру бачення розвитку системи, її ключових пріоритетних напрямів роботи у 2017 році учасники зустрічі продовжили роботу в групах, аналізуючи необхідні зміни, можливості, ризики та першочергові кроки діяльності за пріоритетними напрямками⁷³.

У листопаді 2015 року 2 представники РЦ (разом з 2 адвокатами-тренерами, які надають БВПД) взяли участь у візиті до США, під час якого ознайомилися з особливостями надання безоплатної правової допомоги у США. Візит було організовано Посольством США у рамках програми «Відкритий світ», що фінансується Конгресом США.

«Менеджери з якості»

Посаду менеджера з якості⁷⁴ у регіональних центрах БВПД було запроваджено 2014 року. Ця посада є унікальною не лише для системи БПД, але й для українських державних установ загалом. Основне завдання менеджерів з якості полягає у моніторингу відповідності діяльності адвокатів, які надають БВПД, стандартам якості. Станом на початок 2016 р. в системі працює 24 менеджери з якості. 54 % менеджерів з якості – жінки. Більшість (54 %) менеджерів з якості – віком 31–40 років, 21 % – від 41 до 50 років, 16 % – до 30 років; 1 % – старші 50.

Нижченаведені заходи сприяли розвитку професійної спроможності менеджерів з якості:

- перший установчий семінар-тренінг для 25 менеджерів з якості (7–10 червня 2014 р., у співпраці з МФВ та УФПД) з обговорення спільного бачення реалізації стандартів якості та планування діяльності на 2014 рік, розробки інструментів моніторингу стандартів тощо. Семінар включав огляд таких питань, як історія розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні; стандарти якості для безоплатного надання правової допомоги у кримінальному судочинстві; методика моніторингу стандартів якості; відносини між менеджерами з якості й адвокатами та їх ролі / повноваження в центрах БВПД. У період з червня по серпень 2014 року менеджери з якості проводили по всій країні презентації стандартів якості для всіх адвокатів, що надають БВПД.
- Одразу після установчого семінару було створено групу LAQMus⁷⁵ у Facebook, яку активно використовують менеджери з якості для обміну досвідом та обговорення актуальних питань управління якістю (УЯ).

⁷³ Див. детальніше - <http://qala.org.ua/uk/novini/za-pidtrimki-proektu-vidbulasya-robocha-zustrich-kerivnogo-skladu-sistemi-bpd/>

⁷⁴ Офіційна назва посади – начальник відділу забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації адвокатів.

⁷⁵ LAQMus – група у Facebook «Менеджери з якості надання БПД». Група була створена КЦ як механізм обміну інформацією між менеджерами з якості.

- Засідання *робочої групи керівників відділів якості регіональних центрів* з надання безоплатної вторинної правової допомоги⁷⁶ (22–25.10.2014 р., Чигирин), в якому брали участь 22 менеджери з якості⁷⁷. Під час заходу було обговорено підсумки перших місяців роботи системи управління якістю (УЯ), дієвості інструментів УЯ – спостереження в суді, анкетування адвокатів, вибіркові звірки анкетних даних з фактичними; інтерв'ювання клієнтів, зокрема механізм доступу до клієнтів, які перебувають в умовах несвободи з метою їх інтерв'ювання, стандартизація інтерв'ю з клієнтом; було обговорено відповідні проекти наказів КЦ щодо інструментів УЯ, зміни в оплаті послуг адвокатів, заповнення звітності відповідно до Постанови КМУ №465 від 17 вересня 2014 р., а також завдання щодо подальшої діяльності менеджерів з якості. Захід було проведено за підтримки Американської асоціації юристів Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI), Міжнародного фонду «Відродження», у співпраці з УФПД та УГСПЛ.
- Тренінг «Нові інструменти захисту прав людини в роботі менеджерів з якості» (12–13 жовтня 2015 р.) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», Уряду Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA) та УГСПЛ⁷⁸.
- Тренінг «Правова допомога потерпілим від насильства в сім'ї» 14–15 грудня 2015 р. (Проект «Доступна та якісна правова допомога потерпілим від насильства у сім'ї», за участі експертів ГО «Жіночі перспективи»). Цей тренінг слугував пілотом для визначення подальшого проведення відповідного навчання для адвокатів.
- 23 менеджери з якості були залучені до пілотування першого дистанційного курсу «Вступ до системи безоплатної вторинної правової допомоги», шість (6) менеджерів з якості пройшли його повністю (вересень 2015 р.). Один менеджер з якості разом з іншими працівниками системи БВПД взяв участь у навчальному візиті до Нідерландів (січень 2016 р.).

«Інтегратори»

При створенні місцевих центрів з надання БВПД (що функціонують з 1 липня 2015 року) було запроваджено посаду «інтегратора» (начальника відділу взаємодії з надавачами БПД місцевих центрів БВПД). Ключовою функцією на цій посаді є налагодження комунікації та співпраці між провайдерами безоплатної правової допомоги в громаді.

На цю посаду претендентів відбирали на основі відкритого конкурсу⁷⁹.

⁷⁶ Проведенню цього заходу передувало (26 вересня 2014 р.) засідання «робочої групи з організації моніторингу якості» (створена 26.06.2015 Наказом КЦ). Під час зустрічі серед іншого обговорювалася програма наступної робочої зустрічі менеджерів з якості для попереднього обговорення проблем у роботі та формування порядку денного регіональних круглих столів з аналізу практики моніторингу діяльності адвокатів БВПД щодо відповідності їхньої діяльності стандартам якості, який проводився у серпні – вересні 2014 р.). Під час зустрічі обговорювалися також організаційні аспекти роботи менеджера з якості, інструменти моніторингу, аналіз окремих справ (робота з прикладами успішного захисту). У зустрічі брали участь 5 менеджерів з якості, представники КЦ та 2 директори РЦ. Зустріч проводилася після проведення куштових семінарів з представлення стандартів якості та в рамках планування наступної діяльності.

⁷⁷ У зустрічі-семінарі також брали участь працівники КЦ, директори РЦ, представники партнерів від міжнародних організацій та проектів, УФПД.

⁷⁸ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/zhovten-2015/u-kyievi-rozpochavsia-seminar-treninh-novi-instrumenty-zakhystu-prav-liudyny-v-roboti-menedzheriv-z-iakosti>

⁷⁹ Станом на початок 2016 р. 73 % інтеграторів – жінки, 61 % працює на посадах начальників відділів; переважна більшість інтеграторів (73 %) – віком до 40 років (зокрема, 40 % – віком до 30 років); 45 % інтеграторів мають юридичну освіту; 61 % – до МЦ працювали у тер. органах ЦОВВ або ОМС (з них 19 % – у тер. органах Мін'юсту), 34 % мали досвід роботи в

Раніше не існувало аналогічної посади, тому необхідно було продумати механізми роботи та розробити відповідні методичні матеріали. З цією метою було проведено *засідання експертних груп*, до яких увійшли як працівники системи, у тому числі директори окремих місцевих центрів, так і представники громадських організацій, зокрема центрів правової інформації та консультацій. Захід відбувся 9–10 червня 2015 року за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та організаційної участі УФПД. Під час заходу три експертні групи працювали паралельно та розробили низку рекомендацій. Методичну підтримку діяльності однієї з груп, що обговорювала питання прийому та переадресації клієнтів (між місцевими центрами з надання БВПД та суб'єктами надання БППД), взаємодії структурних підрозділів задля належного управління інформацією, а також аналізу навчальних потреб інтеграторів, надавав українсько-канадський проект QALA. Інші групи працювали над рекомендаціями для планування місцевих адвокаційних кампаній, що сприяли б інтеграції первинної та вторинної допомоги на рівні громад, а також над структурою звіту за результатами аналізу ситуації щодо забезпечення права на БППД, обговорювали питання формування бази суб'єктів надання БППД, механізму та порядку отримання зворотного зв'язку щодо обслуговування переадресованих клієнтів тощо. Напрацювання груп були використані у подальшій роботі центрів.

Для забезпечення належної орієнтації та підвищення спроможності інтеграторів, яких було відібрано за результатами відкритого конкурсу, за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та УФПД було проведено *установчий семінар* (7–9 вересня 2015 року, м. Київ). Під час семінару було розглянуто питання адвокації прав людини, взаємодії з органами місцевого самоврядування, надавачами безоплатної первинної правової допомоги та ЗМІ, питання фандрайзингу та управління знаннями. Для висвітлення кожної з тем було запрошено незалежних експертів, фахівців громадських організацій, представників організацій-суб'єктів надання БППД, а також директорів місцевих центрів, які представляли приклади кращих реалізованих практик у своєму регіоні.

Фахівці з комунікації РЦ

У 2016 році за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» було проведено два тренінги для фахівців з комунікації регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Під час тренінгу 30 червня – 1 липня 2016 р. учасники обговорювали «ролі» фахівця з комунікацій та очікування щодо його роботи, говорили про основні принципи ефективної комунікації, в тому числі особливості взаємодії зі ЗМІ, аналізували комунікативні бар'єри, роль сприйняття, а також підготовку новин та прес-релізів, підготовку до публічних подій тощо. Участь у заході брав директор КЦ, який представив учасникам бачення розвитку системи та основні цінності. Гостею тренінгу також була адвокатка та письменниця, ведуча програми на громадському радіо «Ген справедливості» Лариса Денисенко⁸⁰.

Участь у другому тренінгу 25–26 жовтня 2016 р., крім фахівців з комунікації РЦ, брали інтегратори кількох місцевих центрів з надання БВПД, а також Мішель Амар – канадський радник Проекту з питань комунікації. Під час тренінгу обговорювалися основні аспекти стратегічного планування комунікації, в тому числі аналізу зацікавлених сторін, формулювання ключового повідомлення тощо.

юридичних приймальнях; 34 % мали досвід роботи у ГО, а 25 % – в організаціях, волонтерських групах, які надавали соціальні послуги і 19 % – які надавали правову допомогу.

⁸⁰ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/133-lypen-2016/1783-hovoryty-odnym-holosom-abo-shcho-vazhlyvo-dlia-stratehichnoi-komunikatsii-u-systemi-bpd>

Керівники відділів попередньої роботи з клієнтами («фронтлайнери»)

Важливу увагу від початку створення місцевих центрів було приділено питанню організації прийому клієнтів. Концепція «широкої вітрини» та інші аспекти прийому обговорювалися на семінарі для керівного складу системи БПД у червні 2015 р. Для налагодження роботи було розроблено *Методичні рекомендації щодо організації надання безоплатної вторинної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги*, затверджені наказом КЦ № 160 від 26 червня 2015 року.

У вересні 2015 р. Координаційний Центр у співпраці з проектом QALA провели опитування керівників відділів попередньої роботи з клієнтами (фронтлайнерів) для виявлення проблемних аспектів у роботі та потреб у навчанні та розвитку. В анкетуванні взяли участь 94 фронтлайнери, 77,9 % яких складають жінки⁸¹; більшість (76 %) фронтлайнерів – віком до 40 років⁸². За даними анкетування, 77,4 % керівників відділів постійно, а 20,4 % – часто спілкуються з клієнтами МЦ⁸³. До роботи у МЦ 92 % фронтлайнерів доводилося працювати на посадах, які передбачають прийом/консультування громадян⁸⁴, при цьому 86 % доводилося спілкуватися з особами, що належать до вразливих верств населення. 46 % до того працювали на керівних посадах. До навчання в системі БВПД лише 10,9 % мали можливість взяти участь у тренінгах чи семінарах з питань ефективної комунікації, 8,9 % – з питань обслуговування клієнтів та 4,4 % – з питань управління стресом.

Результати опитування було враховано під час розробки *тренінгу*, який було проведено 25–27 вересня 2015 р. У тренінгу брали участь фронтлайнери та керівники відділів доступу до БВПД регіональних центрів, загалом 125 осіб. Під час тренінгу обговорювалися цінності системи БВПД та вимоги до прийому клієнтів місцевими центрами, концепція «широкої вітрини»; питання ефективної комунікації, роботи в команді, управління емоціями та стресом тощо. Перші два дні тренінгу відбувалися паралельно для 4-х груп, на третій день усі учасники мали змогу разом з працівниками Координаційного центру обговорити поточні проблеми та перспективи діяльності місцевих центрів (зокрема питання взаємодії між регіональними та місцевими центрами БВПД в частині доступу до БВПД, практики та процедури прийому клієнтів / роботи з клієнтами в місцевих центрах БВПД; визначення належності до суб'єктів БВПД; практики заповнення реєстраційних карток та статистичної звітності, електронної системи реєстрації клієнтів та звернень клієнтів щодо отримання БВПД тощо). Також перед учасниками виступили Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини та директор зі стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини щодо надання правової допомоги з питань, пов'язаних з порушенням прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, на окупованій території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, а також у південно-східних областях України, в тому числі щодо надання правової допомоги у поданні заяв до Європейського суду з прав людини проти Російської Федерації. Тренінг проходив за методичної підтримки українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» (QALA), за фінансової підтримки Проекту QALA та МФ «Відродження».

⁸¹ 37,9 % – особи віком 40 років, 24,2 % – 26–30 років, 18,9 % – 41–50 років, 13,7 % – до 25 років та 5,3 % – старші 61 року.

⁸² Зокрема, 37,9 % – особи віком 31–40 років, 24,2 % – 26–30 років, 18,9 % – 41–50 років, 13,7 % – до 25 років та 5,3 % – старші 61 року.

⁸³ 17 % опитаних оцінили рівень стресовості у роботі як високий, 25 % – вище середнього, 33 % – як посередній (14 % – як незначний та 11 % – як мінімальний). На думку 20 % опитаних працівників, для ефективного прийому та перенаправлення клієнтів їм бракувало інформації про надавачів БВПД, 13,7 % – про надавачів вторинної правової допомоги про боно, 15,8 % – про надавачів соціальних та інших послуг.

⁸⁴ 45,5 % працювали у Мін'юсті або його територіальних органах; 21 % – працювали у ЦОВВ або їх тер. органах; 17 % – в ОВС або прокуратурі; 38 % – у місцевих державних адміністраціях, органах місцевого самоврядування, установах, що фінансуються з державного чи місцевого бюджетів, а також 15,5 % – у громадських організаціях, волонтерських, ініціативних групах, які надають правову допомогу.

У листопаді 2015 року та навесні 2016 року в Києві за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та Міжнародного фонду «Відродження» було проведено робочі зустрічі групи керівників відділів попередньої роботи з клієнтами («фронтлайнерів») місцевих центрів та відділів організації надання безоплатної вторинної правової допомоги регіональних центрів.

24.11.2015 року зустріч відбувалася у форматі модерованої дискусії, яку проводила експерт проекту QALA, а також обговорення у малих групах⁸⁵. Під час заходу учасники поділилися досвідом своєї роботи після тренінгу, кращими практиками, в тому числі здійсненням виїзних прийомів осіб, які за станом здоров'я або з інших поважних причин не можуть самостійно відвідати місцеві центри; учасники обговорили виклики, пріоритети та можливі підходи до вирішення актуальних питань доступу до правової допомоги, в тому числі – основні завдання щодо обміну досвідом та розробки відповідних інструментів для майбутньої робочої групи з питань забезпечення доступу до БПД.

31 березня – 1 квітня 2016 року під час другої зустрічі робочої групи учасники обговорювали можливість розробки Посібника для фронтлайнерів, основні моменти, які мали б увійти до такого Посібника. Після зустрічі члени робочої групи розпочали роботу над Посібником.

У січні 2016 р. працівники РЦ та МЦ взяли участь у навчальному візиті до Нідерландів для ознайомлення з їх системою правової допомоги та шляхами надання правових послуг, що відбувся за організаційної та фінансової підтримки Проекту QALA та МФ «Відродження». Учасниками візиту були працівники Координаційного центру, директор РЦ у Запорізькій області та начальник відділу організації надання БВПД РЦ у Чернівецькій області, начальник відділу забезпечення якості правової допомоги РЦ у Тернопільській області, директор МЦ у Черкасах, начальники відділів попередньої роботи з клієнтами МЦ Львова, Червонограда та Києва, начальник відділу взаємодії з суб'єктами надання первинної правової допомоги Лубенського місцевого центру з надання правової допомоги. У рамках візиту відбулися зустрічі з представниками Ради з питань правової допомоги, бюро правової допомоги, платформи «Дороговказ правосуддя», центру міжнародної правової співпраці, бюро громадянських консультацій, юридичної фірми «Схакенрад адвокатен» та гаазького Інституту інтернаціоналізації права.

Працівники бюро

У серпні 2016 року в регіонах пройшли **установчі навчальні семінари для новопризначених працівників бюро правової допомоги**. Під час цих заходів обговорювалися першочергові кроки з організації роботи бюро напередодні їх відкриття 1 вересня цього року та основні завдання новопризначених працівників, що постають перед ними та колегами із центрів у регіонах. Учасники зустрічей також ознайомилися з місією та баченням системи надання безоплатної правової допомоги, цінностями, які сповідує команда. Було проведено 23 регіональні семінари, участь у яких взяли 598 осіб. Заходи були організовані спільно МЦ та РЦ за участі представників КЦ та за підтримки проекту QALA.

У 2017 році очікується запуск дистанційного курсу «Робота з клієнтами» для працівників бюро, який розробляється за підтримки вищезазваного проекту (QALA). Курс складатиметься з кількох модулів, що стосуватимуться питань ефективної комунікації, управління емоціями та стресом. Курс стане в пригоді й іншим фахівцям системи, які працюють з клієнтами.

Крім того, у 2017 році очікується проведення серії «каскадних тренінгів» для працівників бюро за тематикою надання БППД у кримінальному процесі.

⁸⁵ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/lystopad-2015/shliakhy-pidvyshchennia-iaakosti-obsluhovuvannia-kliientiv-rehionalnykh-ta-mistsevykh-tsentriv-z-nadannia-bvpc-obhovoryly-u-kyievi>

Інші співробітники центрів БВПД

Ще один механізм, який використовує КЦ для підвищення спроможності людських ресурсів у центрах БВПД, – це консультаційна підтримка. Наприклад, КЦ на постійній основі, особливо на початку роботи системи, надавав консультації черговим регіональних центрів БВПД щодо їх роботи з інформаційно-аналітичною системою (КІАС), фінансовим менеджерам/ бухгалтерам щодо фінансових операцій та аналізу фінансових звітів, отриманих від адвокатів, які надають БВПД, працівникам контактного центру. Також працівники КЦ надають роз'яснення працівникам РЦ та МЦ щодо порядку видачі та скасування доручень для надання БВПД, визначення належності особи до суб'єктів права на БВПД, оформлення та посвідчення довіреностей, виданих адвокатам суб'єктами права на БВПД, підстав для здійснення заміни адвоката тощо.

Для працівників контактного центру було проведено тренінг з питань ефективної комунікації з клієнтами за підтримки Американської асоціації юристів «Ініціатива з верховенства права» (ABA ROLI) у рамках упровадження програми в галузі реформи кримінальної юстиції за фінансової підтримки Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL) Державного департаменту Сполучених Штатів Америки.

15–22 грудня 2015 року за підтримки українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» співробітники відділів *контрактно-договірної роботи, фінансів та бухгалтерського обліку* регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також фахівці Координаційного центру пройшли *тренінг з роботи з бухгалтерським програмним забезпеченням 1С*. Це програмне забезпечення є необхідним кроком для автоматизації та оптимізації процесів управління фінансами. Тренінг є першим заходом для фахівців з фінансів та бухгалтерського обліку центрів з надання БВПД, що має сприяти обміну досвідом та фаховому обговоренню питань управління фінансами центрів і бюджетного планування. Другий етап навчання відбувся 18–26 січня 2016 року⁸⁶.

08–09 грудня 2016 року було проведено черговий захід для головних бухгалтерів та керівників фінансових служб РЦ. Під час заходу обговорювалися питання підготовки до децентралізації системи, розробки бюджетних програм та захисту планів діяльності на наступний рік. Семінар також відбувся за підтримки проекту QALA.

Спільні заходи

Як видно з наведеної вище інформації, є заходи, які спрямовані на окремі цільові аудиторії (наприклад, адвокатів або фронтлайнерів), є заходи, що охоплюють керівників усіх рівнів системи, на яких обговорюються уроки та перспективи діяльності, а також є спільні заходи, в яких беруть участь представники різних професійних спільнот у рамках системи.

Так, наприклад, 26 липня 2016 року за підтримки проекту QALA відбулася робоча зустріч представників команди БПД в Україні з метою підготовки до регіональних установчих семінарів для новопризначених працівників бюро правової допомоги. Учасники обговорили проект порядку денного семінарів, розподіл ролей учасників та основні завдання, підходи та інструменти роботи системи безоплатної правової допомоги в Україні, які першочергово необхідно знати працівникам бюро перед їх відкриттям 1 вересня цього року. Участь у заході брали 13 представників КЦ, з представники РЦ з Житомирської, Тернопільської та Чернігівської областей та 17 фахівців різних посад місцевих центрів з Вінницької, Волинської, Закарпатської, Львівської, Кіровоградської, Луганської, Одеської, Сумської, Рівненської, Хмельницької областей та міста Києва.

Слід зазначити, що працівники КЦ та центрів, а також адвокати, які надають БВПД, беруть активну участь у різноманітних публічних заходах, круглих столах та конференціях, що організовуються КЦ

⁸⁶ <http://legalaid.gov.ua/ua/holovna/hruden-2015/spivrobotnyky-rehionalnykh-tsentriv-z-nadannia-bvpd-proishly-treninh-po-roboti-z-15>

у співпраці з різними партнерами. На цих круглих столах обговорювалися уроки діяльності з надання БВПД та поточні виклики для ефективної діяльності системи, проблеми та перспективи взаємодії з різними зацікавленими сторонами, можливості вдосконалення діяльності (наприклад, запровадження стандартів якості), міжнародний досвід надання БВПД (так, наприклад, під час міжнародної конференції у грудні 2014 року обговорювали досвід Молдови, Нідерландів, Канади, США⁸⁷).

Працівники системи та адвокати взяли участь у міжнародній конференції «Посилення правової спроможності громад», що відбулася 20 та 21 жовтня 2016 року в Харкові за підтримки проекту QALA та МФВ, а також КЦ. В ході конференції експерти-практики з України та світових держав обговорювали досвід громад щодо захисту їхніх прав та відстоювання інтересів⁸⁸.

Нові системні ініціативи: дистанційне навчання та міжрегіональні ресурсно-комунікаційні платформи. Розробка модельної програми надання БВПД та методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування

2015 року за сприяння Бюро у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL) посольства Сполучених Штатів Америки в Україні в рамках проекту, адміністрованого Ініціативою з верховенства права Американської асоціації юристів в системі безоплатної правової допомоги, було започатковано дистанційне навчання.

Для підготовки першого навчального курсу «Вступ до системи безоплатної вторинної правової допомоги» було утворено робочу групу з представників Координаційного центру та регіональних центрів з надання БВПД, адвокатів, залучених до надання БВПД, експертів та представників донорської спільноти (щодо змісту та структури курсу див. розділ 2.2).

У вересні 2015 відбувся пілот дистанційного курсу, який дозволив побачити як сильні сторони курсу, так і можливості для його вдосконалення. Участь у пілоті взяли 35 працівників регіональних центрів (12 директорів та 23 менеджерів з якості), 13 працівників місцевих центрів та 24 адвокати-тренери. З них пілотний курс пройшли повністю 5 директорів та 6 менеджерів з якості РЦ, 8 працівників МЦ та 12 адвокатів-тренерів. Учасники пілоту позитивно оцінили можливості дистанційного навчання; актуальність / важливість тем, висвітлених у курсі, та можливість практичного використання отриманих знань, стиль та форму подачі матеріалу, а також роботу адміністраторів курсу. Завдяки пілоту було покращено можливості для орієнтації учасників у курсі та спрощено подання інформації, що складна для розуміння, а також додано творчі завдання.

У листопаді було проведено перший набір на курс. Реєстрація охочих взяти участь у курсі відбувається за посиланням: <http://e-learning.legalaid.gov.ua:8500/course/>. Всього для проходження курсу дистанційного навчання зареєструвалося 1206 учасників. 757 осіб, в тому числі 645 працівників місцевих центрів та 73 адвокати, успішно пройшли цей курс. Крім того, чимало учасників пройшли окремі модулі курсу і надалі планують повернутися до проходження курсу.

Курс реалізується через систему (платформу) управління електронного навчання «MOODLE», яка є вільним веб-додатком, що надає можливість створювати сайти для онлайн-навчання. Адміністрування системи електронного навчання та курсу дистанційного навчання здійснюють представники Координаційного центру, центрів надання БВПД, а також залучені спеціалісти та експерти.

Координаційний центр з надання правової допомоги, враховуючи результати першого дистанційного курсу, розширення системи безоплатної правової допомоги та дедалі вищу потребу в постійному підвищенні кваліфікації адвокатів та працівників, планує подальше розширення можливостей платформи дистанційного навчання. Зокрема, в онлайн-форму планується перевести вже проведені для адвокатів тренінги, щоб надати можливість адвокатам, які долучились до

⁸⁷ Інформація про ці заходи наведена у розділі 4.

⁸⁸ Більше про конференцію див. у розділі 4.

системи БПД пізніше, отримати відповідну інформацію. Дистанційну форму також планується використовувати і для навчальних заходів для працівників центрів.

У 2016 році за підтримки проекту QALA було створено два дистанційних курси. Обидва курси будуть розміщені на платформі КЦ з відкритим доступом для усіх зацікавлених сторін.

Один курс – «Робота з клієнтом» – спрямований на розвиток орієнтації на клієнта, розвиток ефективної комунікації, управління емоціями та стресом. Цей курс розроблено на основі тренінгу для фронтлайнерів, який проводився восени 2015 року фахівцями Проекту за підтримки Проекту та МФ «Відродження»; курс насамперед орієнтований на працівників бюро і відділів правової інформації та консультацій, але він стане в пригоді й іншим працівникам. Навчання в рамках курсу розпочнеться весною 2017 року. Курс містить 4 модулі, кожен з яких складається з низки взаємопов'язаних тематичних відео.

Інший курс – «Надання правової допомоги потерпілим від домашнього насильства» – розроблений у рамках Проекту в співпраці з ГО «Жіночі перспективи». Курс складається з 10 модулів, він створений на основі пілоту, що проводився для менеджерів з якості у грудні 2015 року.

З метою подальшого розвитку системи підвищення кваліфікації адвокатів та працівників буде утворено **п'ять міжрегіональних ресурсних платформ** (у Києві, Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові), для яких у 2015 році коштом Державного бюджету придбано приміщення. З метою розвитку цих платформ підписано План дій між Посольством Сполучених Штатів Америки та КЦ. Очікується, що платформи стануть: 1) основою системи управління знаннями у сфері посилення правової спроможності територіальних громад та надання правової допомоги; 2) відкритим коворкінгом і професійним клубом для адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу та інших зацікавлених сторін; 3) дискусійним майданчиком, медійним хабом для проведення тренінгів та інших професійних заходів для поліції, прокуратури, судів, правозахисних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та лідерів професійної думки.

У 2016 році пройшло два засідання робочої групи із розроблення модельної програми надання безоплатної правової допомоги (далі – модельна програма) та методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування (далі методичні рекомендації). Перше засідання пройшло 23–24 червня 2016 року, друге – 10 та 11 жовтня 2016 року. Серед учасників зустрічі були представники громадських організацій, директори місцевих центрів з надання БВПД, начальники та головні спеціалісти відділів взаємодії з суб'єктами надання БППД, представники органів місцевого самоврядування тощо. Учасники обговорили досвід налагодження співпраці МЦ з громадськими організаціями в частині спільної розробки програм надання безоплатної правової допомоги та потреби у методичних рекомендацій для органів місцевого самоврядування, визначили шляхи й етапи розробки проекту модельної програми. За результатами другої зустрічі учасники узгодили першу редакцію проекту модельної програми та методичних рекомендацій, розподілили функції в межах робочої групи для їх фіналізації. Організатором заходу виступив КЦ за підтримки проекту QALA та програмної ініціативи «Права людини і правосуддя» МФВ.

Заходи на місцевому рівні

Крім заходів, організованих КЦ у співпраці з партнерами, центри БВПД також проводили різні заходи для своїх працівників відповідно до планів діяльності. Загалом пройшло більше 100 заходів для працівників центрів (66 заходів суто для працівників центрів, у 37 заходах брали участь і працівники центрів, і адвокати).

Для працівників місцевих та регіональних центрів було проведено такі заходи:

- Навчання щодо державної реєстрації громадських формувань (наприклад, для працівників Первомайського МЦ (Харківська обл.); «Організація доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції» (наприклад, Житомирський РЦ, 20.07.16).
- З питань інформаційного супроводження діяльності місцевих центрів (у тому числі щодо ключових повідомлень для різних зацікавлених сторін, удосконалення навичок написання інформаційних статей, можливих помилок та слабких сторін інформаційних матеріалів), роботи зі ЗМІ (наприклад, щодо медіазвітів, алгоритму роботи інтеграторів), правопросвітництва та взаємодії з ГО (в тому числі щодо завдань відділів взаємодії з суб'єктами надання БПД) (у Волинській, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернігівській областях, 11 заходів⁸⁹).
- Із загальних питань роботи / комунікації з клієнтами:
 - Лекція «Етичні норми ділового спілкування» (Донецький РЦ, 14.04.2016, 19 осіб);
 - «Підвищення ефективності соціально-психологічних ресурсів надання правової допомоги громаді працівниками центру БВПД» – про соціально-психологічні особливості надання правової допомоги клієнтам центрів (Закарпатська обл.);
 - Ознайомлення з основами медіації як одного з видів правових послуг, які включає в себе первинна правова допомога (Донецький РЦ, 17.11.2016);
 - «Професійне вигорання» (Київ); психологічні тренінги щодо виявлення, запобігання та вирішення проблем/ризиків професійної діяльності: «Ефективна організація професійної діяльності», «Психологічні аспекти спілкування з клієнтом», «Цілепокладання» (Сумський РЦ), Тренінг «Робота зі складними клієнтами. Попередження професійного вигорання» (Тернопільський РЦ);
 - «Основи жестової мови» (Київ);
 - Психологічний тренінг «Особливості спілкування з клієнтом» (Сумський РЦ); тренінг-семінар «Побудова ефективної вербальної і невербальної комунікації працівників Бюро правової допомоги з колегами та клієнтами»⁹⁰ (Чернігівський РЦ).
- З питань роботи з певними категоріями клієнтів та надання БПД вразливим верствам:
 - Тренінг для працівників «Соціальний статус, права та пільги для вразливих категорій населення» (Одеський РЦ);

⁸⁹ Мова про такі заходи: у Волинській області – 23.11.2016, навчальний семінар з питань інформаційного супроводження діяльності місцевих центрів; у Житомирській – 05.04.2016 та 08.06.2016, «Потреби ОМС, ОДВ, ЗМІ, ГО. Ключові повідомлення для різних цільових аудиторій» для начальників відділу персоналу, інформації та матеріальної інфраструктури Бердичівського, Житомирського, Коростенського та Новоград-Волинського місцевого центру з надання БВПД та «Взаємодія з ГО. Можливі помилки та слабкі сторони інформаційних матеріалів» (Житомирський РЦ для МЦ); у Запорізькій – навчання щодо Порядку розроблення програм надання БПД (для правопросвітницьких заходів), у Кіровоградській – тренінг «Мистецтво комунікації та співпраця із ЗМІ» для начальників та головних спеціалістів відділу правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами надання БПД місцевих центрів; у Полтавській – обговорення завдань відділів взаємодії з суб'єктами надання БПД в умовах розвитку системи надання безоплатної правової допомоги; у Сумській – «Алгоритм роботи інтеграторів щодо забезпечення висвітлення діяльності центру у ЗМІ», семінар-нарада для інтеграторів МЦ «Деякі засади медіакомунікації». Навчання інтеграторів. Інформаційний обмін. Підготовка місячних медіа-звітів (Тернопільський РЦ); «Формування ключових повідомлень для різних категорій стейкхолдерів. Підбиття підсумків діяльності інтеграторів місцевих центрів та вирішення проблемних питань роботи відділу» (Хмельницький РЦ); тренінг-семінар для начальників відділів правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги щодо удосконалення навичок написання інформаційних статей, обмін набутим досвідом, обговорення проблемних питань та шляхів їх вирішення (Чернігівський РЦ); практичне заняття для працівників Золотоніського МЦ, посадових осіб ОМС та ОБВ на тему: «Взаємодія структурних підрозділів ОМС та ОБВ при наданні БПД».

⁹⁰ Під час тренінгу розглядалися питання стратегії спілкування, активне слухання та запитання як етапи консультування, типи клієнтів та особливості роботи з важкими клієнтами, помилки та «пастки» у спілкуванні з клієнтами, невербальне спілкування під час консультування клієнтів.

- Обговорення правових та психологічних аспектів роботи з ВПО та особами, що брали участь в проведенні АТО (Донецький РЦ, 23.03.2016); тренінг «Доступ до правосуддя для внутрішньо переміщених осіб та осіб, що постраждали у ході конфлікту: практичні аспекти діяльності Центрів безоплатної вторинної правової допомоги на Сході України» (Луганський та Харківський РЦ); тренінг для працівників бюро «Посилення правових можливостей учасників АТО: надання БПД, психологічної допомоги, спільні зустрічі з ОМС щодо інтеграції учасників АТО» (Хмельницький РЦ);
- Семінар на тему «Захист прав біженців в Україні: законодавство та практика» (Одеський РЦ);
- Навчання працівників щодо прав та обов'язків, соціального та правового захисту військовозобов'язаних, призваних на військову службу у зв'язку з мобілізацією, резервістів, а також військовослужбовців, прийнятих на військову службу в добровільному порядку (за контрактом). Новели законодавства за травень-червень 2016 року (Сумський РЦ);
- Тренінг (семінар) «Захист прав дітей пільгових категорій» (Одеський РЦ);
- Семінар на тему «Позбавлення батьківських прав – необхідність чи можливість у випадку ухилення від обов'язків з виховання дитини» (Одеський РЦ);
- Надання правової допомоги особам, зазначеним у статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», які є потерпілими, свідками, цивільними позивачами, відповідачами у кримінальному процесі (Сумський РЦ).
- З питань процедур надання БВПД та організації роботи в місцевих центрах, в тому числі у зв'язку з децентралізацією системи:
 - У зв'язку з відкриттям бюро по всіх областях та для новопризначених керівників бюро, в тому числі, наприклад, у Черкаській області – навчальний семінар для працівників бюро правової допомоги та юридичних клінік, створених при вищих навчальних закладах юридичного спрямування;
 - Питання розвитку довідково-інформаційної платформи правових консультацій (Запорізький РЦ);
 - Відпрацювання процедури розгляду звернень громадян для отримання БПД та проблемні питання, які виникають в процесі роботи працівників відділу попередньої роботи з клієнтами (Львівська область); «Порядок розгляду звернень громадян, що надходять до місцевого центру» (Хмельницький РЦ);
 - Організація та порядок надання безоплатної правової допомоги (Хмельницький РЦ);
 - Практичне заняття для працівників Золотоніського МЦ, посадових осіб ОМС та ОБВ на тему «Взаємодія структурних підрозділів ОМС та ОБВ при наданні БППД» (Черкаський РЦ);
 - Семінар для працівників центру «Особливості підтвердження статусу суб'єкта права на БВПД» (Одеський РЦ);
 - Навчання працівників «Захист та представництво інтересів у суді» (Сумський РЦ);
 - Навчання працівників «Досвід зарубіжних країн у системі БПД. Підстави та порядок надання БВПД. Підстави та порядок заміни адвокатів» (Сумський РЦ);
 - Навчання-стажування для працівників МЦ «Вдосконалення прийняття та перевірки актів надання послуг адвокатами» (Івано-Франківський РЦ);

- «Покращення навичок роботи з програмним комплексом Libre Office для більш ефективного заповнення електронних документів (контролі, паспорт району, довідкова інформація, звіти, тощо)» (Житомирська обл., Коростенський МЦ, 30.06.2016);
 - Ведення бухгалтерського обліку за допомогою програмного забезпечення 1С (Львівський РЦ);
 - «Передача повноважень ведення кадрового діловодства на місця. Приймання-передавання кадрових документів для подальшого ведення та обліку»(Житомирський РЦ, 08.07.2016);
 - Зміна ступеня розпорядника коштів РЦ, аспекти децентралізації на всіх стадіях бюджетного процесу (Львівський РЦ).
- З різних правових питань:
- Семінар на тему «Свобода від катувань та інших форм жорстокого поводження» (Донецький РЦ, 14.12.2016);
 - семінар-навчання для працівників Первомайського МЦ на тему «Антикорупційне законодавство: Конфлікт інтересів» (Луганський та Харківський РЦ), лекція «Корупція: види, форми, відповідальність» (Хмельницький РЦ);
 - Семінар на тему «Порядок розірвання в судовому порядку шлюбу особами, які фактично проживають за кордоном» (Одеський РЦ);
 - Семінар на тему «Договір дарування та договір довічного утримання – основні відмінності» (Одеський РЦ);
 - Семінар на тему «Практичні питання оформлення спадщини» (Одеський РЦ);
 - Семінар на тему «Особливості проведення державної реєстрації права власності на земельну ділянку» (Одеський РЦ);
 - Тренінг (семінар) «Надання безоплатної первинної правової допомоги з питань створення об'єднання співвласників багатоквартирних будинків» (Одеський РЦ);
 - Семінар на тему «Особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого під час досудового розслідування» (Одеський РЦ);
 - Вивчення та обговорення питання: «Оскарження дій працівників МВС» (Сумський РЦ).

Працівники центрів брали участь у заходах для адвокатів у Житомирській (5 заходів), Сумській, Чернігівській, Черкаській областях та у м. Києві (по 4 заходи), у Чернівецькій (3 заходи), Донецькій, Закарпатській, Одеській та Тернопільській областях (по 2 заходи), у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Луганській та Харківській областях (по 1 заходу)⁹¹.

⁹¹ Наприклад, у Житомирській області у тренінгу «Усунення конфлікту інтересів під час надання БВПД», у Запорізькій – в семінарах «Специфіка роботи адвокатської діяльності із складними клієнтами» та «Робота адвоката з клієнтом. Конфліктні ситуації та шляхи їх вирішення». У Запорізькій області – на тему «Кращі практики адвокатської діяльності». В Одеській області – «Договір довічного утримання та спадковий договір». Миколаївський РЦ – «Обговорення актуальних питань: завірення копій процесуальних та інших документів, що додаються до розрахунків актів надання БВПД, обговорення пропозицій щодо складання протоколу першого побачення адвоката з клієнтом у цивільних справах тощо». У Києві – в семінарах «Захист прав неповнолітніх», «Специфіка комунікації з різними категоріями населення», «Захист прав особи в результаті ДТП. Відшкодування збитків, завданих в результаті ДТП», семінарі-тренінгу «Конфліктна психологія» тощо.

3. ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД

Цей розділ Огляду присвячено опису сучасного стану інституційної спроможності системи надання БПД.

За час функціонування системи було запроваджено основні процедури надання правової допомоги: з січня 2013 року – в кримінальних провадженнях для затриманих, підозрюваних та обвинувачених осіб; з жовтня 2014 року – засуджених до покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі; з липня 2015 року – потерпілим і свідкам у кримінальних провадженнях, а також вразливим категоріям осіб у цивільних та адміністративних справах.

МЦ (з червня 2016 року) та бюро правової допомоги (з моменту їх відкриття 1 вересня 2016 року) також забезпечують надання БППД.

Слід зауважити, що рішення про виконання центрами функцій з надання БППД було прийнято за результатами перших 7 місяців роботи МЦ, оскільки аналіз потреб їх клієнтів показав, що 80 % людей, які звернулися до центрів, щоб отримати адвоката, потребували лише первинної правової допомоги – юридичних консультацій, і лише 20 %, отримавши такі консультації, мали потребу у представництві їх інтересів адвокатом у суді.

Крім цього, до 1 вересня 2016 року один МЦ обслуговував 5–8 районів, доступ до правової допомоги був суттєво обмежений, що було пов'язано з необхідністю подолання клієнтами великих відстаней, поганим транспортним сполученням тощо.

Частково ця проблема вирішувалася за рахунок роботи мобільних консультаційних пунктів, діяльність яких започатковано майже одночасно з відкриттям МЦ. Сьогодні такі пункти для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та учасників АТО працюють у Черкасах, Полтаві, Житомирі, Вінниці, Одесі, Львові та інших містах.

Водночас з метою створення можливості реалізувати своє право на правову допомогу для кожного конкретного громадянина Урядом було прийнято рішення на всій території України (крім тимчасово окупованої) утворити у структурі 100 МЦ понад 400 бюро правової допомоги – у районних центрах та малих містах.

Бюро правової допомоги, що розпочали свою роботу у вересні 2016 року, є компактними відокремленими підрозділами МЦ, які безпосередньо надають юридичні консультації, забезпечують прийом звернень щодо надання БВПД, а також забезпечують представництво інтересів клієнтів у певних категоріях справ. Після відкриття бюро кількість клієнтів, які зверталися за отриманням БПД щомісяця, зросла у понад 4 рази.

МЦ, в тому числі бюро, функціонують за принципом єдиної точки доступу до компліментарних послуг Мін'юсту, забезпечуючи також доступ до державних електронних сервісів, що стрімко розвиваються. Центри та бюро обладнані комп'ютерами, під'єднаними до мережі Інтернет, де за допомогою електронних сервісів Мін'юсту людина може, наприклад, подати онлайн заяву на одруження чи отримати витяг з реєстру речових прав на нерухоме майно. Якщо людина не має навичок роботи на комп'ютері, роботу з електронними сервісами допоможуть організувати працівники МЦ/бюро.

Крім того, з липня 2016 року МЦ в пілотному режимі почали надавати послуги з прийому-видачі документів у сфері державної реєстрації громадських формувань (до цього часу подібна функція виконувалась лише центрами надання адміністративних послуг та ГТУЮ). За перші півроку надання таких послуг МЦ було надано 3428 консультацій щодо вказаного питання та прийнято 3067 документів.

Загалом, все вищезазначене означає наближення БПД та державних електронних сервісів до кожної конкретної людини та громади.

3.1. Нормативна база, що визначає інституційну основу системи надання БПД

Основними нормативними документами для формування та розвитку системи надання БПД є Концепція формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, затверджена Указом Президента України № 509 від 09.06.2006, та Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (№3460-VI), прийнятий 02.06.2011⁹². Концепція Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 435-р від 04.07.2012, визначає параметри для розвитку системи надання БПД та потенційні категорії клієнтів БПД. Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 394 від 13.02.2013, слугує стратегічним документом, що встановлює основні програмні заходи, показники виконання, бюджетні орієнтири та джерела фінансування на період з 2013 по 2017 роки.

Нормативно-правові акти, що визначають інституційну основу системи надання БПД:

- Постанова КМУ «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» (№ 504) від 06.06.2012;
- Постанова КМУ «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги» (№ 99) від 11.02.2016 та наказ Мін'юсту «Про реформування територіальних органів Міністерства юстиції України та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги» від 25.12.2015 № 2748/5, якими передбачено утворення близько 400 бюро правової допомоги в структурі МЦ;
- Наказ Мін'юсту «Про утворення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 968/5 від 02.07.2012, згідно з яким утворено 27 регіональних центрів⁹³. Відповідно до наказу КЦ від 17.09.2015 № 199, наказом РЦ у Чернівецькій області від 17.09.2015 № 37-аг у жовтні 2015 року на базі РЦ у Чернівецькій області створено контактний центр системи надання БПД;
- Наказ Мін'юсту «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (№ 967/5) від 02.07.2012;
- Наказ Мін'юсту «Питання розвитку системи безоплатної вторинної правової допомоги» № 331/5 від 10.03.2015, згідно з яким утворено 100 МЦ. Наказом Мін'юсту № 479/5 від 19.02.2016 у Харківській та Луганській областях було ліквідовано сім та натомість утворено чотири МЦ, а також ліквідовано РЦ у Луганській області та РЦ у Харківській області, натомість створено РЦ у Луганській та Харківській областях; наказом Мін'юсту від 22.12.2016 № 3753/5 «Питання оптимізації системи БВПД» ліквідовано РЦ у Донецькій області та РЦ у Запорізькій області, натомість створено РЦ у Донецькій та Запорізькій областях. Крім того, вказаним наказом ліквідовано Дубенський МЦ та створено Острозький МЦ.

Див. більше інформації про нормативне забезпечення функціонування системи надання БПД у розділі 1.1.

Було розроблено та затверджено ключові політики та процедури для забезпечення надання БВПД у кримінальних, цивільних та адміністративних справах.

⁹² З моменту прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» до нього було внесено 12 змін (згідно з відповідними законами).

⁹³ Станом на березень 2017 року функціонує 23 РЦ: через окупацію частини території України Російською Федерацією не здійснюють свою діяльність РЦ в Автономній Республіці Крим та в м. Севастополь, а у двох випадках замість двох РЦ утворено по одному – РЦ з надання БВПД у Луганській та Харківській областях (наказ Міністерства юстиції № 479/5 від 19.02.2016) та РЦ з надання БВПД у Донецькій та Запорізькій областях (наказ Міністерства юстиції № 3753/5 від 22.12.2016).

Суттєві зусилля було спрямовано на:

- забезпечення спільного підходу до впровадження системи БПД по країні; розвитку інституційної основи системи – налагодженню діяльності мережі РЦ та МЦ, а також бюро правової допомоги;
- забезпечення доступу до БПД для осіб, які її потребують;
- встановлення та вдосконалення процедур залучення (конкурсу, ведення реєстрів та умов укладання контрактів) адвокатів, процедури та оплати їх послуг та відшкодування витрат, підвищення їх кваліфікації та обміну досвідом;
- пілотування сучасних процедур добору кадрів (директорів МЦ, інтеграторів, комунікаторів тощо) на основі оцінювання потрібних для роботи на посаді компетенцій під час напівструктурованого інтерв'ю;
- розроблення стандартів якості надання БВПД у кримінальних провадженнях та моніторингу дотримання цих стандартів (крім того, розпочато розробку стандартів якості надання БВПД у цивільних та адміністративних справах);
- налагодження процедур системного планування діяльності із залученням різних професійних спільнот у системі;
- визначення ключових показників для моніторингу діяльності системи та налагодження збору відповідних даних; аналізу ефективності діяльності системи та розробки пропозицій щодо покращення доступу до її послуг;
- налагодження співпраці з ключовими зовнішніми зацікавленими сторонами (включаючи правоохоронні органи, прокуратуру, суди, Уповноваженого ВР з прав людини, НААУ тощо), зокрема стосовно інформування РЦ про випадки затримання осіб, обміну інформацією, підвищення кваліфікації адвокатів тощо; а також налагодження взаємодії з надавачами БППД, започаткування інтеграції первинної та вторинної правової допомоги.

Для підтримки процесів обміну даних підтримується розробка Комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС). Система відкрита для проведення зовнішнього моніторингу.

Пріоритети розвитку системи надання БПД на 2017 рік визначені розпорядженням КМУ «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 № 275-р. та містять:

- переорієнтацію системи надання БПД з надання такої допомоги окремим фізичним особам на посилення правової спроможності та правових можливостей територіальних громад;
- створення ефективної системи управління правовими знаннями та розвиток людського потенціалу системи надання БПД, правничої спільноти та партнерських мереж системи надання БПД;
- децентралізацію системи надання БПД у цивільних та адміністративних справах, а також пілотування моделі офісів громадського захисту у кримінальних провадженнях;
- розбудову комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання БПД та впровадження інших новітніх інформаційних технологій.

3.2. Механізми доступу до БПД

Станом на 1 березня 2017 року БПД в Україні надається у повному обсязі всім категоріям осіб, передбаченим Законом «Про безоплатну правову допомогу».

Доступ до БППД

Право на БППД, згідно з Конституцією України та Законом України «Про безоплатну правову допомогу», мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Звернувшись до МЦ/бюро, будь-яка особа може отримати послуги з: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Крім того, законом передбачена процедура звернення до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції щодо отримання безоплатної первинної правової допомоги. Такі звернення надсилаються або подаються особами, які досягли повноліття, безпосередньо до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Звернення, що стосуються дітей, надсилаються або подаються їх законними представниками, а осіб, визнаних судом недієздатними, або дієздатність яких обмежена судом – їх опікунами чи піклувальниками.

Суб'єкти надання БППД у разі письмового звернення з питань, що належать до їх повноважень, зобов'язані надати такі послуги протягом 30 календарних днів з дня надходження звернення. Якщо у зверненні особи міститься лише прохання про надання відповідної правової інформації, така правова допомога надається не пізніше п'ятнадцятиденного терміну з дня отримання звернення.

Органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування забороняється встановлювати плату за надання будь-якого з видів правових послуг БППД та за видачу особам бланків заяв, звернень, запитів, довідок, інших документів, подання яких передбачено законодавством для реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Якщо питання, порушені у зверненні, не належать до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, до якого надійшло звернення особи, такий орган протягом п'яти календарних днів повинен надіслати це звернення до відповідного органу та повідомити про це особу, яка подала звернення.

Якщо під час розгляду звернення встановлено, що особа потребує надання БВПД, орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, який розглядає звернення, зобов'язаний роз'яснити особі або її законному представникові порядок подання звернення про надання БВПД.

Звернення, що не стосуються надання БППД, розглядаються в порядку, встановленому законодавством про звернення громадян.

Крім цього, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані проводити особистий прийом осіб, які потребують БВПД, з питань, що належать до компетенції відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування. Такий прийом проводиться постійно в установлені дні та години. Графік прийому осіб повинен бути доведений до їх відома. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують проведення особистого прийому осіб висококваліфікованими працівниками, які можуть чітко і доступно надати роз'яснення положень законодавства та консультації з питань реалізації прав і свобод людини і громадянина та виконання обов'язків. Якщо під час особистого прийому встановлено, що особа потребує надання БВПД, працівник, який проводить особистий прийом, зобов'язаний роз'яснити їй порядок подання звернення про надання БВПД.

Органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть утворювати в порядку, встановленому законом, спеціалізовані установи з надання БВПД. Повноваження та порядок діяльності таких установ встановлюються Положенням про установу з надання БВПД, яке затверджується на основі Типового положення про установу з надання БВПД.

Органи місцевого самоврядування можуть укладати з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, договори про надання на постійній або тимчасовій основі БВПД на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. [Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання БВПД](#) затверджуються Міністерством юстиції України.

Органи місцевого самоврядування можуть залучати до надання БВПД адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права. Адвокат, інший фахівець у відповідній галузі права чи юридична особа приватного права, з якими укладено договір про надання БВПД, зобов'язані надавати високоякісну допомогу в обсязі та строки, визначені договором.

Ранній доступ до БВПД

У випадках, коли особу затримано за підозрою у вчиненні злочину, існує спеціальна процедура, що передбачає інформування РЦ та обов'язковий доступ до адвоката для таких осіб. Закон України «Про безоплатну правову допомогу», як і *Кримінальний процесуальний кодекс*, встановлює процедуру раннього доступу до адвоката для затриманих та підозрюваних осіб. Ранній доступ до адвоката у випадках затримання вважається одним із найважливіших позитивних елементів української системи надання БВПД. Будь-яка особа, яку було затримано, має право на адвоката, котрий має прибути протягом не пізніше як двох годин з моменту затримання (шести годин у виняткових випадках). Надання правової допомоги гарантовано протягом перших 72 годин після затримання.

Процедура інформування центрів БВПД про затримання є важливою, оскільки:

- сприяє рівному та ранньому доступу до правосуддя для затриманих осіб;
- передбачає незалежне призначення адвоката для надання БВПД;
- виключає інституціональний конфлікт інтересів між державним обвинуваченням та захистом.

Так, за результатами проведеного 2015 року дослідження правозахисних організацій директор відомої в Україні Харківської правозахисної групи Євген Захаров заявив: «Наявність безоплатного адвоката є другим за значущістю фактором (після скорочення кількості затримань) зменшення чисельності випадків застосування незаконного насильства правоохоронцями»⁹⁴.

Адвокатів залучають до надання БВПД незалежні РЦ після отримання інформації про затримання відповідно до контракту / договору між адвокатом та центром БВПД⁹⁵ (з урахуванням графіку чергування адвокатів та на підставі доручення РЦ).

На сьогодні існують два механізми інформування РЦ про затримання особи (обидва затверджені постановою КМУ від 28.12.2011 № 1363 «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою»); РЦ про затримання безпосередньо інформують:

- службові особи органу, уповноваженого здійснювати затримання (негайно після фактичного затримання) та / або
- затримані особи чи члени їхньої сім'ї або близькі родичі (див. схему 29).

У випадку інформування РЦ службовою особою органу, уповноваженого здійснювати затримання:

відповідно до процедури негайно після фактичного затримання особи уповноважена службова особа органу, уповноваженого здійснювати затримання, повідомляє про це за допомогою будь-якого засобу (телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти, але як правило – на єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги (0-800-213103) відповідному центру з надання БВПД, надаючи персональні дані затриманої особи, час та підставу затримання, адресу, за якою адвокат має прийти для конфіденційного побачення з клієнтом, дані про орган, який здійснив затримання (тип органу: поліція, прокуратура, прикордонна служба тощо) та фізичну адресу його місцезнаходження, а також прізвище уповноваженої особи (слідчого). Черговий центру БВПД реєструє повідомлення, надає реєстраційний номер органу, що здійснив затримання, та уповноваженому адвокату, залученому до надання БВПД, протягом однієї години (видаючи доручення та направляючи копію цього доручення органу, що здійснив затримання). Уповноважений адвокат, залучений до надання БВПД, зобов'язаний заповнити ордер адвоката та зустрітися із затриманою особою протягом однієї години (у виняткових випадках адвокат має до шести годин для такої зустрічі). Затримана особа має право відмовитися від безоплатної правової допомоги, однак він/вона повинен/повинна зробити це у присутності адвоката БВПД під час першого конфіденційного побачення. Працівники поліції, відповідальні за затриманих осіб, зобов'язані зафіксувати час прибуття адвоката та час завершення надання БВПД. У випадках, коли адвокат БВПД не прибуває, відповідальна особа повинна інформувати центр БВПД, який тоді зобов'язаний призначити такому затриманому іншого адвоката.

У випадку інформування РЦ затриманою особою чи членами її сім'ї або близькими родичами:

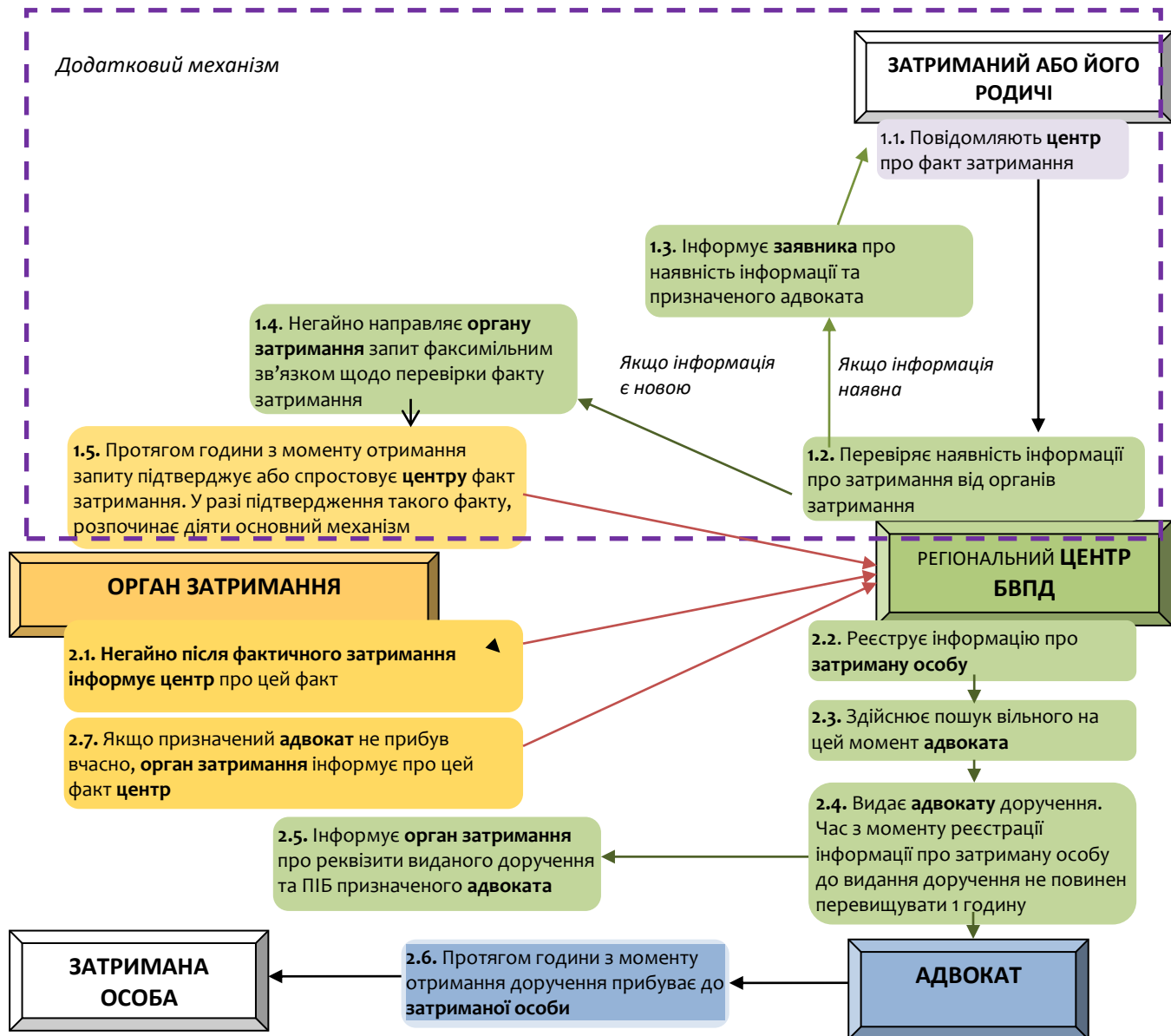
94 «Закон і бізнес», листопад 2015.

http://zib.com.ua/ua/print/119828-direktor_harkivskoi_pravozahisnoi_grupi_evgen_zaharov_zasudz.html

⁹⁵ Деталі щодо процесу відбору адвокатів для надання послуг БВПД зазначені нижче у розділі 3.3.

коли центр отримує телефонний дзвінок про затримання безпосередньо від затриманої особи, члена його/її сім'ї, близьких родичів, черговий центру БВПД зобов'язаний зареєструвати повідомлення, зробивши запис у відповідному журналі, зафіксувавши всю необхідну інформацію про затриману особу. Черговий повинен негайно перевірити цю інформацію, направляючи запит (факсом) до органу, відповідального за затримання, з вимогою підтвердити або спростувати інформацію про затримання. Якщо відповідний орган підтверджує затримання, черговий центру БВПД продовжує стандартну процедуру призначення адвоката у цьому випадку.

Схема 29. Процедура інформування РЦ про випадки затримання

БВПД у кримінальному процесі

Доступ до БВПД у кримінальному процесі забезпечують РЦ. Механізм такого доступу визначений статтею 49 КПК (див. схему 30).

Згідно з цією статтею «слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання».

Слід також зауважити, що відповідно до статті 53 КПК «Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прийти для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе».

На основі отриманої постанови (ухвали) центр видає доручення адвокату для надання БВПД.

Схема 30. Доступ до БВПД у кримінальному процесі

Цивільні та адміністративні справи

Для отримання БВПД у цивільних та адміністративних справах особа може звернутися до будь-якого з місцевих центрів/ бюро (незалежно від місця фактичного проживання).

Відділ попередньої роботи з клієнтами МЦ/ працівник бюро проводить бесіду з особою, яка звернулася та під час бесіди з'ясовує суть питання. У разі, якщо питання, з яким звернулася особа, вирішується шляхом надання правової консультації, така консультація (БППД) надається. Також клієнтам пропонуються компліментарні послуги громадських організацій, волонтерських рухів тощо, з якими центрами налагоджено співпрацю. У випадку ж, якщо питання потребує представництва інтересів у суді, здійснюється перевірка належності особи до однієї з вразливих категорій осіб, що мають згідно із Законом право на БПД.

Загальний порядок надання БВПД у таких категоріях справ визначений Законом (див. схему 31).

Так, звернення про надання БВПД подаються особами, які досягли повноліття, до центру з надання БВПД або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Звернення, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи, а звернення, що стосуються осіб, визнаних судом недієздатними, або дієздатність яких обмежена судом – їх опікунами або піклувальниками за місцем фактичного проживання таких осіб або їх опікунів чи піклувальників незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи.

Разом із зверненням про надання БВПД особа або законний представник особи повинні подати документи, що підтверджують належність особи або осіб, стосовно яких звертається законний представник, до однієї з визначених Законом категорій суб'єктів відповідного права.

У разі звернення особи про надання БВПД центр зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання БВПД.

Якщо особа подала звернення до територіального органу юстиції, цей орган зобов'язаний протягом трьох днів з дня подання звернення надіслати його до центру, діяльність якого поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Центр зобов'язаний у семиденний строк з дня отримання звернення особи прийняти рішення щодо надання БВПД.

Якщо особа належить до однієї з категорій суб'єктів права на БВПД, центр приймає рішення про надання БВПД і письмово повідомляє про це особу або її законного представника, а також суд, орган державної влади, орган місцевого самоврядування, в яких здійснюватиметься представництво інтересів особи.

Якщо особа не має підстав для отримання БВПД, центр приймає рішення про відмову в наданні БВПД і надсилає копію цього рішення особі, яка звернулася про надання такої допомоги, з одночасним роз'ясненням порядку оскарження рішення про відмову в наданні БВПД.

Схема 31. МЦ: доступ до БВПД у цивільних та адміністративних справах

Особі може бути відмовлено в наданні БВПД за наявності хоча б однієї з таких підстав:

- особа не належить до жодної з категорій осіб, які є суб'єктами права на БВПД;
- особа подала неправдиві відомості або фальшиві документи з метою віднесення її до однієї категорій осіб, які мають право на БВПД;
- вимоги особи про захист або відновлення її прав є неправомірними;
- особі раніше надавалася БВПД з одного і того ж питання;
- особа використала всі національні засоби правового захисту у справі, з якої звертається за наданням БВПД. У цьому випадку до рішення про відмову додається письмове роз'яснення про порядок звернення до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Надання БВПД припиняється за рішенням центру в разі якщо:

- обставини чи підстави, за наявності яких особа була віднесена до категорії суб'єктів права на БВПД, припинили своє існування;
- встановлено факт подання особою неправдивих відомостей або фальшивих документів, що стали підставою для віднесення особи до категорій суб'єктів права на БВПД та прийняття рішення про надання їй БВПД;
- особа користується захистом іншого захисника (захисників) у справі, за якою їй призначено захисника відповідно до цього Закону;
- особа використала всі національні засоби правового захисту в справі.

Особі, якій раніше надавалася БВПД відповідно до цього Закону та яка втратила підстави для отримання такої допомоги, правова допомога може надаватися на загальних підставах.

У разі припинення надання БВПД через зловживання, спрямовані на віднесення до категорій суб'єктів права на БВПД, особа, якій надавалася така допомога, зобов'язана відшкодувати вартість фактичних витрат, пов'язаних з наданням допомоги.

Надання БВПД припиняється у разі повного виконання суб'єктом надання БВПД своїх зобов'язань, передбачених договором про її надання.

Сьогодні не існує можливості автоматизації процесу перевірки такої належності, тому центр просить надати особу відповідні довідки, що підтверджують її статус. Протягом 10 днів з моменту отримання поданих документів центр приймає рішення про надання БВПД або відмову у її наданні, що оформлюється наказом центру.

На підставі наказу МЦ про надання БВПД відділ організації надання БВПД та роботи з адвокатами МЦ забезпечує видання доручення адвокату, після чого адвокат і клієнт підписують довіреність на представництво інтересів особи, і адвокат вступає у справу.

Доступ до БВПД засуджених, які відбувають покарання

Особливості процедури доступу засуджених до БВПД зумовлені тим, що вони перебувають на території режимних об'єктів. Так, засуджений має право направити звернення до РЦ, яке разом із супровідним листом керівника відповідної пенітенціарної установи надсилається до відповідного центру за допомогою поштового зв'язку. Протягом 10 днів з моменту отримання такого листа центр повинен прийняти рішення про надання БВПД чи відмову у її наданні та у першому випадку призначити адвоката. Адвокат прибуває до установи відбування покарання, проводить конфіденційне побачення з клієнтом і після підписання довіреності на представництво інтересів засудженого розпочинає надання БВПД.

3.3. Процедура залучення адвокатів до системи надання БВПД

Надавачами БВПД є адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД. На сьогодні цей Реєстр включає 5068 адвокатів (17% від загальної кількості адвокатів в Україні). Адвокатів включають до Реєстру за результатами конкурсного відбору.

До 2015 року протягом тижня після проведення конкурсу дані про адвокатів, які успішно пройшли конкурс, вносили до локальних реєстрів адвокатів БВПД головні територіальні управління юстиції. У березні 2015 року було прийнято наказ Мін'юсту «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», яким функцію формування та ведення єдиного всеукраїнського Реєстру було передано від ГТУЮ до КЦ.

Загалом, було проведено вісім конкурсів для відбору адвокатів. Процедуру проведення конкурсу встановлено та затверджено постановою КМУ «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу та вимог до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» від 28.12.2011 № 1362 та деталізовано низкою наказів Мін'юсту (у частині форм документів, методик тощо).

Після внесення кандидатів до відповідних реєстрів, РЦ (а з 01.01.2017 – і МЦ) можуть укладати індивідуальні контракти/ договори

з учасниками, які пройшли конкурс та виявили бажання надавати БВПД (відповідно до постанови КМУ «Про затвердження

Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» від 11.01.2012 № 8). Кожен адвокат при цьому приймає рішення, чи надаватиме він БВПД на постійній чи тимчасовій основі.

Станом на січень 2017 року 2680 адвокатів (53% від тих, яких включено до реєстру) мали контракти з центрами БВПД для надання правової допомоги у кримінальних та цивільних справах. Ці адвокати не є співробітниками центрів БВПД, а здійснюють свою діяльність на договірній основі (постійній та / або тимчасовій). Адвокати також можуть продовжувати працювати і як приватні адвокати.

Надаючи БВПД, адвокати діють незалежно, відповідно до принципів та стандартів адвокатської діяльності, дотримуються принципів верховенства права, законності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів (визначених ст. 4. Закону про «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Регіональні та місцеві центри залучають адвокатів до надання БВПД, видаючи відповідні накази та доручення адвокатові.

Адвокатів залучають до надання БВПД затриманим особам, як правило, відповідно до графіка чергування. Залучення до надання БВПД у кримінальних провадженнях, цивільних та адміністративних справах відбувається, як правило, відповідно до затверджених регіональними центрами порядків розподілу справ. Відповідно до п.2 ст. 21 Закону «Про безоплатну правову

Схема 32. Залучення адвокатів до надання БВПД

допомогу» під час призначення адвоката мають враховуватися його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь. Ці умови є предметом контрактів між адвокатами та регіональними центрами, де адвокат визначає територію, на якій погоджується надавати правову допомогу, обсяг такої допомоги, характер справ та інші аспекти. Однією з умов контракту між центром та адвокатом є обмеження: одночасно на виконанні можуть бути не більше як 30 доручень. Також береться до уваги потреба забезпечення безперервності захисту.

Суттєвим аспектом, що впливає на процес розподілу справ між адвокатами, є різна кількість адвокатів у великих містах, де їх багато, та у віддалених районах, де їх значно менше, може бути 1-2. Частково питання нестачі адвокатів у віддалених районах вирішується за рахунок механізму відшкодування витрат на проїзд власним транспортом у сільській місцевості, запровадженого у березні 2015 року.

Інформація щодо кількості доручень, виданих центрами адвокатам, та оплати їх послуг, що оприлюднюється щотижнево на веб-сайтах РЦ, дає можливість для зовнішнього моніторингу всіма зацікавленими сторонами.

До 01.01.2017 сторонами контракту в усіх справах з надання БВПД (кримінальних, цивільних та адміністративних) були відповідний РЦ та адвокат. МЦ видавали доручення адвокатам на надання БВПД у цивільних та адміністративних справах на підставі довіреності, що видається директором РЦ уповноваженим працівникам місцевих центрів. З 01.01.2017 для надання БВПД у цивільних та адміністративних справах сторонами контракту можуть виступати відповідний МЦ і адвокат.

Адвокат може відмовитися від запропонованого йому доручення з причин, що викладені у його контракті, чи інших поважних причин (хвороба, наявність судових засідань в інших справах тощо). У разі ж, якщо такі причини не є поважними, факти відмови фіксуються центрами та можуть надалі впливати на процес розподілу справ.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» адвоката, який надає БВПД, може бути замінено у разі:

1. хвороби адвоката;
2. неналежного виконання адвокатом своїх зобов'язань за умовами договору;
3. недотримання ним порядку надання БВПД;
4. виключення адвоката з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Процедура конкурсного відбору

Конкурси ініціює КЦ на підставі оцінки поточних потреб системи БВПД. КЦ подає пропозиції Мін'юсту, обґрунтовуючи потребу у проведенні конкурсного відбору адвокатів, включаючи пропозиції щодо часових рамок процесу відбору. Мін'юст оголошує конкурс та затверджує запропонований перелік питань для письмового тесту, який є однаковим для всієї України і його тримають в таємниці до часу проведення. КЦ надає майбутнім заявникам доступ до питань тесту з попередніх тестувань, розміщуючи їх на своєму веб-сайті.

У кожному регіоні ГТУЮ оприлюднює оголошення про конкурс відповідно до затверджених часових рамок у місцевих засобах масової інформації не пізніше, ніж за 30 діб до кінцевої дати прийняття заяв від претендентів та формує конкурсні комісії, відповідальні за проведення конкурсу. Конкурсні комісії мають складатися мінімум з семи (7) осіб, включаючи голову та секретаря (які є працівниками відповідного ГТУЮ). До конкурсних комісій входять представники Мін'юсту, КЦ, органів адвокатського самоврядування, суддівського корпусу та громадських

організацій з відповідного регіону/ області. Узагальнені дані про склад конкурсних комісій проведених конкурсів доступні на сайті КЦ. Члени комісій беруть участь у їх діяльності на громадських засадах. Члени комісій зобов'язані підписати заяву про відсутність у них конфлікту інтересів, який би перешкоджав їм брати участь у роботі комісій, та надалі вони мають підписати зобов'язання щодо нерозголошення результатів оцінювання.

Адвокати подають свої заяви до ГТУЮ (на рівні регіону). ГТУЮ повинні зареєструвати усі заяви та провести попередній розгляд документів з метою перевірки відповідності кваліфікації заявників вимогам конкурсу.

Таблиця 11. Вимоги до професійного рівня претендентів для участі у конкурсі з відбору адвокатів, які залучаються для надання БВПД ⁹⁶

Вимоги до претендентів:
✓ Право на зайняття адвокатською діяльністю (наявність свідоцтва);
✓ Знання нормативно-правових актів у сфері захисту прав людини;
✓ Знання норм процесуального та матеріального права;
✓ Знання та дотримання Правил адвокатської етики;
✓ Знання законодавства у сфері безоплатної правової допомоги;
✓ Знання стандартів якості надання безоплатної правової допомоги;
✓ Вміння складати процесуальні заяви, скарги та інші документи правового характеру;
✓ Вміння користуватися комп'ютером;
✓ Володіння державною мовою;
✓ Володіння англійською мовою та/або мовами національних меншин, які на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці становлять значну частину населення, є перевагою

Конкурсний відбір адвокатів для надання БВПД складається з трьох ключових етапів оцінювання: 1) розгляд документів, 2) анонімне письмове тестування, 3) співбесіда.

Перший етап: розгляд документів

На першому етапі комісія розглядає заяви та документи, подані претендентами (оцінює їх згідно з критеріями досвіду адвокатської діяльності, спеціалізації адвоката, наявності або відсутності заяв (скарг) щодо поведінки адвоката та (не)застосування до нього протягом останніх трьох років дисциплінарних стягнень). Комісія має повноваження не допустити до участі у конкурсі заявника у разі встановлення факту подання претендентом документів, що містять недостовірні відомості. За винятком зазначених виключень на підставі невідповідності усі інші претенденти, які відповідають кваліфікаційним вимогам, допускаються до участі у другому етапі конкурсу.

⁹⁶Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1362 від 02.12.2011 із змінами, внесеними постановами КМУ № 915 від 10.10.2012, № 1214 від 19.12.2012, а також постановою КМУ [№ 110 від 11.03.2015](#)

Другий етап: письмове тестування

На другому етапі проводиться анонімне письмове тестування. Підходи до письмового тесту дещо змінювалися з набуттям нового досвіду. Наприклад, під час першого конкурсу письмові запитання були спрямовані переважно на перевірку знання законодавства. У тестах п'ятого конкурсного відбору були також ситуативні запитання. Є вимога, що принаймні дві третини членів конкурсної комісії мають бути присутніми під час проведення письмового тестування. Результати тестування мають підписати три (3) члени комісії. Основний критерій оцінки на цьому етапі конкурсу пов'язаний з акуратністю та повнотою відповідей. Наразі немає інструкцій щодо відповідальності інших членів комісії за оцінювання відповідей на письмові тести, а також немає інструкцій щодо підписування результатів тестування членами конкурсних комісій.

Таблиця 12. Критерії відбору конкурсною комісією адвокатів для надання БПД⁹⁷

Критерії:
✓ Досвід адвокатської діяльності;
✓ Спеціалізація адвоката;
✓ Наявність або відсутність застосування до адвоката протягом останнього року дисциплінарних стягнень;
✓ Оцінка за виконання тестового завдання;
✓ Мотивація до надання безоплатної правової допомоги;
✓ Комунікабельність;
✓ Емоційна врівноваженість;
✓ Вміння претендента представити приклади надання ним правової допомоги

Третій етап: співбесіда

Третій етап конкурсу – це індивідуальна співбесіда. Співбесіда проходить у присутності принаймні трьох (3) членів комісії, які оцінюють навички претендентів, включаючи мотивацію до надання безоплатної правової допомоги, комунікабельність, емоційну врівноваженість, вміння претендента представити приклади надання ним правової допомоги⁹⁸. На цьому етапі також оцінюють здатність претендента висловлювати свої думки, тактовність, уміння аналізувати проблеми і налагоджувати зв'язки з особами, які потребують правової допомоги, готовність взяти на себе відповідальність, виявляти творчий підхід до роботи тощо. Адвокати мають можливість у цей момент надати для розгляду комісією додаткові документи, які підтверджують досвід надання правової допомоги. Наразі немає додаткових методичних настанов щодо проведення співбесіди. Результати співбесіди мають бути затверджені більшістю голосів, а відповідний протокол проведення співбесіди підписаний членами комісії протягом трьох робочих днів з дати проведення співбесіди.

Після завершення третього етапу конкурсу складають список претендентів, котрі отримали прохідний бал, та який протягом двох (2) днів має бути надісланий до ГТЮЮ. До 2015 року ГТЮЮ на основі результатів конкурсу були зобов'язані протягом тижня ввести прізвища претендентів, які успішно пройшли конкурс, у локальні реєстри адвокатів БВПД. У березні 2015 року було прийнято наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», яким функцію формування та ведення відповідного реєстру було передано від ГТЮЮ до

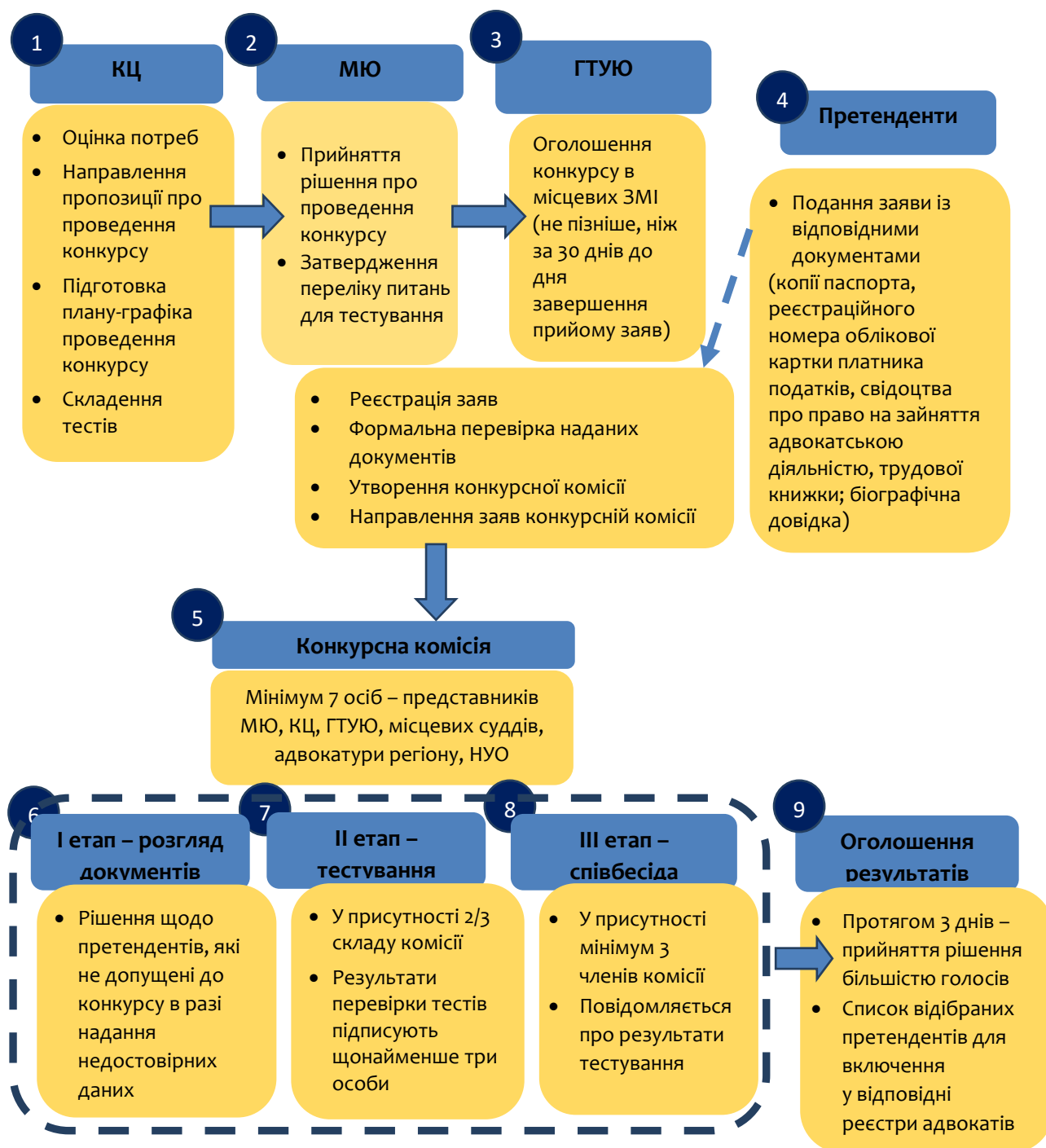
⁹⁷ Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги» № 1362 від 02.12.2011 із змінами, внесеними у 2012 та 2015 рр.

⁹⁸ Згідно із наказом Мін'юсту (№ 1520/5 від 15.12.2010) презентаційні навички – це здібність кандидата наводити конкретні приклади надання ним правової допомоги.

КЦ. Після внесення кандидатів до відповідних реєстрів, Центри БВПД можуть укласти індивідуальні контракти/договори з учасниками, які пройшли конкурс та виявили бажання надавати БВПД. Кожен адвокат при цьому приймає рішення про те, надаватиме він БВПД на постійній чи тимчасовій основі.

Як вже було зазначено, наразі проведено 8 конкурсів з відбору адвокатів для надання БВПД. Останні 4 конкурси були спрямовані, в тому числі, і на відбір потенційних адвокатів, які мають спеціалізацію в цивільному та адміністративному праві. Близько 80% усіх кандидатів успішно пройшли конкурсний відбір. Варто зазначити, що мінімальний прохідний бал для кожного конкурсу стає дедалі більшим від конкурсу до конкурсу. Наприклад, мінімальний прохідний бал для другого конкурсу складав 3,0 бали, для третього – 3,5 бала, а для четвертого та п'ятого конкурсів – 3,6 бала. Мінімальний прохідний бал для 6,7 та 8 конкурсів було встановлено на рівні 3,7 бала.

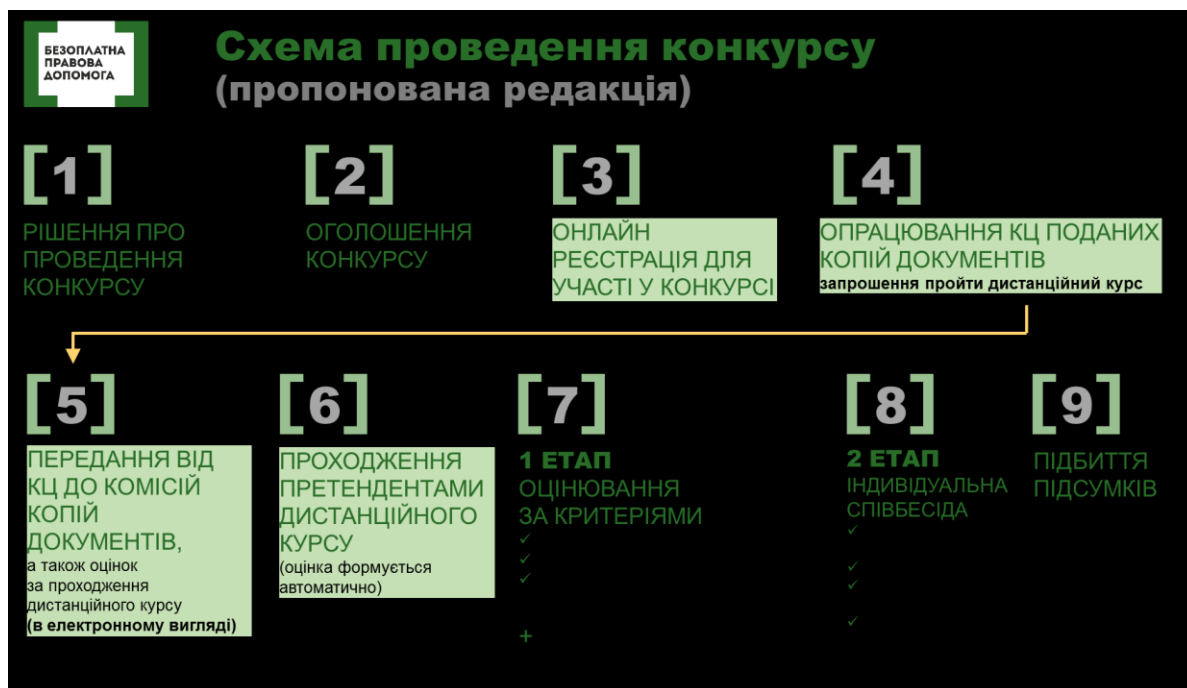
Схема 33. Проведення конкурсного відбору адвокатів для надання БВПД

На сьогодні обговорюються можливості вдосконалення процесів залучення адвокатів, у тому числі використання дистанційного курсу з оглядом системи під час добору. Такі пропозиції, зокрема, звучали під час круглих столів⁹⁹, проведених навесні 2015 року РЦ та ВГО «Об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу» за участю представників органів адвокатського самоврядування (за підтримки МФ «Відродження»), а також протягом червня – жовтня 2016 року під час регіональних обговорень системи відбору адвокатів, які залучаються до надання БВПД та обговорення подальших кроків реформування системи відбору.

Такі обговорення відбулися в п'яти обласних центрах: 13 червня 2016 р. у Житомирі, 19 липня 2016 р. в Одесі, 27 липня 2016 р. в Івано-Франківську, 17 жовтня 2016 р. у Дніпрі, 28 жовтня 2016 р. у Полтаві. Крім того, учасниками заходів стали представники 4–6 сусідніх регіонів, таким чином забезпечуючи всеукраїнське представництво. Учасниками обговорень стали представники організацій, які входили до складу конкурсних комісій у відповідних регіонах: адвокатури, управлінь юстиції, регіональних центрів з надання БВПД, судів, громадських організацій. До участі було запрошено персонально тих осіб, які були членами комісій. Усього в обговоренні взяли участь 108 представників комісій з 24 регіонів. Учасники представляли своє бачення переваг та проблемних моментів чинної процедури відбору, висловлювали рекомендації на майбутнє щодо системи відбору адвокатів, які надають БВПД. Крім цього, 16 листопада у столиці відбулася фокус-група, у якій взяли участь як адвокати, що співпрацюють із системою БПД, так і ті адвокати, що проходили конкурсний відбір, але з різних причин не були відібрані, а також адвокати, які не брали участі у конкурсному відборі. Отже, було забезпечено можливість отримати бачення різних груп правників. Отримані рекомендації підсумовано у звіті, який представила консультант Ради Європи, адвокат, професор кафедри правосуддя Київського національного університету ім. Т.Шевченка, суддя ад хос Європейського суду з прав людини Олександра Яновська. Цей захід, а також регіональні обговорення підтримані проектом Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується урядом Данії. 12 грудня 2016 року звіт за результатами регіональних обговорень було презентовано під час тематичного круглого столу у Києві. Рекомендації вказаного звіту лягли в основу проекту змін до постанови КМУ № 1362 від 02.12.2011 (див. схему 34).

Схема 34. Схема проведення конкурсу з відбору адвокатів, запропонована проектом постанови КМУ «Про внесення змін до постанови КМУ № 1362 від 02.12.2011»

⁹⁹ Більше інформації про круглі столи представлено у розділі 4.

3.4. Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають БВПД

КЦ розробляє проекти нормативних актів з питань оплати послуг адвокатів, проводить при цьому відповідні консультації з міністерствами фінансів, соціальної політики та економічного розвитку і торгівлі. Мін'юст подає проекти цих актів на затвердження до Кабінету Міністрів України. Станом на 01.02.2016 процедура оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 року № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу».

З початку роботи системи БВПД до методики оплати послуг адвокатів декілька разів було внесено зміни, спрямовані на її удосконалення. Так, у вересні 2014 року згадану вище постанову було прийнято на заміну раніше чинної постанови від 18 квітня 2012 року № 305, а у березні 2015 року зміни було внесено вже до постанови № 465.

Найбільш суттєвим з внесених змін було запровадження заохочувальних коефіцієнтів, що збільшують розмір винагороди адвоката за досягнення сприятливого для клієнта результату в кримінальних провадженнях (виправдувальний вирок, зменшення обсягу обвинувачення, зменшення кількості епізодів обвинувачення і т.д.); методики розрахунку розміру винагороди у цивільних та адміністративних справах; розширення можливостей відшкодування витрат адвокатів, пов'язаних з наданням БВПД (зокрема, відшкодування витрат на проїзд власним транспортом у сільській місцевості).

Останні зміни до постанови № 465 було внесено постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2016 року № 1048. Найбільш суттєва з них – підвищення з 1 січня 2018 року розміру оплати послуг за годину роботи адвоката вдвічі – з 2,5 % до 5 % розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб, на момент подання адвокатом звіту. Крім того, було оптимізовано застосування окремих критеріїв, що впливають на розмір винагороди адвоката. Зокрема, аналогічно до підходу в кримінальному процесі, відтепер при обчисленні розміру винагороди адвоката для випадків надання БВПД у цивільних та адміністративних справах враховується критерій належності особи, якій надається БВПД, до категорій людей з особливими потребами.

Загалом чинною методикою визначено чотири групи випадків розрахунку оплати послуг за надання БВПД, що залежать від специфіки її надання:

- А: адміністративне затримання та / або адміністративний арешт; початковий етап (затримання) кримінального провадження; залучення до окремої процесуальної дії в кримінальному провадженні; кримінальні провадження щодо продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру та процедури, пов'язані з видачею особи (екстрадицією);
- В: захист за призначенням на подальших етапах кримінального провадження (досудове розслідування, провадження в суді першої, апеляційної, касаційної інстанції та у Верховному Суді України);
- С: здійснення представництва інтересів клієнта в суді та/ або складання процесуальних документів в адміністративних і цивільних справах;
- D: інші випадки, що не охоплені попереднім переліком.

Крім того, адвокатам відшкодовуються витрати, пов'язані з наданням правової допомоги.

Інформацію щодо розрахунку оплати узагальнено у таблицях нижче.

Таблиця 13. Методика оплати послуг адвокатів: випадки А та В

Випадки групи А: ▪ Адміністративне затримання та / або адміністративний арешт ▪ Початковий етап (затримання) кримінального провадження ▪ Залучення до окремої процесуальної дії в кримінальному провадженні ▪ Кримінальні провадження щодо продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру Процедури, пов'язані з видачею особи (екстрадицією)	
Основні фактори, що беруться до уваги: ▪ кількість дій адвоката з надання БВПД; ▪ складність провадження; ▪ досягнутий для клієнта результат	Загальна формула: $R = (2 \times \text{Number of visits} + N \times \text{Index1} \times \text{index2} \times \dots \times \text{IndexN}) \times \text{Min subsistence} \times 2,5\%*$ де: ▪ 2 – середня кількість годин, що витрачаються адвокатом на проїзд для побачення з особою, якій надається правова допомога, участі у процесуальних діях та / або збирання доказів, а також у зворотному напрямку; ▪ Number of visits – кількість виїздів адвоката для побачення з особою, якій надається правова допомога, участі у процесуальних діях та / або збирання доказів; ▪ N – середня кількість годин, що витрачається адвокатом на надання відповідного типу правової допомоги; ▪ Index1, index2, IndexN – коефіцієнти, що враховують кількість дій адвоката, складність провадження та досягнутий для клієнта результат; ▪ Min subsistence x 2,5 % – розмір оплати за годину роботи адвоката, що складає 2,5 % розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб, на момент подання адвокатом звіту (станом на 01.02.2017 – 40 грн.)
Випадки групи В: Захист за призначенням на подальших етапах кримінального провадження (досудове розслідування, провадження в суді першої, апеляційної, касаційної інстанції)	
Основні фактори, що беруться до уваги: ▪ стадія кримінального провадження; ▪ складність кримінального провадження; – ступінь тяжкості злочину; кількість епізодів злочинної	Загальна формула: $R = 20 \times \text{Index1} \times \text{index2} \times \dots \times \text{IndexN} \times \text{IndexResult} \times \text{Min subsistence} \times 2,5\%$ де: ▪ 20 – мінімальна кількість годин, що витрачається адвокатом на надання правової допомоги в одному кримінальному провадженні найменшої складності (базовий випадок) ▪ Index1 x index2 x ... IndexN – коефіцієнти, що враховують тривалість відповідної стадії кримінального провадження, ступінь тяжкості злочину; кількість епізодів злочинної діяльності; кількість підозрюваних, обвинувачених у кримінальному провадженні;

діяльності; – кількість підозрюваних, обвинувачених у кримінальному провадженні; – обрання особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; ▪ досягнутий для клієнта результат	обрання щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та інші фактори ▪ IndexResult – заохочувальний коефіцієнт згідно результату, досягнутого для клієнта Враховуються, зокрема, такі результати: ▪ Ухвалення виправдувального вироку або скасування обвинувального вироку та закриття провадження судом апеляційної, касаційної інстанції, Верховним Судом України; ▪ Закриття провадження за відсутності складу злочину, події злочину, у разі невстановлення доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримання; ▪ Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із: дійовим каєттям, примиренням винного з потерпілим, передачею особи на поруки, зміною обстановки, закінченням строків давності; ▪ Зміна правової кваліфікації злочину з більшої на меншу; ▪ Зменшення кількості епізодів обвинувачення; ▪ Звільнення від відбування покарання з випробуванням; ▪ Призначення найменш суворого з передбачених відповідною статтею чи більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; ▪ Призначення мінімального розміру (строку) покарання Min subsistence x 2,5 % – розмір оплати за годину роботи адвоката

* з 1 січня 2018 року – 5 %.

Таблиця 14. Методика оплати послуг адвокатів: випадки С та D

Випадки групи С: • Здійснення представництва інтересів клієнта в суді та / або складання процесуальних документів в адміністративних і цивільних справах	
Основні фактори, що беруться до уваги: кількість визначених дій адвоката за типами	Загальна формула: $R = \left(\sum_{i,j=1}^N \text{Index}N_i \times \text{Act}N_j \right) \times \text{Min subsistence} \times 2,5 \%$ де: IndexN_i – кількість годин, що витрачається адвокатом на здійснення однієї дії відповідного типу: ▪ проведення попереднього аналізу справи, у тому числі ознайомлення з матеріалами справи, опитування осіб, збір інформації та документів на відповідній стадії процесу (провадження) – 6 годин; ▪ підготовка позовної заяви або заяви в порядку окремого провадження (за умови відкриття провадження), зустрічного позову або заперечення проти позову, підготовку апеляційної скарги, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України чи за нововиявленими обставинами

	(за умови відкриття провадження) або відповідного заперечення – 8 годин; ▪ складення іншого документа процесуального характеру – 6 годин; ▪ участь у судовому засіданні: на території району видачі доручення адвокату – 4 години за кожне засідання; за межами території району видачі доручення адвокату – 8 годин за кожне засідання; за межами регіону видачі доручення адвокату – 24 години за кожне засідання ActN_i – кількість дій адвоката з надання правової допомоги за кожним типом Min subsistence x 2,5 % – розмір оплати за годину роботи адвоката
Випадки групи D: • Інші випадки, що не охоплені попереднім переліком	
Основні фактори, що беруться до уваги: Кількість днів, протягом яких адвокатом надавалась правова допомога та територіальність надання	Загальна формула: $R = \left(\sum_{i,j=1}^N \text{Index}N_i \times \text{Days}N_j \right) \times \text{Min subsistence} \times 2,5 \%$ де: IndexN_i – кількість годин, що витрачається адвокатом на надання правової допомоги протягом одного дня: ▪ на території району видачі доручення адвокату – 4 години; ▪ за межами території району видачі доручення адвокату – 8 годин; ▪ за межами регіону видачі доручення адвокату – 24 години DaysN_j – кількість днів, коли адвокатом надавалась правова допомога на кожній із вказаних територій Min subsistence x 2,5 % – розмір оплати за годину роботи адвоката

Для всіх випадків також передбачено спеціальний коефіцієнт за надання правової допомоги клієнтам, які належать до вразливих категорій:

- які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину чи притягаються до адміністративної відповідальності, віком до 18 років;
- які потребують додаткового піклування через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) та не можуть самі реалізувати своє право на захист;
- які не володіють мовою, якою ведеться провадження;
- у яких виявлено інфекційну хворобу, що підтверджується відповідною медичною довідкою.

Таблиця 15. Відшкодування витрат

Витрати, пов'язані з наданням правової допомоги, що відшкодовуються адвокатам

- *проїзд транспортом загального користування (крім авіаційного, залізничного у м'яких вагонах поїздів, суднами морського та річкового транспорту);*
- *придбання пально-мастильних матеріалів у разі використання власного транспортного засобу у нічний час або в сільській місцевості чи за відсутності сполучення транспортом загального користування, з урахуванням відстані від місця проживання адвоката або його робочого місця до місця надання правової допомоги та в зворотному напрямку;*
- *відрядження за межі регіону (добові, витрати, пов'язані з найманням житлового приміщення) з метою побачення з клієнтом, ознайомлення з матеріалами справи, опитування осіб, участі у судовому засіданні, а також у разі зміни підсудності кримінального провадження чи підслідності кримінального правопорушення, зміни місця тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого чи відбування покарання засудженої особи, якій адвокат надає правову допомогу*

Для отримання оплати за результатами роботи адвокат (за фактом надання БВПД) подає до відповідного центру БВПД (як правило, того, що видав доручення) акт надання правової допомоги з відповідними додатками, форму якого затверджено наказом Мін'юсту від 16.10.2014 № 1702/5 «Про затвердження форми акту надання безоплатної вторинної правової допомоги та додатків до нього». Центр перевіряє такий акт, підписує його і здійснює оплату.

Адвокат є відповідальним за дані, внесені до акта надання правової допомоги. Для підтвердження наявності тих чи інших факторів, що впливають на розмір оплати, адвокати можуть подавати копії тих процесуальних та інших документів, що не містять адвокатської таємниці та відомі всім сторонам відповідного процесу.

Інформація про кількість доручень для надання БВПД, виданих кожному адвокату, а також суми оплачених послуг адвоката з вересня 2014 року оприлюднюється на веб-сайтах РЦ, її оновлення відбувається щопонеділка.

Слід зауважити, що у 2014–2015 роках траплялися випадки затримок виплати винагороди адвокатам, пов'язані з нерегулярністю фінансування з державного бюджету на початку бюджетного періоду (січень-березень). На жаль, це явище характерне для всієї бюджетної системи України.

Оплата послуг адвокатів є одним з найбільш комплексних процесів у системі БПД, що на сьогодні залишається неавтоматизованим у частині подання звітності адвокатами та її перевірки центрами. Тому під час розробки технічного завдання з модернізації КІАС значну увагу приділено реалізації функціоналу з умовною назвою «Особистий робочий кабінет адвоката», що дасть змогу адвокату онлайн звітувати про виконання виданих центрами доручень, слідкувати за процесом перевірки поданих звітів та їх оплати. Відповідний функціонал передбачений і для працівників центрів, відповідальних за перевірку поданих адвокатами звітів. Автоматизація процесу дозволить значно прискорити процес оплати послуг адвокатів загалом.

3.5. Система управління якістю надання БПД. Стандарти якості надання БВПД у кримінальному процесі

У системі надання БПД створена та діє система управління якістю надання БВПД у кримінальному процесі.

Центральне місце в системі займають *Стандарти якості надання БВПД у кримінальному процесі*, затверджені наказом Мін'юсту від 25.02.2014 № 368/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі», що набрав чинності з 1 липня 2014 року. Текст Стандартів винесено в додаток до цього звіту.

Проект Стандартів розробила робоча група адвокатів, його схвалила Рада адвокатів України (згідно з *Меморандумом про співпрацю між НААУ та Міністерством юстиції*)¹⁰⁰. Меморандум також передбачає, що обидві сторони співпрацюватимуть у майбутньому під час розробки стандартів якості надання БВПД в цивільних та адміністративних справах.

Метою Стандартів якості є забезпечення своєчасного надання вторинної правової допомоги; надання методичної підтримки для адвокатів та для підвищення їх професійного рівня; і, крім того, для забезпечення максимально ефективного використання державних коштів. Стандарти містять перелік дій, які адвокат повинен виконувати на кожному етапі кримінального провадження. Цей список є обов'язковим для адвокатів, що надають БВПД. Для всіх інших адвокатів ці стандарти мають рекомендований характер. Стандарти мають розпорядчий характер і містять посилання на відповідні джерела права (зокрема прецедентного права ЄСПЛ) та інші нормативно-правові акти¹⁰¹. КЦ заохочує адвокатів надавати свої рекомендації щодо поліпшення стандартів якості.

У структурі КЦ створено *Управління забезпечення якості правової допомоги*, відповідальне за координацію процесу моніторингу якості такої допомоги в системі загалом.

Центри БВПД зобов'язані проводити моніторинг якості надання послуг адвокатами. У структурі всіх регіональних центрів з надання БВПД створено відділи забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації адвокатів, типові положення про які затверджено наказом КЦ від 12.05.2015 № 151 «*Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги*».

Керівники вказаних відділів також називаються менеджерами з якості. Менеджерів з якості було відібрано зі спільноти адвокатів, більшість з яких надавали правову допомогу в рамках системи БВПД. Задля уникнення конфлікту інтересів адвокати, які брали участь у наданні БВПД і стали менеджерами з якості, зобов'язані припинити діяльність з надання безоплатної правової допомоги, але мають право продовжувати приватну адвокатську практику.

На менеджерів з якості покладено такі основні обов'язки:

- 1) здійснення моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання БПД, зокрема, з метою подальшого оцінювання у встановленому порядку якості, повноти та своєчасності надання адвокатами БВПД;

¹⁰⁰Рішення № 267 Ради адвокатів України (від 17.12. 2013 р.)

¹⁰¹ Джерела права включають Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Кримінальний Процесуальний Кодекс України, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», рішення ЄСПЛ.

- 2) забезпечення організації підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД;
- 3) узагальнення, аналіз та поширення кращих практик адвокатської діяльності;
- 4) аналіз рівня задоволеності суб'єктів права на БВПД якістю надання такої допомоги.

Основні елементи системи управління якістю надання БВПД у кримінальному процесі відображено на схемі 35.

Схема 35. Система управління якістю у кримінальному процесі

Окремі її елементи представлено в інших розділах цього звіту, зокрема опис процесу відбору адвокатів для надання БВПД та питання укладання контрактів (договорів) представлено у розділі 3.3; опис системи підвищення кваліфікації адвокатів наведено у розділі 2; фінансові стимули роботи адвоката – у розділі 3.4.

Слід зауважити, що питання якості порушувалися вже протягом першого року існування системи. Влітку 2013 року було здійснено пілотування механізму оцінювання діяльності адвокатів за методом *peer review* (колега-колезі)¹⁰², яке показало важливість чітких обґрунтованих критеріїв оцінювання/ стандартів якості; результати пілотування було обговорено на круглому столі «Забезпечення якості правової допомоги у кримінальних справах» (23/07/13), який було організовано Українською Гельсінською спілкою з прав людини, Національною асоціацією адвокатів України, Українською фундацією правової допомоги, Міжнародним фондом «Відродження» за підтримки Мін'юсту та КЦ¹⁰³.

¹⁰² З 11 червня по 5 липня 2013 року в рамках проекту з моніторингу системи безоплатної правової допомоги УГСПЛ (за фінансової підтримки проекту МАТРА Королівства Нідерландів в Україні).

¹⁰³ http://legaid.gov.ua/images/control/hr-2014-4_fin.pdf#page=1&zoom=auto,-164,680 с.49

Фактично моніторинг дотримання адвокатами стандартів якості надання БВПД у кримінальному процесі запроваджено 1 липня 2015 року.

Основні етапи становлення системи управління якістю надання БПД:

- Схвалення *Стандартів якості* Рішенням Ради адвокатів України (рішення № 267 від 17 грудня 2013 р.) та затвердження Міністром (наказом № 386/5 від 25 лютого 2014 р.).
- Запровадження нової організаційної структури у центрах БВПД – з 1 березня 2014 року було створено *відділ забезпечення якості* (та запроваджено посаду менеджера з якості). КЦ розробив Посадову інструкцію для МЯ (з встановленням кваліфікаційних вимог), яку було затверджено наказом КЦ № 2 від 14 березня 2014 р.
- *Відбір адвокатів на посаду менеджера з якості* (аналіз поданих заяв, інтерв'ю з потенційними кандидатами), надання рекомендацій центрам БВПД з призначення менеджера з якості (з квітня по травень 2014 р.). Більшість менеджерів з якості почали виконувати свої обов'язки з червня 2014 р.; процес добору завершився до 1 вересня 2014 р.
- Розробка *форм моніторингу* (за підтримки МФВ та УФПД) відбулася в квітні 2014 р.
- Розробка центрами БВПД, МФВ та УФПД *Концепції системи управління якістю надання БВПД* у травні 2014 року. Створено робочу групу з моніторингу якості надання БВПД (наказ КЦ №26 від 26 червня 2014 р.) за участю представників КЦ, МФВ, УФПД і окремих директорів центрів БВПД.
- Розробка та *публікація стандартів для адвокатів у форматі нотатника для відстеження практичних аспектів застосування стандартів якості* (травень-червень 2014 року).
- Розробка і проведення першого *установчого семінару-тренінгу*¹⁰⁴ для менеджерів з якості, який пройшов з 7 по 10 червня 2014 р., організованого КЦ у співпраці з МФВ і УФПД. Серед завдань тренінгу було формування спільного бачення реалізації стандартів якості, планування діяльності на 2014 рік, розробка інструментів моніторингу стандартів, а також розробка спільних підходів до проведення куцзових семінарів у регіонах. Одразу після установчого семінару було створено групу LAQMus¹⁰⁵ у Facebook, яку активно використовують менеджери з якості для обміну досвідом та обговорення актуальних питань управління якістю (УЯ).
- Розробка КЦ *Дорожньої карти щодо впровадження стандартів якості надання БВПД у кримінальних провадженнях* на основі матеріалів, отриманих з установчого семінару-тренінгу. Цей документ було поширено через офіційне листування КЦ до директорів і менеджерів з якості центрів БВПД. Крім того, його було розповсюджено у групі LAQMus у Facebook.

¹⁰⁴ Крім цього тренінгу, менеджери з якості також брали участь у тренінгу «Нові інструменти захисту прав людини в роботі менеджерів з якості» (12–13 жовтня 2015 року) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», Уряду Швеції через Шведське агентство міжнародного розвитку (SIDA) та УГСПІ; у тренінгу «Правова допомога потерпілим від насильства в сім'ї» 14–15 грудня 2015 року (Проект QALA за участі експертів ГО «Жіночі перспективи»). 23 менеджери з якості було залучено до пілотування першого дистанційного курсу «Вступ до системи безоплатної вторинної правової допомоги», шість (6) менеджерів з якості пройшли його повністю (вересень 2015). Один менеджер з якості разом з іншими працівниками системи БВПД взяв участь у навчальному візиті до Нідерландів (січень 2016).

¹⁰⁵ LAQMus – група у Facebook «Менеджери з якості надання БПД». Групу було створено КЦ як механізм обміну інформацією між менеджерами з якості.

- Проведення кущових семінарів щодо впровадження стандартів якості на місцевому рівні. З 31 липня 2014 р. було проведено 77 семінарів для 1200 адвокатів.
- Моніторинг діяльності адвокатів БВПД щодо відповідності їхньої діяльності стандартам якості (серпень-вересень 2014 р.). За цей період менеджери з якості усіх центрів БВПД побували на 252 судових засіданнях, провели спостереження за роботою 255 адвокатів, які виконували доручення центрів зі здійснення захисту від обвинувачення. Усього менеджерами з якості було проведено 276 спостережень у судах, з них 177 спостережень – у судах першої інстанції, 99 – у судах апеляційної інстанції. Спостереженням було охоплено суди у 112 населених пунктах.
- Засідання (26 вересня 2014 р.) «робочої групи з організації моніторингу якості» (що її було створено 26.06.2015 наказом КЦ). Під час зустрічі серед іншого обговорювали програму наступної робочої зустрічі менеджерів з якості, проблеми в роботі та формування порядку денного регіональних круглих столів з аналізу практики моніторингу діяльності адвокатів БВПД щодо відповідності їхньої діяльності стандартам якості. Під час зустрічі обговорювали також організаційні аспекти роботи менеджера з якості, інструменти моніторингу, аналіз окремих справ (робота з прикладами успішного захисту). У зустрічі брали участь 5 менеджерів з якості, представники КЦ та 2 директори РЦ.
- Засідання керівників відділів якості регіональних центрів з надання БВПД (22–25.10.2014 р., Чигирин), в якому брали участь 22 менеджери з якості¹⁰⁶. Під час заходу обговорювали підсумки перших місяців роботи системи управління якістю (УЯ), дієвості інструментів УЯ – спостереження в суді, анкетування адвокатів, вибіркові звірки анкетних даних з фактичними; інтерв'ювання клієнтів, зокрема механізм доступу до клієнтів, які перебувають в умовах несвободи з метою їх інтерв'ювання, стандартизація інтерв'ю з клієнтом; обговорювалися відповідні проекти наказів КЦ щодо інструментів УЯ, зміни в оплаті послуг адвокатів, заповнення звітності відповідно до постанови КМУ №465 від 17.09.2014, а також завдання щодо подальшої діяльності менеджерів з якості. Захід проводився за підтримки Американської асоціації юристів Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI), Міжнародного фонду «Відродження», у співпраці з УФПД та УГСПЛ.
- Прийняття наказу КЦ від 01.04.2015 № 135 «Про затвердження Порядку звернення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги до комісій з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги», яким було формалізовано механізм оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами БПД. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» таке оцінювання можуть здійснювати винятково ради адвокатів відповідних регіонів, для чого останні утворюють комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами БПД.

Наказ КЦ від 01.04.2015 № 135 визначає, що центр звертається до відповідної комісії з якості:

- у разі отримання скарги на дії адвоката, в якій особа зазначає недоліки захисту (неякісна, неповна або несвоєчасна допомога, надана адвокатом за дорученням центру) і яка не може бути розглянута в межах повноважень центру;
- за наявності обґрунтованого припущення щодо ризику неякісного, неповного або несвоєчасного надання правової допомоги адвокатом за дорученням (дорученнями) центру;

¹⁰⁶ У зустрічі-семінарі також брали участь працівники КЦ, директори РЦ, представники партнерів від міжнародних організацій та проектів, УФПД.

- за дорученням Координаційного центру з надання правової допомоги.
- Прийняття наказу КЦ від 06.04.2015 № 136 «Питання організації моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі».
- Прийняття наказу КЦ від 12.05.2015 № 151 «Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги». Тож 2015 року переважну більшість процедур було удосконалено і формалізовано.
- З метою здійснення системного аналізу та узагальнення звітів, які надходять до КЦ, починаючи з 01 квітня 2016 року Управлінням забезпечення якості правової допомоги розроблено та впроваджено google-форму (згідно з вимогами наказу КЦ від 06 квітня 2015 року №136).

Наказ КЦ від 06.04.2015 № 136 визначає форми моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання БВПД у кримінальному процесі:

- 1) моніторинг під час судового провадження у судах першої та апеляційної інстанцій шляхом:
 - спостереження за роботою адвоката в суді,
 - проведення бесіди з клієнтом, яка відбувається лише на підставі його письмової згоди (про її проведення повідомляється адвокату), (у відповідних формах моніторингу фіксуються результати спостереження та бесіди, а також згода клієнта на бесіду);
- 2) моніторинг наданих адвокатом відомостей (з метою перевірки достовірності наданої адвокатами інформації в частині дотримання вимог стандартів якості надання БВПД у кримінальному процесі) у разі, коли БВПД надавалася:
 - особам, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину віком до 18 років;
 - особам, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самі реалізувати своє право на захист;
 - особам, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
 - суб'єктам права на безоплатну вторинну правову допомогу одним адвокатом протягом бюджетного періоду у відповідному районі (місті районного значення);
- 3) анонімне анкетування клієнтів та адвокатів (з метою підвищення якості надання БВПД та налагодження постійного зворотного зв'язку із суб'єктами надання БВПД та суб'єктами права на БВПД), що запроваджене з 1 травня 2015 року та проводиться двічі на рік (з 1 квітня та з 1 жовтня).

Також згідно з даним наказом менеджери з якості узагальнюють та забезпечують поширення прикладів успішного захисту та кращих практик адвокатської діяльності.

Одним із пріоритетів діяльності системи БПД є розроблення та затвердження стандартів якості надання БВПД у цивільних та адміністративних справах, роботу над чим розпочато. Це передбачено низкою планових документів, зокрема Планом з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року.

Результати моніторингу якості надання БВПД у 2016 році

У 2016 році моніторингом було охоплено роботу 1251 адвоката, за роботою яких проведено 1478 спостережень (72 % – у судах першої інстанції, 28 % – у судах апеляційної інстанції). Було виявлено 17 випадків недотримання адвокатами Стандартів, серед яких: несповіщення РЦ про наявність у кримінальному провадженні іншого захисника, несповіщення РЦ про відмову клієнта від захисника, відсутність у адвоката дос'є, протоколу першої бесіди; відсутність спілкування перед справою та узгодження правової позиції; неознайомлення зі справою, неузгодження статті 349 КПК України, відсутність збору доказів.

У 2016 р. було перевірено 8864 акти надання БВПД щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину віком до 18 років (>30 % актів); осіб, які через свої фізичні або психічні вади не можуть самостійно реалізувати своє право на захист (>45 %); осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження (>10 %); та актів щодо надання БВПД суб'єктам права на БВПД одним адвокатом протягом бюджетного періоду у відповідному районі (14 %). Порушення адвокатами Стандартів не було виявлено.

Для систематизації прикладів успішного захисту узагальнено та поширено 738 таких прикладів та кращих практик адвокатської діяльності¹⁰⁷. Було також налагоджено певний зворотний зв'язок з клієнтами (направлено 1209 анкет, отримано від клієнтів – 606¹⁰⁸) та адвокатами (направлено 4536 анкет, отримано 1873 анкети).

Схема 36. Моніторинг якості надання БВПД у кримінальному процесі у 2016 р.

Протягом 2016 року 14 РЦ звернулися до Комісії з якості (кількість звернень – 66), до КДКА звернулося 7 центрів (27 звернень). За одним зверненням Комісія визнала дії адвоката такими, що суперечать Стандартам і рекомендувала РЦ розірвати контракт з адвокатом, у 3 випадках було визначено дисциплінарну відповідальність адвоката (попередження), за одним з них прийнято рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю. За 19 зверненнями порушення не були підтверджені/виявлені. За рештою звернень результати розгляду наразі відсутні.

¹⁰⁷ Серед досягнутих адвокатами результатів: звільнення обвинувачуваних від відбування покарання, зменшення терміну виконання покарання, закриття кримінального провадження, відмова суду в застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, виправдальний вирок, перекваліфікація на більш м'яку статтю, закриття кримінального провадження у зв'язку з примиренням з потерпілою особою та звільнення від кримінальної відповідальності, зміна запобіжного заходу з тримання під вартою на домашній арешт, звільнення затриманої особи, визнання затримання незаконним, виправдання особи за недоведеністю її вини у кримінальному правопорушенні.

¹⁰⁸ В анкетах клієнти відзначали необхідність доопрацювання інструментів зворотного зв'язку з клієнтами, що перебувають під вартою та засудженими особами; спрощення доступу до БВПД; розширення кола суб'єктів, які мають право на БВПД; забезпечення надання БВПД суб'єктам, визначеним у п. 9 ст. 14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», стосовно питань різного характеру, а не лише пов'язаних з їх соціальним захистом.

3.6. Комплексна інформаційно-аналітична система (КІАС)

Концепція КІАС

Комплексна інформаційно-аналітична система забезпечення надання безоплатної правової допомоги (КІАС) є тим інструментом, що має полегшити роботу та управління системою БПД, слугувати основою для всіх ключових процесів і процедур, у тому числі направлення запитів на надання БВПД від уповноважених органів, управління людськими ресурсами (у тому числі укладання контрактів з адвокатами), моніторингу та розподілу справ і робочого навантаження між адвокатами та компенсації їхніх витрат тощо. Належне функціонування КІАС дозволить досягти прозорості та підзвітності у роботі системи БВПД, допомагатиме здійснювати контроль за якістю надання допомоги і загальний нагляд з боку КЦ, а також своєчасну і всебічну публічну звітність, забезпечити високу аналітичну спроможність системи БПД для оперативного реагування на виявлені потреби клієнтів, проблеми та диспропорції розвитку системи.

Необхідність створення та розбудови КІАС було визначено у *Державній цільовій програмі на 2013–2017 роки*: «Комплексна інформаційно-аналітична система, що матиме елементи електронного інтелекту, дасть змогу об'єднати центри з надання БВПД в єдину мережу, забезпечить автоматизацію процесів організації надання безоплатної правової допомоги, оперативний обмін інформацією між суб'єктами надання БВПД, органами, уповноваженими здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, судами, головними управліннями юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, Києві та Севастополі, узагальнення та візуалізацію статистичної інформації з можливістю її оперативного оброблення і проведення аналізу». Крім того, система повинна підтримувати розробку і ведення персоналізованих баз даних користувачів БВПД, реєстрів працівників центрів і адвокатів, які надають БВПД, та розвиток баз даних для забезпечення правової допомоги в адміністративних і цивільних справах, кримінальних провадженнях.

Повністю розроблена система КІАС повинна автоматизувати більшість процесів і процедур в рамках системи правової допомоги, забезпечити ефективну співпрацю між зацікавленими сторонами, задіяними в наданні правової допомоги, а також слугувати основним інструментом для полегшення ефективного та сталого управління і експлуатації системи БПД.

Потреба у КІАС ґрунтується на таких базових умовах та факторах:

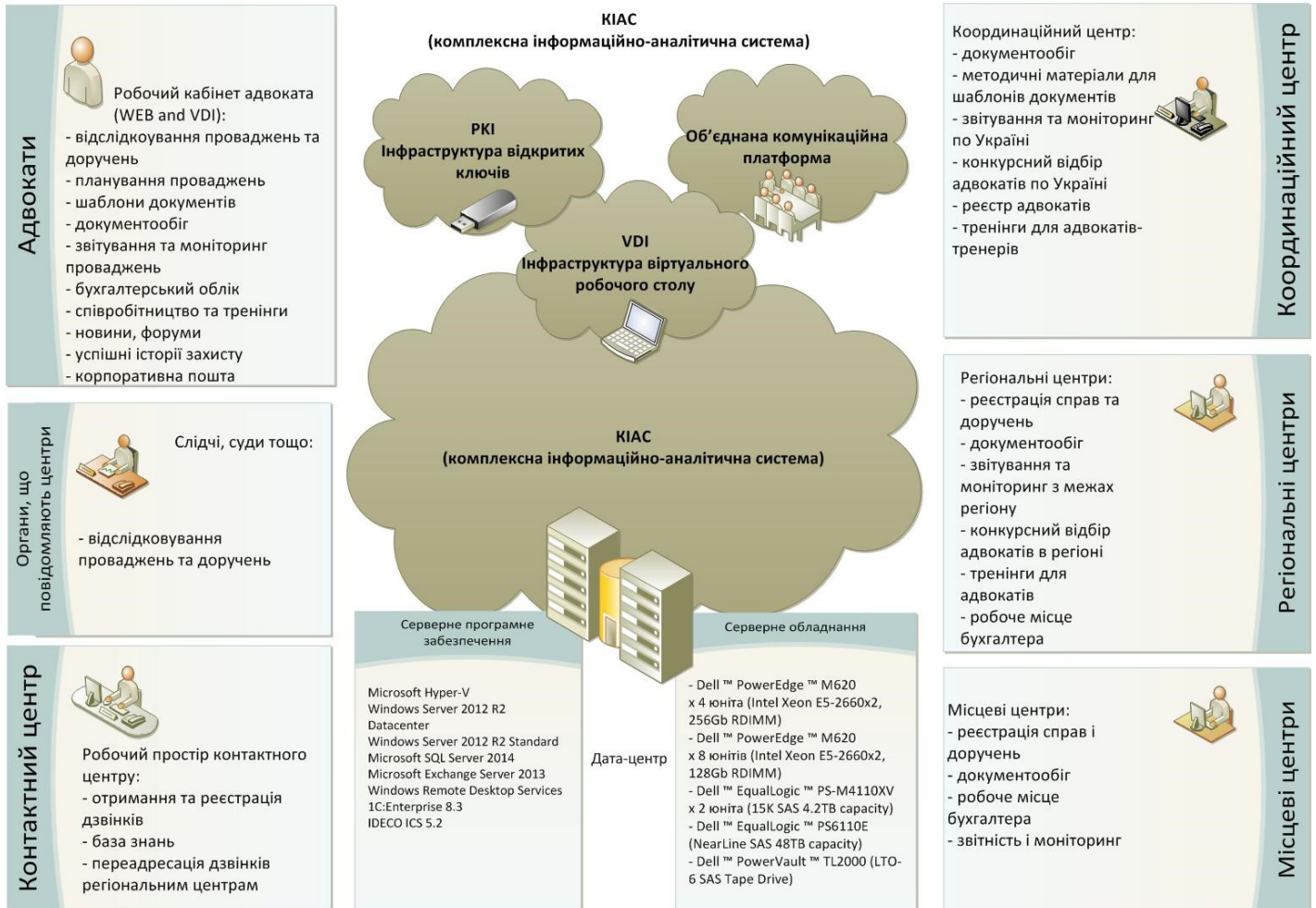
- Значна кількість зацікавлених сторін: КЦ, понад 500 точок доступу до БПД, близько 5000 адвокатів у реєстрі БВПД, правоохоронні органи (поліція, органи досудового слідства, прокуратура), суди тощо, чия діяльність має координуватися у найефективніший спосіб для забезпечення оперативного надання правової допомоги;
- Короткі процесуальні строки для надання правової допомоги у кримінальних провадженнях (тобто співробітники органів, уповноважених здійснювати затримання, зобов'язані негайно після фактичного затримання повідомити центри БВПД про факт затримання; центри БВПД зобов'язані призначити адвоката протягом однієї години після реєстрації повідомлення про затримання; призначений адвокат повинен прибути до затриманого протягом однієї години тощо) та прагнення оперативного надання послуг клієнтам МЦ;
- Значний обсяг документів і телефонних дзвінків, що обробляється;
- Велика територія надання послуг (правова допомога повинна бути надана у будь-якому населеному пункті країни та у будь-який час. Необхідно враховувати такі фактори, як різні умови, наявність адвокатів по областях, у тому числі й по районах, в деяких випадках

відстані до центру БВПД сягають до 200 км, куди адвокати мають доїжджати для звітування);

- Необхідність відображення в режимі реального часу всіх типів запитуваної статистичної інформації про функціонування системи правової допомоги з метою сприяння оперативному прийняттю управлінських рішень.

Концепцію KIAC / LAIAS показано на схемі нижче.

Схема 37. Концепція комплексної інформаційно-аналітичної системи (KIAC)

Перший етап: створення та розвиток KIAC (2012–2014рр.)

Розвиток системи БПД в Україні безпосередньо залежить від інноваційного та ефективного використання сучасних інформаційних технологій для підтримки надання безоплатної правової допомоги. Брак фінансових ресурсів для поточного розвитку KIAC на сьогодні зумовлює такі складнощі та обмеження:

- проблеми, пов'язані з обробкою дедалі більшого числа документації всіх типів та іншої вхідної та вихідної інформації в рамках всієї системи;
- нестабільність устаткування для забезпечення основного функціоналу KIAC, що може призвести до втрати раніше збереженої інформації в поточних базах даних, а також до порушень у функціонуванні мережі;
- недостатній доступ до своєчасної інформації для обґрунтування управлінських рішень;

- значний обсяг ресурсів, що витрачається на підготовку та опрацювання звітності тощо.

2012 року на розвиток КІАС було витрачено з державного бюджету 2,2 млн. грн. для забезпечення її мінімальної функціональності, необхідної для запуску системи БПД. Це початкове фінансування дозволило запустити КІАС з 1 січня 2013 р. одночасно із впровадженням системи правової допомоги в цілому, включаючи такі елементи:

- мережа 165 автоматизованих робочих місць (настільних/ портативних комп'ютерів, 30 в КЦ і 135 в регіональних центрах БВПД (5 в кожному центрі));
- мережа VoIP голосового зв'язку по IP-протоколу (двопроцесорний сервер VoIP з обмеженою функціональністю, 165 телефонних систем і додаткове програмне забезпечення);
- базове спеціальне програмне забезпечення (для підтримки реєстрації повідомлень, видачі і контролю за дорученнями, реєстрів адвокатів, які надають правову допомогу, пов'язаних баз даних) і веб-інтерфейс управляється двопроцесорним сервером.

На 2013 рік було заплановано розроблення таких компонентів КІАС / LAIA (з початковим бюджетом 15 700 тисяч гривень):

- створення дата-центру для забезпечення централізованої обробки і збереження даних за допомогою апаратних засобів і технологій дублювання даних;
- створення гібридної мережевої системи телефонії, що охоплює всі регіональні центри БВПД;
- модернізація мереж передачі даних;
- створення 135 додаткових автоматизованих робочих місць (5 у кожному центрі);
- впровадження системи ідентифікації та технології eToken;
- розробка та впровадження спеціальних програмних модулів: «робоче місце адвоката»; аналітичний модуль для обробки, аналізу та візуалізації даних; перший етап системи електронного документообігу; модернізація веб-інтерфейсу; модуль авторизації і адміністрування.

Через обмежені фінансові ресурси (лише 656,1 тис. грн. отримано з державного бюджету в 2013 році, заборгованість 2541,1 тис. грн. погашено у 2014 році) було закуплено лише 12 високопродуктивних блейд-серверів, необхідних для відмовостійкого центру обробки даних. Ці сервери не було підключено до КІАС.

2014 року не було отримано нових ресурсів з державного бюджету для впровадження КІАС. Враховуючи складну фінансову ситуацію в Україні, заплановані інвестиції в систему були припинені через загальне скорочення бюджетних призначень центральним органам виконавчої влади. Залишається значна потреба в інвестиціях у технічну експертизу для розробки програмного забезпечення, а також деяких інвестицій в апаратні засоби для підключення обладнання, раніше придбаного КЦ, як було зазначено вище.

Другий етап: розбудова КІАС у зв'язку з відкриттям 100 МЦ та бюро правової допомоги (2015–2016 рр.)

2015 року на розбудову системи КІАС виділено 13 920,8 тис. грн. Зокрема, за кошти державного бюджету було:

- створено і налаштовано 885 автоматизованих робочих місць;
- впроваджено систему IP телефонії, побудованої на базі мережі з 26 IP-АТС, яка значно здешевила оплату послуг зв'язку, об'єднала центри незалежно від місця розташування в єдину телефонну мережу із загальним планом номерів, дала можливість вести детальний облік здійснених дзвінків з можливістю їх оперативної обробки та аналізу;
- встановлено 126 комутаторів, що дало змогу об'єднати всередині центрів у єдину мережу наявне в них обладнання.

Також за сприяння Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» (QALA) було розроблено та впроваджено модуль КІАС для автоматизації роботи місцевих центрів, що поєднав та спростив такі робочі процеси:

- реєстрація клієнтів та їх законних представників;
- формування та збереження документів щодо реєстрації клієнтів, розгляду звернень та фіксації прийнятих рішень;
- об'єднання з системою довідників поточної системи КІАС регіональних центрів;
- збереження та обробка у зовнішньому програмному забезпеченні баз даних системи.

Із вересня 2016 року цей модуль також функціонує і для потреб бюро правової допомоги.

Інтерфейс модуля КІАС для МЦ

The screenshot displays the 'Реєстрація звернень клієнтів' (Client Registration) interface. At the top, it identifies the user as 'Івано-Франківський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги' and the role as 'Адміністратор системи'. The main area features a table of registered clients with columns for 'ПІБ клієнта', 'Дата народження', and 'РНОКПП'. A modal window titled 'Реєстрація клієнта' is open, allowing for the entry of client details such as 'Прізвище', 'Ім'я', 'По батькові', 'Стать', 'Громадянин України', 'Країна громадянства', and 'РНОКПП'. There are also checkboxes for passport status and a dropdown for 'Особлива категорія клієнта'. At the bottom, there are 'Зареєструвати' and 'Відмінити' buttons, along with pagination controls showing 'Записи з 1 по 17 із 283,058 записів'.

2015 року група експертів Проекту QALA провела аналіз бізнес-процесів системи БПД, потреб щодо функціональних можливостей системи, наявної технічної інфраструктури, розробила *дорожню карту розвитку КІАС та технічні вимоги* до написання технічного завдання і подальшого оновлення програмного забезпечення системи КІАС. Для подальшої роботи утворено робочу групу з працівників КЦ та Проекту QALA, а у вересні-жовтні 2015 року було проведено конкурс і відібрано компанію (Qoderoom) для розробки технічного завдання, робота над яким наразі триває.

У 2016 році фахівцями компанії Qoderoom за участі працівників КЦ та за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» було розроблено технічне завдання для оновлення комплексної інформаційно-аналітичної системи (КІАС). Робота над технічним завданням почалася у листопаді 2015 р. та тривала до травня 2016 р., протягом червня-вересня у проект технічного завдання вносилися доповнення з урахуванням змін у системі БПД, зокрема децентралізації системи та розширення кола суб'єктів, які мають право на БВПД. Станом на листопад 2016 р. роботу над проектом технічного завдання було завершено. Наразі ведеться робота щодо залучення виконавців технічного завдання та створення на його основі відповідного програмного продукту.

Єдиний контактний центр системи БПД

З жовтня 2015 року в Чернівцях (у структурі Чернівецького РЦ) відкрито Всеукраїнський контактний центр системи БПД, що функціонує за багатоканальним номером 0-800-213103.

Облаштування контактного центру високотехнологічним обладнанням, створення необхідного програмного забезпечення та навчання працівників здійснено за підтримки Американської асоціації юристів «Ініціатива з верховенства права» (ABA ROLI) в рамках упровадження програми в галузі реформи кримінальної юстиції за фінансової підтримки Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL) Державного департаменту Сполучених Штатів Америки.

Контактний центр системи надання БПД надає такі послуги:

- консультування з питань, пов'язаних з наданням безоплатної правової допомоги;
- інформування про гарячі телефонні лінії з питань надання соціальних послуг та захисту прав людини (обсяг послуги поступово розширюватиметься);
- отримання інформації про випадки затримання осіб відповідно до кримінального процесуального законодавства та законодавства про адміністративні правопорушення для призначення таким особам адвоката за рахунок держави;
- забезпечення зв'язку з усіма центрами з надання БВПД, надання інформації про їх місцезнаходження, контактні номери телефонів, інші засоби зв'язку;
- забезпечення зворотного зв'язку з питань надання БВПД, в тому числі – прийняття скарг на діяльність центрів та адвокатів;
- інформування про можливості отримання правової допомоги від інших організацій, в тому числі недержавних, з якими у центрів з надання БВПД налагоджені партнерські стосунки.

У 2016 році послугами контакт-центру скористалися 111 489 осіб.

3.7. Внутрішня система моніторингу надання БПД

КЦ впровадив деякі елементи системи внутрішнього моніторингу, включаючи регулярний збір даних і публікації у відкритому доступі на сайті КЦ кварталних і річних інформаційних довідок.

На сьогодні центри БВПД збирають і передають дані в КЦ на щоденній та щомісячній основі. Станом на березень 2017 року дані регулярно збираються відповідно до близько 300 показників. Однак можливості та практика аналізу й використання інформації є обмеженими.

Система показників та форм звітності оновлювалася кілька разів. Багато даних збиралося впродовж першого року функціонування системи; наприкінці 2013 року були введені нові статистичні показники і розроблені нові статистичні форми, на той момент консультації з центрами БВПД щодо ефективності збору даних не було проведено, як і не було проведено навчання співробітників відповідних центрів БВПД щодо того, як збирати/зводити разом дані або як звітувати.

Систему показників було оновлено наприкінці 2014 року, зокрема:

- зменшено кількість показників, що збираються;
- змінено періодичність (залишено винятково щоденні та щомісячні звіти);
- розроблено та впроваджено напівавтоматичні форми для внесення даних.

Система статистичних показників роботи МЦ коригувалася з урахуванням напрацьованої практики. Для МЦ було встановлено єдину щоденну форму звітування за основними параметрами. Оцінка діяльності МЦ проводиться на основі абсолютних та відносних показників забезпечення доступу до БПД.

Таблиця 16. Список основних статистичних показників регіональних центрів

Показники доступу
▪ Кількість затриманих осіб (щомісяця)▪ Кількість доручень для надання допомоги особам, до яких застосовано адміністративне затримання (щоденно/щомісяця)▪ Кількість доручень для надання особам захисту за призначення (щоденно/щомісяця)▪ Кількість доручень для участі адвокатів у окремих процесуальних діях (щоденно/щомісяця)▪ Кількість доручень для допомоги засудженим (щоденно/щомісяця)
Показники якості
▪ Результативність адвокатів (щомісяця)▪ Відмови від адвоката-захисника (щомісяця)
Показники системи
▪ Людські ресурси системи БПД за статтю і віком (щомісяця)▪ Клієнти БПД за статтю і віком (щомісяця/щорічно)▪ Фінансові питання щодо оплати послуг адвокатам (щотижнево)

Крім того, з вересня 2014 року КЦ і центри БВПД почали збирати і публікувати на своїх веб-сайтах інформацію про оплату праці кожного адвоката по кожному регіону (області), у тому числі оплату послуг та відшкодування витрат за кожним дорученням, яке вони отримали від відповідного центру БВПД.

Таблиця 17. Список основних статистичних показників місцевих центрів

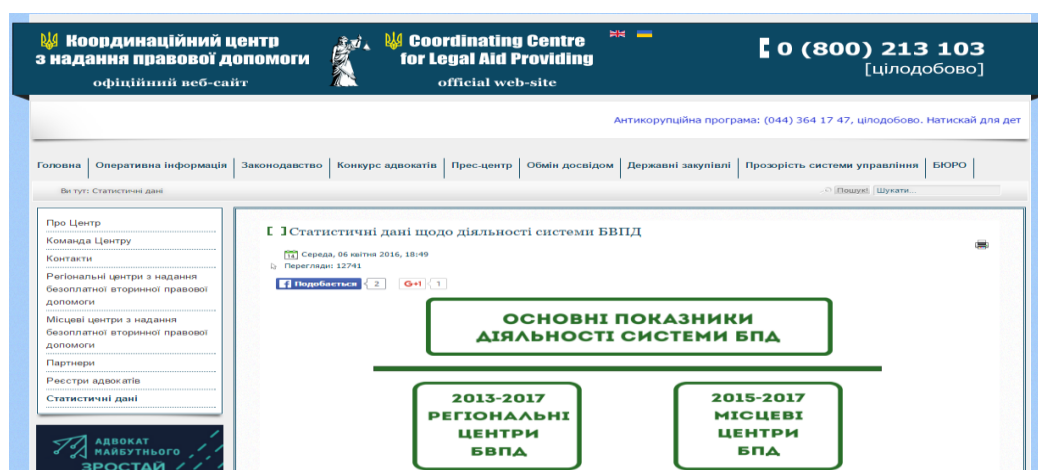
Показники доступу:
▪ Кількість звернень клієнтів ▪ Кількість доручень для допомоги клієнтам ▪ Кількість наданих консультацій ▪ Кількість спрямувань клієнтів до організацій, з якими укладено договори про співпрацю ▪ Розподіл звернень за категоріями питань та проблем ▪ Розподіл клієнтів за категоріями, які мають право на отримання БВПД ▪ Кількість прийнятих від адвокатів актів за виконаними дорученнями РЦ та МЦ

Досвід показав потребу обговорення з працівниками показників, що збираються, у тому числі для того, щоб сприяти спільному розумінню «що» збирається і «для чого». Така комунікація також сприяє уникненню помилок під час збору даних. Тому процес індивідуальних консультацій з директорами РЦ було розпочато 2014 р., а 2015 р. було проведено низку презентацій підходу до збору статистики (в тому числі під час семінару для керівного складу системи БПД (20–21.06.2015 р.) та тренінгу для фронтлайнерів (27.09.2015 р.). Пріоритетні показники діяльності обговорювалися також під час планування на зустрічах керівного складу системи у грудні 2015 та 2016 років.

2016 року за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» розпочато обговорення єдиних показників результативної діяльності системи, що дозволить оцінювати досягнення стратегічних цілей розвитку системи та враховувати найкращі практики. До першого засідання робочої групи (20–21.04.2016) були залучені представники різних професійних спільнот у системі БВПД (директори, начальники різних структурних підрозділів РЦ та МЦ, працівники КЦ); участь в обговоренні та обміні досвідом брали канадські експерти – віце-президент з питань стратегічного планування та моніторингу «Правової допомоги Онтаріо» (Legal Aid Ontario) Родерік Стрейн та керівник департаменту спеціальних проектів, інновацій та підтримки програм «Правової допомоги Онтаріо» Родні Сміт, а також фахівці Проекту.

Основні показники діяльності системи БПД публікуються на офіційному веб-сайті КЦ у розділі «Статистичні дані щодо діяльності системи БВПД», зокрема розміщуються основні показники діяльності центрів та адвокатів системи у табличному та графічному поданні, а також зведені повні бази даних статистичних звітів за роками та типами центрів.

Публікація статистичних даних на сайті КЦ

У жовтні 2016 року на основі цих матеріалів за підтримки проекту було підготовано до друку та видано звіт «Становлення та розвиток системи безоплатної правової допомоги: 2011–2015 роки», що охоплював основні показники діяльності центрів БВПД з 2013 по 2015 рік включно. Статистичні показники діяльності за 2016 рік також оприлюднені на сайті¹⁰⁹.

У цих документах представлені щорічні дані щодо:

- інституціональної структури системи;
- людського потенціалу (кількість штатних працівників, кількість відібраних адвокатів, кількість адвокатів у реєстрі адвокатів, які надають БВПД, кількість контрактів та договорів, укладених з адвокатами, кількість навчальних заходів для штатних працівників та кількість їх учасників, кількість каскадних тренінгів для адвокатів та їх учасників);
- надання БПД (кількість звернень щодо надання БПД, кількість осіб, яким надано правові консультації, кількість рішень щодо надання БВПД, кількість осіб, спрямованих до партнерських установ та організацій для отримання допомоги; дані щодо клієнтів за категоріями осіб, які мають право на БВПД та категоріями питань, за якими надавалася БВПД);
- надання БВПД (кількість випадків захисту осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину; кількість випадків захисту осіб, до яких застосовано адміністративні затримання або арешт; кількість випадків захисту за призначенням у кримінальних провадженнях; кількість випадків надання допомоги засудженим до позбавлення волі; кількість випадків обрання більш м'якого запобіжного заходу, ніж тримання під вартою, про що клопотала сторона обвинувачення; кількість випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням; кількість випадків зменшення обсягу обвинувачення; кількість випадків закриття кримінального провадження, кількість випадків призначення мінімального або більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; кількість виправдувальних вироків);
- фінансування системи (на послуги БПД, адміністрування системи та капітальні вкладення) тощо.

Публікація даних щодо діяльності системи надання БПД. Звіти

¹⁰⁹ Звіт та показники щодо результатів діяльності за 2016 рік розміщені на сайті КЦ в рубриці «Прозорість системи управління» в частині «Звіти про діяльність системи БПД»: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-sistemy-bpd/zvity-pro-diialnist-systemy-bpd>
http://www.legalaid.gov.ua/images/docs/infogtaf_2016_final.pdf

Внутрішні аудити

Окремим напрямом внутрішнього моніторингу системи БВПД є проведення КЦ внутрішніх аудитів у центрах з надання БВПД у формі планових та позапланових фінансових аудитів та аудитів відповідності, а також аудитів ефективності. Аудити здійснюються відповідно до Стандартів внутрішнього аудиту, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247 та Бюджетного кодексу України (ст. 26). У січні 2015 року у складі КЦ було утворено відповідний структурний підрозділ, що відповідає за проведення аудитів, які розпочалися з лютого 2015 на плановій основі (з урахуванням аналізу ризиків).

Метою проведення внутрішнього аудиту є удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та нерезультативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності центрів БВПД, а також покращення внутрішнього контролю, спрямованого на досягнення результатів відповідно до поставленої мети, завдань, планів та вимог. Під час аудиту оцінюється обґрунтованість планування статей кошторису та стан їх фактичного виконання, дотримання законодавства при оплаті послуг та відшкодуванні витрат адвокатам, які надають БВПД, законність та обґрунтованість при нарахуванні та виплаті заробітної плати, дотримання законодавства при укладанні та виконанні договорів тощо.

Програми проведення внутрішнього аудиту розробляються індивідуально для кожного центру БВПД з урахуванням попереднього аналізу ризиків та затверджуються наказами КЦ. За результатами проведених внутрішніх аудитів центрам надаються рекомендації (розміщуються також на сайті КЦ), що затверджуються наказом КЦ та впроваджуються РЦ.

Станом на 01 січня 2017 року планові та позапланові внутрішні аудити проведено у Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та м. Києві.

3.8. Незалежний зовнішній моніторинг системи надання БПД

Необхідним є незалежний (громадський) зовнішній моніторинг системи надання БПД. 2014 року було утворено Відкриту громадську платформу розвитку української системи безоплатної правової допомоги (Громадська платформа). Громадська платформа об'єднала широке коло представників неурядових організацій, включаючи Центр політико-правових реформ (ЦППР), ініціативу «Євромайдан-SOS», Міжнародний Фонд «Відродження», Українську Гельсінську спілку з прав людини, Українську фундацію правової допомоги, проект ПРООН «Без кордонів» та незалежних адвокатів. Однією з цілей Громадської платформи є громадський контроль за функціонуванням системи надання БПД.

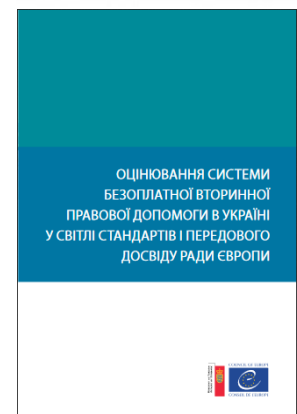
Перший незалежний аналіз функціонування системи БВПД було здійснено 2013 року низкою НУО (УФПД, УГСПЛ та ЦППР) за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» та частковому фінансуванні MATRA. Звіт було опубліковано наприкінці вересня 2014 року¹¹⁰. Оцінювання передбачало експертний аналіз відповідного законодавства та опитування різних зацікавлених сторін, у тому числі: опитування щодо рівня поінформованості громадськості про право на БПД, проведене у 5 областях; фокус-групи з адвокатами, залученими до надання БВПД; інтерв'ю з приватними адвокатами (що не залучені до надання БВПД); інтерв'ю зі слідчими та черговими у відділках міліції, прокурорами і суддями; пілотування інтерв'ю з клієнтами системи БВПД. Також між адвокатами системи було проведено пілот консультацій та оцінювання колегами (peer review). Експерти УФПД та ЦППР розробили звіт за результатами дослідження та аналізу і представили його на розгляд Громадської платформи. З урахуванням отриманих коментарів було розроблено фінальний звіт, який містить низку рекомендацій щодо покращення доступу до системи, якості надання БВПД та вдосконалення управління системою БВПД. Під час зустрічі Громадської платформи було обговорено перспективи повторного проведення подібних опитувань за кілька років (враховуючи масштаб дослідження, необхідні ресурси та час для впровадження рекомендацій). Водночас було зазначено, що у наступні роки варто зробити звіт-огляд функціонування системи БВПД з урахуванням найважливіших показників системи БВПД та відслідковуванням змін порівняно з аналізом 2013 року.

На початку 2015 року було опубліковано Огляд системи БВПД в Україні, підготовлений Проектом «Доступна та якісна правова допомога в Україні» у співпраці з КЦ¹¹¹. У ньому було представлено ключові елементи та основні результати діяльності системи БВПД станом на 01.01.2015, систематизовано інформацію щодо трьох напрямів: спроможність людських ресурсів, системи та комунікація й інформування. Цей огляд системи є логічним продовженням попереднього аналізу.

У рамках проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні» 2016 року проведене незалежне комплексне оцінювання функціонування системи БВПД в Україні у кримінальних провадженнях, а також у випадках адміністративного затримання й арешту. В результаті аналізу зроблено висновки та надано рекомендації щодо подальшого підвищення якості та доступності правової допомоги. Основна увага приділялася аналізу таких питань: доступ до правової допомоги, порядок призначення та

ОГЛЯД СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ
ПРОЕКТ «ДОСТУПНА ТА ЯКІСНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ»

¹¹⁰ <http://legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-sistemy-bpd/kontrol-za-diialnistiu-sistemy-bpd-zi-storony-hromadskykh-ta-blahodiinykh-orhanizatsii>

¹¹¹ <http://legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-sistemy-bpd/kontrol-za-diialnistiu-sistemy-bpd-zi-storony-inozemnykh-i-mizhnarodnykh-orhanizatsii>

заміни адвокатів, забезпечення якості й відповідні контрольні механізми, оплата послуг адвокатів, незалежність органів, відповідальних за надання БПД тощо.

Оцінку здійснювали незалежні міжнародні та національні експерти¹¹², використовуючи такі методи, як кабінетне дослідження, збір та аналіз даних, у тому числі проведення інтерв'ю та групових обговорень у Києві та областях з різними зацікавленими сторонами, зокрема фахівцями КЦ, проекту QALA, МФ «Відродження», УФПД та ін. (лютий 2016 року). У травні 2016 року відбулося обговорення проекту звіту та його подальше доопрацювання, переклад та публікація. Звіт «Оцінювання системи БВПД в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи» розміщений українською та англійською мовами на сайті КЦ¹¹³.

Існують також інші дотичні звіти, які мають значення для системи надання БПД, наприклад моніторинговий звіт ЦППР щодо реалізації КПК, звіт Ради Європи щодо подій на Майдані, звіт ООН щодо прав людини в Україні, звіти Омбудсмена (НПМ) тощо.

У 2014–15 рр. за підтримки МФ «Відродження» (разом з Правовою Ініціативою Відкритого Суспільства (м. Будапешт) та національними фондами Фондацій Відкритого Суспільства в Молдові та Грузії, Університетом Західної Англії було проведено дослідження «Процесуальні гарантії для підозрюваних осіб»¹¹⁴ щодо захисту прав підозрюваних (також проведене у Грузії та Молдові), яке містило аналіз дотримання права на інформацію, доступ до адвоката та БПД; право зберігати мовчання та допит; медичну допомогу та захист підозрюваних з числа вразливих груп. У рамках дослідження проводилися кабінетний аналіз доступної інформації та законодавства, спостереження у відділках міліції (у 5 областях/містах) та інтерв'ю. Кілька адвокатів, які надають БВПД, було залучено до проведення цього аналізу.

Крім того, було проведено два (2) зовнішні аудити діяльності системи. Умовно-позитивний висновок було отримано в результаті фінансового аудиту та аудиту відповідності КЦ (за період з 01.04.2014 по 30.09.2016), що був проведений Департаментом внутрішнього аудиту Мін'юсту. Аудит ефективності використання бюджетних коштів на формування та функціонування системи БПД (за період 2015 рік – I півріччя 2016 року), проведений Рахунковою палатою України в КЦ та РЦ у Вінницькій, Львівській, Одеській, Харківській областях та місті Києві не виявив фактів незаконного або нецільового використання коштів.

¹¹² Оцінювання здійснювали експерти Ради Європи: Петер ван ден Біггелар (колишній виконавчий директор Бюро правової допомоги Королівства Нідерланди), професор Алан Патерсон (голова Міжнародної групи правової допомоги, директор Центру професійної юриспруденції Університету Стратклайд, Шотландія), Надежда Хріптієвські (директор програм Центру правових ресурсів (Республіка Молдова), член Європейської комісії з боротьби з расизмом та нетерпимістю), Олександр Банчук (канд. юрид. наук, експерт Центру політико-правових реформ, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України), Геннадій Токарев (адвокат, голова Центру стратегічних справ Харківської правозахисної групи).

¹¹³ http://www.legalaid.gov.ua/images/docs/FSLA_A4_UKR.pdf

¹¹⁴ Відповідно до здійснених спостережень, «загальною по Україні проблемою дотримання прав затриманих стало незаконне затримання (приховування факту затримання та неоформлення статусу затриманого), що фактично робить неможливим дотримання будь-яких процесуальних гарантій для затриманих»; «має місце реальна відсутність роз'яснення прав затриманих осіб, зустрічаються випадки неінформування близьких осіб затриманого про факти затримання і місце перебування затриманих»; «правоохоронці нерідко навмисно неналежним чином роз'яснюють право особи на правову допомогу і випадки, за яких особа може скористатися цим правом за рахунок держави; зафіксовано випадки несвоєчасного повідомлення органами внутрішніх справ регіональних центрів з надання БВПД про факти затримання осіб (зокрема, мають місце ситуації, коли про затримання повідомлялися безпосередньо конкретні адвокати, що співпрацюють з Центром); непоодинокими є випадки неознайомлення адвоката з матеріалами кримінального провадження до першого допиту затриманої особи (найчастіше – через відмову працівників органів внутрішніх справ надати адвокатам матеріали кримінального провадження в порядку ст. 221 КПК України); відсутність належних умов для проведення конфіденційного побачення адвоката та затриманого; проведення адвокатом першого побачення з затриманим явно короткою тривалістю»; «має місце здійснення психологічного впливу на затриманих з метою перешкоджання реалізації ними права на мовчання (працівники ОВС нерідко роз'яснюють затриманим наслідки застосування права на мовчання як такі, які неодмінно негативно позначаються на результатах справи)» тощо.

http://www.irf.ua/knowledgebase/news/doslidzhennya_protseualni_garantii_pidozryuvanikh_osib/

«Права людини за зачиненими дверима. Звіт за результатами дослідження «Процесуальні гарантії затриманих осіб» – http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/zvit_za_rezultatami_doslidzhennya_protseualni_garantii_zatrimanikh_osib/

4. СПРОМОЖНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД ДО КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМУВАННЯ

4.1. Законодавча база

Державна цільова програма формування системи безоплатної правової допомоги на 2013–2017 рр. передбачає проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії на підтримку досягнення її основних цілей. Ця кампанія має бути орієнтована як на тих, хто має право на отримання БПД, так і на адвокатів та органи, уповноважені здійснювати затримання, арешт або взяття під варту, а також органи місцевого самоврядування та НУО тощо.

Державна програма визначає завдання інформаційно-роз'яснювальної кампанії, такі як:

- підвищення рівня поінформованості суб'єктів права на безоплатну правову допомогу, адвокатів, органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, органів місцевого самоврядування та НУО щодо відповідних прав та обов'язків;
- інформування зазначених суб'єктів про загальні засади формування та функціонування системи безоплатної правової допомоги;
- проведення тренінгів для представників НУО, що працюють із суб'єктами права на безоплатну правову допомогу, видання книг та брошур з питань безоплатної правової допомоги тощо.

Пропоновані заходи для виконання цих завдань: видання та розповсюдження широкого набору інформаційних матеріалів (брошури, листівки, наклейки з номером телефонної гарячої лінії надання безоплатної правової допомоги, плакати тощо); проведення тренінгів для волонтерів та НУО; організацію круглих столів на регіональному рівні для обговорення найактуальніших питань розвитку та функціонування системи БПД, встановлення інформаційних кіосків з інформацією про надання БПД тощо.

Згідно із законодавством, КЦ має повноваження щодо заснування друкованих засобів масової інформації, видання та розповсюдження книг та інших друкованих матеріалів; виробництва та розповсюдження соціальної реклами, відео- та аудіопродукції.

Відповідно до положення про центри БВПД, МЦ відповідно до покладених на них завдань, зокрема:

- 1) розповсюджують інформацію у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, надання безоплатної правової допомоги;
- 2) проводять тематичні семінари, лекції, зокрема у навчальних закладах, закладах позашкільної освіти, в закладах післядипломної освіти, навчально-виховних закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; для визначених категорій громадян, зокрема пенсіонерів, інвалідів, учасників антитерористичної операції, молоді, громадських активістів, вчителів та педагогічних працівників, медичних працівників, інших вразливих суспільних груп з метою підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення, запобігання злочинності.

Державною цільовою програмою формування системи безоплатної правової допомоги було передбачено, що на інформаційно-роз'яснювальну роботу потрібно буде близько 151,5 млн. грн. (у тому числі з державного бюджету – 139,1 млн. грн. і з інших джерел – 12,4 млн. грн.), у тому числі 137,6 млн. грн. на 2013–2016 рр. Однак за 48 місяців роботи системи БПД (тобто з січня 2013 р. по грудень 2016 р. включно) коштів із загального фонду державного бюджету для інформаційно-роз'яснювальної кампанії системи БПД не надходило. Уся фінансова підтримка інформаційної діяльності впродовж цього періоду (близько 10,5 млн. грн. або 7,6 % від загальної суми, визначеної в Державній програмі) здійснювалася за рахунок донорської допомоги.

4.2. Розвиток підходів до інформування та комунікації

З часу створення системи безоплатної правової допомоги відбулося чимало комунікативних заходів з різних питань функціонування системи, для інформування громадян та основних зацікавлених сторін. Динамічний розвиток системи БПД не міг не позначитися на інформаційно-комунікативному напрямі діяльності, який так само поступово розвивається та посилюється.

Оскільки перші два з половиною роки функціонування системи БПД правова допомога надавалася лише у кримінальному процесі, то комунікативні заходи були присвячені здебільшого питанням надання такої допомоги саме у кримінальному процесі. З відкриттям місцевих центрів (2015 року) розпочалися заходи з інформування про БВПД та можливості її отримання у цивільних та адміністративних судових спорах. З відкриттям у вересні 2016 року бюро правової допомоги чимало зусиль на національному та місцевому рівнях було спрямовано на інформування про розширення мережі точок доступу до БПД та правових послуг, які можна отримати у бюро.

Загалом значна увага приділяється збору та поширенню інформації не лише про можливості отримання БППД та БВПД, але і про діяльність системи, її результати, зокрема успішні історії надання такої допомоги, кращі адвокатські практики при наданні БВПД та практики, які застосовують центри під час надання БВПД та БППД, партнерській взаємодії з громадами.

У зв'язку із відкриттям бюро та визначенням завдань щодо посилення правової спроможності громад більша увага стала приділятися поширенню саме правової інформації (правових консультацій). Така інформація публікується у пресі та мережі Інтернет, поширюється у телевізійних сюжетах та на радіо, а також у вигляді буклетів або методичних рекомендацій.

Можна умовно виділити кілька основних етапів розвитку інформаційно-комунікативної діяльності, зокрема, такі:

- орієнтаційні заходи з інформування громадськості про запровадження системи БПД, у тому числі створення сайту Координаційного центру та сторінки у соціальній мережі Facebook, перші публікації на тему безоплатної правової допомоги у фахових виданнях та виступи у ЗМІ (2012 р.);
- заходи з інформування на національному та обласному рівні громадськості, адвокатів та органів, що здійснюють затримання, про механізми функціонування системи БВПД у кримінальному процесі (2013 р. – початок 2014 р.), у тому числі:
 - створення логотипу;
 - розроблення, публікація та розповсюдження буклетів, наліпок, плакатів;
 - виготовлення відеороликів;
 - інформування під час Революції гідності;
 - виступи керівництва КЦ та РЦ у ЗМІ¹¹⁵ та на різних заходах, зустрічах з основними зацікавленими сторонами;
 - створення каналу КЦ на YouTube; створення аккаунта КЦ у Google+;
- розвиток основ для стратегічної комунікації з громадськістю та зацікавленими сторонами щодо БВПД, інтеграції первинної та вторинної правової допомоги (2014–2015 рр.):

¹¹⁵ На сайті КЦ розміщено інформацію про 23 публікації впродовж 2013 р. на тему безоплатної правової допомоги.

- створення та наповнення сайтів РЦ (серпень 2014 р.), створення сторінок РЦ та МЦ у Facebook та надання КЦ рекомендацій щодо роботи з соціальними мережами;
- створення Інформаційного дайджесту системи БПД (восени 2014 р.);
- створення аккаунту @legalaid.gov.ua у Twitter (2015 р.);
- визначення основ для розвитку комунікативної стратегії, організаційно-структурних потреб для забезпечення комунікації; відбір на ключові посади у РЦ («комунікаторів») та МЦ («інтеграторів»), їх навчання;
- започаткування моніторингу інформаційної діяльності та перше опитування клієнтів центрів з надання БВПД щодо джерел інформації про БПД (2015 р.);
- виступи працівників КЦ, РЦ та МЦ у ЗМІ та на різних заходах, проведення спеціальних акцій інформування, у тому числі вуличних акцій з інформування;
- програми «Ген справедливості» (2015–2016 рр.) та «Протидія насильству у сім'ї» (2016 р.) на Громадському радіо;
- соціальні відеоролики за участі Міністра юстиції та клієнтів системи безоплатної правової допомоги (2015–2016 рр.);
- посилення спроможності системи до стратегічної комунікації (2016 р.):
 - продовження відбору на ключові посади у РЦ («комунікаторів») та МЦ («інтеграторів»), їх навчання;
 - удосконалення якості інформування з використанням доступних КЦ, РЦ та МЦ каналів комунікації (власні медіаресурси та медіаресурси партнерських організацій і ЗМІ); посилення моніторингу медіаактивності та моніторингу інформаційної присутності системи у медіа як на національному, так і на регіональному рівнях, розвиток спроможності до планування інформаційних заходів та створення інформаційних приводів регіональними фахівцями з комунікації спільно з інтеграторами МЦ, зокрема беручи до уваги аналіз джерел, з яких інформацію про БПД дізнаються клієнти системи;
 - початок формування комунікаційної стратегії системи БПД, беручи до уваги конструювання ключових повідомлень, аналіз зацікавлених сторін, моніторинг та оцінювання успішності комунікації.

На кожному етапі відбувалася також низка публічних заходів за участі різних зацікавлених сторін, присвячена запуску та розширенню системи, налагодженню механізмів інформування, запровадженню стандартів якості надання БВПД у кримінальному процесі, створенню місцевих центрів, утворенню бюро правової допомоги тощо.¹¹⁶

У 2016 році, так само як і у попередніх роках, відбувалися виступи працівників КЦ, РЦ та МЦ у ЗМІ та на різних комунікативних заходах, проводилося більше цілеспрямованих акцій інформування, зокрема виїздів у громади та до різних спільнот (цільових аудиторій) у цих громадах, з метою поширення інформації про можливості отримання БПД, а також з метою роз'яснення практичних питань, які відповідають їх потребам. КЦ впродовж 2015–2016 років провів низку брифінгів та прес-конференцій, у тому числі для інформування про нові ініціативи¹¹⁷ та спростування недостовірної інформації про систему БВПД¹¹⁸.

¹¹⁶ Інформація про круглі столи, конференції, комунікативні заходи розміщена далі у розділі.

¹¹⁷ Наприклад:

Брифінг в Українському медіа центрі щодо початку роботи 100 місцевих центрів з надання БВПД: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/117-novyny/lypen-2015/1375-bezoplatna-pravova-dopomoha-masshtabnyi-uriadovyi-sotsialnyi-proekt-shcho-realizuietsia-iaak-proekt-derzhavnoi-ustanovy-iz-novym-oblychchiam-andrii-vyshnevskiy>

Із самого початку створення системи визнавалася потреба у посиленні інформування населення та ключових зацікавлених сторін. Опитування у п'яти областях України, проведене 2013 року, засвідчило, що населення переважно не знає про право на БВПД та можливості його реалізації, не розрізняє первинну та вторинну допомогу – лише 12,5 % респондентів стверджували, що знають про безоплатну правову допомогу, але навіть третина з опитаних не знала, де її можна отримати¹¹⁹. Саме тому в другій половині 2013 року у взаємодії з іншими зацікавленими сторонами та за підтримки донорів було проведено інформаційну кампанію щодо розроблення та розповсюдження інформаційної продукції про БВПД, зокрема тематичних відеороликів.

Слід зауважити, що інформаційні заходи з 2012 і до середини 2014 року здійснювалися здебільшого ситуативно/ не системно. Передусім це було зумовлено необхідністю першочергового фокусу на організаційних питаннях запровадження системи, налагодження взаємодії як всередині системи, так і з ключовими зацікавленими сторонами, зокрема з органами, які уповноважені здійснювати затримання, та адвокатами, для їх залучення до надання БВПД тощо. Крім того, давався взнаки брак ресурсів; тривалий час ані в КЦ, ані у РЦ не було відповідних структурних підрозділів, де були б фахівці, відповідальні за цей напрям діяльності.

У середині 2014 року в КЦ утворено структурний підрозділ¹²⁰ (з 2-х працівників), на який було покладено обов'язки зі здійснення планування та супроводження інформаційної діяльності КЦ, задоволення інформаційних потреб суспільства щодо реалізації права на правову допомогу за рахунок держави, а також здійснення моніторингу діяльності РЦ з питань інформування та комунікації. На той час у РЦ обов'язки зі здійснення інформаційного супроводження діяльності були покладені на ІТ-спеціалістів. 2015 року як у регіональних, так і новостворених місцевих центрах

Брифінг в Будинку Уряду щодо ініціатив з розширення доступу до БВПД більшого кола найбільш соціально вразливих категорій громадян: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/119-veresen-2015/1447-kabinet-ministriv-proponuie-rozshyryty-kolo-osib-iaki-mozhut-otrymaty-bezoplatnu-pravovu-dopomohu-za-rakhunok-derzhavy>

Презентація директора Координаційного центру в America House (м. Київ) про досвід системи безоплатної правової допомоги в Україні у питаннях подолання корупції, запобігання катуванням та порушенням прав людини: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/127-berezen-2016/1693-my-postupovo-perekhodymo-vid-modeli-legal-aid-chystoi-pravovoi-dopomohy-do-modeli-legal-empowerment-posylenia-pravovoi-spromozhnosti-terytorialnykh-hromad-andrii-vyshnevskiy>

Брифінг в Українському кризовому медіа центрі стосовно конкурсу з відбору претендентів на посади керівників бюро правової допомоги в рамках розширення доступу до БВПД через створення бюро правової допомоги: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/129-kviten-2016/1740-min-iust-zaproshuie-iurystiv-vziaty-uchast-u-konkursi-na-posady-kerivnykiv-biuro-pravovoi-dopomohy>

Прес-конференція на Херсонщині про те, де та як в області отримати БВПД: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/139-novyny/lystopad-2016/1883-ersontsiam-rozpovily-pro-te-de-ta-iaak-otrymaty-bezoplatnu-pravovu-dopomohu-v-oblasti>

Участь у відкритій для ЗМІ сесії Скадовської міської ради при розгляді питання подальшого існування у місті комунальної установи «Центр з надання безоплатної первинної правової допомоги Скадовської міської ради Скадовського району Херсонської області», можливої її ліквідації. У зв'язку з активною підтримкою установи місцевою громадою, правозахисниками та установами-провайдерами правової допомоги, Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги та його територіальних відділень в Херсонській області (зокрема, й висвітлених у ЗМІ) питання про ліквідацію установи знято з порядку денного. Сьогодні установа й надалі продовжує функціонувати. Деталі: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/139-lystopad-2016/1884-min-iust-ta-koordinatsiyni-tsentri-vitaiut-skadovskumiskradu-u-rishenni-pidtrymaty-isnuvannia-komunalnoi-ustanovy-tsentri-z-nadannia-bezoplatnoi-pervynnoi-pravovoi-dopomohy>

¹¹⁸ Брифінг в Українському медіа центрі 24 вересня 2015 р. щодо розвінчання неправдивої інформації поширеної НААУ стосовно функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/119-novyny/veresen-2015/1485-my-proponuemo-naau-mozhlyvist-realizuvaty-na-praktytsi-ti-blahorodni-namiry-iaki-deklaruiemo-sohodni-ii-kerivnytstvo-andrii-vyshnevskiy>

¹¹⁹ Система безоплатної правової допомоги в Україні. Аналіз першого року функціонування: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd-zi-storony-hromadskiykh-ta-blahodiinykh-orhanizatsii>

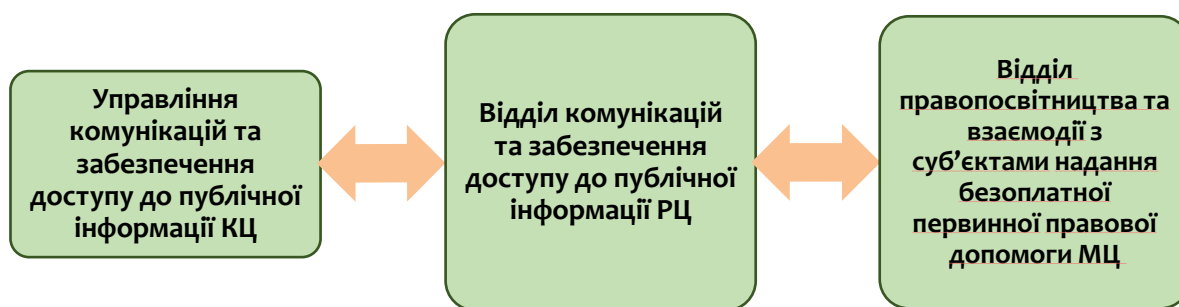
¹²⁰ Надалі відбулася зміна назви відділу у структурі КЦ на «відділ комунікації» та в січні 2016 р. створено самостійне Управління комунікацій та забезпечення доступу до публічної інформації з двома відділами у складі – відділом комунікації та відділом розгляду звернень та забезпечення доступу до публічної інформації.

було створено відповідні структурні підрозділи (відділи), які мали проводити інформаційно-комунікативну роботу в регіонах (зокрема, такі обов'язки було покладено на одного із двох заступників начальника відділу організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації РЦ та на «інтеграторів» на рівні МЦ у межах повноважень). Таким чином було закріплено комунікативний напрям роботи та передбачено залучення відповідних фахівців на всіх рівнях системи БПД. Також у 2015 році було затверджено порядок обміну інформацією про діяльність КЦ та центрів з надання БВПД¹²¹.

У 2016 році комунікаційний напрям роботи в КЦ було посилено завдяки створенню самостійного управління комунікацій та забезпечення доступу до публічної інформації у складі двох відділів. Серед основних завдань управління визначено такі: формування та реалізація інформаційно-комунікаційної стратегії системи БПД в Україні; сприяння створенню та підтриманню позитивного іміджу системи БПД, задоволення інформаційних потреб суспільства щодо реалізації права на правову допомогу за рахунок держави; здійснення інформаційного супроводження діяльності КЦ та розгляду звернень і публічних запитів громадян з питань надання БПД; координація діяльності територіальних відділень КЦ – центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги – у відповідній сфері.

Впродовж 2016 року було проведено відповідні структурні зміни у РЦ та МЦ. Так, відділ взаємодії з суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги МЦ було перейменовано на відділ правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги (з уточненням відповідних завдань та функцій)¹²². У структурі РЦ було прийнято рішення про створення самостійного структурного підрозділу, відповідального за здійснення комунікацій – відділу комунікацій та забезпечення доступу до публічної інформації¹²³.

Схема 38. Структурні підрозділи в системі БПД, відповідальні за зовнішню комунікацію станом на 31.12.2016

¹²¹ Наказ Координаційного центру «Про затвердження Порядку обміну інформаційними матеріалами між регіональними, місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги та Координаційним центром з надання правової допомоги» №158 від 25.06.2015 (із змінами, внесеними наказом Координаційного центру від 20 липня 2016 року №170).

¹²² Наказ КЦ «Про затвердження Типових положень про структурні підрозділи місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Координаційного центру з надання правової допомоги» від 22 вересня 2016 року № 181.

¹²³ Наказ КЦ «Про затвердження типової структури регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги» від 23 грудня 2016 року №198.

Тож, зі структурним закріпленням у всій системі комунікаційного напрямку роботи закладено ґрунт для стратегічної комунікації: прицільного планування і реалізації комунікативних заходів та роботи із засобами масової інформації як на національному, так і місцевому рівні; формування комплексної комунікативної стратегії системи БПД в Україні.

Починаючи з другої половини 2014 року та впродовж 2015 року відбулася низка зустрічей та сесій стратегічного планування за участі керівництва та фахівців з комунікації КЦ, представників проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та Міжнародного фонду «Відродження», незалежних фахівців у сфері комунікаційного консалтингу та роботи зі ЗМІ. Завдяки цій роботі було визначено ключові напрями роботи в інформуванні громадськості щодо права на БПД; розроблено для працівників кілька інформаційних брїфів щодо здійснення заходів з інформування про систему БВПД в Україні та роз'яснень особливостей її функціонування; визначено концепцію з відбору фахівців з комунікації у РЦ на основі компетентісного підходу та наприкінці року розпочато такий відбір.

Так, впродовж 27 жовтня – 30 листопада 2015 року КЦ та Відкритою громадською платформою розвитку української системи безоплатної правової допомоги проведено відкритий конкурс на посади заступників начальників відділів організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та інформації РЦ (фахівців з комунікації, «комунікаторів»)¹²⁴. На основі тієї ж методики відбір було продовжено до кінця 2015 року та впродовж 2016 року як у центрах, де таких фахівців ще не було, так і в тих, де фахівці звільнилися впродовж 2016 року¹²⁵ та були відібрані інші¹²⁶. При цьому, зважаючи на зростаюче розуміння РЦ очікувань щодо компетенцій таких фахівців, що були сформовані у рамках конкурсу, пошук нових кандидатів здебільшого відбувався швидко. Станом на кінець 2016 року працює 20 таких фахівців у 19-ти РЦ¹²⁷. Відбір фахівців з комунікації в інших регіонах продовжується і у 2017 році.

Основними завданнями комунікаторів є забезпечення співпраці з регіональними засобами масової інформації (встановлення контактів; планування та реалізація комунікативних заходів для представників ЗМІ; реагування на інформаційні запити та інформаційні виклики; моніторинг інформаційної присутності системи у засобах масової інформації); розповсюдження серед зацікавлених осіб інформаційно-аналітичних матеріалів щодо функціонування системи безоплатної правової допомоги; регулярне наповнення та актуалізація веб-сайтів РЦ тощо. Комунікатори взаємодіють з інтеграторами місцевих центрів, здійснюють координацію роботи інтеграторів у

¹²⁴ На участь у конкурсі надійшла 131 заявка претендентів. Після аналізу відповідності вимогам до роботи на посаді, було запрошено до інтерв'ю 56 претендентів та проведено скайп-інтерв'ю із 48 претендентами з 20 областей та м. Київ. За результатами інтерв'ю було рекомендовано до призначення на посади заступників начальників претендентів у 10 областях.

¹²⁶ Так, усього поза рамками конкурсу та з урахуванням відбору нових фахівців у РЦ на місце тих, які звільнилися, додатково проведено ще 30 інтерв'ю та відібрано 17 фахівців у РЦ (впродовж 2016 року в різний час звільнилося 6 фахівців з комунікації у Закарпатській, Тернопільській, Сумській, Вінницькій, Миколаївській областях. У всіх областях, крім Миколаївської, були відібрані та призначені нові фахівці.

¹²⁷ Зокрема, у регіональних центрах у Закарпатській, Донецькій, Львівській, Тернопільській, Сумській, Волинській, Чернівецькій, Хмельницькій, Рівненській, Кіровоградській, Житомирській, Вінницькій, Запорізькій, Одеській областях, Дніпропетровській, Полтавській, Херсонській областях та м. Києві; ще одного фахівця з комунікації, у Чернігівській області, було призначено раніше за рекомендацією на цю посаду конкурсною комісією у рамках конкурсу з відбору інтеграторів, що проходив у травні та червні 2015 року. До призначення на посади у Донецькій області було рекомендовано та призначено 2-х осіб – на посади заступника начальника відділу та головного спеціаліста цього відділу. Це зумовлено прифронтовою специфікою регіону та необхідністю значного посилення роботи з інформування мешканців цього регіону про їх права та, зокрема, права на захист. На жаль, у Луганській області впродовж 2016 року фахівців відібрати не вдалося. Також станом на початок 2017 року фахівців з комунікації немає в Івано-Франківській, Київській, Харківській, Луганській, Миколаївській областях.

частині співпраці із засобами масової інформації, планування та організацію відповідних комунікативних заходів.

Слід зазначити, що відбір інтеграторів МЦ – фахівців, що відповідають за інформування на місцевому рівні – відбувався раніше, але також з використанням подібного підходу (використання напівструктурованого інтерв'ю для оцінювання компетенцій, потрібних для роботи на посаді)¹²⁸. Станом на кінець 2016 року 88 % місцевих центрів мають інтеграторів (усього 103 фахівця).

Координаційний центр усвідомлює потребу щодо проведення відповідного навчання, надання методичних рекомендацій для допомоги діяльності фахівців з питань комунікації та інтеграторів. Так, після відбору інтеграторів КЦ спільно з УФПД та за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» провів (7–9 вересня 2015 року) семінар для інтеграторів, під час якого, з-поміж іншого, йшлося про підходи до інформаційного супроводу діяльності МЦ. Впродовж 2016 року за організаційної та експертної підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» відбулися 2 тренінги для фахівців комунікаційного напрямку в системі БПД – як комунікаторів РЦ, так і комунікаторів спільно з інтеграторами МЦ¹²⁹. Крім того, з 11 по 15 липня 2016 року за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» відбувся навчальний візит до Канади з метою вивчення кращих практик ефективної комунікації та побудови партнерств у наданні послуг громадам¹³⁰. Фахівці з комунікації отримали низку рекомендацій щодо ефективного здійснення зовнішньої комунікації.

Наприкінці 2015 року регіональні та місцеві центри почали розробляти спільні річні плани¹³¹ надання безоплатної правової допомоги у кожному конкретному регіоні. Одним з блоків цих планів було передбачено детальне планування комунікативної активності у ЗМІ в кожному регіоні у розрізі конкретного центру – як місцевого, так і регіонального – з урахуванням наявних каналів комунікації у тих чи інших регіонах та планування необхідної кількості публікацій у пресі, інтерв'ю на телебаченні чи радіо, на регіональних веб-ресурсах тощо. Детальною розробкою планів у цій частині займалися новопризначені комунікатори РЦ спільно із інтеграторами МЦ. У 2016 році

¹²⁸ Див. про процедуру відбору інтеграторів у розділі 2.

¹²⁹ Перший тренінг мав на меті сприяти розвитку новоствореної мережі фахівців з комунікації, формуванню спільного розуміння цінностей системи безоплатної правової допомоги. Під час нього були обговорені складові комунікативної роботи та стратегічної комунікації в системі безоплатної правової допомоги: «ролі» фахівця з комунікацій та його «оточення», фактори впливу комунікації, комунікативні бар'єри та роль сприйняття, формування ключових повідомлень та роботи з різними, у тому числі «чутливими» цільовими аудиторіями. Не менш важливе місце приділили й методам роботи з комунікативним «інструментарієм» – новинами та прес-релізами, практичним порадам щодо способів залучення засобів масової інформації з метою подальшої співпраці тощо. Другий тренінг, проведений за участі інтеграторів МЦ та радника з питань комунікації проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» Мішеля Амара, мав на меті сприяти підтримці командної роботи фахівців з питань комунікації, а також посиленню стратегічної комунікації системи безоплатної правової допомоги відповідно до бачення її розвитку, місії та цінностей системи. Як і під час першого тренінгу, особлива увага приділялася важливості налагодження взаємодії зацікавлених сторін як всередині системи, так і з іншими партнерами, яка є можливою саме завдяки усвідомленню спільності цінностей та єдиної мети. Під час тренінгу обговорювалися ключові елементи стратегічного планування комунікації, зокрема, цілі комунікації, які завжди відповідають цілям організації, ключові повідомлення, аналіз зацікавлених сторін, моніторинг та оцінювання успішності комунікації. У першому тренінгу 30 червня – 1 липня взяли участь 16 комунікаторів РЦ; учасниками другого тренінгу 25–26 жовтня стали 20 комунікаторів РЦ та 8 інтеграторів МЦ.

¹³⁰ До складу української делегації увійшли 4 представники системи БПД, серед яких 2 представники комунікаційного напрямку роботи Координаційного центру, один комунікатор РЦ та один інтегратор МЦ. У рамках місії українські делегати мали низку робочих зустрічей із представниками урядових та недержавних організацій, які опікуються наданням правових і соціальних послуг та фінансуються за рахунок федерального і провінційних бюджетів, та з експертами консалтингових організацій, які надають послуги у сфері стратегічних комунікацій уряду та недержавним організаціям.

¹³¹ Потреба та основні складові таких планів обговорювалися на робочій зустрічі керівного складу системи безоплатної вторинної правової допомоги (10–12 грудня 2015 року), що відбувалася за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та МФ «Відродження».

продовжилося спільне планування річної діяльності центрів (розробка регіональних планів надання БПД та окремих планів кожного центру з надання БВПД)¹³². Комунікатори спільно з інтеграторами відповідають за планування заходів у частині інформування, комунікації, правопросвітництва та розвитку мережі партнерів і незалежних провайдерів надання БПД, налагодження співпраці з ними (див. розділ 1 регіональних планів на 2017 рік «Переорієнтація системи БПД з надання правової допомоги окремим фізичним особам на посилення правової спроможності та правових можливостей територіальних громад»)¹³³.

Важливим елементом інформаційно-комунікативного напрямку діяльності є *моніторинг інформаційно-комунікативної діяльності*, зокрема присутності у медіа, аналіз зібраних кількісних та якісних показників. З кінця 2015 року така робота розпочалася комунікаторами РЦ спільно з інтеграторами МЦ¹³⁴, що дало змогу значно посилити цю роботу у 2016 році. На сьогодні моніторинг інформаційної присутності у медіа здійснюється на постійній основі.

Слід відзначити, що в усіх регіонах, де є комунікатори, вдалося сформувати та оновлювати на постійній основі медіа-мапи; покращилися власні веб-ресурси, як-то сайти та сторінки у соціальних мережах (як зовнішній вигляд, так і контент). У більшості регіонів, де є комунікатори, отримані домовленості про тематичні програми / колонки в газетах з тематики БПД на постійній основі. Кількість медіа-виходів по регіонах, де є комунікатори, значно збільшилася. Це, відповідно, збільшило присутність теми безоплатної правової допомоги в українському інформаційному просторі в цілому. А також дало поштовх до аналізу відповідної присутності з точки зору її більш ефективного проведення у майбутньому. Так, є регіони, де цю роботу потрібно посилювати.

Отже, станом на кінець 2016 року системі БПД вдалося майже повністю сформувати комунікаційну мережу та закріпити (у відповідних організаційно-розпорядчих документах) принципи роботи усіх фахівців, відповідальних за комунікацію в КЦ, РЦ та МЦ, посилити комунікативну спроможність системи БПД та почати втілювати системний підхід до планування і здійснення комунікації та інформування.

¹³² 6–8 грудня у Києві керівники регіональних та місцевих центрів з надання БВПД за участі команди КЦ підбивали підсумки роботи центрів у 2016 році, а також спільно планували регіональну діяльність у 2017 році. Захід пройшов за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні».

¹³³ Усі регіональні плани розміщені у відкритому доступі на сайті КЦ у розділі *Прозорість системи управління/Плани та звіти*

¹³⁴ Це стало одним із завдань фахівців з комунікації. Відповідний організаційний ґрунт цієї роботи було закладено у регіональних планах надання БВПД у 2016 році, одним із пунктів яких було передбачено проведення відповідного моніторингу. А також листом КЦ №25-296 від 15.02.2016, яким запропоновано зручну електронну форму фіксації даних через ресурси [google.docs](https://www.google.com/docs/). Впродовж 2016 року дані по створених інформаційних приводах/присутності БПД у медіа збиралися, узагальнювалися та аналізувалися фахівцями із комунікації РЦ по регіонах, а також фахівцями Управління комунікацій та забезпечення доступу до інформації КЦ.

4.3. Брендинг / візуалізація

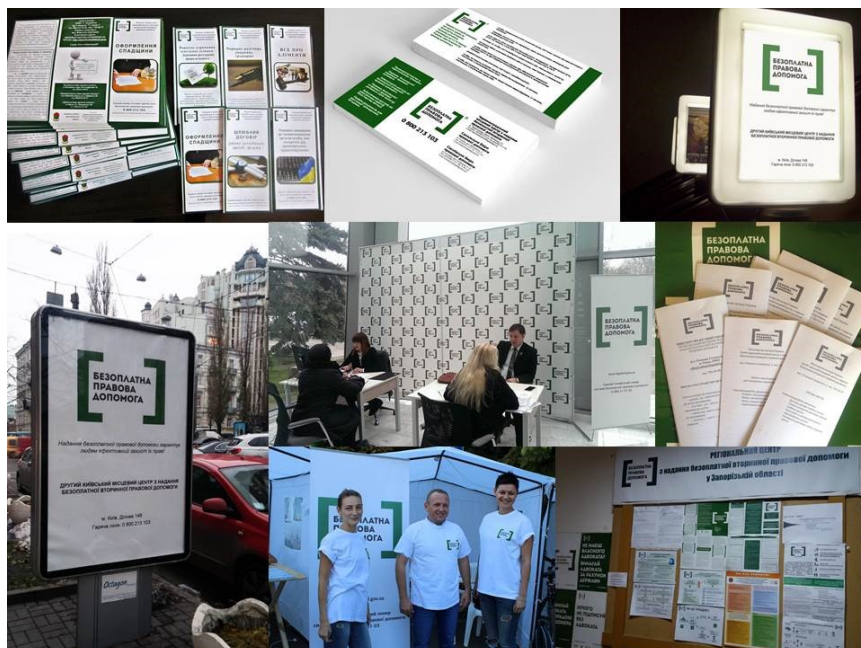
Одним із перших кроків у проведенні інформаційно-роз'яснювальної кампанії було розроблення логотипу для використання в усіх інформаційних та рекламних матеріалах. Логотип і його кольорову гаму було розроблено і затверджено на початку 2013 р. Логотип символізує дві особливості системи правової допомоги: 1) судове провадження з обвинувачем і захисником на протилежних сторонах, 2) руки адвоката, який захищає свого клієнта. Внутрішній простір логотипу нагадує хрест, що символізує допомогу.

На сьогодні цей логотип широко використовується в усіх інформаційних матеріалах КЦ і центрів з надання БВПД як офіційний логотип цих установ.

*Офіційний логотип і кольорова гама системи БПД
(українською, англійською та російською мовами)*

Приклади брендингу в інформаційних продуктах системи БПД

4.4. Заходи з інформування громадськості

Події Майдану

Події Революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014) виявилися важливим випробуванням для функціонування системи безоплатної правової допомоги в Україні, а також дали унікальну можливість для підвищення обізнаності громадськості та розбудови довіри громадян до системи БПД.

Численні порушення прав людини¹³⁵ актуалізували питання незалежного захисту прав громадськості в умовах системних політичних зловживань керівництва держави. Під час Революції Гідності було розповсюджено чимало наклейок і буклетів з інформацією про право на БВПД, що сприяло зростанню обізнаності громадськості про систему. І хоча роль адвокатів, котрі надають БВПД, в тих умовах була вкрай важливою, громадськість часто ставила під сумнів те, чи можуть адвокати, котрі працюють у системі з надання правової допомоги, яку фінансує держава, насправді діяти в інтересах своїх клієнтів. З метою обговорення цього питання активісти Майдану організували прес-конференцію, де родичі затриманих осіб, котрі отримали захист від адвокатів, які надають БВПД, розповіли про свій досвід співпраці з ними, про неупереджений та професійний захист активістів Майдану. Це стало переломним моментом у ставленні громадськості до системи безоплатної правової допомоги в Україні. Адже, по-перше, про систему враз дізналося значно більше осіб; по-друге, негатив та упередження були нівельовані завдяки позитивним відгукам як родичів затриманих осіб, так і проактивних громадських об'єднань, які на волонтерських засадах допомагали затриманим активістам, таких як Євромайдан SOS та ін.

Належну правову допомогу було надано 277 затриманим протестувальникам Майдану¹³⁶. Система продемонструвала свою політичну нейтральність, високий рівень професіоналізму, спроможність вчасно надавати послуги для всіх ув'язнених і забезпечувати правовий захист у належному порядку.

Так і надалі, надання безоплатної вторинної правової допомоги у резонансних справах (наприклад, у справі бійців 51-ої окремої механізованої бригади, які залишили бойову позицію, перетнули кордон і потрапили у полон, а потім були видані українській стороні¹³⁷; командира п'ятого батальйону територіальної оборони «Прикарпаття», який вийшов з-під Іловайська, залишивши

¹³⁵ Як вже зазначалося, під час подій Революції Гідності «зафіксовані численні випадки незаконних затримань та арештів, викрадення учасників протесту, катувань та жорстокого поводження з боку правоохоронних органів та афілійованих із ними кримінальних злочинних угруповань»; порушення права на справедливий суд, в тому числі, порушення принципів безсторонності суду, територіальної підсудності, права на публічний розгляд справи, презумпції невинуватості, права на захист (у багатьох випадках «підозрюваним не було забезпечено можливості безпосередньо спілкуватися з своїм адвокатом»; «точну кількість затриманих встановити не можливо через умисне порушення процедури належної реєстрації затриманих». Див. *Ціна свободи. Звіт правозахисних організацій про злочини проти людяності, скоєні під час Євромайдану (листопад 2013 – лютий 2014)* –

http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/zvit_pravozakhisnikh_organizatsiy_pro_zlochiny_proti_lyudyanoi_skoeni_pid_chas_evromaydanu/

¹³⁶ Незважаючи на численні випадки не інформування з боку правоохоронних органів або несвоєчасного інформування про випадки затримання осіб, центри БВПД отримали повідомлення про затримання 389 осіб і надали адвокатів БВПД. Після прибуття на місце адвоката центрів БВПД, 112 осіб (29 % від загального числа затриманих) відмовилися від послуг адвокатів системи БПД.

¹³⁷ 33-ом бійцям було надано правовий захист адвокатами Регіонального центру з надання БВПД у Запорізькій області. Лише троє підозрюваних відмовились від захисника, наданого державою. Завдяки клопотанням адвокатів системи БПД, стосовно усіх 33-х військовослужбовців відповідно до рішень Жовтневого р-го суду м. Запоріжжя були обрані запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, а не тримання під вартою (як про те просила сторона обвинувачення).

бойові позиції, та вирушив до місця постійної дислокації в Івано-Франківській області¹³⁸ та в інших) підтвердило професійну незалежність адвокатів, які діють відповідно до принципів законності та верховенства права. Залучення адвокатів до усіх без винятку справ є важливим чинником сприяння дотриманню норм законодавства України у кримінальному процесі, зокрема, реалізації права на захист, обґрунтованості й відповідності міри покарання винним особам.

Друковані матеріали

2013 року за методичної та фінансової підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Справедливе правосуддя» та УФПД було проведено першу інформаційну кампанію щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Ця кампанія була, насамперед, орієнтована на виробництво і розповсюдження друкованих матеріалів (буклетів, плакатів і наклейок) про безоплатну правову допомогу та можливість отримання БВПД у кримінальних справах, зокрема, при затриманні особи.

Зауважимо, що Агентство США з міжнародного розвитку оцінило потребу в друкованих матеріалах (брошурах, плакатах і наклейках) як таку, що є щонайменше у десять разів більшою, ніж кількість примірників, які було надруковано та розповсюджено.

Наклейки та плакати про безоплатну правову допомогу в Україні (2013–2014 рр.)

Крім того, було надруковано 3500 плакатів з інформацією про БВПД і номером телефонної гарячої лінії безоплатної правової допомоги та 60 000 наклейок з основною інформацією про право на БВПД. Окремим накладом було надруковано ще 20 000 рекламних плакатів за фінансової підтримки Посольства Франції в Україні.

Очікувалося, що плакати та наклейки будуть доступними у відділках міліції, кабінетах слідчих, ізоляторах тимчасового утримання і на транспортних засобах пенітенціарних установ. Тривалий час з боку органів, уповноважених здійснювати затримання, спостерігався суттєвий опір розповсюдженню рекламних матеріалів та інформуванню затриманих про їх право на БВПД. Лише з підписанням Меморандуму про співпрацю між Мін'юстом та Нацполіцією на початку 2016 року з'явилася надія на покращення ситуації, адже працівники МВС зацікавилися цими друкованими продуктами.

¹³⁸ Завдяки роботі адвоката, який надавав БВПД, було змінено суму призначеної застави до 50 мінімальних заробітних плат (60 900 грн.). Як стало відомо відповідному РЦ в Одесі, волонтери змогли зібрати суму застави за 1 день.

Тож у травні 2016 року за підтримки проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції» було виготовлено *постери* (накладом 1570 примірників) та *наклейки* (накладом 17860 примірників) з переліком прав затриманих. Постери та наклейки планується розмістити в службових приміщеннях органів, підрозділів, спеціальних установ та в спецавтотранспорті поліції – у рамках розвитку співпраці, означеної у згаданому меморандумі¹³⁹.

Наклейки та плакати про безоплатну правову допомогу в Україні (2016 рік)

Теми і наклади *буклетів*, які були видрукувані у 2013–2014 рр.:

- Затримання за підозрою у вчиненні злочину (39000 примірників);
- Види запобіжних заходів у кримінальному процесі (39000 примірників);
- Угода про примирення / визнання винуватості та її наслідки (39000 примірників);
- *Право на безоплатну правову допомогу в кримінальному процесі* (90000 примірників з додатковими 72000 копій, надрукованими за підтримки Української Гельсінської спілки з прав людини).

Буклети розповсюджували центри з надання БВПД, офіси правозахисних організацій та НУО, нотаріальні контори, офіси приватних адвокатів та адвокати, залучені до надання БВПД. Як вже зазначалося, значну кількість плакатів, буклетів і наклейок було поширено серед протестувальників під час подій на Майдані у листопаді 2013 – лютому 2014 року.

¹³⁹У рамках виконання Меморандуму та пункту 12 Спільного плану дій Координаційний центр розробив проект спільного наказу Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку розміщення друкованої продукції з інформацією про права осіб на захист та безоплатну правову допомогу в органах і підрозділах Національної поліції України». Проект наказу було направлено на погодження до Національної поліції України та листом заступника Голови Національної поліції України Бушуєва К. В. від 16 грудня 2016 року № 13839/03/37-2016 до нього були висловлені пропозиції та зауваження, які враховані під час його доопрацювання. Станом на початок 2017 року проект наказу погоджений без зауважень з двома фаховими Департаментами Міністерства юстиції та направлено на погодження до Міністерства внутрішніх справ України.

У жовтні 2015 року за підтримки українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» видано ще один інформаційний буклет «Що таке безоплатна вторинна правова допомога та як її отримати?», який був орієнтований на клієнтів у цивільному та адміністративному процесах (накладом 150 тисяч примірників). У грудні цього ж року додатковий наклад згаданих буклетів (ще 150 тисяч примірників) було видано за підтримки проекту «Консолідація розробки реформ у сфері юстиції в Україні», який фінансується Європейським Союзом та Радою Європи і реалізується Радою Європи. Тиражі буклетів було направлено до усіх центрів з надання БВПД – регіональних та місцевих. Буклети розповсюджуються фахівцями МЦ серед клієнтів, що безпосередньо приходять до центрів, під час вуличних інформувань та виїзних консультавань, а також партнерськими організаціями.

Буклет про безоплатну правову допомогу в Україні (2015 рік)

ЧИ ЯКІСНО ПРАЦЮВАТИМЕ АДВОКАТ, НАДАНИЙ ДЕРЖАВОЮ?

Усі адвокати, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, проходять конкурсний відбір та регулярне навчання і надають безоплатну вторинну правову допомогу відповідно до встановлених стандартів якості.

У разі, коли людина не задоволена послугами адвоката, вона має можливість звернутися зі скаргою до центру правової допомоги та/або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Якщо факт неналежного виконання адвокатом обов'язків підтвердиться, центр правової допомоги може прийняти рішення про його заміну, а кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури – притягнути адвоката до дисциплінарної відповідальності.

У ЯКИХ ВИПАДКАХ МОЖЕ БУТИ ВІДМОВЛЕНО У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ?

Відповідно до законодавства така правова допомога не надається, якщо:

- особа, яка звернулася за допомогою, не підпадає під категорію осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу;
- особа подала неправдиві відомості або фальшиві документи з метою віднесення її до однієї з категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу;
- вимоги особи про захист або відновлення прав особи є неправомірними;
- проблема, з якою звернулася особа, носить неправовий характер;
- законом не передбачено вирішення у судовому порядку проблеми, з якою звернулася особа;
- проблема, з якою звернулася особа, стосується прав іншої особи за відсутності документів, які б надавали право звернення від її імені;
- особою вже пройдено всі судові інстанції з метою вирішення цієї ж проблеми, але результат її не задовольнив.

ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЦЕНТРУ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ?

- Зателефонувати до найближчого центру правової допомоги або до операторів гарячої лінії безоплатної правової допомоги.
- Проконсультуватися з центром правової допомоги щодо права на правову допомогу за рахунок держави, часу візиту та необхідних документів, які треба взяти із собою для попередньої консультації.
- Скласти письмове звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги, завітавши до центру правової допомоги. За потреби звернення допоможе скласти співробітник центру.
- Подати документи разом зі зверненням для підтвердження приналежності до однієї з визначених законом категорій осіб, яка має право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги.

АДРЕСА НАЙБЛИЖЧОГО ЦЕНТРУ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ:

ЩО ТАКЕ БЕЗОПЛАТНА ВТОРИННА ПРАВОВА ДОПОМОГА ТА ЯК ЇЇ ОТРИМАТИ?

Крім того, у 2016 році (у зв'язку з початком роботи бюро правової допомоги) за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» накладом у 500 тисяч примірників видано інформаційний буклет «Бюро правової допомоги: ваш юридичний провідник» про те, що таке бюро, які послуги можна у них отримати та хто може скористатися цими послугами. Тираж направлено до центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у регіони для розповсюдження фахівцями бюро у громадах.

Буклет про безоплатну правову допомогу в Україні (2016 рік)

«Ми зробили безоплатну правову допомогу ще ближчою до громадян на місцях із відкриттям понад 400 бюро правової допомоги – нових точок доступу до безоплатної правової допомоги у найвіддаленіших сільських районах та містечках.

У них кожен зможе отримати правову інформацію та консультації, доступ до електронних сервісів Міністерства юстиції, а найбільш соціально незахищені люди – і правову допомогу в суді», – Павло Петренко, Міністр юстиції України.

«Переважає більшість клієнтів системи безоплатної правової допомоги, насамперед, потребують актуальної правової інформації та якісних консультацій. Впроваджуючи розгалужену мережу бюро правової допомоги,

ми створюємо справді рієні можливості доступу людей до права і правосуддя, наближаємо свої послуги до кожної територіальної громади. Ми віримо, що в результаті наших зусиль люди в Україні будуть використовувати правові засоби для вирішення своїх щоденних життєвих проблем – на протязі у звичайній побутовій корупції, а подальші і силовим способом», – Андрій Вишневіський, директор Координаційного центру з надання правової допомоги.

Бюро правової допомоги – це джерело правової інформації для вас і вашої громади.

Це ваш порадник і провідник у правових питаннях.

Інформацію про адресу найближчого бюро правової допомоги та його послуги можна отримати:

✓ за єдиним телефонним номером системи безоплатної правової допомоги

0 800 213 103

(дзвінки безкоштовні зі стаціонарних та мобільних телефонів, цілодобово)

✓ на сайті www.legalaid.gov.ua

У квітні 2016 року КЦ спільно з УФПД за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» підготували серію з 5-ти буклетів інформаційно-роз'яснювального характеру для учасників АТО (накладом 178 331 примірників). Буклети видрукувані та розповсюджені до місцевих центрів з надання БВПД у квітні 2016 року для використання в роботі з відповідною цільовою аудиторією – учасниками АТО, членами їх родин, інших військовослужбовців.

Серія складається з таких тем:

- Дії позичальника мобілізованого учасника АТО, який має зобов'язання по кредиту. Дії незаконно звільнених учасників АТО
- Забезпечення учасників АТО ліками та лікарськими засобами
- Реалізація учасниками АТО права на землю та житло
- Пільги учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них
- Укладення та припинення контрактів військовими під час АТО

Також у листопаді 2016 року накладом у 6000 примірників видано «Посібник для адвокатів та юристів АТО: захист прав і законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей». Матеріали підготовлено УФПД у співпраці з КЦ за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Частина тиражу направлено у МЦ для розповсюдження серед адвокатів, з якими вони співпрацюють, та для використання у роботі юристами центрів.

Восени 2016 року за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» видано українською та англійською мовами 5-річний звіт про діяльність системи безоплатної правової допомоги в Україні «Становлення та розвиток системи: 2011–2015 роки» (тираж: 11 000 примірників). Звіт розповсюджено серед центрів з надання БВПД, центральних органів виконавчої влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, партнерських організацій, правоохоронних органів, судів. Також звіт було представлено та розповсюджено на таких міжнародних заходах як Прийом високого рівня з нагоди першої річниці Саміту ООН зі сталого розвитку на тему «Досягнення цілей сталого розвитку: забезпечення доступу до правосуддя для всіх» (м. Нью-Йорк, США, 18 вересня 2016 р.) та на Другій міжнародній конференції з доступу до правової допомоги у системах кримінального правосуддя (м. Буенос-Айрес, Аргентинська Республіка, 15–17 листопада 2016 р.), де досвід української системи БПД представлено як приклад успішної організації систем безоплатної правової допомоги у світі.

Засоби масової інформації

Загальна інформація про виходи у медіа

У 2014 році Координаційний центр за участі його працівників створив 60 інформаційних приводів, у 2015 – 126 окремих виходів у медіа¹⁴⁰, а у 2016 – створено **473** виходи у медіа.

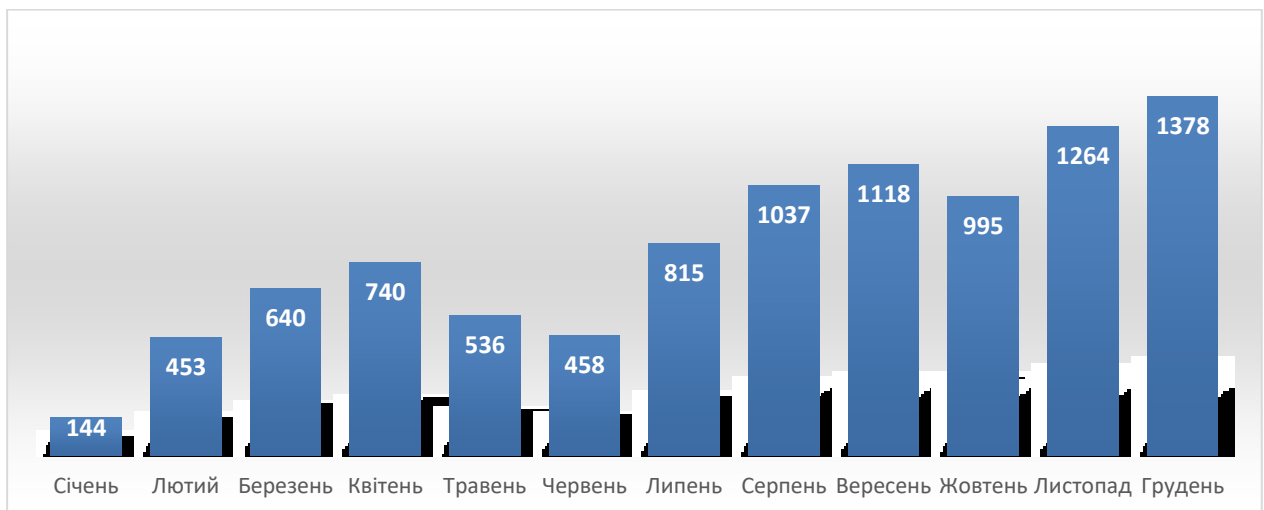
Активно проводиться інформування громадськості про діяльність системи БПД і центрів надання БВПД на регіональному та місцевому рівнях. Завдяки моніторингу інформаційної діяльності центрів з надання БВПД, що розпочався у 2015 році та став постійним у 2016 році, система має можливість аналізувати свою комунікативну діяльність. За результатами аналізу регіональних моніторинрів (що враховує інформаційні приводи, створені РЦ та МЦ) у 2016 році видно, що центри використовують різні канали комунікації, а інформаційну присутність системи БПД в українському медіа-просторі засвідчує **9578** виходів у медіа.

Таким чином, загалом по системі у 2016 році це складає **10051** медіа-вихід.

Таблиця 18. Виходи у медіа (створені КЦ, РЦ, МЦ)

	КЦ, 2015	КЦ, 2016	РЦ та МЦ, 2016
Публікації у пресі	23	32	2627
Сюжети на телебаченні	19	57	669
Публікації в електронних виданнях	77	317	5641
Виступи на радіо	7	67	551
Зовнішня реклама	-	-	67
Інше ¹⁴¹			23
	Усього		10051

Схема 39. Динаміка медіа-виходів РЦ та МЦ у 2016 році

¹⁴⁰ Мається на увазі 1 окремий унікальний інформаційний привід на 1-ому окремому каналі комунікації, не враховуючи численних передруків, статей та сюжетів за однією тематикою, з яких деякі, зокрема, в інтернет-виданнях, мають до сотні передруків. Так, зокрема, інформаційний захід за участі Прем'єр-міністра України, Міністра юстиції, Посла Канади в Україні та керівництва КЦ, який відбувся 1 липня 2015 року у столиці з нагоди відкриття місцевих центрів, за даними моніторингу ЗМІ, був висвітлений на 115 каналах медіа, серед яких було 18 відеосюжетів.

¹⁴¹ 23 публікації «Інше» у регіональних медіа (0,24 %) – це публікації у мережі Інтернет. Вони не враховані як електронні видання, оскільки є оголошеннями про відбір керівників бюро правової допомоги, розміщеними на електронних сайтах з пошуку роботи.

Кількість медіа-виходів по областях є різною:

- найменшою – по м. Київ (62) та Івано-Франківській області (87);
- найбільшою – у Полтавській області (945), Львівській (762), Одеській (676) та Рівненській (671);
- 526 виходів налічується у Чернівецькій області; дві області (Дніпропетровська і Житомирська) мають по 517 виходів у медіа;
- у 5 регіонах (Запорізька, Волинська, Хмельницька, Вінницька та Тернопільська області) – більше 400 і менше 500;
- у 6 областях (Сумській, Кіровоградській, Донецькій, Київській, Закарпатській та Черкаській) – кількість виходів у медіа є в діапазоні від 313 до 353;
- у 5 регіонах (Івано-Франківській, Луганській, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Чернігівській областях) та м. Київ – менше 200.

Збільшення активності у медіа в 2016 році порівняно з 2015 роком пов'язане із наявністю у РЦ відповідних фахівців з комунікації та посиленням їх спроможності завдяки отриманню досвіду, відповідних рекомендацій щодо роботи та навчання.

Схема 40. Кількість виходів у медіа РЦ та МЦ за областями (2016 рік)

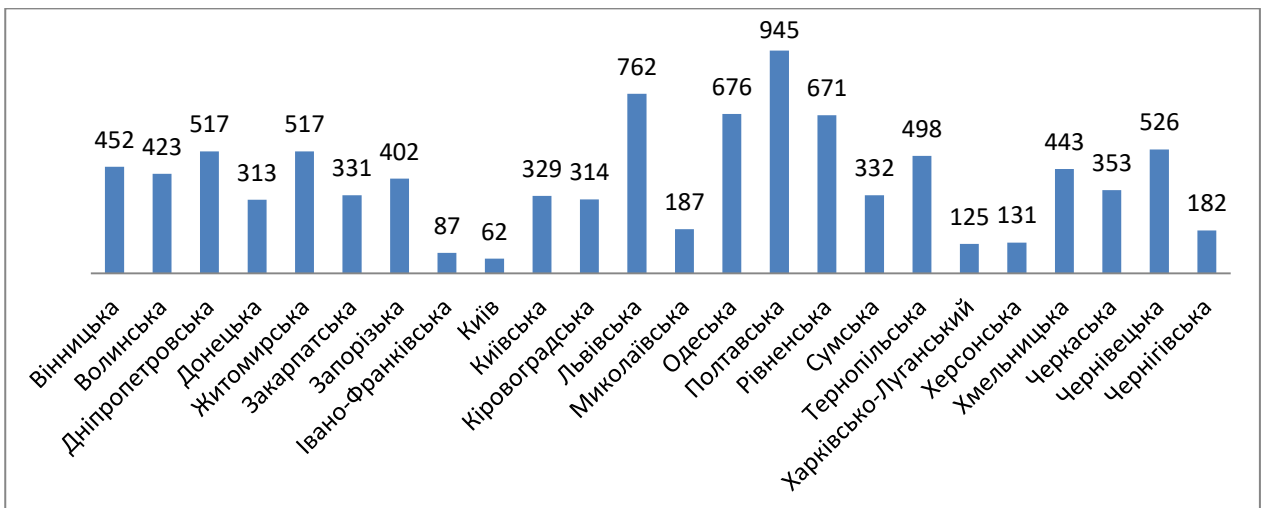
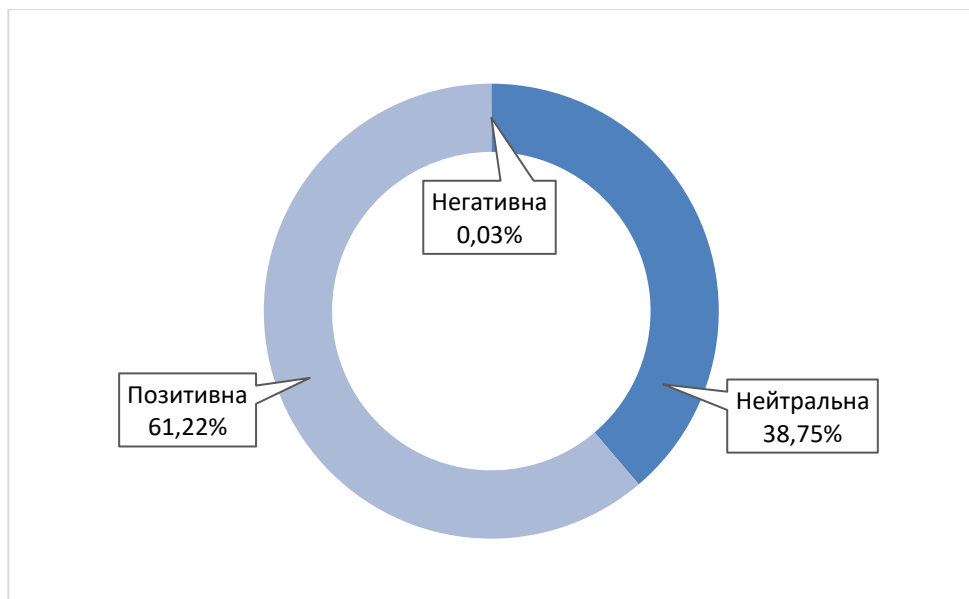

Схема 41. Структура медіа-виходів РЦ та МЦ за типом розміщення (2016 рік)

Здебільшого ці медіа-виходи є позитивно-нейтральними за своєю тональністю¹⁴²:

Схема 42. Тональність медіа-виходів РЦ та МЦ (2016 рік)

Варто зазначити, що важливим елементом планування стратегічної роботи центрів з надання БВПД у роботі з медіа є вивчення інформації про те, з яких джерел клієнти системи БВПД отримують інформацію про діяльність центрів; це потрібно для розуміння того, яку частку в таких джерелах займають медіа, та які саме медіа є більш ефективними з точки зору донесення інформації про БВПД до цільової аудиторії.

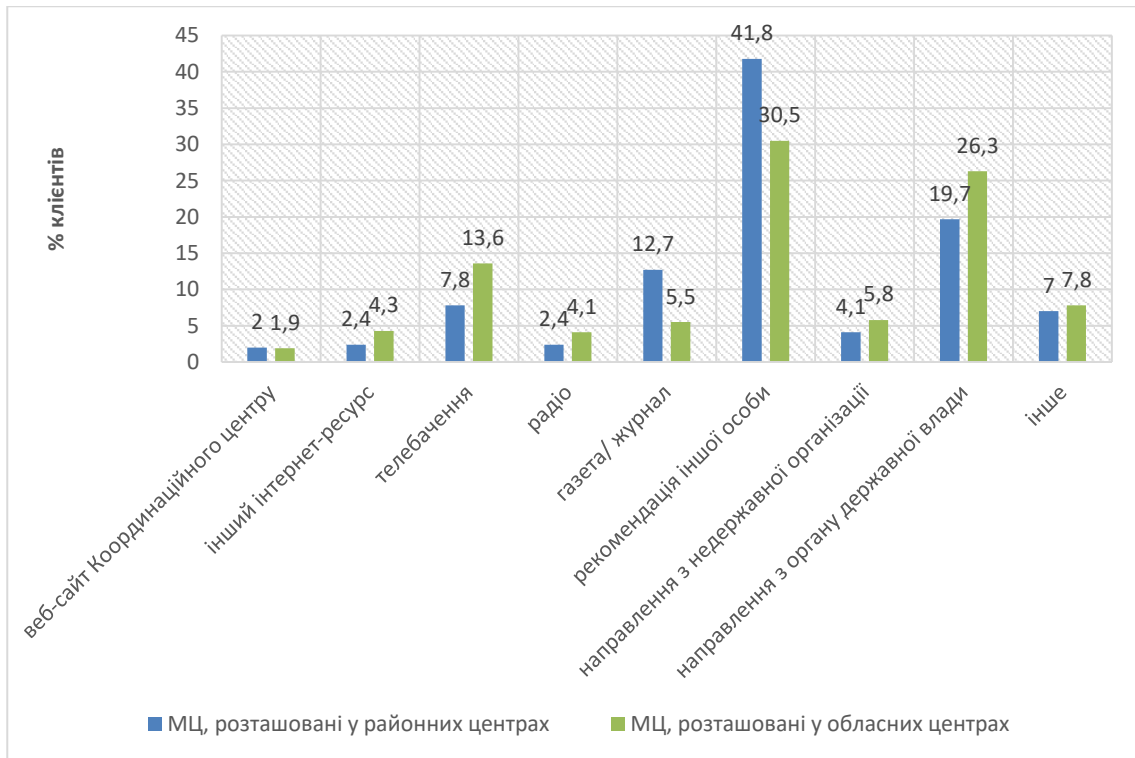
Як уже зазначалося раніше, у 2015 році розпочалася практика опитування клієнтів центрів з надання БВПД щодо джерел отримання інформації про БВПД¹⁴³. Так, МЦ від початку своєї роботи у липні 2015 року відслідковували, звідки їх клієнти отримують інформацію про них. Відповідні запитання ставили працівники МЦ під час першої зустрічі з новими клієнтами. Опитування дозволило виявити, що більшість клієнтів приходять до МЦ за рекомендаціями інших осіб (36 %), а також те, що є певні територіальні особливості, які впливають на поінформованість громадян. Зокрема, від того, розташований МЦ в обласному чи районному центрі, залежить, який канал комунікації має більшу роль.

Так, до МЦ, що знаходяться в районних центрах, у 2015 р. найчастіше зверталися клієнти, які дізналися про роботу МЦ з рекомендацій іншої особи: 41,8 % від загальної кількості нових клієнтів МЦ, розташованих у районних центрах та 30,5 % клієнтів МЦ, розташованих в обласних центрах. За направленням від органів державної влади приходили до МЦ 19,7 % опитаних у районних центрах та 26,3 % клієнтів в обласних центрах. Із газет і журналів про МЦ дізналися 12,7 % клієнтів в райцентрах та 5,5 % в обласних центрах. Таким чином, вплив телебачення і радіо виявився більшим на рівні обласних центрів, натомість вплив газет і журналів – на районному рівні. Це проілюстровано у нижченаведеному графіку.

¹⁴² Втім, варто зазначити, що моніторинг медіа-виходів здійснювався здебільшого за результатами розміщення у медіа та відслідковування відповідних інформаційних приводів, генерованих безпосередньо самою системою БВПД (комунікаторами РЦ та інтеграторами МЦ). Надалі, зокрема в 2017 році, у цей фокус буде включено й моніторинг медіа щодо інформаційних приводів, створених про БВПД іншими сторонами, що, вірогідно, збільшить не лише кількісні показники присутності у медіа, а й, можливо, варіанти їх тональності.

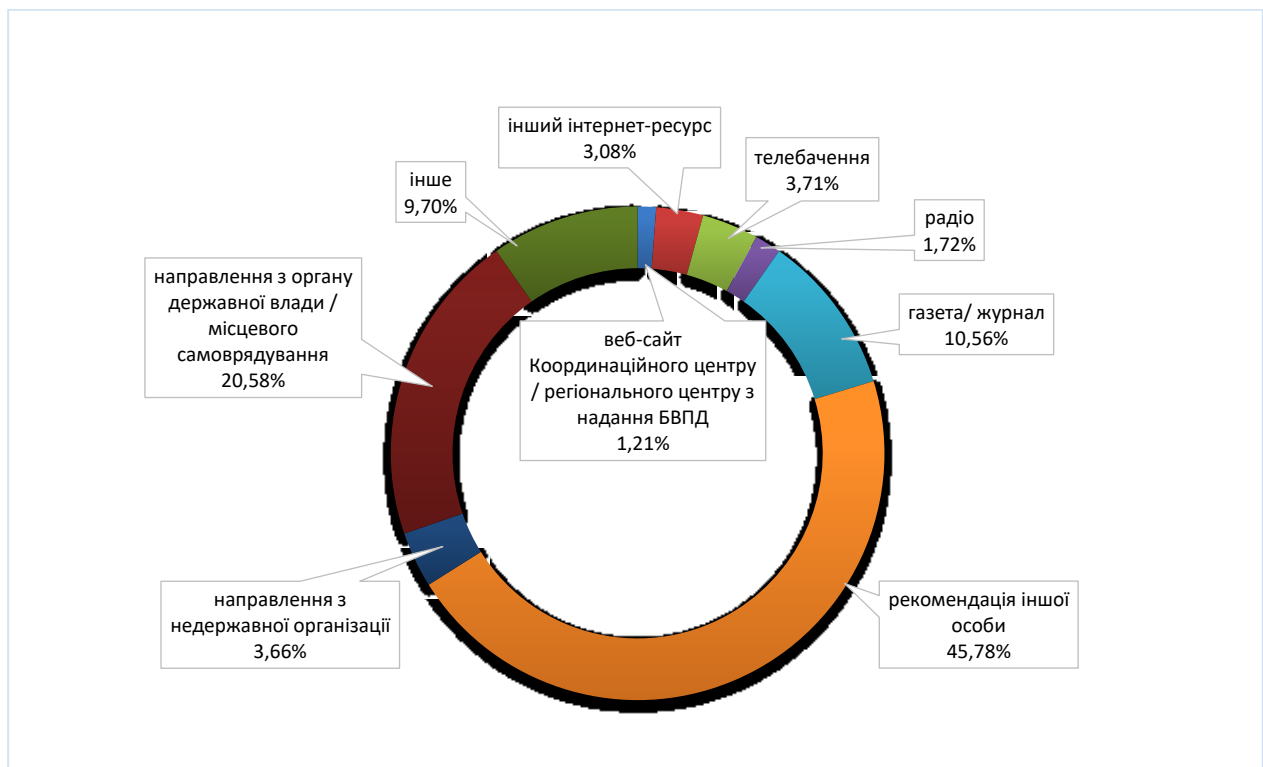
¹⁴³ Перше таке опитування проведено КЦ за підтримки УФПД у грудні 2015 року серед інтеграторів МЦ.

Схема 43. Джерела поінформованості клієнтів про центри БВПД у районних та обласних центрах (2015)

Вивчення джерел інформації про БПД продовжилося і в 2016 році. Відповідні запитання ставили усім клієнтам МЦ (у тому числі, й їхніх відділів – бюро, починаючи із вересня 2016 р.), дані про це вносилися до РКК. Отримані дані проілюстровані на схемі нижче¹⁴⁴.

Схема 44. Відсоток клієнтів, які дізналися про центри з надання БВПД з тих чи інших джерел (2016)

¹⁴⁴ Дані станом на грудень 2016 року

Таким чином, найбільше клієнтів системи БПД приходять до центрів за рекомендацією іншої особи (45,78%). На другому місці – перенаправлення з органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Що стосується медіа, то провідним джерелом отримання інформації про БПД є преса (10,56%). Телебачення та радіо мають частку 5,43%. 4,29% клієнтів отримують інформацію про БПД у мережі Інтернет (включно з веб-сайтами КЦ та РЦ).

Аналіз цих даних у порівнянні з інформацією про структуру медіа-виходів РЦ та МЦ за типом розміщення у 2016 році дав змогу зафіксувати необхідність посилювати роботу комунікативної мережі системи БПД (комунікаторів та інтеграторів) з медіа саме завдяки пресі, телебаченню та радіо. Акцент на це зроблено у плануванні роботи центрів з надання БВПД із медіа у наступному, 2017 році, та зафіксовано у відповідних регіональних планах надання БПД.

Інтернет і соціальні медіа

Інтернет – це важливе джерело інформації про систему БПД в Україні. Докладну інформацію про систему БПД та інструкції про те, як отримати доступ до послуг правової допомоги, можна знайти як на офіційних сайтах Міністерства юстиції, Головних управлінь юстиції в регіонах, так і на веб-ресурсах громадських організацій / НУО тощо. Усі тиражовані правничі видання, які поширювали інформацію про БВПД, також мають онлайн-версії і регулярно публікують на своїх веб-ресурсах (сайтах та сторінках у соціальних мережах) статті, новини та інтерв'ю, які стосуються надання безоплатної правової допомоги в Україні, діяльності КЦ та центрів з надання БВПД.

Одне з найбільш повних онлайн-джерел інформації про систему БПД в Україні – це офіційний сайт КЦ www.legaid.gov.ua. З моменту свого запуску в лютому 2012 року сайт продовжує розширювати обсяг і тематику інформації, доступної для широкої публіки. У вересні 2014 року сайт підключено до системи Google Analytics, завдяки чому станом на 31 грудня 2016 року можна говорити про такі дані¹⁴⁵:

- кількість відвідувань – 2 042 349;
- унікальні відвідувачі – 333 182;
- глибина перегляду сторінок одним відвідувачем¹⁴⁶ – 2,3;
- середня тривалість сеансу – 3 хвилини,
- показник відмов (перегляд лише однієї сторінки сайту) – 52 %¹⁴⁷.

Тож в середньому за один сеанс відвідувач дивився 2,34 сторінки сайту, при цьому середня тривалість одного такого сеансу становить 3 хвилини.

¹⁴⁵ У період із 11.09.2015 до 31.12.2016.

¹⁴⁶ Глибина перегляду – це середня кількість сторінок сайту, яку відвідувач сайту переглядає впродовж одного сеансу (відвідування).

¹⁴⁷ Відсоток відмов – це відсоток сеансів, під час яких було відкрито не більше однієї сторінки, тобто під час яких відвідувач залишив сайт зі сторінки входу. 52% відмов означає, що кожен другий відвідувач дивився лише першу сторінку (сторінку входу) і потім залишив сайт. Натомість кожен перший залишився на ньому, переглядаючи інформацію далі. Згідно аналітичних джерел стосовно показників системи Google Analytics, для суто інформаційних сайтів конкретного тематичного спрямування, які не використовують платний трафік, такі показники знаходяться у межах норми і свідчать радше на користь ефективності контенту на сайті.

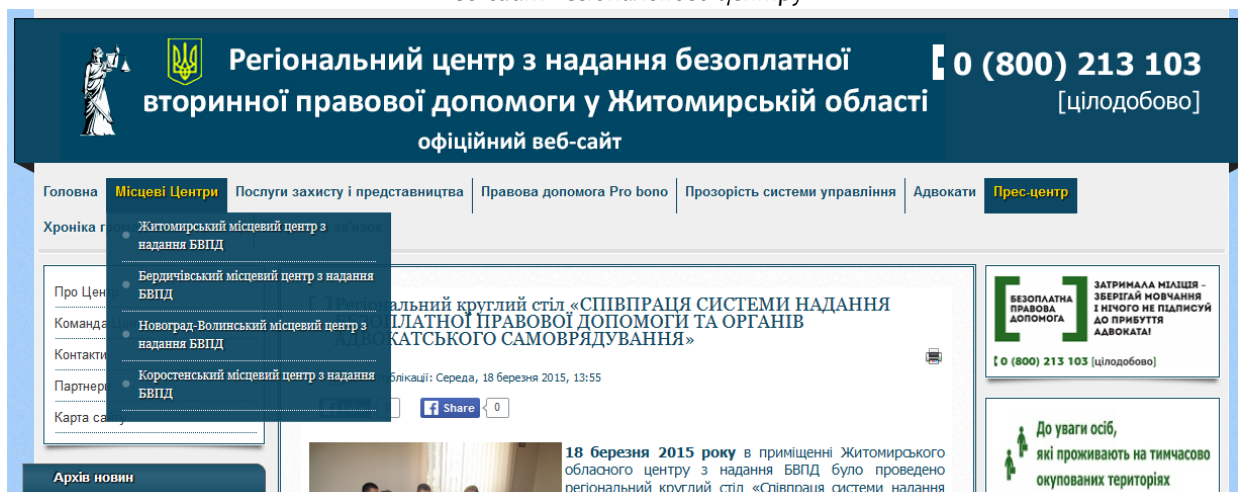
Сайт КЦ містить не тільки вичерпну інформацію про систему безоплатної правової допомоги, у тому числі контактні дані, інструкції про те, як отримати доступ до БПД та інформацію про останні події у сфері надання БПД, про законодавство та конкурси адвокатів, статистичні дані щодо надання БВПД, зокрема дані з оплати праці адвокатів, але і чимало архівних матеріалів, як-от публікації та аудіовізуальні матеріали по БПД¹⁴⁸, огляди та звіти щодо зовнішнього оцінювання системи, проведення аудитів КЦ та РЦ тощо. Інформація достатньо оперативно оновлюється. Сайт доступний українською та англійською мовами; зміст англійської версії сайту на сьогодні дещо обмежений через брак ресурсів, необхідних для його підтримки.

Веб-сайт Координаційного центру

У серпні 2014 р. було створено веб-сайти регіональних центрів з надання БВПД як основні ресурси інформації про діяльність системи БПД у регіонах. Зайти на них можна з сайту КЦ, натиснувши рубрику «Сайти регіональних центрів» та обравши відповідний регіон на карті «Сайти регіональних центрів» на головній сторінці сайту КЦ.

Веб-сайт Регіонального центру

Кожен сайт РЦ є по суті єдиним веб-порталом безоплатної правової допомоги у конкретному регіоні. На ньому розміщується вся інформація про діяльність центрів на регіональному та місцевому рівнях; новини, успішні історії діяльності адвокатів, які надають БВПД, тощо (у загальній

¹⁴⁸ <http://legalaid.gov.ua/ua/pres-tsentr/mediafiles/publikatsii>

стрічці новин). На веб-сайтах РЦ є контактна інформація МЦ та бюро правової допомоги у регіоні, карти розташування РЦ, МЦ та бюро, відомості щодо юрисдикції їх діяльності тощо.

З лютого 2012 року КЦ веде сторінку на Facebook¹⁴⁹, яку активно підтримують працівники КЦ, вона містить останню актуальну інформацію про заходи щодо надання БПД в Україні. Станом на липень 2014 року кількість підписників сторінки становила 860 осіб, а станом на 31 грудня 2015 року кількість підписників сторінки сягнула майже 4000. Станом на 31 грудня 2016 року кількість підписників становила понад 6500. Маркетингові інструменти у вигляді таргетованої (цільової) реклами не застосовуються для залучення підписників сторінки.

У лютому 2013 року КЦ запустив канал на YouTube¹⁵⁰, який містить кілька рекламних роликів про доступ до правосуддя в Україні, а також сотні відеосюжетів зі ЗМІ та відеосюжетів, створених КЦ та центрами з надання БВПД щодо можливостей отримання безоплатної правової допомоги, різних аспектів діяльності системи БПД в Україні тощо. З часу створення каналу зафіксовано 19 938 його переглядів. З липня 2014 року КЦ став доступний в колах Google+¹⁵¹, а з квітня 2015 року офіційний аккаунт Координаційного центру функціонує й у Twitter¹⁵². Крім того, з середини 2015 року в соціальній мережі Facebook функціонують РЦ та МЦ¹⁵³.

У мережі Facebook створено кілька закритих груп з питань надання правової допомоги, в яких учасники обговорюють актуальні для них питання. Такі групи мають адвокати, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, адвокати-тренери, менеджери з якості БПД, директори центрів з надання БВПД, фронтлайнери, інтегратори МЦ та комунікатори РЦ, юристи КЦ та місцевих центрів для обміну досвідом правових консультацій тощо. Також наприкінці 2016 року була створена окрема відкрита група «Безоплатна правнича допомога»¹⁵⁴, учасником якої може стати кожен користувач соцмережі для того, щоб читати останні новини про БПД в Україні, брати участь в обговореннях та/або поставити свої запитання про БПД та отримати відповіді на них.

Слід зауважити, що в той час, як популярність Інтернету в Україні зростає в геометричній прогресії, його доступність по всій країні, особливо серед найбільш уразливих груп населення України, є досить обмеженою. Як уже було проілюстровано у попередніх графіках, згідно даних 2015 року, лише 5 % клієнтів МЦ повідомили, що отримали інформацію про систему БПД з мережі Інтернет (з них 2 % – з сайту КЦ). При цьому, якщо розрізняти серед МЦ ті, які знаходяться в районному центрі й ті, що знаходяться в обласному центрі, то частка отримання інформації про МЦ з інтернет-ресурсів у клієнтів в обласних центрах (6,2 %) на третину більша, ніж у тих, що зверталися до центрів, розташованих у районних центрах (4,4 %). За даними ж 2016 року, лише 4,29 % клієнтів повідомили, що отримали інформацію про систему БПД з мережі Інтернет (з них 1,2 % – з сайту КЦ та/або РЦ). Тож Інтернет наразі розглядається скоріше як вторинний засіб інформування потенційних клієнтів, натомість він є ключовим для забезпечення прозорості діяльності системи та обміну інформацією з основними зацікавленими сторонами.

¹⁴⁹<https://www.facebook.com/Centre.4.Legal.Aid>

¹⁵⁰<https://www.youtube.com/channel/UClkNqoTCpHGTovo6GyXxW5w>

¹⁵¹<https://plus.google.com/113492411826641418250/posts>

¹⁵² https://twitter.com/legalaid_gov_ua

¹⁵³ З відкриттям сторінок стало очевидно, що менеджерам, які здійснюють їх наповнення та ведення, не вистачає відповідних навиків для ефективного проведення такої роботи. Сторінки більше нагадували інформаційні майданчики з матеріалами, орієнтованими на внутрішнє споживання всередині системи, а не на потенційного клієнта. У зв'язку з цим фахівцями Координаційного центру було створено та поширено відповідні рекомендації для фахівців у регіонах. Пізніше, за сприяння проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та завдяки залученню фахівців із медіа-маркетингу в соціальних мережах, такі рекомендації було значно деталізовано, доповнено та надано в користування фахівцям у регіонах. Починаючи з квітня 2016 року спостерігається тенденція до якісної зміни функціонування таких сторінок, з фокусом на інформацію, що є корисною та доступною саме клієнтам.

¹⁵⁴ <https://www.facebook.com/groups/legalaid.ukraine>

Інформаційний дайджест системи БПД

Заради кращого інформування про важливі факти та події у системі БПД, обміну кращими практиками як адвокатської, так і управлінської діяльності Координаційним центром спільно з центрами з надання БВПД та адвокатами, залученими до надання БВПД, восени 2014 року започатковано підготовку і випуск на періодичній основі **Інформаційного дайджесту системи БПД**. Така ініціатива мала на меті формування єдиного внутрішнього інформаційного простору системи, сприяння поширенню інформації про формування та реалізацію державної політики у сфері БПД, про важливі факти та події у системі; сприяння обміну кращими практиками, відзначення та популяризацію професійних досягнень адвокатів, залучених до надання БВПД тощо. Інформаційний дайджест став важливою складовою організаційної культури системи БПД; він об'єднує усі зацікавлені сторони навколо спільних цінностей і принципів діяльності, зокрема, орієнтації на клієнта, командної роботи, прагнення постійного вдосконалення діяльності тощо.

Інформаційний дайджест виходить на регулярній основі. Упродовж вересня 2014 – грудня 2016 року вийшло 20 випусків інформаційного дайджесту.

Дайджест містить такі інформаційні рубрики:

- Безоплатна правова допомога в Україні: розвиток системи і контекст
- Юридичні консультації
- Факти та події
- Приклади успішного захисту адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу
- Корисні практики в роботі центрів з надання БВПД

У рамках останньої рубрики міститься постійна підрубрика «Європейська практика правового захисту», що готується спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини.

Усі дайджести доступні на головних сторінках сайтів КЦ та РЦ (під банером «Інформаційний дайджест»). Перші 15 випусків дайджесту виходили в е-форматі pdf. Починаючи з 16 випуску (для більшої зручності читачів та для привабливішого й сучаснішого вигляду) дайджести зверстані в електронному форматі (як платформа з набором статей). Крім того, здійснюється електронна розсилка дайджесту серед працівників системи БПД в Україні, адвокатів, які надають БВПД, партнерських організацій та ЗМІ. Видання професійного спрямування у своїх публікаціях іноді дають посилання на аналітичні статті у дайджесті¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Наприклад, публікація «У пошуках скарбів», Закон і бізнес (zib.com.ua), №28 (1222) 11.07—17.07.2015

Телебачення та радіо

Хоча система безоплатної правової допомоги в Україні офіційно почала свою роботу з 1 січня 2013 р., перші згадування про систему почали з'являтися в українських ЗМІ ще на початку 2012 року (наприклад, були випуски на першому каналі українського радіо, радіо «Голос Києва», «Ера FM» тощо). Оскільки на той час модель безоплатної правової допомоги в Україні була новою і не повністю сформованою, інформація про неї почасти була фрагментарною.

На початку функціонування системи (2013 р.) інтерв'ю та телетрансляції були швидким та зручним каналом передачі ключової інформації про нову систему БВПД для широких верств населення України. Керівництво КЦ та РЦ виступали на телебаченні та радіо для пояснення цілей та можливостей системи безоплатної правової допомоги в Україні. Особливо активно почали використовувати місцеві теле- та радіоканали у 2015 році разом зі створенням місцевих центрів надання БВПД.

Впродовж 2015–2016 років вийшли також і десятки телепередач / телевізійних сюжетів про безоплатну правову допомогу на загальнонаціональних телеканалах за участі представників Координаційного центру, адвокатів, які надають БВПД, та їх клієнтів. Так, наприклад, інформація подавалася на телеканалах «Тоніс» (програма «Соціальний статус»), «5 канал», ICTV, 112-каналі, НТН, UBR, 1+1, Espresso.TV, УТР, Телеканал «Україна», 24 канал, АТР, інформаційно-правовому центрі «Наше Право», «Київ», «Центральний канал» тощо.

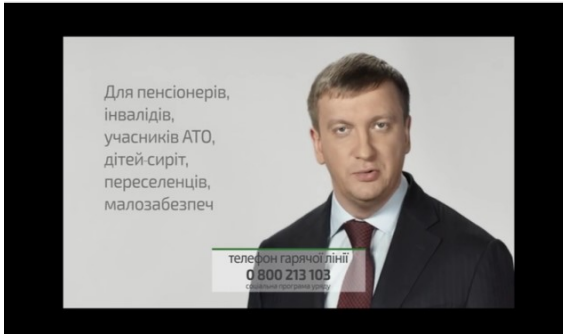
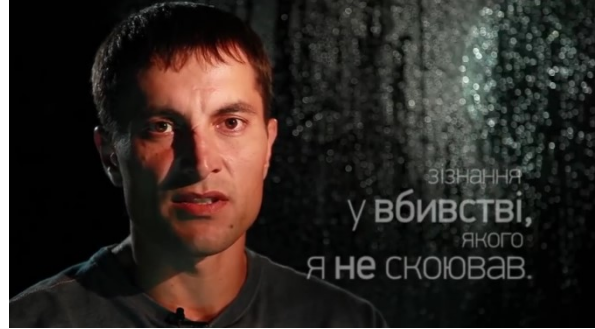
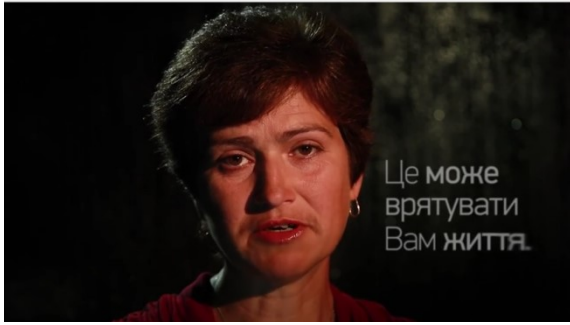
Переважна більшість телесюжетів – як регіональних, так і загальнонаціональних ЗМІ – розміщені та доступні до перегляду і поширення на офіційному YouTube каналі Координаційного центру.

У середині 2013 року в рамках проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Справедливе правосуддя» було виготовлено два відеоролики про реальні історії людей – про людину, яка померла в ув'язненні, та людину, яка помилково відбувала покарання у в'язниці. Обидва відео мали на меті привернути увагу до потреби у безоплатній правовій допомозі й заохотити тих, хто потребує захисника, телефонувати на номер гарячої лінії правової допомоги. Ці відео транслювали на державних і регіональних телеканалах на безоплатній основі близько 53 тис. разів з серпня 2013 р. по червень 2014 р. Ці ролики розміщено на сайтах КЦ та РЦ. Незважаючи на рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення (2013 р.) про те, що відеоролики про право на захист за рахунок державних коштів мають транслюватися в телевізійних програмах, вироблених за участю та/або за дорученням Міністерства внутрішніх справ, МВС тривалий час не виявляло зацікавленості ані в розробці, ані у розповсюдженні відео- та друкованої продукції щодо БВПД¹⁵⁶.

Упродовж вересня 2015 року в ефірах загальнонаціональних українських телевізійних каналів, а також обласних державних телерадіокомпаній пройшла трансляція соціального відео щодо можливостей для громадян отримати безоплатну правову допомогу за рахунок держави, відзнятого за участі Міністра юстиції України Павла Петренка. Цей ролик розміщено на сайті Мін'юсту, КЦ та РЦ.

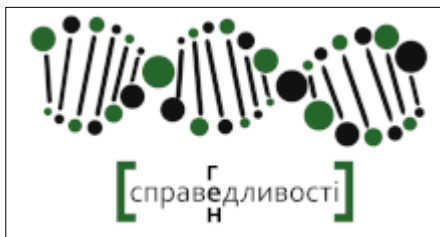
Восени 2016 року в ефірах загальнонаціональних українських телевізійних каналів, а також обласних державних телерадіокомпаній пройшла трансляція соціального відео щодо можливостей для громадян отримати безоплатну правову допомогу за рахунок держави, відзнятого за участі Міністра юстиції України та клієнтів центрів з надання БВПД.

¹⁵⁶ На кінець 2016 року з підписанням на початку 2016 року Меморандуму про співпрацю між Міністерством юстиції та Національною поліцією ця взаємодія, на жаль, не налагодилася.

Радіо є також одним з тих каналів комунікації, що активно використовується для поширення інформації про систему БПД. Вже у 2012 році можна було почути виступи керівництва КЦ на першому каналі українського радіо, на радіо «Голос Києва», «Ера FM», Радіо Свобода тощо.

З вересня 2015 року – впродовж 1-го кварталу 2016 року з метою забезпечення поінформованості громадян щодо реалізації права на отримання БВПД на *Першому каналі Українського радіо* тривав **цикл радіопрограм «Твоє право»**. Програма виходила щотижня разом із Міністром юстиції Павлом Петренком. У рамках передачі обговорювались актуальні питання, з якими українці найчастіше звертаються до центрів з надання БВПД. Правові консультації Міністра юстиції були підготовлені фахівцями КЦ у співпраці із РЦ та МЦ за результатами аналізу типових звернень клієнтів до цих центрів. Окрім того, на офіційному сайті Міністерства юстиції та Координаційного центру відкрито спеціальні рубрики, де можна ознайомитися із цими правовими консультаціями¹⁵⁷.

У рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та за його фінансової підтримки було створено спеціальну серію щотижневих програм «Ген справедливості» на *Громадському радіо*, яка присвячена різноманітним питанням надання БПД в Україні. Програма має на меті сприяти підвищенню рівня обізнаності населення щодо прав на отримання безоплатної правової допомоги та інформувати

суспільство про важливі події та ініціативи у сфері БПД.

¹⁵⁷ <https://minjust.gov.ua/ua/news/category/4> та <http://www.legalaid.gov.ua/ua/pres-tsentr/mediafiles/1648-yurydychni-konsultatsii-ministra-iustytzii-pavla-petrenka>

У рамках серії циклів ведуча програми, українська письменниця, адвокатка та правозахисниця Лариса Денисенко запрошує до розмови представників Міністерства юстиції України, Координаційного центру, регіональних та місцевих центрів з надання БВПД, адвокатів, що надають таку допомогу, та їхніх клієнтів, представників органів адвокатського самоврядування, громадських активістів, правозахисників, міжнародних експертів, волонтерів тощо. Впродовж березня 2015 року – грудня 2016 року вийшло 68 радіопередач, в тому числі 2 випуски, присвячені подіям Революції Гідності, 15 випусків програм з важливою інформацією для учасників АТО та 13 випусків з важливою інформацією для внутрішньо переміщених осіб. Усі вони доступні для прослуховування під відповідним банером на сайті Координаційного центру в розділі «Ген справедливості» та на сайті Громадського радіо¹⁵⁸.

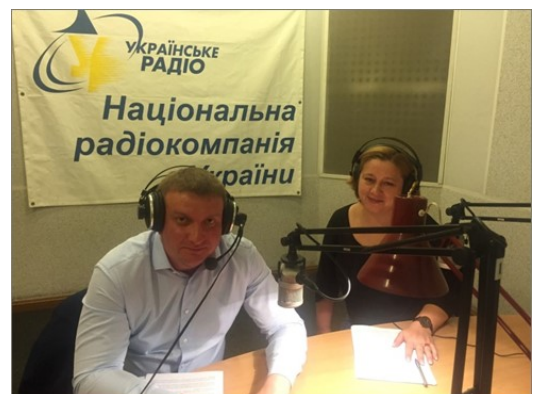
За цей час зафіксовано понад 30 000 слухачів подкастів на сайті Громадського радіо та понад 2,5 тисяч – на сайті Координаційного центру.

Програма стала не лише джерелом актуальної інформації про роботу системи БПД, а перетворилася на своєрідний правозахисний ресурс, де слухачі мають змогу отримати корисну інформацію про можливості захисту своїх прав, послухати справжні історії реальних людей та їхніх захисників – адвокатів, які надавали їм безоплатну

правову допомогу, дізнатися про особливості правового захисту вразливих категорій населення тощо.

2016 року на Громадському радіо за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» створено нову радіопрограму з питань протидії насильства у сім'ї, у випусках якої також використовувалися кейси адвокатів, які надають БВПД, та інші успішні практики. Усього впродовж 2016 року вийшло 28 радіопередач у рамках цього циклу.

З кінця 2015 почалася та впродовж 2016 року в ефірі регіональних радіостанцій тривала трансляція радіопередач (у тому числі в рамках спеціально створених радіорубрик), присвячених наданню БПД. Вони слугували здебільшого інформуванню мешканців територіальних громад про діяльність місцевих центрів з надання БВПД та, відповідно, послуг, які можна отримати у цих центрах.

¹⁵⁸ <http://hromadskeradio.org/programs/gen-spravedlyvosti>

Преса

Починаючи з 2012 року всі потужні та тиражовані правничі видання загальнонаціонального рівня (як-от «Закон і бізнес», «Український адвокат», «Юридична газета», «Судебно-юридическая газета», «Юридическая практика», «Правовий тиждень») публікували та публікують інформацію про систему БПД, інтерв'ю з представниками Координаційного центру¹⁵⁹. Публікації про діяльність з надання БПД можна також зустріти у Бюлетені Міністерства юстиції, у Віснику НААУ, Віснику АПУ, Віснику ВККА, в газеті «Урядовий кур'єр», «Хрещатик», Kyivpost, «Голос України» тощо.

З середини 2015 року, коли були відкриті місцеві центри, зростає кількість публікацій про безоплатну правову допомогу та діяльність центрів з надання БВПД у регіональній періодичній пресі. Так, протягом перших місяців діяльності МЦ команди цих центрів синхронно проводили й заходи з інформування населення, в тому числі сприяли відповідним публікаціям у регіональній пресі. Впродовж 2016 року в рамках виконання регіональних планів з надання БВПД також проводилася робота з публікації інформації про БПД у регіональній пресі (зокрема в рамках спеціально створених рубрик/колонок). Завдяки цьому, як уже зазначалося вище, преса є основним медійним джерелом, звідки клієнти найбільше дізнаються про БПД (10,56 % клієнтів).

Спеціальні медіа-проекти

У 2016 році вийшла збірка «ПРОТИ НАСИЛЬСТВА». Це медійно-правозахисний проект, що реалізовано Громадським радіо та Координаційним центром за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні». Ця збірка – літературний проект соціальної дії, спрямований на висвітлення та подолання проблеми домашнього насильства. Збірка корисна для тих, хто став або може стати жертвою та/або свідком домашнього насильства, для небайдужих до цієї проблеми, для тих, хто може і хоче допомогти, вплинути на цю проблему, підтримати жертв насильства. Унікальність збірки у тому, що наприкінці кожного літературного оповідання, де розкриті проблеми різних видів насильства, є коментарі фахівців-психологів мережі жіночої правозахисної організації «Ла Страда – Україна», а також юридичні поради фахівчинь ГО «Жіночі перспективи» і навіть зразки юридичних документів, зокрема зразки заяв до поліції, які можуть бути корисними для людей, які зазнали насильства, і всіх, кому відомі факти насильства стосовно інших людей. Збірка містить контакти організацій, куди можуть звертатися жертви насильства за допомогою, у тому числі інформацію щодо можливості отримання безоплатної правової допомоги через мережу центрів з надання БВПД.

¹⁵⁹ На сайті КЦ можна ознайомитися з вибраними архівними публікаціями та випусками. Зокрема можна побачити 9 публікацій за 2012 рік, 23 публікації – за 2013 рік, 18 – за 2014 рік, 20 статей за 2015 рік; 17 – у 2016 році.

Авторський колектив: Полін Ренкін, Катерина Левченко, Ольга Герасим'юк, Софія Андрухович, Анастасія Коренькова, Артем Чапай, Маріанна Кіяновська, Катерина Бороздіна, Юрій Макаров, Галина Вдовиченко, Наталка Сняданко, Людмила Никоненко, Євгенія Кононенко, Сергій Осока, Лариса Денисенко, Юрій Андрухович, Альона Зубченко, Альона Кривуляк, Христина Кіт, Галина Федькович, Марта Чумало.

Збірку розповсюджено серед РЦ та МЦ, де з нею зможуть ознайомитись як працівники центрів, котрі безпосередньо працюють із людьми, які приходять до цих центрів, так і самі клієнти. Крім того, її можна безкоштовно отримати в офісі Громадського радіо за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 26, а також в офісах мережі жіночої правозахисної організації «Ла Страда – Україна». Збірка розміщена на сайті проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні»¹⁶⁰, а також – на сайті КЦ в розділі «Бібліотека» з відповідним посиланням на згаданий сайт проекту.

Довідник організацій, які надають допомогу потерпілим від насильства в сім'ї

За підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та у співпраці з ГО «Жіночі перспективи було підготовлено електронний *Довідник організацій, які надають допомогу потерпілим від насильства в сім'ї*. У збірнику представлені контакти відповідних організацій по всіх областях України, а також міститься узагальнена інформація про міфи щодо домашнього насильства та базові рекомендації з комунікації з тими, хто зазнав насильства. Збірку було поширено ресурсами системи БПД (серед ключових професійних груп, які працюють з клієнтами, як-от фронтлайнерів та адвокатів), оприлюднено на сайті проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні»¹⁶¹, а також – на сайті КЦ в розділі «Бібліотека» із відповідним посиланням на сайт проекту.

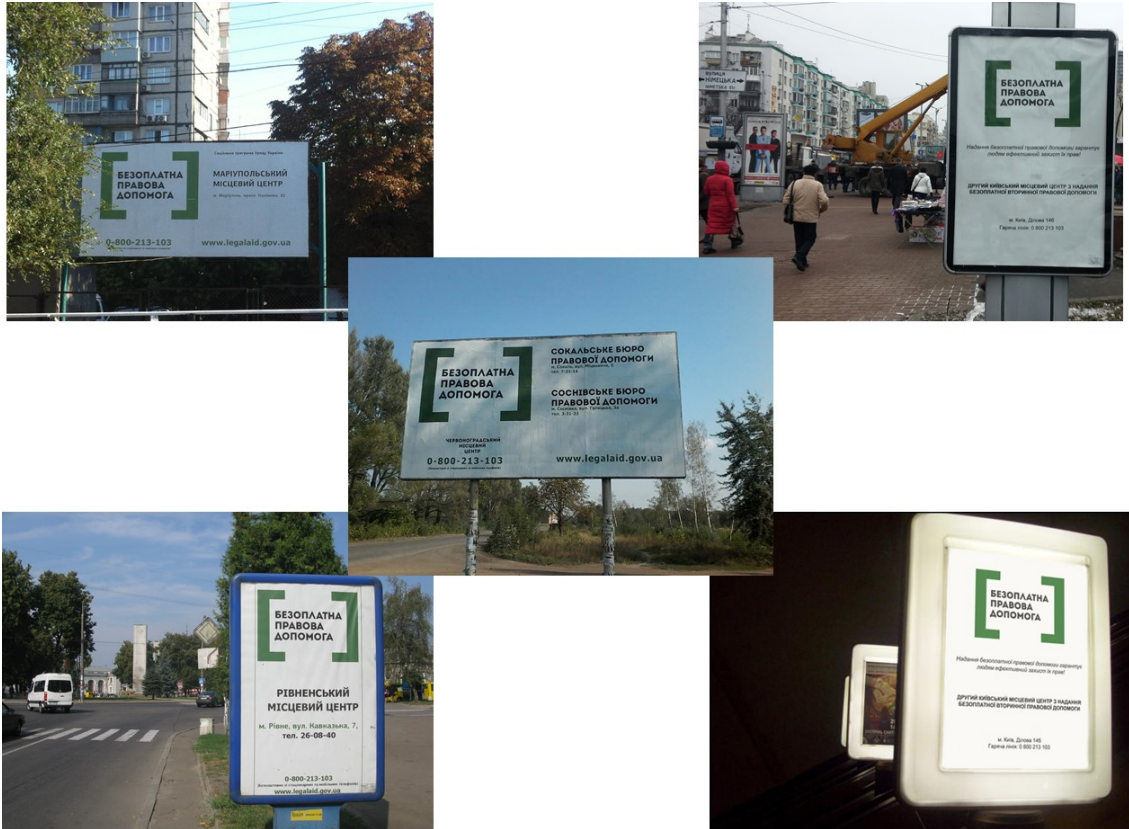
¹⁶⁰ <http://qala.org.ua/uk/elektronna-biblioteka/>

¹⁶¹ <http://qala.org.ua/uk/elektronna-biblioteka/>

Зовнішня реклама

У 2016 році почалася робота МЦ та РЦ з використання ресурсів зовнішньої реклами (зокрема, міського типу) для поширення інформації, зокрема, про точки доступу до БПД. Так, у низці міст кількох областей України (Запорізька, Львівська, Рівненська, Миколаївська) та м. Київ вдалося розмістити такі види зовнішньої реклами, як бігборди, сітілайти та лайтбокси.

Приклади зовнішньої реклами про БПД

Розміщення зовнішньої реклами стало можливим завдяки налагодженій партнерській співпраці РЦ та МЦ з однієї сторони та органами місцевого самоврядування з іншої. Розміщення відповідних площин у містах відбувалося у рамках соціальної реклами¹⁶².

Додаткові механізми інформування населення

Помітною подією у житті системи БПД в 2015 році стало відкриття у жовтні в Чернівцях (у структурі Чернівецького РЦ) **всукраїнського контактного центру системи безоплатної правової допомоги**. Номер телефону: 0 800 213 103, цілодобово, дзвінки в межах України безкоштовні зі стаціонарних та мобільних телефонів. Контактний центр слугує потужним інструментом інформування / консультування зацікавлених сторін про можливості отримання БПД, сприяючи її доступності; він уможлиблює оперативний прийом інформації про випадки затримання осіб та забезпечення зворотного зв'язку з питань надання безоплатної вторинної правової допомоги, в тому числі – прийняття скарг на діяльність центрів та адвокатів тощо.

¹⁶² Відповідно до ст. 12 Закону України «Про рекламу», що передбачає розповсюдження соціальної реклами безоплатно.

За 15 місяців його роботи до контакт-центру надійшло 168 885 вхідних дзвінки. Третину телефонних дзвінків (40%), які надійшли до контактного центру, становили запити інформації про адреси, контактні дані та графіки роботи бюро, місцевих та регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також стосувалися консультування з питань, пов'язаних з наданням безоплатної правової допомоги (видів БПД, порядку її отримання, категорій осіб, які мають право на різні види БПД, скарг на роботу центрів з надання БВПД та адвокатів тощо). 17% усіх дзвінків за період роботи контакт-центру становили повідомлення про затримання осіб, винесення постанов/ухвал про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням. Такі повідомлення переадресовувалися операторами контакт-центру до відповідних РЦ з метою своєчасної організації останніми відповідної послуги. Решта дзвінків (за винятком невеличкого відсотка таких, що зірвалися) надійшли від осіб, які цікавились інформацією, що стосується широкого кола питань соціального захисту, зокрема щодо оформлення житлових субсидій; отримання пільг учасникам АТО, пенсійного забезпечення, земельних питань, захисту прав споживачів та інших порушених прав громадян тощо. У межах компетенції та наявної інформації фахівці контакт-центру надавали роз'яснення з приводу того, до яких державних органів чи організацій слід звертатись громадянам у вирішенні їх поточних питань; зокрема, й до найближчих бюро правової допомоги для отримання відповідних юридичних консультацій. Також надійшли дзвінки від внутрішньо переміщених осіб та переселенців, дзвінки стосовно зниклих безвісти в зоні АТО та дзвінки стосовно волонтерства у зоні АТО. У таких випадках оператори контактного центру надають інформацію щодо контактних даних (гарячих ліній) відповідних установ та організацій, які опікуються цими питаннями.

Для посилення обізнаності населення про право на БВПД місцеві центри почали використовувати різні практики прямої комунікації з населенням, зокрема: *акції вуличного інформування громадян, скайп-консультування та виїзні консультування*, в тому числі завдяки відкриттю *дистанційних та мобільних консультаційних пунктів* з правових питань для учасників АТО та ВПО.

Дистанційний пункт доступу до безоплатної правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що функціонує на постійній основі за визначеним графіком в приміщенні установи, організації, закладу для громадян, які мають потребу в безоплатній правовій допомозі, але в силу різних причин (географічна віддаленість, брак вільного часу тощо) не мають можливості оперативно звернутися до місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (бюро правової допомоги).

Мобільний консультаційний пункт доступу до безоплатної правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що створюється завдяки здійсненню виїздів за визначеним графіком до географічно віддалених, важкодоступних районів, а також за місцем фактичного проживання громадян з особливими потребами та спеціалізованих установ (госпіталі, пансіонати, геріатричні установи тощо). Такі консультаційні пункти створюються на основі вивчення потреб громад у безоплатній правовій допомозі. Вони можуть створюватися як місцевими центрами самостійно, так і шляхом уведення фахівців місцевих центрів до складу мобільних консультаційних пунктів, що створюються іншими установами (наприклад, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Під час *акцій вуличного інформування громадян*, що почалися восени 2015 року, працівники центрів розповідали громадянам на вулицях міст, містечок та сіл (зокрема, у найбільш залюднених місцях, у відділеннях пошти, на зупинках громадського транспорту, вокзалі, ринках та гуртожитках тощо) про права на БПД та можливості звернення з питань цивільного та адміністративного права до МЦ. Пізніше, впродовж 2016 року, такі вуличні інформування подовжувалися і, в тому числі, у зв'язку з відкриттям бюро правової допомоги (зокрема, проводилися у тих населених пунктах, де відкривалися бюро). Під час акцій працівники МЦ також роздавали відповідну інформаційну продукцію із зазначеними у ній контактними даними про точки доступу до БПД у регіоні.

Тепер такі інформування проводяться центрами на регулярній основі, здебільшого в тих місцях, де перебувають потенційні клієнти місцевих центрів, як-от у геріатричних пансіонатах, гуртожитках, інтернатах, місцях компактного проживання переселенців та медичних закладах, де перебувають на лікуванні військовослужбовці, у військових частинах тощо.

Акції вуличного інформування

Рівненщина

Херсонщина

Волинь

Дніпропетровщина

Хмельниччина

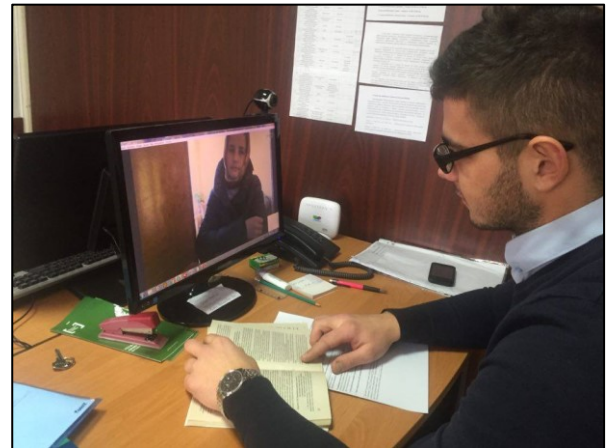
Львівщина

Крім того, місцеві центри започаткували практику організації та впровадження в дію пунктів **онлайн-консультування** (через Skype-зв'язок) громадян з правових питань за допомогою програми «Бібліоміст». Скайп-консультації відбуваються завдяки співпраці, яку було налагоджено між МЦ та місцевими бібліотеками, що в рамках програми «Бібліоміст» були оснащені комп'ютерами та підключені до мережі Інтернет. Для цього спільно складені та постійно

оновлюються графіки консультувань, інформацію про які можна знайти на сайтах відповідних РЦ, у бібліотеках.

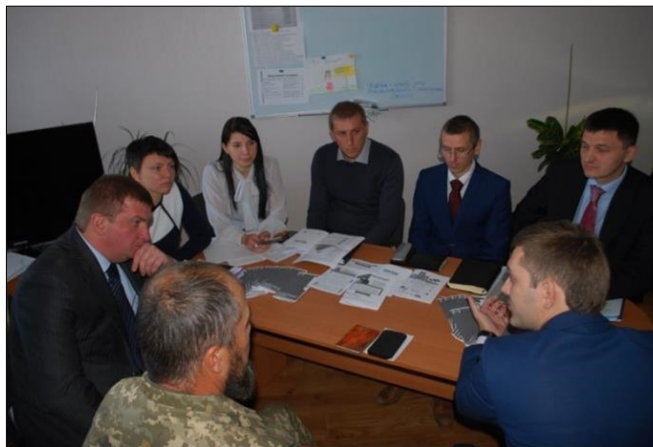

Скайп-консультація, яку надає фахівець Бердянського МЦ (Запорізька область)

Скайп-консультація, яку надає фахівець Любешівського бюро правової допомоги (Волинська область)

Восени 2015 року було відкрито перші 5 мобільних консультаційних пунктів з правових питань для учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб (у Черкасах, Полтаві, Вінниці та Житомирі). Такі пункти відкриті на базі медичних закладів, де проходять лікування військовослужбовці, та у місцях компактного проживання ВПО.

Відкриття мобільного консультаційного пункту у Центрі реабілітації для учасників АТО при Черкаському обласному госпіталі для інвалідів війни у Черкасах, 15.10.2015

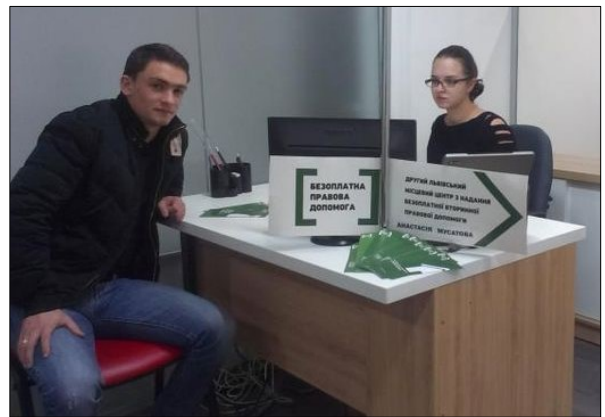
Відкриття мобільного консультаційного пункту у Військово-медичному клінічному центрі у Вінниці, 31.10.2015

Впродовж 2016 року місцеві центри з надання БВПД продовжили цю роботу, розширивши географію виїзних консультувань та створюючи дистанційні пункти доступу до БПД на постійній основі – прийоми в органах місцевого самоврядування, ЦНАПах, геріатричних пансіонатах, управліннях органів соціального захисту, центрах зайнятості, управліннях пенсійного фонду та інших державних органів, куди звертаються люди, на контрольно-пропускних пунктах у зоні розмежування на Сході України тощо.

Таким чином, можна говорити про створення в 2016 році всеукраїнської мережі мобільних та дистанційних пунктів доступу до БПД. За 2016 рік по всій території України було утворено та забезпечено роботу 1371 дистанційного пункту доступу до БПД та здійснено 7 444 виїзди мобільних консультаційних пунктів. Зокрема, такі дистанційні та мобільні пункти, у яких громадяни можуть отримати правову інформацію, консультації та роз'яснення з правових питань, допомогу у складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру, утворені та функціонують на базі місцевих органів державної виконавчої влади (районних та міських державних адміністрацій); органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних радах); громадських та волонтерських організацій; закладів соціального обслуговування населення; центрів надання адміністративних послуг; закладів охорони здоров'я тощо. Загальна кількість громадян, які звернулися за отриманням консультацій та роз'яснень з правових питань під час роботи дистанційних пунктів доступу та мобільних консультаційних пунктів, у 2016 році склала 36 228 осіб. Планується посилення цієї роботи й у майбутньому.

Дистанційний консультаційний пункт на КПП «Майорськ» (Донецька область)

Дистанційний консультаційний пункт у Львівському ЦНАПі (Львівська область)

Мобільний консультаційний пункт на міському фестивалі (м. Миколаїв)

Адресний виїзд до місця проживання клієнта («адресна правова допомога») (Полтавщина)

Деяким центрам БВПД вдалося налагодити співпрацю з окремими установами для інформування засуджених, які відбувають покарання в установах тимчасового утримання та відбування покарання, про їх право на БВПД та механізми його реалізації.

Наприклад, у 2015 році зустрічі із засудженими відбулися у низці установ відбування покарань Державної пенітенціарної служби та установ тимчасового тримання затриманих у Чернігівській та Сумській областях¹⁶³.

Зустріч із засудженими Менської ВК № 91 з метою роз'яснення їх прав на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, 08.04.2015, Чернігівська область

Зустріч із засудженими Конотопського виправного Центр № 130 12 травня 2015 р. та із засудженими Роменської виправної колонії №56 28 травня 2015 р., Сумська область

У 2016 році працівники центрів з надання БВПД відвідали 19 кримінально-виконавчих інспекцій державної пенітенціарної служби та установ виконання покарань. По суті, у цих закладах утворено мобільні консультаційні пункти для засуджених (досягнуто домовленостей з керівництвом цих закладів щодо кількості та графіків таких виїздів, за потребою тощо).

¹⁶³ Виправна колонія № 44 м. Чернігова, Менська виправна колонія № 91 Управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області, Новгород-Сіверська установа виконання покарань № 91 Управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області, Конотопський виправний Центр управління Державної пенітенціарної служби у Сумській області № 130, Сумський слідчий ізолятор управління Державної пенітенціарної служби України в Сумській області, Роменська виправна колонія Управління державної пенітенціарної служби України в Сумській області №56.

Консультування засуджених у Бердянській виправній колонії (№77), Запорізька область

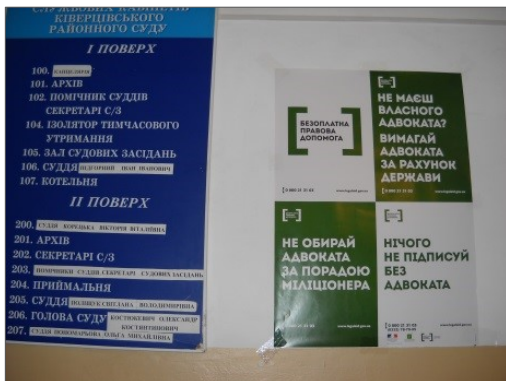

Консультування засуджених у Райківській виправній колонії (№73), Житомирська область

Крім того, наприкінці 2015 року в деяких регіонах налагодилась успішна взаємодія центрів з надання БВПД із правоохоронними органами та судами щодо поширення інформації про БПД. Так, за результатами домовленостей центрів з надання БВПД у Волинській, Рівненській та Житомирській областях із місцевими судами було погоджено розміщення плакатів та наклейок з інформацією про право громадян на БВПД у судах області, а також райвідділках міліції у м. Луцьк.

Водночас слід зазначити, що такі практики здебільшого є результатом особистих домовленостей та хороших робочих стосунків на рівні керівників установ відбування покарань / пенітенціарної служби, судів та керівників РЦ.

Розміщення інформаційних матеріалів

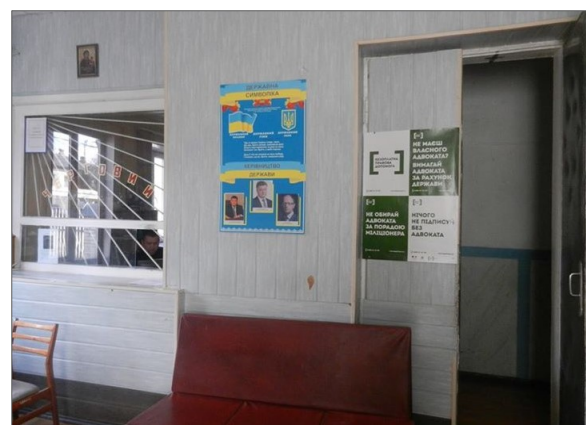
Ківерцівський районний суд Волинської області

Горохівський районний суд Волинської області

Коростишівський РВ УМВС України у Житомирській області

Острозький МВ УМВС України у Рівненській області

4.5. Круглі столи та конференції

Для обговорення актуальних питань забезпечення доступу та якості БПД в Україні, Координаційним центром у співпраці з різними партнерами було проведено чимало публічних заходів. Мова, зокрема, про такі:

- 10 міжрегіональних круглих столів «Досвід впровадження нового кримінального процесуального законодавства (за матеріалами практики надання безоплатної вторинної правової допомоги)» (травень 2013 р.) та інші круглі столи, організовані РЦ або іншими органами у співпраці з КЦ на тему застосування закону «Про безоплатну допомогу» та новий КПК;
- Національний круглий стіл «Забезпечення якості правової допомоги у кримінальних справах» (липень 2013 р.);
- 23 регіональні круглі столи «Співпраця заради якості надання безоплатної правової допомоги»; експертний круглий стіл «Нові вимоги суспільства до професійної етики адвоката та якості його послуг» у Києві (жовтень – листопад 2014 р.);
- Дві міжнародні конференції: «Якість безоплатної правової допомоги» (грудень 2014 р.) та «Посилення правової спроможності громад» (жовтень 2016 р.)
- 23 регіональні круглі столи з питань поглиблення співпраці центрів з надання БВПД та органів адвокатського самоврядування на регіональному рівні (березень – квітень 2015 р.);
- 21 прес-конференція та 67 регіональних круглих столів, присвячених відкриттю у містах України місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (липень 2015 р.)
- понад 320 круглих столів, майже 500 презентацій та близько 180 прес-конференцій, присвячених відкриттю бюро правової допомоги.

Так, у травні 2013 року Координаційним центром спільно з УФПД (в рамках проекту USAID «Справедливе правосуддя» за грантовою програмою «Залучення громадськості до участі у процесі запровадження системи безоплатної правової допомоги») було проведено дев'ять міжрегіональних круглих столів¹⁶⁴ для обговорення виявлених проблем взаємодії сторін із системою БПД («Досвід впровадження нового кримінального процесуального законодавства (за матеріалами практики надання безоплатної вторинної правової допомоги)»). Ще один круглий стіл за подібною програмою було організовано у місті Чернівцях (Чернівецьким регіональним відділенням Асоціації правників України)¹⁶⁵. У роботі цих круглих столів взяла участь 341 особа, у тому числі представники Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмена), Міністерства юстиції, представників судів, прокуратури, міліції, інших правоохоронних органів, адвокатів, які надають БВПД, представників правозахисних організацій та фахівців у галузі кримінального права, а також представники КЦ та центрів з надання БВПД.

¹⁶⁴ 22 травня 2013 року – у містах Вінниці (для представників Вінницької і Житомирської областей) та Кіровограді (для представників Кіровоградської і Черкаської областей); 24 травня 2013 року – у місті Херсоні (для представників Херсонської і Миколаївської областей); 29 травня 2013 року – у місті Ужгороді (для представників Закарпатської області) та Донецьку (для представників Донецької і Луганської областей); 31 травня 2013 року – у містах Рівному (для представників Рівненської і Волинської областей), Івано-Франківську (для представників Івано-Франківської і Тернопільської областей), Харкові (для представників Харківської і Сумської областей), Сімферополі (для представників АРК та міста Севастополя).

¹⁶⁵ Круглий стіл «Особливості практичної реалізації норм нового Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Зміни до ККУ в частині відповідальності юридичних осіб» відбувся 31.05.2013 року.

Внаслідок цих обговорень кількість випадків порушення прав ув'язнених, а також випадків не інформування центрів з надання БВПД про затримання осіб (порівняно з початком 2013 року) помітно скоротилася. Після цього заходу в інших містах партнерами також були проведені публічні заходи з обговорення питань закону про БПД та ККУ, в яких брали участь представники системи БПД¹⁶⁶.

Починаючи з другої половини 2013 року чимало круглих столів Регіональні центри організували на місцевому рівні. Так, наприклад, 18.10.2013 р. у місті Сімферополі відбувся круглий стіл «Права громадян на безоплатну правову допомогу», організований Республіканським Автономної Республіки Крим центром з надання БВПД; 28.11.2013 р. – круглий стіл «Практика застосування Кримінального процесуального кодексу України. Реалізація права на захист: проблеми та шляхи їх подолання», організований Київським міським центром з надання БВПД спільно з Київською міською організацією Союзу юристів України та Радою адвокатів міста Києва, на якому було обговорено низку проблемних питань практичного застосування нового кримінального процесуального законодавства з точки зору суддів, слідчих, адвокатів, науковців, представників органів юстиції та центрів з надання БВПД; 04.12.2013 р. – круглий стіл «Удосконалення взаємодії учасників процесу надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» у Чернігівському обласному центрі з надання БВПД; 26.12.2013 р. – презентація у Києві «Розвиток кращих практик захисту у кримінальному процесі», під час якої представлено проект Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі (за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Української фундації правової допомоги).

23 липня 2013 року відбувся національний круглий стіл на тему «Забезпечення якості правової допомоги у кримінальних справах»¹⁶⁷, організований Національною асоціацією адвокатів України, Українською Гельсінською спілкою з прав людини, Українською фундацією правової допомоги, Міжнародним фондом «Відродження» за підтримки Міністерства юстиції України та Координаційного центру. Крім представників цих організацій серед учасників також були працівники РЦ, науковці у сфері права, іноземні експерти¹⁶⁸, адвокати, залучені до надання БВПД, які брали участь в пілотному оцінюванні за принципом «колега – колезі» (*peer review*). Цей круглий стіл став одним з поштовхів для розробки та впровадження стандартів якості адвокатської діяльності у кримінальному процесі.

16 жовтня 2014 року за підтримки УГСПЛ (Шведського агентства міжнародного розвитку (SIDA) проведено експертний круглий стіл «Нові вимоги суспільства до професійної етики адвоката та якості його послуг». Учасниками круглого столу були представники КЦ, провідні адвокати, експерти, правозахисники та громадські діячі. Учасники заходу обговорювали роль адвокатів у сучасних умовах розвитку суспільства. Рівень суспільної довіри до адвоката, на думку учасників, сьогодні не набагато вищий, ніж до правоохоронця, судді чи державного службовця; важливою є соціальна відповідальність кожного адвоката, що дозволило б адвокатській спільноті стати одним з факторів успіху реформ в Україні. Учасники висловили думку про те, що стандарти професійної поведінки та стандарти якості мають стати одним із запобіжників використання адвокатів у корупційних цілях.

¹⁶⁶ Наприклад, 31 травня 2013 року відбувся круглий стіл у місті Чернівцях на тему: «Особливості практичної реалізації норм нового Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Зміни до ККУ в частині відповідальності юридичних осіб», організований Чернівецьким регіональним відділенням Асоціації правників України.

¹⁶⁷ <http://legaid.gov.ua/ua/holovna/81-lypen-2013/464-vidbuvsia-natsionalnyi-kruhlyi-stil-prysviacheniy-iakosti-pravovoi-dopomohy>

¹⁶⁸ Участь у заході взяли Роджер Сміт, голова організації «JUSTICE», Великобританія та Надя Хріптієвські, адвокат з Молдови, відома як спеціаліст у питаннях стандартів якості правової допомоги.

У листопаді 2014 року за фінансової підтримки Американської асоціації юристів «Ініціатива з верховенства права» та у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження» та УФПД було проведено серію регіональних круглих столів «Співпраця заради якості надання безоплатної правової допомоги». Загалом відбулося 23 круглі столи, учасниками яких стали понад 500 осіб. Серед учасників були представники обласних судів, прокуратур, органів внутрішніх справ, Управління Державної Пенітенціарної служби, Регіональні представники Уповноваженого ВРУ з прав людини та Урядового уповноваженого у справах європейського суду з прав людини, представники ГУЮ в областях, представники органів адвокатського самоврядування, КДКА, адвокати та представники громадських організацій.

Під час круглих столів менеджери з якості РЦ представили Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі¹⁶⁹ та поінформували про діяльність з їх впровадження, в тому числі про результати моніторингу за роботою адвокатів у судових засіданнях (проведеного у липні-вересні 2014 року). Крім того, обговорювалися актуальні питання взаємодії з правоохоронними органами (зокрема, пов'язані із забезпеченням прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених, засуджених на отримання БВПД; випадки неналежного інформування РЦ про затримання осіб; необхідність забезпечення безперешкодного допуску захисника до затриманої особи як у денний, так і у нічний час та конфіденційного побачення); регіональні центри порушували питання про сприяння учасниками круглого столу розміщенню інформаційної продукції з роз'ясненням прав затриманих на БПД у приміщеннях судів та правоохоронних органів¹⁷⁰. Також обговорювалася необхідність поглиблення ефективної взаємодії між центрами та суддівським корпусом¹⁷¹.

У березні-квітні 2015 року в регіонах України пройшли 23 круглі столи з питань поглиблення співпраці центрів з надання БВПД та органів адвокатського самоврядування на регіональному рівні. Круглі столи були ініційовані РЦ у співпраці з відокремленими підрозділами ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу»¹⁷².

Участь у засіданнях брали представники регіонів у Раді адвокатів України та Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатів України, голови рад адвокатів та кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури регіонів, голови комісій з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання

¹⁶⁹ На круглих столах були також розповсюджені брошури «Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі», надруковані за підтримки ABA ROLI.

¹⁷⁰ Так, наприклад, у Чернігові учасники круглого столу домовилися про «сприяння центрам та адвокатам БВПД розміщенню інформаційних стендів з роз'ясненням прав затриманих на безоплатну правову допомогу в приміщеннях судових та правоохоронних органів»; на круглому столі у Херсоні було досягнуто домовленості з представниками Управління Державної пенітенціарної служби про «отримання даних щодо кількості відвідування адвокатами своїх клієнтів в місцях несвободи, а також сприяння інформуванню ув'язнених про право на безоплатну правову допомогу». У Запоріжжі та Дніпропетровську домовилися «ухвалити спільну резолюцію, яка буде надіслана учасникам обговорення та відповідним структурам для подальшого виконання». Тернопільським обласним центром БВПД за результатами круглого столу запропоновано на розгляд учасників Меморандум про співпрацю з усіма суб'єктами в сфері правосуддя області.

¹⁷¹ Щодо цього обговорювалися, серед іншого, питання розгляду інформації про порушення вимог законодавства під час затримання або тримання осіб в уповноваженому органі з метою вирішення у найкоротший строк (у тому числі у святкові та вихідні дні) слідчим суддею питання про законність та обґрунтованість затримання особи; забезпечення права захисника на ознайомлення з журналом судового засідання та, за необхідності, отримання його копії; потреби механізму отримання центрами БВПД на безоплатній основі копії технічного запису судових засідань, в яких брали участь адвокати системи БВПД, та надання копій звукозапису судових засідань, в яких беруть участь адвокати БВПД, як одного з інструментів реалізації та моніторингу якості надання БВПД, а також можливості отримання інтерв'ю суддів стосовно якості надання БВПД адвокатами системи та ін.

¹⁷² Заходи відбулися у містах: Рівне, Херсон (12.03.15), Львів (17.03.15), Житомир (18.03.15), Суми, Чернівці (19.03.15), Луцьк (21.03.15), Чернігів (24.03.15), Черкаси, Дніпропетровськ (25.03.15), Запоріжжя (26.03.15), Київ, Кіровоград, Ужгород, Маріуполь (27.03.15), Миколаїв, Тернопіль (31.03.15), Харків (01.04.15), Івано-Франківськ та Хмельницький (03.04.15), Вінниця (07.04.15), Одеса (09.04.15); у Луганській області обговорення відбулося у форматі скайп-конференції (6.04.2015).

адвокатами безоплатної правової допомоги, керівники відокремлених підрозділів ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу». Загалом участь у круглих столах взяли 299 осіб.

Круглі столи були покликані сприяти розвитку регіональних ініціатив, спрямованих на реалізацію Меморандуму про співпрацю у сфері надання БПД між Національною асоціацією адвокатів України та Міністерством юстиції України. Під час круглих столів обговорювалися різні питання, що стосуються діяльності адвокатів, наприклад: дотримання професійної етики адвокатів, незалежності адвокатів (зокрема, адвокатів, що залучені до надання БВПД), перереєстрація Ради адвокатів Донецької області в містах Маріуполі або Краматорську, вдосконалення процедури залучення захисника до проведення окремої процесуальної дії, можливості для вільного вибору захисника, запобігання залученню слідчими до кримінальних проваджень «міліцейських адвокатів», порядок та умови проведення конкурсу адвокатів, які залучаються для надання БВПД, укладення контрактів між адвокатами та центрами, прозорість при розподілі справ між адвокатами, реагування центрами на скарги на адвокатів, практика роботи комісій з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами БВПД, перспективи розробки стандартів якості надання БПД в цивільних і адміністративних справах; можливості використання моделі та ресурсів каскадних тренінгів системи БПД радами адвокатів регіонів для підвищення кваліфікації адвокатів; потреби спільного лобювання виділення робочих приміщень для адвокатів, насамперед, у судах першої інстанції тощо.

Обговорення на круглих столах сприяло визначенню низки питань, щодо яких існує згода, а також тих питань, з яких існують різні точки зору, що могли б стати предметом обговорення під час спільних заходів надалі.

Ці та попередні регіональні круглі столи активно висвітлювалися у регіональних засобах масової інформації: пресі, інтернет-виданнях та на телебаченні. Інформаційні сюжети в ефірі українських регіональних телеканалів, публікації у пресі та мережі Інтернет доступні до прочитання та перегляду на офіційному сайті та сторінках Координаційного центру у соціальних мережах.

У липні 2015 року в усіх регіонах України пройшли презентаційні комунікативні заходи – прес-конференції та круглі столи, присвячені відкриттю у містах України місцевих центрів з надання БВПД. Було проведено 21 прес-конференцію та 67 круглих столів. У великих містах та обласних центрах, де є більше засобів масової інформації, проходили прес-конференції. У районних центрах здебільшого використовувався формат круглого столу із запрошенням представників ЗМІ. Участь у заходах брали представники органів місцевого самоврядування, територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, представники правозахисних громадських організацій та об'єднань, міжнародних організацій, адвокати, представники органів адвокатського самоврядування тощо.

На цих заходах, крім інформації про місцеві центри, їх функції та можливості й процедури отримання БВПД, обговорювалися також питання налагодження взаємодії центрів з місцевою територіальною громадою, установами та організаціями, які надають різні види правових послуг мешканцям територіальних громад.

У лютому-жовтні 2016 року, а в деяких регіонах і до кінця 2016 року проходили комунікаційні заходи, присвячені відкриттю бюро правової допомоги. Так, зокрема, відбулося понад 300 круглих столів (кількість учасників – понад 4300 осіб), майже 500 презентацій (кількість учасників – понад 9100 осіб) та більше 180 прес-конференцій різного рівня, участь у яких взяли понад 2100 осіб. Учасниками заходів були представники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, центрів з надання БВПД, партнерських правозахисних громадських організацій, адвокати, представники ЗМІ тощо. При цьому у понад 50 таких заходів участь взяли

представники Координаційного центру з надання правової допомоги. Основною темою для обговорення на цих комунікаційних заходах стала реформа системи органів юстиції та відкриття понад 400 нових точок доступу до безоплатної правової допомоги – бюро правової допомоги у маленьких містах та селищах: їх функції та завдання, послуги, якими люди зможуть скористатися у бюро.

Участь у деяких заходах взяв також Міністр юстиції Павло Петренко: 19 серпня 2016 року Павло Петренко провів нараду з новообраними керівниками бюро правової допомоги Львівської області за участі керівництва КЦ, РЦ, МЦ, ГУЮ, обласної та районних державних адміністрацій, а також обласних, деяких районних та міських рад Львівщини; 13 жовтня 2016 року Міністр взяв участь у відкритті Хмельницького бюро правової допомоги (Вінницька область).

12 та 13 грудня 2014 року у Києві проходила Міжнародна конференція «Якість безоплатної правової допомоги»¹⁷³. Напередодні відкриття конференції в приміщенні Будинку офіційних прийомів відбувся прийом з нагоди початку реалізації українсько-канадського проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні»¹⁷⁴.

У рамках 2-денної конференції учасники мали можливість обговорити міжнародний досвід та уроки діяльності з впровадження системи БПД в Україні, вплив реформи прокуратури на розвиток системи, перспективи співпраці з Національним превентивним механізмом, виклики у взаємодії з правоохоронними органами, шляхи досягнення вищої якості правової допомоги, механізми відбору адвокатів та постійного підвищення їх кваліфікації, можливості кращої взаємодії різних зацікавлених сторін задля забезпечення права на справедливе правосуддя тощо. Конференція була організована Координаційним центром за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», Української фундації правової допомоги, Американської асоціації юристів «Ініціатива з верховенства права», проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та Представництва ЄС в Україні.

Участь у конференції взяли 150 осіб: учасників національної системи кримінального правосуддя та провідних іноземних експертів у цій сфері. У вітальному слові важливість забезпечення надання БПД як гарантування базових прав людини та демократичного розвитку держави підкреслили високоповажні послы Владімір Рістовскі (Посол, Голова Офісу Ради Європи в Україні) та Роман Ващук (Посол Канади в Україні), а також керівник відділу правоохоронних питань Посольства США в Україні Крістофер Сміт. З вітальним словом до учасників заходу також звернулися Уповноважена Верховної Ради з прав людини Валерія Лутковська, Голова Національної асоціації адвокатів України Лідія Ізовітова та Виконавчий директор Міжнародного Фонду «Відродження» Євген Бистрицький.

Участь у конференції крім працівників системи надання БПД та адвокатів, що залучені для надання БВПД, також брали судді Верховного суду України, представники Генпрокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України, представники Національної асоціації адвокатів України, Міжнародного фонду «Відродження», міжнародних проектів у сфері захисту прав людини та кримінальної юстиції, дипломати та керівники служб БПД, зокрема Нідерландів (Пітер ван ден Біггелаар, виконавчий директор Ради правової допомоги Нідерландів), Канади (Девід МакКіллоп, віце-президент з питань політики, досліджень та зовнішніх зв'язків Правової допомоги Онтаріо та

¹⁷³ http://legalaid.gov.ua/images/Materials/12_13_12_14_conf/10_12_14_Agenda_conf_ukr.pdf;
<http://legalaid.gov.ua/ua/holovna/105-hruden-2014/1055-bezoplatna-pravova-dopomoha-partnerstvo-zarady-iaкости>;
http://www.coe.int/uk/web/kyiv/news-event/news/-/asset_publisher/9W803G4ij38m/content/results-of-the-international-conference-quality-of-free-legal-aid-

¹⁷⁴ Участь у заході взяв Надзвичайний і Поважний Посол Канади в Україні Роман Ващук, керівники правових об'єднань канадських провінцій Онтаріо та Альберта, представники КЦ та центрів з надання БВПД, адвокати, які надають безоплатну правову допомогу, представники інших донорських та громадських організацій, ЗМІ.

Сюзан Полкоснік, президент та виконавчий директор Служби правової допомоги Альберти), США (Суддя Абіши Каннінгем, державний захисник, Округ Кук, Іллінойс та Сара Турбервіль, старший радник з правових питань Конституційного проекту США) та Молдови (Віктор Захарія, голова Національної ради з юридичної допомоги, гарантованої державою). Останні, зокрема, у своїх виступах розповідали про досвід становлення, функціонування та моніторингу якості БПД у своїх країнах.

20 та 21 жовтня 2016 у Харкові відбулася міжнародна конференція «Посилення правової спроможності громад», організована спільно проектом «Доступна та якісна правова допомога в Україні», Міжнародним фондом «Відродження» та Координаційним центром. Під час конференції експерти-практики з України та інших держав (в тому числі Канади, США, Південної Африки, Пакистану) обговорювали досвід громад щодо захисту їхніх прав та відстоювання законних інтересів; те, чому важливо посилювати правову спроможність українських громад: що це означає в контексті української системи надання БПД, для чого це потрібно і який міжнародний досвід може перейняти Україна задля підвищення ефективності цього процесу. Уся інформація представлена на сайті конференції www.lep.in.ua

The image is a screenshot of a website for an international conference. At the top left is a logo with a blue outline and the text "ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД". To the right, the main title reads "Міжнародна конференція 20-21 жовтня 2016 Харків". There are language selection buttons for "Українська" and "English". Below the title is a paragraph of text describing the project's funding and the conference's purpose. A row of three buttons follows: "Посилення правової спроможності громад" (Why is it relevant?), "Інформація про конференцію" (20-21 жовтня 2016), and "Взяти участь у конференції" (Register now). Below this is a "Фотогалерея" section with five thumbnail images of the conference. At the bottom, there is a section for "Фіналісти конкурсу соціальної реклами «Посилення правової спроможності» плакати" with five social media posters displayed.

Модератором конференції був Андрій Куліков, відомий журналіст, радіо- та телеведучий. На першій пленарній секції конференції виступили перший заступник Міністра юстиції України Наталія Севостьянова, директор, Голова відділу міжнародного розвитку Посольства Канади в Україні Карім Моркос, директор Координаційного центру з надання правової допомоги Андрій Вишневський, директорка проекту, Віце-президент Канадського бюро міжнародної освіти Лариса Бізо, директор МФ «Відродження» Євген Бистрицький. Концепцію посилення правової спроможності громад представила експерт, в минулому заступник Комісара зі стратегічного розвитку, планування та

взаємодії з громадськістю Королівської поліції Канади Ева Кмечік, а також – у фокусі українського виміру – експерт, керівник програми практичної політики Інституту політичної освіти Олександр Солонтай.

Після цього учасники конференції працювали у рамках 5-ти тематичних груп. Учасники конференції розглянули такі питання:

- Як залучити громади до процесу якісних змін (модератори – Айдер Халілов, Олександра Целіщева)
- Як вплинути на корупційні традиції (модератори – Віталій Касько, Катерина Хільчевська)
- Як вирішувати спори без суду та посилювати правові можливості вразливих верств населення (модератор – Роман Коваль)
- Як посилити правові можливості вразливих груп (модератори – Ірен Федорович, Ольга Галицька)
- Як вирішувати правові питання без юристів (модератори – Лариса Денисенко, Олександр Гриб).

Результати, напрацьовані в окремих секціях, були презентовані та обговорювалися на пленарній сесії другого дня.

Учасники першої секції говорили про те, що «люди можуть бути справжньою рушійною силою змін, що приводить до покращення якості життя, в тому числі його безпеки, та сталого розвитку». Експерти ділилися прикладами активного використання механізмів участі та захисту прав, які передбачені законодавством в Україні, досвідом, коли ініціативи активістів, волонтерів дозволяли вирішити чи запобігти серйозним проблемам або ж покращити життя людей. Водночас, чимало людей не розуміють потреби в участі громадськості, не вірять в неї, залишаються байдужими до неефективного управління чи корупційних схем або долі власної громади, своєї долі. Про те, як зарадити цьому, а також про досвід своїх країн розповіли екс-заступник Комісара зі стратегічного розвитку, планування та взаємодії з громадськістю Королівської поліції Канади Ева Кмечік, директор громадської юридичної клініки (Онтаріо, Канада) Хью Тай та Ікбал Сарвар, представник Програми підтримки сільських районів Сархад (Пакистан).

У секції щодо впливу на корупційні традиції йшлося про те, що «збільшення правової спроможності громади, яка знає і готова захищати свої права, може бути одним з дієвих способів протидії недоброчесній поведінці та корупції. Досвід показує, що небайдужість громадськості та публічний контроль за діяльністю органів влади суттєво сприяють прозорості й підзвітності та зменшують можливості для корупції. Використання альтернативних і в той же час ефективних механізмів вирішення питань є важливим чинником впливу на ті корупційні традиції, які існують у суспільстві. Люди повинні розуміти, що втрачають, вдаючись до корупції, і що можуть отримати, відмовляючись від неї. Чимало залежить від громади, від того, на що люди готові заплющувати очі, що радше толеруватимуть, а що вважають неприйнятним». Що може зробити об'єднана громада для протидії корупційним схемам (хабарництву, зловживанням тощо) та які інструменти можуть бути альтернативними до усталених корупційних практик – ділилися українські експерти на прикладі створення фонду для розпорядження коштами батьківських комітетів для боротьби з корупцією в шкільних закладах, роботи онлайн-сервісів Міністерства юстиції як інструменту подолання «низової» корупції, відстоювання громадою Микільської Слобідки доступу до набережної Дніпра та ін. Представник руху NAMATI із Індії Вівек Мару в режимі відео-зв'язку розповів про досвід руху в допомозі понад 40 тис. представників місцевих громад країн Африки, Центральної та Східної Азії, Північної та Південної Америки шляхом посилення їх правових

спроможностей у відстоюванні своїх прав, зокрема, права на землю, екологічних та медичних прав.

«Альтернативні тобто досудові способи врегулювання спорів часто дозволяють швидше та дешевше вирішити конфлікт по суті. Крім того, під час медіації сторони самі обирають той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Статистика підтверджує, що угоди, досягнуті в результаті медіації, виконуються набагато сумлінніше, ніж судові рішення», – таку думку підтримали учасники обговорення третьої тематичної групи. Вітчизняні експерти обговорювали українські приклади медіації в судах, шкільному середовищі, використання діалогового підходу в громадах у зв'язку з інтеграцією ВПО та учасників АТО, угоди про примирення в кримінальному процесі. Своїм досвідом з учасниками поділилася представниця Центру правової допомоги Онтаріо Мішель Лірінг (Канада).

Вразливі верстви населення потребують особливих підходів та особливої уваги з боку держави та громади, – відзначали на відповідній секції учасники конференції. Першим кроком у роботі з вразливими категоріями є їх ідентифікація та розробка адресних сервісів, які прицільно допоможуть саме цій групі населення. Є багато прикладів такого типу допомоги: гуманітарні вантажі для ВПО, безкоштовний медичний супровід. Але ресурси для адресної допомоги є вичерпними. Основна мета посилення правових можливостей вразливих верств населення – навчити їх відстоювати та захищати свої права власними силами, мобілізувати громаду для просування якісних змін. Про розширення можливостей уразливих груп на практичному прикладі провінції Онтаріо розповідав віце-президент Правової допомоги Онтаріо (Канада) Девід Мак-Кіллоп. Суддя Верховного суду Британської Колумбії (Канада) Гаррі А. Слейд розповів про практики посилення правової спроможності у роботі з корінним населенням Канади, їх залучення до вирішення спірних питань. Український досвід представили вітчизняні експерти у фокусі роботи з представниками таких вразливих груп як ромські громади, люди, які живуть із ВІЛ та їхні родичі, жертви домашнього насильства та ін.

На секції стосовно вирішення правових питань без юристів йшлося про те, що «кількість юристів в Україні досить висока, ВНЗ щороку випускають нових спеціалістів і майже кожне місто може похвалитись численними вивісками «адвокат». Але водночас багато громад не має вільного доступу до цих спеціалістів: віддалені гірські села, периферійні населенні пункти, «вимираючі» сільські райони, малозабезпечені громадяни. Така ситуація зумовлює потребу в налагодженні співпраці багатьох зацікавлених сторін, і, власне, виходу за межі суто правової системи й залучення різних потенційних фахівців, які могли б допомогти з консультуванням громадськості та посиленням обізнаності громадян зі своїми правами та можливостями». Про досвід функціонування мережі громадських офісів в Південній Африці розповіла представниця мережі параюристів Нонбонісо Нангу Макбела. У цій країні вже близько 50 років працюють параюристи, які об'єдналися у потужну мережу та отримали підтримку на державному рівні. Викладач Вінсдорського університету (Онтаріо, Канада) Рім Бахді поділилася практичними прикладами зі сфери розвитку системи підготовки суддів та посилення правової спроможності у Палестині. Учасники робочої групи визначали ролі та компетенції параюристів, переваги їх роботи та можливі перешкоди. Говорили про взаємодію державної системи та неурядових провайдерів безоплатної правової допомоги, сільських активістів як «правопомічників» у громадах та інші інструменти, які можуть розширювати доступ до правосуддя серед мешканців населених пунктів, де немає юристів та адвокатів.

Під час конференції (другого дня) також обговорювалися й інші питання, як-от оцінювання потреб у правовій спроможності громад та економічний вплив такого посилення, використання сучасних інформаційних технологій як інструмента посилення правових можливостей та представлення такого досвіду з Канади (екс-Міністром юстиції Онтаріо, виконавчим директором Зони правових

інновацій Університету Раярсон Крісом Бенлі) та США (директором мережі адвокатів з питань імміграції Метью Барнеттом). Конференція містила і низку супутніх заходів, які продемонстрували ініціативи, інструменти, кампанії (зокрема, інформаційні) щодо захисту прав людини та посилення правових можливостей громад. Під час одного з таких заходів перший заступник директора Координаційного центру Мирослав Лаврінок представив звіт про становлення та розвиток системи надання БПД в Україні впродовж 5-ти років, який створено та видано за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні». Крім того, відбулася виставка фіналістів конкурсу соціальної реклами «Посилення правової спроможності», презентація їх робіт та оголошення переможців за результатом голосування експертів та учасників міжнародної конференції. Низка плакатів, які були надіслані на конкурс, були використані при підготовці календарів на 2017 рік, надрукованих за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні». Ці календарі використовуються як додатковий інструмент інформування, розміщені у центрах з надання БВПД та в офісах партнерських організацій.

*Переможці конкурсу соціальної реклами «Посилення правової спроможності»
(плакати та постери)*

4.6. Взаємодія з партнерами

4.6.1. Співпраця з ключовими зацікавленими сторонами на національному рівні

Система БПД має чимало внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін, які відіграють різні ролі, впливаючи на можливості доступу до БПД та імідж системи загалом.

Так, особливо на перших етапах функціонування системи, давалася визнаки невисока зацікавленість у взаємодії та необізнаність органів затримання про належні процедури співпраці з системою БПД, що підтверджувалося численними фактами неінформування або невчасного інформування центрів з надання БВПД про факти затримання осіб. Так, у результаті опитування адвокатів, які надають БВПД, проведеного Координаційним центром у травні 2013 року, було виявлено низку проблем, що виникають у процесі надання БВПД у кримінальному процесі. Зокрема, виявлені проблеми стосуються: обмеження в отриманні доступу до осіб, які перебувають в ізоляторах тимчасового утримання, особливо в нічний час, у вихідні та святкові дні; обмеження у реалізації права на конфіденційну зустріч із суб'єктами права на БВПД і брак належних приміщень для проведення таких зустрічей; випадків застосування методів фізичного впливу та/або психологічного тиску на затриманих, щоб ті відмовились від правової допомоги, на яку мають право, або щоб змусити їх до надання компрометуючої інформації; випадків неповідомлення та неповного надання відомостей про підстави затримання, право на захист тощо. Ці проблеми були також зафіксовані в Аналізі першого року функціонування системи, здійсненого за підтримки МФ «Відродження»¹⁷⁸ та в інших дослідженнях¹⁷⁹. На жаль, ці проблеми зустрічаються і сьогодні.

З огляду на таку ситуацію, вкрай важливо посилювати обізнаність різних зацікавлених сторін з їхніми ролями, обов'язками, зокрема, з правами затриманих осіб на захист, гарантований державою, тощо. Це зумовлює потребу розвитку комунікативної платформи для ключових зацікавлених сторін для наявних викликів та проблем із забезпеченням прав людини та об'єднання зусиль на шляху їх розв'язання.

З початку впровадження системи надання БПД у 2013 році, декілька зовнішніх зацікавлених сторін внесли підтримку БПД до цілей своєї діяльності.

Так, у грудні 2013 року було підписано *Меморандум про співпрацю між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (Омбудсменом) та Координаційним центром*. У документі обидві сторони домовилися про консолідацію зусиль, спрямованих на недопущення порушень прав і свобод людини, зокрема права осіб на БВПД, та сприяння реалізації права громадян на рівний і вільний доступ до правової допомоги, гарантованої державою, у кримінальних провадженнях. Документ базується на положеннях Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

¹⁷⁸ Система безоплатної правової допомоги в Україні. Аналіз першого року функціонування системи.

<http://legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd-zi-storony-hromadskykh-ta-blahodiinykh-orhanizatsii>

¹⁷⁹ «Права людини за зачиненими дверима. Звіт за результатами дослідження «Процесуальні гарантії затриманих осіб»

http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/zvit_za_rezultatami_doslidzhennya_protseualni_garantii_zatrimanikh_osib/

Конституції України, законів «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про безоплатну правову допомогу».

12 грудня 2014 року, під час конференції «Якість безоплатної правової допомоги», було підписано доповнення¹⁸⁰ до згаданого меморандуму, яким розширено напрями співпраці сторін, зокрема щодо розробки методики запобігання та припинення випадків затримання осіб без належного оформлення їх статусу, запровадження механізмів співпраці з питань запобігання практиці катувань, жорстокого поводження із затриманими, а також інформування центрів з надання БВПД у разі виявлення Офісом Омбудсмена низької якості роботи адвокатів, які надавали БВПД, що може стати відомим під час здійснення парламентського контролю за дотриманням прав і свобод людини. Національний превентивний механізм проти тортур також дозволяє забезпечити підтримку для громадян, які перебувають у слідчих ізоляторах («СІЗО»).

У листопаді 2013 року було укладено Меморандум про співпрацю між НААУ і Міністерством юстиції¹⁸¹, який передбачає серед іншого інформаційну взаємодію¹⁸², що включає оперативне розміщення на відповідних веб-сайтах інформації, зміст якої може становити спільний інтерес; поширення усіма доступними засобами інформації про право особи на захист, зокрема шляхом виготовлення та розміщення соціальної реклами; проведення роз'яснювальної роботи з метою залучення у встановленому порядку органами місцевого самоврядування адвокатів, адвокатських бюро та адвокатських об'єднань до надання безоплатної первинної правової допомоги, проведення заходів для заохочення адвокатів до участі у конкурсах з відбору адвокатів для надання БВПД тощо¹⁸³.

У червні 2015 року підписано Меморандум про співпрацю між Американською асоціацією юристів Ініціативою з верховенства права (ABA ROLI) та Координаційним центром¹⁸⁴. У Меморандумі зафіксовано умови спільної діяльності за проектом міжнародної технічної допомоги «Формування національної адвокатури України відповідно до європейських стандартів та створення системи підвищення кваліфікації адвокатів, які беруть участь у кримінальному провадженні», що реалізується у рамках Програми реформи судової системи, яка спрямована на підвищення правоздатності адвокатів щодо компетентного представництва інтересів своїх клієнтів у рамках нової системи кримінальної юстиції. Основними завданнями Програми є: зміцнення знань та навичок адвокатів для здійснення юридичної практики згідно з КПК України; розвиток професіоналізму фахівців у галузі надання БВПД; підтримка технологічних засобів, що підвищують здатність адвокатів захищати своїх клієнтів.

У лютому 2016 року було підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством юстиції та Національною поліцією¹⁸⁵, основною метою якого є консолідація зусиль Мін'юсту та Нацполіції щодо недопущення порушень прав людини на захист під час затримання, тортур, нелюдського

¹⁸⁰ http://www.legalaid.gov.ua/images/legislation/Memorandums/Memo_CCLAP_Omb_add_12_12_14.pdf

¹⁸¹ http://legalaid.gov.ua/images/Actual/Memorandum_cooperation_MJU_NAAU.pdf

¹⁸² Інші напрями співпраці: дотримання гарантій адвокатської діяльності та захист професійних прав адвокатів; розроблення, затвердження та впровадження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги; моніторинг та оцінювання якості надання адвокатами безоплатної правової допомоги; підвищення кваліфікації адвокатами.

¹⁸³ Інформаційна взаємодія також включає: забезпечення створення апаратного та/або програмного забезпечення, необхідного для автоматичного (у режимі реального часу) відображення у реєстрах адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, даних Єдиного реєстру адвокатів України про адресу робочого місця адвоката, організаційно-правову форму здійснення ним адвокатської діяльності, зупинення або припинення адвокатської діяльності, інших даних про адвоката.

¹⁸⁴ <http://www.legalaid.gov.ua/images/legislation/Memorandums/Memorandum%20ABA%20ROLI%20CC.pdf>

¹⁸⁵ http://www.legalaid.gov.ua/images/pdfs/Memorandum_pro_spiivratsyu_btwn_police_mj.pdf

поводження із затриманими, запобігання випадкам засудження невинних людей та порушення гарантій адвокатської діяльності.

У квітні 2016 року Українська Гельсінська спілка з прав людини та Координаційний центр підписали Меморандум про співпрацю¹⁸⁶ з метою об'єднання зусиль у досягненні позитивних змін у сфері дотримання прав людини в Україні. Меморандум передбачає реагування на факти порушення вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Основною ж формою співпраці буде спільний відбір та робота у стратегічних справах з найбільш серйозними порушеннями прав людини. Визначено, що кожен адвокат, який надає БВПД, може подати заявку на підтримку справи його клієнта в якості стратегічної. УГСПЛ здійснюватиме попередню перевірку заявки на відповідність пріоритетним напрямам. Далі Координаційний центр та УГСПЛ спільно ухвалюватимуть рішення про підтримку справи в якості стратегічної. У підтриманих справах УГСПЛ розроблятиме стратегію ведення справи та узгоджуватиме її з адвокатом та клієнтом. Крім того, після вичерпання національних засобів правового захисту сторони вирішуватимуть питання про використання здобутих результатів для підготовки проектів змін нормативно-правових актів.

У липні 2016 року укладено Меморандум між Координаційним центром, Міжнародним фондом «Відродження» та Відділом з правоохоронних питань Посольства США в Україні з питань розвитку людського потенціалу системи надання БПД¹⁸⁷. Метою Меморандуму є створення умов для постійного розвитку адвокатів, юристів, посадових осіб органів місцевого самоврядування, членів громадських організацій, працівників Координаційного центру та його територіальних відділень, які надають БПД, інших зацікавлених осіб.

У листопаді 2016 року було підписано Меморандум про співпрацю між Державною службою зайнятості та Координаційним центром¹⁸⁸, у рамках реалізації якого передбачається облаштування в усіх без винятку центрах зайнятості України робочих місць для фахівців центрів з надання БВПД та/або бюро правової допомоги. Тож відвідувачі центрів зайнятості зможуть отримати у них консультації з правових питань, а також інші види правової допомоги. У рамках виконання Меморандуму сторони домовилися про те, що зусиллями фахівців державної служби зайнятості та системи надання БПД для безробітних будуть проводитися інформаційні заходи, спрямовані на підвищення рівня правової обізнаності щодо захисту їхніх прав.

У грудні 2016 року підписано Меморандум про співпрацю між Громадською спілкою «Всеукраїнське об'єднання учасників АТО «УКРАЇНЦІ РАЗОМ!» та Координаційним центром¹⁸⁹, яким передбачено співпрацю у частині забезпечення прав та соціальних гарантій осіб, які захищаючи незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, брали участь у бойових діях під час проведення АТО, та членів їх сімей, інших осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також осіб, які постраждали під час проведення АТО.

Однією з найважливіших ініціатив, яка створює додаткові можливості для посилення обізнаності усіх зацікавлених сторін про БПД, було створення відкритої громадської платформи розвитку української системи безоплатної правової допомоги¹⁹⁰. Як вже зазначалося, Громадська платформа є добровільною ініціативою та формою співпраці громадських діячів та експертів у галузі прав людини, верховенства права, юстиції в кримінальній сфері в Україні. Учасниками громадської платформи є адвокати, правозахисники, представники Центру політико-правових

¹⁸⁶ http://www.legalaid.gov.ua/images/memo_UGSPL.pdf

¹⁸⁷ http://www.legalaid.gov.ua/images/legislation/Memorandums/10-08-16_Memorandum_US_IRF_CC_ukr.pdf

¹⁸⁸ Меморандум

¹⁸⁹ http://www.legalaid.gov.ua/images/docs/16122619_01_024678document_scan.pdf

¹⁹⁰ <http://www.legalaid.gov.ua/ua/kontrol-za-diialnistiu-systemy-bpd/hromadska-platforma>

реформ, Програми ООН «Без кордонів», Української Гельсінської спілки з прав людини, Громадської організації «Центр Громадянських свобод», Міжнародного фонду «Відродження», Української фундації правової допомоги, Дорадчої ради спільнот з питань доступу до лікування в Україні. Голова Громадської платформи – Лариса Денисенко, відома українська письменниця, адвокатка, правозахисниця і теле- та радіоведуча. Метою створення Громадської платформи є всебічне сприяння розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Цілі платформи щодо системи надання БПД:

- підвищення рівня обізнаності громадськості щодо розвитку системи БПД;
- координація діяльності та об'єднання зусиль громадських діячів та експертів, їх інтелектуальних, організаційних та комунікаційних можливостей, зокрема в інформаційній, дослідницькій та просвітницькій сферах, задля покращення поінформованості про право на БПД;
- посилення взаємодії громадськості, держави та адвокатури з питань функціонування й розвитку системи БПД;
- сприяння врахуванню кращого іноземного досвіду в сфері БПД Координаційним центром, популяризації кращих українських практик в сфері надання БПД на загальнонаціональному та міжнародному рівнях;
- підтримка професійного діалогу навколо проблемних питань організації її надання, просування прогресивних засад і цінностей функціонування системи БПД.

2014 року створено ГО «Всеукраїнська громадська організація адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу», однією з цілей якої є підвищення обізнаності суспільства про права громадян та можливості їх реалізації. До цієї ГО входять адвокати, які надають БВПД. 17 грудня 2014 року відбулося підписання Меморандуму про співпрацю між ВГО «Асоціація адвокатів України» та ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу».

4.6.2 Грантова програма «Інтеграція первинної та вторинної правової допомоги»

Восени 2015 року за підтримки Проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» та Міжнародного фонду «Відродження» у співпраці з КЦ було проведено конкурс проектів НУО з метою сприяння інтеграції первинної і вторинної безоплатної правової допомоги на рівні територіальних громад шляхом налагодження та розгортання співпраці між місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування/ місцевої влади. Максимальний розмір грантової підтримки – 100 тис. грн. Максимальна тривалість проекту – 12 місяців.

Серед оголошених пріоритетів конкурсу було зазначено такі:

- налагодження тристоронньої співпраці між місцевими центрами та громадськими організаціями й органами місцевого самоврядування/ місцевої влади, які надають безоплатну первинну правову допомогу, задля покращення доступу представників вразливих верств мешканців громад до правосуддя, зокрема до якісної безоплатної правової допомоги, виходячи з існуючих потреб громади;
- розвиток інноваційних механізмів вирішення правових проблем, характерних для обраної територіальної громади;
- розвиток і посилення інституційної спроможності громадських організацій, органів місцевого самоврядування/ місцевих органів влади щодо надання населенню якісної безоплатної первинної правової допомоги;

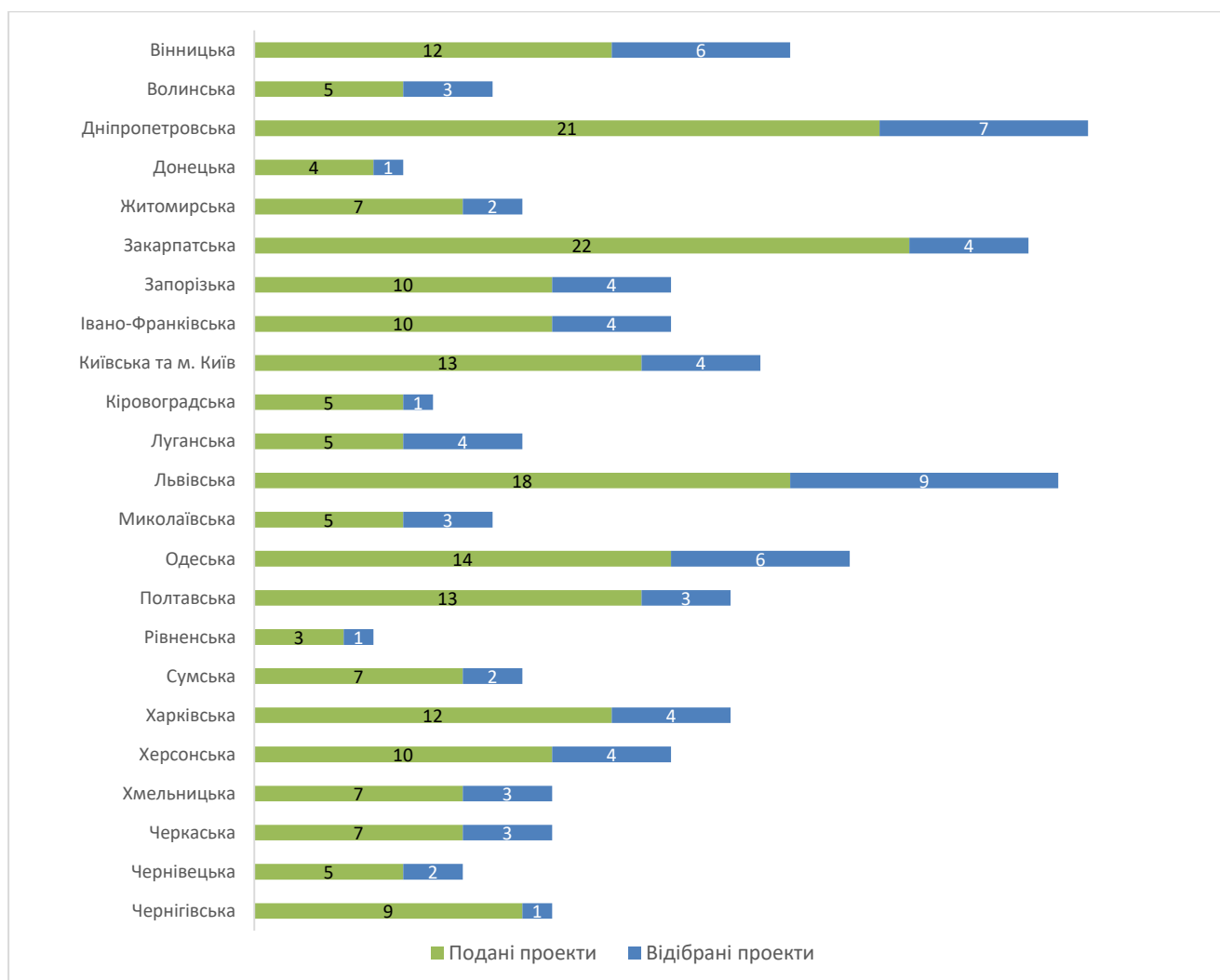
- підтримка системної співпраці органів місцевого самоврядування щодо поширення кращого досвіду зі створення та підтримки у громадах моделей надання безоплатної первинної правової допомоги згідно з положеннями закону «Про безоплатну правову допомогу», «Типового положення про установу з надання первинної правової допомоги» та «Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування суб'єктів приватного права»;
- залучення регіональних органів адвокатського самоврядування до організації надання безоплатної правової допомоги у межах їх компетенції.

Конкурс було оголошено 9 жовтня 2015 року та проведено у кілька етапів:

- подання (за відповідною формою) *концепції проекту* (до 09.11.2015 р.), перевірка їх відповідності вимогам конкурсу, оцінювання конкурсною комісією та відбір найкращих пропозицій для проходження у 2 етап конкурсу;
- подання проекту (аплікаційної форми з детальним бюджетом проекту, до 02.12.2015 р.), їх оцінювання конкурсною комісією.

Для участі у конкурсі було подано близько 250 концепцій, з них 26 не відповідали вимогам конкурсу. 224 концепції проектів (у тому числі 31 концепція від представників мережі Центрів правової інформації та консультацій, 19 концепцій – від громадських організацій адвокатів) розглянула конкурсна комісія. 81 концепцію проекту було схвалено конкурсною комісією до подальшої участі у другому етапі конкурсу.

Схема 45. Концепції проектів, подані на конкурс та відібрані для участі у 2 етапі конкурсу

У результаті конкурсу було відібрано **36 грантових проектів** з 20 регіонів України. 18 проектів підтримує проект QALA (загальний бюджет 1 581 458 грн.) та 18 – МФВ (загальний бюджет 1 754 464 грн.). Проекти розпочали свою діяльність у лютому 2016 р.

За участі канадійських експертів (проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні») у жовтні 2016 р. були проведені моніторингові візити до виконавців проектів у 3 областях (Житомирській, Рівненській та Вінницькій).

Схема 46. Результати конкурсу проектів «Інтеграція первинної та вторинної БВПД на рівні територіальних громад»

Проекти мають сприяти покращенню доступу до правової допомоги вразливих верств населення, зокрема, у віддалених районах, в тому числі жителів сільських територіальних громад, гірських громад.

Серед переможців конкурсу є проекти, що передбачають роботу з пенсіонерами, малозабезпеченими громадянами, безробітними (або тими, що тимчасово не працюють), трудовими мігрантами, особами без громадянства, зокрема, в сільських громадах; учасниками бойових дій / АТО (у разі загибелі учасників АТО – з членами їхніх сімей), особами з особливими потребами, дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, прийомними батьками та опікунами тощо. Проекти також передбачали взаємодію з працівниками центрів з надання правової допомоги, громадських організацій та органів місцевого самоврядування, активною молоддю та адвокатами.

За 2016 рік було проведено понад 30 навчально-інформаційних заходів для дітей-сиріт, прийомних батьків та опікунів, дітей з інтернатів у Запорізькій¹⁹¹ та Дніпропетровській¹⁹² областях; надано понад 1000 юридичних консультацій, в тому числі у віддалених районах за рахунок виїзного консультування, траплялися випадки направлення до центрів БВПД за наданням вторинної правової допомоги. Серед основних питань, щодо яких зверталися люди, були земельні питання, оформлення спадку, оформлення дорожніх пригод, поновлення на роботі, позбавлення батьківських прав, стягнення аліментів, процедура створення ОСББ тощо.

Деякі проекти представили свої напрацювання на міжнародній конференції «Посилення правової спроможності громад» у жовтні 2016 року. Так, наприклад, проект БО «Кармель» «Право для кожного. Соціально-правова допомога для осіб з інвалідністю м. Бердичів» представив буклет «Карта доступності – Бердичів без бар'єрів».

В рамках проекту у м. Рівному проводилося вивчення доступності та якості безоплатної правової допомоги завдяки опитуванню клієнтів центрів та мешканців міста¹⁹³, а також створенню програмного продукту та інтернет-порталу для моніторингу цих питань. Результати опитування та їх аналіз були представлені на круглому столі в облдержадміністрації та на конференції. На цих заходах обговорювали також план подальших дій та співпраці з метою забезпечення якісної безоплатної правової допомоги в регіоні.

Наприклад, у рамках проекту «Право для кожного. Соціально-правова допомога для осіб з інвалідністю м. Бердичева» БО «КАРМЕЛЬ» у партнерстві з Бердичівським місцевим центром з надання БВПД проводили навчання щодо роботи з людьми з особливими потребами (наприклад, семінар «Доступність та комунікаційна складова в роботі з особами з обмеженими можливостями»), у рамках якого, серед іншого, обговорювалися стереотипи та міфи щодо людей з особливими потребами та особливості спілкування з ними.

Крім того, у рамках проекту «Доступна правова допомога в Запорізькій громаді», що реалізовувався у співпраці ГО «Егіда Запоріжжя», БФ «Посмішка дитини» з Другим запорізьким МЦ, було проведено семінари для прийомних батьків та батьків-опікунів/піклувальників щодо захисту та реалізації прав дітей, які виховуються в сімейних формах виховання; семінари з підвищення правової обізнаності дітей (для учнів 6-7 класів Вільнянської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтерната, учнів 5-7 класів Василівської загальноосвітньої школи інтернат, КЗ «Бердянська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів»); семінар для мешканців соціального гуртожитку в м. Мелітополь «Попередження торгівлі людьми», під час якого учасники ознайомилися з ознаками торгівлі людьми, поширеними методами вербування, відпрацювали правила безпечної поведінки під час туристичних подорожей та працевлаштування за кордоном; заходи з правоосвітньої та правовиховної тематики для 62 вихованців, учнів 5-9 класів КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Світанок» ЗОР¹⁹⁴); круглий стіл за участі виконавців проекту та партнерів «Підвищення правової обізнаності дітей в складних життєвих

¹⁹¹ Заходи проводилися ГО «Егіда-Запоріжжя» разом з Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Запорізькій області, Другим запорізьким місцевим центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги та БФ «Посмішка дитини».

¹⁹² Заходи проводилися Дніпропетровським підрозділом ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу» разом з центрами з надання правової допомоги у Дніпропетровській області.

¹⁹³ У березні – квітні 2016 р. було опитано 325 осіб; 917 респондентів брали участь в опитуванні на порталі. Переважна більшість жителів Рівненщини (57% опитаних) і досі залишаються недостатньо поінформованими про можливість отримання безоплатної правової допомоги, а 61% опитаних громадян не вважають таку допомогу доступною.

¹⁹⁴ Заходи проведено партнерськими організаціями - Координаційною радою молодих юристів при Головному територіальному управлінні юстиції у Запорізькій області у співпраці із Регіональним інформаційно-аналітичним центром «Освіта та громадянське суспільство» КЗ «ЗОІППО» ЗОР та відділом молодіжної превенції Управління з превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Запорізькій області.

обставинах, як шляхи подолання неблагополуччя в молодіжному середовищі», на якому обговорювалися потреби включення до обласної та міських програм розвитку освіти напрямку «громадянська освіта» із запровадження правоосвітніх та правовиховних заходів.

Завдяки реалізації проекту, який впроваджував Фонд розвитку міста Николаєва, було надано безоплатну правову допомогу 1154 особам (як під час особистого прийому, так і з використанням електронного зв'язку), зокрема, із земельних (256) питань, спадщини (395), якості послуг ЖКГ та самоорганізації в ОСББ (401), а також щодо порушень прав людини (102). Було ідентифіковано 6 стратегічних судових справ, які спільно з партнерами просуваються в Європейському суді з прав людини. Також було проведено 17 заходів з підвищення правової обізнаності населення. Для документування порушень прав людини внаслідок ситуації на Донбасі проводилося опитування осіб з числа ВПО, осіб, які перебували в заручниках (полоні); осіб, які отримали поранення; рідних і знайомих осіб, які загинули, зникли без вісті.

У рамках проекту «Подолання селянської земельної цивільно-правової прірви», що виконувався Одеською обласною організацією ВГО «Комітет виборців України» спільно з Котовським місцевим центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, було проведено 36 виїзних прийомів у сільських населених пунктах та надано безоплатну правову допомогу із земельних питань 499 жителям північних районів Одеської області. У більш ніж 25 випадках була надана безкоштовна адвокатська допомога – підготовка судових процесуальних документів та представництво в судах. Деякі справи вдалося вирішити в досудовому порядку, як це було, наприклад, зі справою про невивлату орендної плати. Для налагодження системної взаємодії та комунікації між різними зацікавленими сторонами з питань оформлення права власності на землю було проведено Другий земельний цивільно-правовий форум¹⁹⁵ північного регіону Одеської області (м. Балта, 14.12.2016), участь у якому взяли близько 30 учасників: депутати районних, сільських та селищних рад, представники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, представники громадських організацій та активісти; адвокати та практикуючі юристи, представники ЗМІ.

У рамках проекту «Підвищення спроможності сільськогосподарських дорадчих служб щодо надання правової допомоги сільському населенню» Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб в Україні та партнери: Стрийська районна державна адміністрація, Стрийський місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, БО «Львівська аграрна дорадча служба» і департамент агропромислового розвитку Львівської облдержадміністрації, провели семінари щодо надання правової допомоги сільському населенню; було сформовано групи з числа активістів, які зможуть поширювати інформацію про права та можливості отримання БВПД та скерувати громадян до Стрийського МЦ.

¹⁹⁵ Основні теми доповідей і обговорень: земельне законодавство: новації, практика, думки експертів; успішна адвокатська практика у вирішенні земельних спорів; вирішення основних земельних проблем цивільно-правового характеру: алгоритм дій, покрокові інструкції, дорожні карти; підсумки реалізації в північних районах Одеської області ініціативи «Подолання селянської земельної цивільно-правової прірви».

4.6.3. Співпраця з іноземними та міжнародними партнерами

Схема 47. Співпраця з іноземними та міжнародними партнерами

Координаційний центр активно співпрацює з багатьма міжнародними організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги та громадськими організаціями.

З початку створення системи БПД Координаційний центр для покращення доступу громадян до правосуддя співпрацює з Міжнародним фондом «Відродження». Меморандум про співпрацю¹⁹⁶ укладено наприкінці 2012 року. Метою Програмної ініціативи «Права людини та правосуддя» є запобігання порушенням прав людини, сприяння впровадженню в Україні ефективного антидискримінаційного законодавства та практики, сприяння доступу малозабезпечених і вразливих груп до правосуддя та правової допомоги¹⁹⁷. В рамках цієї Програми протягом останніх 10 років Фонд, зокрема, сприяв розвитку системи первинної правової допомоги у громадах шляхом надання підтримки громадським організаціям у створенні й адмініструванні Центрів правової інформації та консультацій (ЦПІК), офісів громадського захисту та розвитку юридичних клінік. У 2005–2006 роках за підтримки Фонду адвокатами, які працювали у кримінальних справах, були створені з Офіси громадського захисту, і саме на їхній основі пілотувався новий тоді стандарт доступу до адвоката з моменту фактичного затримання. Офіси громадського захисту стали прототипами майбутніх регіональних центрів з надання БВПД. У співпраці з КЦ Фонд сприяє підвищенню спроможності суб'єктів, які надають БПД, підтримуючи, наприклад, різні заходи з обміну досвідом. За підтримки Фонду було проведено оцінювання діяльності першого року функціонування системи БПД¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Меморандум про співпрацю між Координаційним центром, Міжнародним фондом «Відродження» та Українською фундацією правової допомоги, 11.10.2012 р.

¹⁹⁷ http://www.irf.ua/programs/human_rights/

¹⁹⁸ Пілотне оцінювання за принципом peer review (колега – колезі) було проведено влітку 2013 року УГСПЛ за фінансової підтримки проекту МАТРА Королівства Нідерландів в Україні.

Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні»¹⁹⁹, який фінансується Міністерством міжнародних справ Канади та впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти²⁰⁰, є одним з основних партнерів Координаційного центру. Меморандум про співпрацю підписано у 2014 році; офіційне відкриття проекту відбулося напередодні міжнародної конференції «Якість безоплатної правової допомоги» у грудні 2014 року. Проект має на меті покращення рівного доступу до правосуддя для населення України (особливо представників вразливих верств) шляхом підтримки впровадження системи надання БПД та підвищення рівня обізнаності населення щодо прав на отримання такої допомоги. Зусилля в рамках проекту спрямовані, по-перше, на посилення спроможності людських ресурсів (шляхом проведення відповідних заходів з обміну досвідом, тренінгів для різних професійних груп (працівників КЦ, директорів центрів, фронтлайнерів, комунікаторів, інтеграторів, менеджерів з якості, бухгалтерів, адвокатів, які залучені до надання БПД²⁰¹), навчальних візитів для працівників системи, в тому числі до Канади, та основних зацікавлених сторін, впровадження нових процедур відбору працівників²⁰² і т.д.). По-друге, проект надає експертну підтримку у розробленні необхідних механізмів і процедур діяльності, в тому числі розробки інформаційної системи. Крім того, проект спрямований на зміцнення інформаційної та комунікаційної спроможності системи; в рамках проекту підтримано випуск буклетів щодо права на БПД у цивільних та адміністративних справах, а також буклетів «Бюро правової допомоги: ваш юридичний провідник», започатковано і підтримано створення програм на Громадському радіо під назвою «Ген справедливості» та «Протидія насильству в сім'ї щодо різних питань надання правової допомоги в Україні тощо. В рамках Проекту підготовлено два Огляди діяльності системи, станом на 2014 та 2016 рр.

У 2016 році за підтримки проекту було розпочато ініціативу «Адвокат майбутнього»²⁰³, що сприятиме розвитку адвокатської спільноти, правової допомоги та реформ у сфері правосуддя в Україні.

Проектом у партнерстві з Міжнародним фондом «Відродження» було підтримано низку навчальних заходів для різних професійних груп в системі безоплатної правової допомоги: навчальний візит до Нідерландів, який здійснено у співпраці з Радою з питань правової допомоги (Legal Aid Board); започатковано роботу над комунікаційною стратегією; проведено перший конкурс міні-грантів, що мали на меті сприяти інтеграції первинної та вторинної правової допомоги на рівні територіальних громад. 36 підтриманих в рамках конкурсу проектів розпочали реалізацію у січні 2016 року. У червні та жовтні 2016 року в Києві відбулися засідання робочої групи (за участі представників громадських організацій, місцевих центрів з надання БПД, Координаційного центру) із розроблення модельної програми надання безоплатної правової допомоги та методичних рекомендацій з їх розроблення та впровадження.

З квітня 2013 року Координаційний центр співпрацює з Бюро у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL)²⁰⁴ посольства Сполучених Штатів Америки в Україні, зокрема, в рамках проектів, які адмініструвалися (до 2016 р.) Американською асоціацією юристів, Ініціатива з верховенства права (ABA ROLI). Протягом цих

¹⁹⁹ www.QALA.org.ua

²⁰⁰ <http://cbie-bcei.ca/>

²⁰¹ За час роботи проекту було 33 навчальних заходи, участь у яких взяли понад дві тисячі осіб.

²⁰² <http://legalaid-jobs.in.ua/> Див. детальніше про це у розділі 2.

²⁰³ Ініціатива передбачає співпрацю між Канадським бюро міжнародної освіти, Асоціацією правників України (АПУ), ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу» за експертної підтримки Канадської асоціації юристів (СВА).

²⁰⁴ <https://www.state.gov/j/inl/>

років Бюро допомагало у розвитку системи підвищення кваліфікації адвокатів, які надають БВПД, та менеджерів з якості РЦ. У 2015 році спільними зусиллями було створено платформу дистанційного навчання для адвокатів та працівників системи безоплатної правової допомоги та розроблено й запущено перший дистанційний курс навчання. Крім того, саме за сприяння Бюро відбулося відкриття всеукраїнського контакт-центру системи БПД, куди на гарячу лінію можна звернутися за безкоштовною консультацією з правового питання.

У 2015 році з Бюро підписано трирічний План дій, який передбачає, зокрема, допомогу системі безоплатної правової допомоги у розвитку інфраструктури та людських ресурсів, у тому числі запуск п'ятиох ресурсних регіональних платформ. У розвиток цього плану 31 березня 2017 року Міністром юстиції України Павлом Петренко та Надзвичайним і Повноважним Послом Сполучених Штатів Америки в Україні Марі Йованович було підписано План спільних дій щодо реалізації проекту міжнародної технічної допомоги «Зміцнення професіоналізму адвокатів в Україні», що має на меті зміцнення потенціалу адвокатів, які забезпечують захист клієнтів у кримінальних провадженнях, шляхом створення умов для розвитку професійного потенціалу адвокатів, а також українських неурядових організацій, які підтримують систему надання безоплатної правової допомоги, реалізація якого запланована у період з 1 березня 2017 року по 30 вересня 2018 року.

Офіс з питань міжнародного розвитку, співробітництва та підготовки прокурорів (OPDAT) Департаменту юстиції США²⁰⁵ зосередив свою роботу на законодавчій реформі, зокрема на новому Кримінальному процесуальному кодексі, та провів тренінги з цього питання для суддів і прокурорів. OPDAT спільно з Американською асоціацією юристів протягом 2014 року провів тренінги для прокурорів та адвокатів, які надають БВПД, з питань практичних аспектів змагального процесу у кримінальних провадженнях.

Рада Європи активно підтримує розвиток системи БПД та спроможність основних суб'єктів у системі кримінального правосуддя. Зокрема, з травня 2013 року за підтримки проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні»²⁰⁶ була сформована система дворівневого підвищення кваліфікації у кримінальному процесі, яка охоплює тепер усіх адвокатів, залучених для надання БВПД. Так, у рамках проекту було проведено відбір адвокатів-тренерів / модераторів обміну досвідом між адвокатами, які надають БВПД, та організовано тренінги для цієї групи тренерів з різних аспектів кримінального процесу та навчання дорослих. Проект врахував потреби у забезпеченні тренінгів необхідною матеріальною технічною базою, зокрема комп'ютерною технікою з офісним програмним забезпеченням та мультимедійними засобами, які було передано регіональним центрам, що дозволило суттєво покращити організацію підвищення кваліфікації адвокатів. Також проект разом з іншими донорами підтримав проведення у грудні 2014 року Міжнародної конференції з якості правової допомоги. У 2015 році розпочато новий проект «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні».

У 2016 році було проведено оцінювання системи БПД в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи та представлено висновки та рекомендації²⁰⁷. Відмічено значні досягнення, які вдалося здобути за порівняно короткий проміжок часу з моменту початку функціонування системи та представлено рекомендації щодо подальшого удосконалення організації її роботи та взаємодії з іншими учасниками системи правосуддя.

²⁰⁵ <https://www.justice.gov/criminal-opdat>

²⁰⁶ Проект діє з вересня 2015 р. по лютий 2019 р. <http://www.coe.int/uk/web/criminal-justice-reform/home>

²⁰⁷ http://www.legallaid.gov.ua/images/docs/FSLA_A4_UKR.pdf

У 2012 році в рамках проекту міжнародної технічної допомоги «Сприяння розвитку системи правової допомоги» за підтримки ОБСЄ було проведено засідання робочої групи з удосконалення законодавства про безоплатну правову допомогу, 4 регіональні тренінги та круглий стіл з питань безоплатної правової допомоги.

Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»²⁰⁸ спрямований на надання допомоги в розробці загальної стратегії реформ сектору юстиції. У 2014 році за підтримки проекту було проведено тренінг для адвокатів-тренерів / модераторів обміну досвідом між адвокатами, які надають БВПД. Проект співпрацює з Національною асоціацією адвокатів України. Їх плани діяльності включають проведення серії семінарів зі стратегічного планування, на яких буде визначено етапи впровадження правових і процедурних заходів щодо забезпечення змагальності у судовому процесі.

За фінансової підтримки МФ «Відродження» та «Представництва Європейського союзу в Україні» у співпраці з УФПД були розроблені та надруковані збірки методичних рекомендацій для адвокатів про дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу, під час кримінального провадження в суді 1-ої інстанції, а також про початкові дії при вступі адвоката у справу та ведення адвокатського досьє.

У 2015 році у рамках проекту «Адвокація та підвищення спроможності Уряду у сфері міграції»²⁰⁹ за фінансової підтримки Європейського Союзу та за участі Верховного комісара ООН у справах біженців і міжнародної організації ХАЙЕС (у співпраці з УГСПЛ²¹⁰ та ВБФ «Право на Захист») проведені тренінги для адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, щодо захисту прав біженців та осіб, що шукають притулок.

Проект Ради Європи «Консолідація розробки реформ у сфері юстиції в Україні» співпрацював з системою безоплатної правової допомоги, зокрема у питанні підвищення обізнаності населення щодо права на безоплатну правову допомогу. Так, за підтримки проекту видано черговий тираж інформаційних буклетів «Що таке безоплатна вторинна правова допомога та як її отримати?»²¹¹.

Партнером Координаційного центру виступає також проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні»²¹², у рамках реалізації було досягнуто домовленості про проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з питань захисту внутрішньо переміщених осіб, підтримки створення та наповнення бази електронних консультацій для таких осіб, проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії. Так, у 2016 році за підтримки проекту відбулося три зустрічі-тренінги адвокатів-тренерів (10 осіб) на тему «Надання безоплатної правової допомоги внутрішньо переміщеним особам: назустріч

²⁰⁸ Проект діяв з 2014 по 2016 рік. <http://www.justicereformukraine.eu/uk/about-us/project-description/>

²⁰⁹ <http://www.migrants.org.ua/about>

²¹⁰ Українська Гельсінська спілка з прав людини є однією з провідних організацій у сфері захисту прав людини в Україні. У рамках реалізації проекту «Права людини понад усе», який виконує УГСПЛ та фінансує Міністерство закордонних справ Канади, передбачається співпраця з КЦ по стратегічних справах із найбільш серйозними порушеннями прав людини.

²¹¹ Проект діяв до 2016 р. <http://pjp-eu.coe.int/uk/web/consolidation-justice-ukraine/about-the-project>

²¹² Проект впроваджується з липня 2015 р. по грудень 2017 р. <http://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps>

європейським стандартам», під час яких учасники обговорювали питання розроблення навчальних заходів та матеріалів для адвокатів та працівників бюро. У червні-липні за підтримки проекту адвокати провели 10 тренінгів для адвокатів з 7 областей України.

ПРОЕКТ «СПРАВЕДЛИВЕ ПРАВОСУДДЯ»

Проект «Справедливе правосуддя»²¹³ фінансувався Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) і працював в Україні з жовтня

2011 по 2017 рік, надаючи допомогу в становленні справедливої, незалежної та прозорої судової системи. Проект підтримав разом з УФПД проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної кампанії у системі безоплатної правової допомоги про права затриманих. У 2013 році було розроблено та надруковано низку буклетів, плакатів і наклейок про безоплатну допомогу та можливості отримання БВПД у кримінальних справах, зокрема при затриманні. Також було виготовлено два відеоролики з метою інформування про права на захист, які містили реальні історії людей.

²¹³ Проект покликаний сприяти демократичному та економічному розвитку України, надаючи допомогу в становленні справедливої, незалежної та прозорої судової системи. Проект сприяє вдосконаленню ключового законодавства на завершення судової реформи, покращенню судової практики і процедур, підвищенню рівня обізнаності громадськості та ЗМІ з процесом реформування судової системи тощо. <http://www.fair.org.ua/index.php/index/text/about>